

ԳՄԻ 84. 7 ԱՄՆ
Ս 281

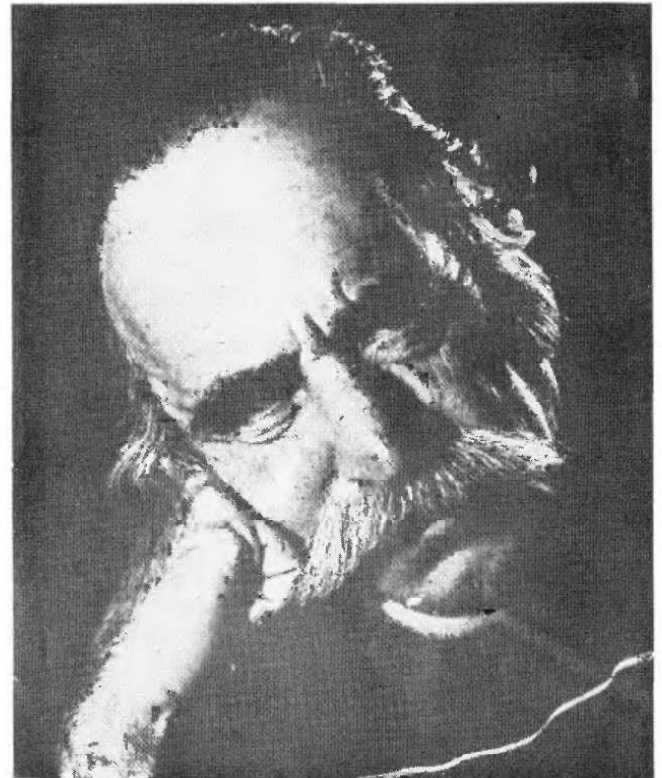
Կազմեց ՆՍՏԱԿՍԱ ԳՐԱԶԱՐԸ
Խմբագրիչներ՝ Ե. ԳՐԱԶԱՐ, Յ. ՄՍԼՈՅԱՆ

ՄԱՐՈՅԱՆ Վ.

Ս 281 Ընտիր երկերի 4 հատորով / Կազմ.՝ Ն. Գրաչար, խմբ. Ն. Գրաչար, Յ. Մսլոյանի Անդլ. թարգմ. Գր. ֆեշիշյանի և ուրիշ. — Եր. Սովետ. գրող, 1956 Ն. 1, 1986 — 488 էջ
Հատորում տեղ են գտել Վիլյամ Սարգսյանի ընտիր պատմվածքները 1934—1940 թթ. ժողովածուներից և «Մարդկային կատակերգություն» վիպակը

Ս 4703000000 (ԱՅ2) 80 «Տ»
705 (01) 80

ԳՄԻ 84. 7 ԱՄՆ

WILLIAM SAROYAN

SELECTED WORKS

IN FOUR BOOKS
BOOK ONE

STORIES
•
THE HUMAN
COMEDY

YEREVAN "SOVETARAN GROGH" 1986

ՎԻԼՅԱՄ ՍԱՐՈՅԱՆ

ԸՆՏԻՐ ԵՐԿԵՐ

ՉՈՐՍ ՀԱՏՈՐՈՎ
ՀԱՏՈՐ ԱՌԱՋԻՆ

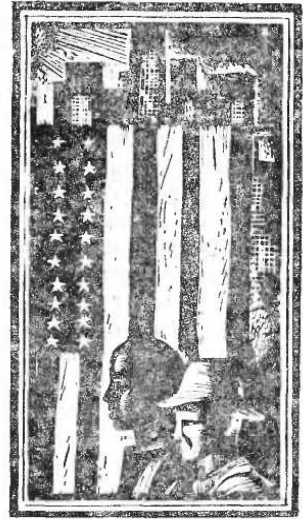

ՊԱՏՄՎԱԾՔՆԵՐ
ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ
ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ «ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԳՐՈՂ» 1986.

Հիմա ինչ եմ ասում. ինձ թվում էր, թե ես խաղում եմ Սոյթ-Լեյք Սիթիի այդ լողիզ քարոզիչի հոգու հետ և շուտով իմ սթափ մտքին ու գրգռված իմաստովյանը կդառնամ: Բայց ես չարաչար սխալվում էի. գրգռված այդ խելքից իմ հողին իսկապես էր փրկվելու Սոյթ-Լեյք Սիթիի ավտորուսի ուղեորվելուց տասը րոպե էլ չէր անցած, ես սկսեցի հավատալ իմ աջին և իմ ձախին, քարոզչի բաներով՝ իմ վերևի երկեքին և իմ տակի կրկրին և մինչև այսօր էլ աշխարհը հենց այդպես եմ տեսնում:

ՄԱՐԳ-ԿԼՅՒՆ ԿԼՏԵԿՆԵՐԳ-ՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՅՍ ՎԻՊԱԿԸ ԹՆԳՈՒՇԻ ԱՍՐՈՅԱՆԻ ՀԱՄԱՐ Է ԳՐՎԱԾ

Վաղուց էի պատրաստվում մի վիպակ գրել հատուկ քեզ համար: Ես ուզում էի, որ այն լիներ լավագույնը, որ երբեք կարողանալու եմ գրել: Եվ այժմ, վերջապես, թեկուզև մի քիչ հասցեակա, անում եմ այդ փորձը: Կարող էի ավելի երկար սպասել, բայց որովհետև զգվար է գուշակել, թե ինչ կլինի հետագայում կամ ինչ հմտություն ու ճաշակ կմնա եղածից, մի քիչ շտապեցի և փորձեցի գրել իմ այժմյան ճաշակով ու հրմտությամբ: Հուսով եմ, որ շուտով մի մարդ վիպակը կթարգմանի հայերեն, ու այն կտպագրվի ըստ լավ իմացած լեզվով: Թարգմանված վիճակում վիպակը դուցե ավելի հաջող ստացվի, քան անգլերենով, և դու, ինչպես հաճախ պատահել է, դուցե ցանկանաս կարգավիճակ որոշ կտորներ, թեև ես եմ գրել այն: Եթե այդպես լինի, խոստանում եմ ունկնդրել քեզ և սքանչանալ մեր լեզվի գեղեցկությունը, որն այնքան քիչ է ծանոթ ուրիշներին և որքան բնական է բացի ոչ ոք չգիտի գնահատելու: Ու քանի որ դու չես կարող կարգավիճակ ու հիանալ անգլերենով այնպես, ինչպես կարգավիճակում ու հիանում ես հայերենով, և քանի որ ես բոլորովին չեմ կարող ոչ կարգավիճակ ու չէլ գրել հայերեն, ապա մենք մեր հույսը պետք է դենք մի լավ թարգմանի վրա: Համենայն դեպս, այս վիպակը քեզ համար է գրված: Հույս ունեմ, որ կհավանես: Գրել եմ հնարավորին շափ պարզ, լրջությամբ ու զվարթամտությամբ այն շաղախով, որ հատուկ է մեր ընտանիքին և հատկապես քեզ: Գիտեմ, վիպակում ամեն ինչ չի ասված, բայց ի՞նչ արած: Միևնույն է, քեզ անպայման պիտի թվա, որ այնտեղ ամեն ինչ ասված է, քանի որ գրել է ըստ սրբին և գրել ամենալավ ու բարի մտքով:

Գլուխ 1

ՅՈՒԼԻՍԻՍ

Յուլիսիս Մաքուի անունով փոքրիկ տղան մի օր կանգնեց խլուրդի նոր բացած անցքի առաջ, իրենց տան բակում, որը գտնվում էր Կալիֆոռնիայի Իթաքա քաղաքի Սանթա Կլարա փողոցի վրա: Խլուրդը

խոնավ, թարմ հողը դուրս հրեց և աչքի տակով նայեց տղային, որը, իհարկե, անծանոթ էր, բայց գուցեև թշնամի չէր: Մինչ տղան այս հրաշքը ամբողջությամբ կվաշեներ, Իթաքայի թուռններից մեկը թռավ դեպի բակի մեծ ընկուզենին և, տեղավորվելով մի ճյուղի վրա, սկսեց նրբիկ տղայի հափշտակությունը հողից դեպի ծառը գրավելով: Չետո, այդ բուսության ավելի հրաշալի, հեռվում մի հին գնացքի ֆլաշի և շարժվեց: Տղան լսեց ֆլաշի ձայնը և զգաց, որ գնացքի շարժվելուց երկրաց ոտքի տակի հողը: Գրանից նա սկսեց վազել ավելի արագ (նրան այդպես թվեց), քան որեէ կենդանի էակ ամբողջ աշխարհում:

Նա ճիշտ ժամանակին հասավ երկաթգծին. տեսավ անցնող գնացքը՝ շոգեբարշից մինչև բեռնատար վագոնը: Նա ձեռքով ողջունեց մեքենավարին, բայց մեքենավարը լպատասխանեց: Նա ողջունեց նաև գնացքի մեջ եղող ուրիշ հինգ հոգու, բայց նրանցից ոչ մեկը լպատասխանեց աղաչի ողջունին: Նրանք կարող էին այդ անել, բայց շարեյին: Վերջապես երևաց մի նեղը՝ հենված բեռնատար վագոնի եզրին: Կառաշարի աղմուկի մեջ Յուլիսիսը լսեց այդ մարդու երգը.

Այլևս մի լար, մի լար, լծի, այսօր մի լար,
Եվ մի երգ երգենք մեր թենթերի տան պատվին,
Եվ այդ հեռավոր տան երգը երգենք:

Յուլիսիսը ողջունեց նրան, իսկ հետո մի հրաշալի և անսպասելի բան պատահեց: Այդ մարդը, որ սև էր և մյուսներից սառնոր, ձեռքով ողջունեց Յուլիսիսին՝ բղավելով.

— Տուն եմ գնում, փոքրիկ, գնում եմ իմ ծննդավայրը:

Փոքրիկ տղան և նեղը ձեռքով էին անում իրար, մինչև որ գնացքը կորավ տեսազաշտից:

Ապա Յուլիսիսը նայեց շուրջը: Ահա իր աշխարհը. տարբերակ, դարձանալի, անխմանալի, բայց և այնքան գեղեցիկ: Ծանապահով բուր շալակին մի ծերուկ անցավ: Յուլիսիսը նրան էլ ձեռքով արեց, բայց ծերուկն այնքան զստամյալ էր և հոգնած, որ չէր կարող հրճվել փոքրիկ տղայի բարեկամական ցույցից: Մերձենին նայեց Յուլիսիսին այնպես, կարծես ինքն էլ, տղան էլ վաղուց մեռած լինեին:

Փոքրիկ տղան շրջվեց և դանդաղ քայլեց դեպի տուն: Նրա ականջում դեռ գնացքի ձայնն էր, նեղի երգն ու զվարթ խոսքերը՝ տուն եմ գնում, փոքրիկ, գնում եմ իմ ծննդավայրը:

Նա այլևս այդ ամենի մասին չէր մտածում, երբ հասավ լինա ծառի տակ և ոտքով խփեց ծառից ընկած դեղին, հոտած պտուղին: Իսկ մի

բողի հետ նա ժպտաց Մաքսիմի ժպտով, այն մեղմ, իմաստուն, թաքուն ժպտով, որը այտ է ասում ամեն ինչին:

Երբ շրջվեց փողոցի անկյունը և տեսավ Մաքսիմի տունը, սկսեց ցատկոտել՝ ոտքով բշկելով փողոցում բնկած կոշիկի մի կրունկ: Այս դժարճանքից նա սալթաբեց ու բնկավ, բայց վեր կացավ ու շարունակեց քայլել:

Մայրը բակում հավերին կուտ էր տալիս: Նա տեսավ որչու սալթաբելը, բնկեղն ու վեր կենալը: Տղան արագ հասավ մորը և լուռ կանգնեց կողքին: Իսկ հետո հավարուն մտավ ձու փնտրելու: Մի հատ գտավ, վերցրեց նայեց և զգուշությամբ հանձնեց մորը: Գրանով նա ուզեց ասել մի բան, որ մեծերից ոչ մեկը չի կուսի, երեխան էլ չի հիշի, որ պատմի:

Գլուխ 2

ՀՈՄԵՐ

Նրա Հոմեր եղբայրը, մի հին հեծանիվ նստած, արիաբար պաշարում էր գլուզական ճանապարհի ցեխի ու փոշու գնմ: Հոմեր Մաքսի հագին հեռագրատան ցրիչի բաժնու էր, որ շատ էր մեծ և մի գլխարկ, որ բավական փոքր էր: Արևը մայր էր մտնում երեկոյան քնկոտ խաղաղությամբ, որ շատ սիրելի էր Բթաբալի բնակիչներին: Հեռագրացրիչի շուրջը պտղատու և խաղողի այգիներ էին՝ ծուլորեն փոված Կալիֆոռնիայի հինավուրց հողի վրա: Թեև Հոմերը շտապում էր, բայց նրա աչքից չէր վրիպում շրջապատի հրապուրիչ և ոչ մեկը «նաչիր, ասում էր նա իրեն՝ հողը, ծառը, արևը, խոտը և ամպը ցույց տալով, նաչիր դրանց, խնդրեմ»: Նա սկսեց հեծանիվով դարդազգծեր քաշել՝ մաքմնի շարժումները հարմարեցնելով ալո նախշերին, երկու ինչ-որ պարզ սրտահույզ եղանակ: Նրա մտքում այս եղանակը հնչեց նվազախմբով, հետո նվազախմբին միացան մոր տալիզն ու քրոջ՝ Բեսի դաշնամուրը: Եվ վերջապես, որպեսզի բնտանիքը ամբողջական դասնա, խմբին միացավ ակորդեանը՝ երաժշտությունը դաշնավորելով գուսպ և զվարթ քաղցրությամբ: Հոմերը հիշեց իր Մարկուս եղբորը:

Հոմերի երաժշտությունը խլացավ երկնքով սլացող երեք անհավատալի առարկաների ազմուկից: Յրիշտ գարնանը զվեր նայեց և բնկավ մի փոքր, անջուր առվի մեջ:

— Ինքնաթիռներ,— ասաց Հոմերն ինքն իրեն: Ապարակի մի շան արագ ու մեծ հանդիսավորությամբ հարձակվեց նրա վրա և կարևար

պատգամ ունեցողի տեսքով սկսեց հաշեր Հոմերը ուշադրություն չդարձրեց շանը: Մի անգամ միայն շրջեց գլուխը և կենդանուն գրգռեց. «հաֆ, հաֆ», նորից նստեց հեծանիվը և ճանապարհը շարունակեց:

Երբ հասավ քաղաքի ծայրամասը, առանց կարդալու անցուղի մի ցուցանակի կողքով, որի վրա գրված էր.

Իթաքս, Կալիֆոռնիա
Ուր ուզում ես գնա, ակից լավ տեղ չկա.
Բարի գալուստ, օտարական:

Հաջորդ փողոցի անկյունում նա կանգնեց, սպասելով գորակույնիկներով լցված ալտոշարասյան անցնելուն: Նա ողջունեց այդ մարդկանց ճիշտ այնպես, ինչպես իր ճուլիախ եղբայրն էր ողջունել մեքենավարին և թափառաշրջիկներին: Բազմաթիվ ղիլիփորներ պատասխանեցին ցրիչի ողջույնին: Եվ ինչու՞ չլուսատեսիաներն էլ ունեն կորցնելու...

Գլուխ 3

ՀԵՌՍՊՈՒՏՈՒՆԸ

Ի թագույն էր երկու էր, երբ Հոմերը վերջապես հասավ հեռագրատուն: Լուսամուտին գրված ժամացույցը լոթ անց կրկու րոպե էր ցույց տալիս: Գրասենյակում Հոմերը տեսավ հեռագրատան վարիչ միսսեր Սփանգլերին, որը գբաղված էր հեռագրի բառերը հաշվելով: Այդ հեռագիրը հենց նոր նրան էր հանձնել հոգնած տեսքով, քսան տարեկանի մոտ մի հուլված երիտասարդ: Գրասենյակ մտնելիս, Հոմերը լսեց միսսեր Սփանգլերի և երիտասարդի զրույցը:

— Տասնութ բառ՝ գանձել հասցեատիրոջից,— ասաց Սփանգլերը: Նա մի պահ լռեց, նայեց պատանուն.— Ինչ է, փող չունե՞ս:

Պատանին անմիջապես լկարողացավ պատասխանել, բայց շուտով ասաց.

— Մի քիչ ունեմ, բայց մայրս տուն հասնելու համար վող կուզարկել:

— Անշուշտ,— ասաց Սփանգլերը.— Ո՞ր էիր, լէիր երեւում:

— Կարելի է ասել՝ ոչ մի տեղ,— ասաց տղան և սկսեց հազալու.— Ինչքան ժամանակում հեռագիրը կհասնի մորս:

— Արեւելում հիմա բավական ուշ է,— ասաց Սփանգլերը,— ուղի շրջի փող ճարիլը երբեմն այնքան էլ հեշտ չէ: Բայց հեռագիրը անհիշողական կուղարկեմ:

բոսնի հետ նա ժպտաց Մաքսիմիլիանի ժպիտով, այն մեզմ, իմաստուն, թարուն ժպիտով, որը այն է ասում ամեն ինչին:

Երբ շրջվեց փողոցի անկյունը և տեսավ Մաքսիմիլիանի տունը, սկսեց ցատկոտել՝ ոտքով բռնելով փողոցում բնկած կոշիկի մի կրունկ: Այս գլխարձանից նա սայթափեց ու բնկավ, բայց վեր կացավ ու շարունակեց բալետը:

Մայրը բակում հավերին կուտ էր տալիս: Նա տեսավ որդու սայթափելը, բնկեցին ու վեր կենալը: Տղան արագ հասավ մորը և լուռ կանգնեց կողքին, ինչ հետո հավարուն մտավ ձու փնտրելու: Մի հատ գտավ, վերցրեց նայեց և զգուշությամբ հանձնեց մորը: Գրանով նա ուզեց ասել մի բան, որ մեծերից ոչ մեկը չի կուսհի, երեխան էլ չի հիշի, որ պատմի:

Գլուխ 2

ՀՈՄԵՐ

Երա Հոմեր եղբայրը, մի հին հեծանիվ նստած, արիարար պայքարում էր գույգական ճանապարհի ցիփի ու փոշու գեմ: Հոմեր Մաքսիմի հագին հեռագրատան ցրիչի բաճկոն էր, որ շատ էր մեծ և մի գլխարկ, որ բավական փոքր էր: Արևը մայր էր մտնում երեկոյան քնկոտ խաղաղություն, որ շատ սիրելի էր Բթաբայի բնակիչներին: Հեռագրատան ցրիչի շուրջը պտղաբուս և խաղողի այգիներ էին՝ ծուլորեն փռված Կալիֆոռնիայի հինավուրց հողի վրա: Բեն Հոմերը շտապում էր, բայց նրա աչքից չէր վրխույզում շրջապատի հրապուրիչ և ոչ մեկը՝ «Նաչիր, ասում էր նա իրեն՝ հողը, ծառը, արևը, խոտը և ամպը ցույց տալով, նայիր դրանց, խնդրեմ»: Նա սկսեց հեծանիվով դարձադժիբ քաշել՝ մարմնի շարժումները հարմարեցնելով աչք նախշերին, երգել ինչ-որ պարզ սրտահույզ եզանակ: Նրա մտքում այս եզանակը հնչեց նվազախմբով, հետո նվազախմբին միացան մոր տալիկն ու բրոջ՝ Բենի դաշնամուրը: Եվ վերջապես, որպեսզի բնտանիքը ամբողջական դասնա, խմբին միացավ ակորդները՝ երաժշտությունը դաշնավորելով գոտայ և զվարթ քաղցրությամբ: Հոմերը հիշեց իր Մարկուս եղբորը:

Հոմերի երաժշտությունը խլացավ երկնքով սլացող երեք անհավատալի առարկաների ազմուկից: Ցրիչը զարմանքով վերև նայեց և ընկավ մի փոքր, անջուր ատվի մեջ:

— Բերնաթիունե՛ր,— ասաց Հոմերն ինքն իրեն: Ազարակի մի շուն արագ ու մեծ հանդիսավորությամբ հարձակվեց նրա վրա և կարևոր

պատգամ ունեցողի տեսքով սկսեց հաշել: Հոմերը ուշադրություն չդարձրեց շանը: Մի անգամ միայն շրջեց գլուխը և կենդանուն գրգռեց. «Հաֆ, հաֆ», նորից նստեց հեծանիվը և ճանապարհը շարունակեց:

Երբ հասավ քաղաքի ծայրամասը, առանց կարգալու անցուց մի ցուցանակի կողքով, որի վրա գրված էր.

Իթաքա, Կալիֆոռնիա
Ուր ուզում ես գնա, ախր լավ տեղ չկա.
Բարի գալուստ, օտարական:

Հաջորդ փողոցի անկյունում նա կանգնեց, սպասելով գորակաշիկներով լցված ավտոշարասյան անցնելուն: Նա ողջունեց այդ մտորկանց ճիշտ աչքերն, ինչպես իր Յուլիան եղբայրն էր ողջունել մեքենավարին և թափառաշրջիկներին: Բազմաթիվ դիեփորներ պատասխանեցին ցրիչի ողջույնին: Եվ ինչո՞ւ չպատասխանեին: Ի՞նչ ունեին կորցնելու...

Գլուխ 3

ՀԵՌՈՒԳՐՈՍՏՈՒՆԸ

Ի թագալուստ երեկո էր, երբ Հոմերը վերջապես հասավ հեռագրատուն: Լուսամուտին դրված ժամացույցը լոթ անց կրկու բույս էր ցույց տալիս: Գրասենյակում Հոմերը տեսավ հեռագրատան վարիչ միսար Սփանդերին, որը գլխավոր էր հեռագրի բաժնի հաշվետվել: Այդ հեռագիրը հենց նոր նրան էր հանձնել հոգնած տեսքով, քսան տարեկանի մոտ մի հուզված երիտասարդ: Գրասենյակ մտնելիս, Հոմերը լսեց միևտրը Սփանդերի և երիտասարդի զրույցը:

— Տասնութ բառ՝ զանձեղ հասցեատիրոջից,— ասաց Սփանդերը: Նա մի պահ լռեց, նայեց պատանուն.— Ինչ է, փող չունե՞ս:

Պատանին անմիջապես լկարողացավ սյատասխանել, բայց շուտով ասաց.

— Մի քիչ ունեմ, բայց մայրս տուն հասնելու համար փող կուղարկելի:

— Անշուշտ,— ասաց Սփանդերը:— Ո՞ր էիր, լէիր երեւում:

— Կարելի է ասել՝ ոչ մի տեղ,— ասաց տղան և սկսեց հազար—ինչքան ժամանակում հեռացիր կհասնի մորս:

— Արևելքում հիմա բավական ուշ է,— ասաց Սփանդերը,— ուղիղից փող ճարելը երբեմն աչնքան էլ հեշտ չէ: Բայց հեռագիրը անմիջապես կողարկեմ:

Առանց տղային նայելու, Սփանգլերը բըբրեց զրպանները, հաննց մի բուռ մանր դրամ և մի թղթադրամ և մի խաշած ձու:

— Վերցրու,— ասաց,— կարող է պետք գալ,— նա տղային մեկնեց թղթադրամը:— Կվերադարձնես, երբ մայրդ փող կուղարկի,— ասաց նա և ցույց տվեց ձուին:— Յոթ օր առաջ մի գինեկոնից վերցրի ու գրպանս զրեցի: Երջանկություն է բերում:

Տղան նայեց դրամին:

— Այդ ի՞նչ էք անում,— ասաց նա:

— Դատարկ բան է,— պատասխանեց Սփանգլերը,— վերցրու:

— Շնորհակալություն,— ասաց տղան: Նա կանգնեց զարմացած և շփոթված,— շնորհակալություն,— կրկնեց նա և գրասենյակից դուրս շտապեց:

Սփանգլերը հեռագիրը տարավ գիշերային հեռագրող Վիլյամ Գրոգանին:

— Վճարովի է, Վիլի,— ասաց նա,— ինքս կվճարեմ:

Միստր Գրոգանը միացրեց մեքենան և սկսեց տառ առ տառ հաղորդել հեռագիրը:

Տիկին Մարգրետի Սթրիբման

1874 Քիթլի փողոց

Յորք Փենսիլվանիա

Միքելի մայրիկ, ինզրում եմ հեռագրով փոխանցիր երեսուն դոլար: Ուզում եմ տուն գալ: Լավ եմ, ամեն ինչ կարգին է:

Ջոն

Հոմեր Մաքուլին նայեց առաքման սեղանին, չկա՞, արդո՞ք, առաքման կամ էլ հեռախոսային կանչերի հեռագիր: Միստր Սփանգլերը հետևում էր նրան, իսկ հետո հարցրեց.

— Քեզ դո՞ւր է գալիս ցրիչի աշխատանքը:

— Այն էլ ինչպե՞ս,— ասաց Հոմերը,— ամեն ինչից շատ եմ սիրում. տարբեր մարդկանց ես տեսնում, տարբեր տեղեր ես գնում:

— Ճիշտ է,— ասաց Սփանգլերը, հետո սևեռուն նայեց տղային:

— Ինչպե՞ս քեկցիր երեկ գիշերը:

— Հրաշալի,— ասաց Հոմերը,— շատ հոգնած էի, բայց հրաշալի քնեցի:

— Դպրոցում մի քիչ ննջեցի՞ր այսօր:

— Մի քիչ:

— Ո՞ր դասին:

— Հին պատմություն:

— Իսկ սպո՞րտը,— ասաց Սփանգլերը,— ուզում եմ ասել, որ այս գործի պատճառով երեկ չես կարողանա մասնակցել ֆիզկուլտուրայի դասերին:

— Մասնակցում եմ,— ասաց Հոմերը,— ամեն օր ֆիզկուլտուրա տններ:

— Իսկույե՞ս,— ասաց Սփանգլերը,— երբ ես Իթաքայի միջնակարգ դպրոցում էի, մասնակցում էի երկու հարյուր քսան լարդ արգելավազքին: Մեր հովտի շեմպիոնն էի,— հեռագրատան վարիչը լռեց. հեռատո շարունակեց:— Դու իսկույե՞ս սիրում ես այս գործը:

— Ես ուզում եմ լինել ամենալավ ցրիչը, որ այս գրասենյակը կրիչ ունեցել է,— պատասխանեց Հոմերը:

— Եստ լավ,— ասաց Սփանգլերը,— միայն թե չե՞ր մի տանջիր, այդքան արագ մի գնա, շուտ տեղ հասիր, բայց շատ արագ մի գնա: Բաղադրվարի եղիր բոլորի հետ, վերելակի մեջ գլխարկը հանիր և, ամենից կարևորը, աշխատիր ոչ մի հեռագիր չկորցնել:

— Այո, սրբ:

— Գիշերով աշխատանքը ցերեկային աշխատանքից տարբեր է,— շարունակեց Սփանգլերը:— Գիշերով շինական թողածսը կամ քաղաքի ծայրամասը ոչ բոլորը կհամարձակվին հեռագիր տանել, բայց դու մի վախեցիր: Մարդիկ ամեն տեղ էլ մարդիկ են. նրանցից մի վախեցիր: Քանի՞ տարեկան ես:

Հոմերը թուքը կուլ տվեց.

— Տասնվեց,— ասաց նա:

— Հա, գիտեմ, երեկ ասացիր,— ասաց Սփանգլերը:— Մենք իրավունք չունենք 16 տարեկանը չլրացած երեխաներին աշխատանքի ընդունել, բայց մտածեցի, որ կարելի է քեզ փորձել: Քանի՞ տարեկան ես:

— Տասնչորս,— ասաց Հոմերը:

— Ոչինչ, երկու տարուց տասնվեց կդառնաս:

— Այո, սրբ,— ասաց Հոմերը:

— Եթե որևէ բան չհասկանաս,— ասաց Սփանգլերը,— ինձ մոտ արի:

— Կգամ, սրբ,— ասաց Հոմերը: Նա լռեց, հետո հարցրեց,— իսկ ի՞նչ բան են երգող հեռագրերը:

— Ոչինչ, մենք գրասենյակից շատ շեք ստանում: Բավականին լավ ձայն ունես, չե՞:

— Ես Իթաքայի առաջին երիցական եկեղեցու կիրակնօրյա դպրոցում երգում էի,— ասաց Հոմերը:

21— Վիլյամ Ստոյյան

— Հրաշալի է,— ասաց Սփանգլերը,— դա ճիշտ այն ձայնն է, որ մեզ պետք է։ Հիմա, ասենք, միտքը Գրոգանը ձենդյան շնորհավորագիր է ստացել, ինչպե՞ս պիտի անես։

Հոմերը մոտեցավ միտքը Գրոգանին և երգեց.

Երջանիկ ձենդյան օր,
Քախտավոր ձենդյան օր,
Երջանիկ ձենդյան օր, սիրելի Գրոգան,
Քախտավոր ձենդյան օր։

— Ենթո՞ւնկալ եմ,— ասաց միտքը Գրոգանը։
— Հրաշալի է,— ասաց Սփանգլերը Հոմերին,— բայց դու չպետք է «սիրելի Գրոգան» ասես, այլ պետք է ասես «սիրելի միտքը Գրոգան»։ Իսկ ի՞նչ պիտի անես շարափական տասնհինգ դուրբը։

— Մայրիկիս պիտի տամ,— պատասխանեց Հոմերը։
— Շատ լավ,— ասաց Սփանգլերը,— այսօրվանից դու աշխատում ես, դու այս հիմնարկության անդամ ես. լավ նայիր, ուշադիր լսիր, աչքերդ ու ականջներդ բաց պահիր։

Հեռագրատան վարիչը մի բուպե ցրված հալաղքով նայեց, հետո ասաց.

— Ապագայում ի՞նչ էս երազում դառնալու։
— Ապագայում,— հարցրեց Հոմերը, նա մի բիւ շփոթված էր, որովհետև ամեն օր, իր ամբողջ կյանքի ընթացքում, շարունակ զբաղված էր ապագայի մասին երազելով, նույնիսկ, եթե ապագա ասելով նա հաջորդ օրն էր հասկանում։— Հաստատ չգիտեմ,— ասաց նա,— բայց ինձ թվում է, որ կուղենայի ապագայում ինչ-որ բան դառնալ, գուցե կոմպոզիտոր կամ դրա նման մի բան։

— Հրաշալի է,— ասաց Սփանգլերը,— հենց այստեղից էլ պիտի սկսես։ Սա ամենահարմար տեղն է։ Շուրջը ամբողջ երաժշտություն է, իսկական երաժշտություն, հենց կյանքից եկող, մարզկանց սքոտից բխող երաժշտություն։ Լսո՞ւմ ես հեռագրի ձայնը, գեղեցի՞կ է։

— Այո, սրբ,— ասաց Հոմերը։
Հանկարծ Սփանգլերը հարցրեց.

— Գիտե՞ս որտեղ է Չաթերթոնի թխվածքների խանութը, Բրոզվեյի վրա. վերցրու այս բառերը գուրբը և ինձ համար խնձորով և հնդկընկուղի սերուցքով պատրաստված երկու կարկանդակ բեր։ Երկուսը մեկ բառերով են տալիս։

— Լավ, սրբ,— ասաց Հոմերը և, օդի մեջ բռնելով մետաղադրամը, գրասենյակից դուրս վազեց։

Սփանգլերը նայեց նրա ետևից՝ հետո բնկավ մոտացութան պիլերի մըր սթափվեց, դարձավ դեպի հեռագրիչը և ասաց.

— Ի՞նչ կարծիք ունես նրա մասին։

— Լավ տղա է,— ասաց միտքը Գրոգանը։

— Ես էլ եմ կարծում, որ լավն է,— ասաց Սփանգլերը։— Սանթա Կլարա պողոտայի վրա ապրող մի լավ, աղքատ ընտանիքից է։ Հայր շունի, ևղբայրը բանակում է։ Մայրը պահեստում ամառները միրգ է փաթեթավորում, բուլբուլը նահանգային բուլբուլ է դնում։ Միայն թե երկու տարով փոքր է աշխատանքի համար անհրաժեշտ տարիքից, ուրիշ ոչինչ։

— Իսկ ես երկու տարով անհրաժեշտից մեծ եմ,— ասաց միտքը Գրոգանը,— յուր կզնանք։

Սփանգլերը վեր կացավ։

— Եթե իմ կարիքը զգաս,— ասաց նա,— ես Կորբետի մոտ եմ. կարկանդակները ձեռք մեջ բաժանեք,— խոսքը չափարած, նա զարմացած կանդ առավ, երբ տեսավ Հոմերին, որը վաղելով գրասենյակ մտավ՝ փաթեթը ձեռքին։

— Անունդ ի՞նչ է,— Սփանգլերը համարյա բղավեց տղայի վրա։
— Հոմեր Մաբուլի,— ասաց Հոմերը։

Հեռագրատան վարիչը ձեռքը դրեց նոր ցրիչի ուսին։
— Ապրես, Հոմեր Մաբուլի,— ասաց նա,— դու ճիշտ այն տղան ես, որ պետք է այս գրասենյակին գիշերային աշխատանքի համար. դու հաժանարար, ամենաարագ շարժվող էակն ես ամբողջ Սան Հոսկեն հովտում։ Դու շատ մեծ մարդ կդառնաս մի օր, եթե ապրես։ Այնպես արա, որ ապրես։

Մինչ Հոմերը աշխատում էր հասկանալ այդ մարդու ասածը, նա ջրջվեց և դուրս եկավ գրասենյակից։

— Լավ, մանչուկ,— ասաց միտքը Գրոգանը,— բեր տեսները։
Հոմերը կարկանդակները գրեց նրա սեղանին, իսկ միտքը Գրոգանը զեռ շարունակում էր խոսել։

— Հոմեր Մաբուլի իմ անունը Վիլյամ Գրոգան է, բայց ինձ Վիլի են ասում։ Թեև վաթսույոթ տարեկան եմ, Շատ հին հեռագրիչ եմ, աշխարհում ձեռքի ապարատով ամենավերջին հեռագրիչներից մեկն եմ։ Ես նաև այս գրասենյակի գիշերային ղեկավար հեռագրիչն եմ։ Ես նաև մի մարդ եմ, որն աշխարհում կատարված հրաշալի գործերից հիշողություններ ունի։ Ես նաև բաղջած եմ։ Արի հարձակվե՞ք խնձորով ու սերուցքով պատրաստված այդ կարկանդակների վրա։ Այսօրվանից ես ու դու բարեկամներ եք։

— Այո, սրբ,— ասաց Հոմերը։

Սեր հեռագրիչը կարկանդակներից մեկը շորս մասի բաժանեց, և նրանք սկսեցին ուտել հնգվական ընկույզով ու սերուցքով պատրաստված կարկանդակը:

— Անհրաժեշտություն դեպքում թեզից կխնդրեմ, որ ինձ համար որևէ հանձնարարություն կատարես,— ասաց միստր Գրոգանը.— Երգելիս ինձ բնկերակիցես կամ պարզապես նստես ու ինձ հետ զրուցես: Երբ հարբած լինեմ, թեզից մե՞ծ նրբանկատություն է պահանջվում, մի բան, որ չի կարելի սպասել տասներկու տարեկանից բարձր մարդկանցից: Քանի՞ տարեկան ես:

— Տասնչորս,— ասաց Հոմերը.— բայց կարծում եմ, որ բավարար չափով զգայուն եմ:

— Բարի, — ասաց միստր Գրոգանը,— բո խոսքին հավատում եմ: Հույս զնում եմ թեզ վրա, վստահ լինելով, որ դու ամեն զիշեր կհակես, որպեսզի ևս իմ պարտականությունները կարողանամ կատարել: Սառը չոր շաղ կտաս երեսիս, եթե կարգին շարժնացա, զբան պետք է հաջորդի մի բաժակ տաք սև սուրճը, որ պետք է բերես Կորբետի մոտից:

— Կանեմ, սրբ,— ասաց Հոմերը:

— Փոշոցում բոլորովին այլ կերպ պետք է վարվես,— շարունակեց միստր Գրոգանը.— Եթե ինձ տեսնես ալիոսոլի գիրեն ընկած, բարև տուր և անցիր, թող ինձ երանություն մեզ: Շատ զգայուն մարդ եմ և նախընտրում եմ հոգածություն առարկա լինել:

— Սառը չոր և սուրճ՝ զբանն իսկում,— ասաց Հոմերը.— սղջույն՝ փողոցում. հասկացա, սրբ:

Միստր Գրոգանը շարունակեց՝ բերանը լիքն էր սերուցքով:

— Կարծում ես, որ այս աշխարհը ավելի լավ է լինելու պատեբարավից հետո:

Հոմերը մի պահ մտածեց, ապա ասաց.

— Այո, սրբ:

— Հնդկանդուլի սերուցք սիրո՞ւմ ես,— հարցրեց միստր Գրոգանը:

— Այո, սրբ,— ասաց Հոմերը:

Հեռագրատուի ծղրտաց, Միստր Գրոգանը պատասխանեց կանչին և, նստելով գրամեքենայի առաջ, շարունակեց խոսել:

— Ես նույնպես շատ եմ սիրում: Մի բան եմ նաև երաժշտություն, հատկապես՝ երգ: Կարծեմ դու ասացիր, որ մի ժամանակ երգել ես կիրակնօրյա զպրոցում: Ինչո՞ւ եմ, բարի եղիր կիրակնօրյա մի երգ երգել, մինչև ես վաշինգտոնից ստացված այս հեռագիրը մեքենագրեմ:

Հոմերը երգեց «Գարեբի աղաճածը». մինչ միստր Գրոգանը մեքենագրում էր հեռագիրը, որը միստր Ռոզա Սանդովալին էր ուղղված,

1129 գ փողոց, Իթաքա, Կալիֆոռնիա: Հեռագրում ուղղակիան բաժանմունքը ակզակ էր պահում միստր Սանդովալին, որ նրա որդին, ժուան Գոմինիկո Սանդովալը, սպանվել է ուղղադաշտում:

Միստր Գրոգանը հեռագիրը մեկնեց Հոմերին, հետո մի մեծ կում խմեց աթոռի կուլքի դարակում պահած շշից: Հոմերը վերցրեց հեռագիրը, որից ծրարի մեջ, կնքեց, ծրարը որից դիտարկի մեջ և գրասենյակից դուրս եկավ: Երբ ցրիչը մեկնել էր, ծեր հեռագրիչը բարձրաձայն երգեց «Գարեբի աղաճածը» երգը: Զէ՛ որ ինքն էլ մի ժամանակ երիտասարդ էր եղել:

Գլուխ 4

ԱՄՔՈՂՋ ԱՇԽԱՐՀԸ ԿՆԱՆԱՆԱԶԻ ԻՆՁ

Երաժշտությունը դալիս էր Սանթա Կլարա պողոտայի վրա գտնվող Մարտինի ընակարանից: Բեսը և միստր Մաքոլին նվագում էին «Ամբողջ աշխարհը կնախանձի ինձ» երգը: Նրանք գինվոր Մարկուսի համար էին նվագում, որտեղ էլ որ նա գտնվելիս լիներ այժմ, որովհետև դա նրա ամենապրելի երգն էր: Հարեան տնից եկավ Մերի Արևան, կանգնեց Բեսի կողքին և սկսեց երգել: Նա նույնպես երգեց Մարկուսի համար, որը նրա ամբողջ աշխարհն էր: Փոքրիկ Յուլիսիսը լսում էր ու նայում, Ինչ-որ բան, ինչ-որ տեղ խորհրդավոր էր թվում նրան և, չնայած բունը տանում էր, նա ուզում էր հասկանալ... Ի վերջո հաղթահարեց բունը և հարցրեց.

— Մարկուսն ո՞ւր է:

Միստր Մաքոլին նայեց սղաչին:

— Դու պետք է հասկանաս... — սկսեց նա, ապա լռեց:

Յուլիսիսը փորձեց հասկանալ, բայց չգիտեր, թե ինչը պետք է հասկանար:

— Ի՞նչը հասկանամ,— հարցրեց նա:

— Մարկուսը,— ասաց միստր Մաքոլին,— Իթաքայից հետո է գնացել:

— Ինչո՞ւ,— հարցրեց Յուլիսիսը:

— Մարկուսը բանակում է,— ասաց միստր Մաքոլին:

— Ե՞րբ է տուն գալու,— հարցրեց փոքրիկ սղաչը:

— Երբ պատերազմն ավարտվի,— ասաց միստր Մաքոլին:

— Վա՞ղը:

— Չէ, վաղը չէ:
 — Մ՞բբ:
 — Չգիտեմք, սպասում ենք:
 — Իսկ որտե՞ղ է հայրիկը, — ասաց Յուլիանը, — եթե սպասենք, նա՞ էլ Մարկուսի պես տուն կդառնա:
 — Ոչ, — պատասխանեց միսիս Մաքսին, — նա չի դառնա տուն այդպես նա չի քայլի, փողոցի սանդուղքով չի բարձրանա, չի մտնի տուն:

Այսբանը շատ էր փոքրիկ տղայի համար, և որովհետև միայն մի բառ կար. որով հույս ուներ հասնել ճշմարտության կամ էլ հանդատություն ձևեր բերել, նա արտասանեց այդ բառը.

— Ինչո՞ւ
 Միսիս Մաքսին դարձավ Բեսին և Մերիին.
 — Նույնիսկ մեծերի համար հեշտ չէ մահը հասկանալը, — ասաց նա, — ուր մնաց թե երեխան հասկանա, բայց ամեն մի կյանք մի օր պիտի ավարտվի:

Նա նայեց Յուլիանին:
 — Այդ օրը քո հոր համար եկավ երկու տարի առաջ:
 Նա նորից նայեց Բեսին և Մերիին:

— Բայց քանի դեռ մենք ապրում ենք, քանի դեռ միասին ենք, քանի դեռ մեզինք թեկուզ երկուսը կան և հիշում են նրան, աշխարհում ոչ մի բան չի կարող խելը նրան մեզինքս Մաքսինը միայն կարող են խելել, բայց ոչ նրան: Դուք ձեր հորը ավելի լավ կհանաչեք, երբ մեծանաք և ինքներդ ձեզ ավելի լավ ճանաչեք: Նա մեռած չէ, որովհետև դուք ողջ եք: Փամանակը և պատահականությունը, հիվանդությունն ու հոգնությունը նրա մտքինը տարան, բայց դուք նրան արդեն վերադարձրել եք՝ ավելի երիտասարդ և ավելի կենսունակ: Չեմ կասկածում, որ ասածներիցս շատ բան հասկացաք, բայց գիտեմ, որ այս մեկը պիտի հիշեք՝ բարին երբեք չի մահանում: Եթե մահանար՝ աշխարհում մարդիկ գոյություն չէին ունենա, ոչ մի տեղ կյանք չէր լինի: Իսկ աշխարհը լեցուն է մարդկանցով և հրաշալի կյանքով:

Երեխան այդ մասին մի պահ խորհեց, հետո հիշեց առաջնության տեսածը.

— Խուրդներն ի՞նչ են, — հարցրեց նա:
 Մայրը պատրաստ էր նման հարցի: Նա գիտեր, որ տղան աչքեր ունի, ավելի՛ն՝ տեսողություն, սեր և ծարավի է ամեն ինչ իմանալու:

— Գետնի տակի խլուրդները, — պատասխանեց մայրը, — երկնքի թռչունները, ծովի ձկները բոլորը կյանքի մասն են, մեր կյանքի մասը:

Ապրող ամեն ինչ մեզինք յուրաքանչյուրի մասն է: Նույնիսկ շատ բաներ, որոնք մեզ նման չեն շարժվում, մեր մասնիկներն են: Արևը մեր մասն է, ինչպես նաև հողը, երկինքը, աստղերը և օվկիանոսները: Այդ ամենը մեր մասն են, և մենք ստեղծվել ենք, որպեսզի դրանք վայելենք և գրանց համար ասածուն շնորհակալ լինենք:

Փոքրիկ տղան ընդունեց այս նորությունը:
 — Այդ դեպքում որտե՞ղ է շոմերը, — ասաց նա:

— Քո շոմեր եղբայրը աշխատում է, — պատասխանեց միսիս Մաքսին, — նա երեկ դորժ ճարեց դասերից հետո աշխատելու համար: Նա տուն կգա կեսգիշերին, երբ դու արդեն քնած կլինես:

Տղան դա չկարողացավ հասկանալ: Ի՞նչ է աշխատանքը: Ինչո՞ւ է եղբայրը աշխատում: Ի՞նչ հաճույք է մարդ ստանում աշխատելուց:

— Համեյն ինչո՞ւ է աշխատում, — հարցրեց նա:
 Աղջիկները համբերություն մը սպասում էին, իսկ միսիս Մաքսին պատասխանում էր.

— Քո շոմեր եղբայրը աշխատում է, որովհետև քո Մարկուս եղբայրը բանակում է: Որովհետև մենք պետք է փող ունենանք, որ կարողանանք մթերք և հազուտս գնել, ամեն վարձ վճարել և օգնել ուրիշներին, ովքեր մեզինք ավելի կարիքավոր են:

— Ո՞ւմ, — հարցրեց Յուլիանը:
 — Որե՛կ մեկին, — ասաց միսիս Մաքսին, — աղքատին, օրինակ:
 — Ո՞վ է աղքատը, — հարցրեց տղան:

— Բոլորը, — պատասխանեց միսիս Մաքսին՝ ինքն իրեն ժպտալով:
 Յուլիանը ուզում էր արթուն մնալ, բայց էլ չկարողացավ:

— Հիշեցեք, — ասաց մայրը բուրբին, — ձեր ունեցած ամեն ինչից պետք է բաժին հանեք ուրիշներին: Դուք պետք է տաք նույնիսկ, երբ թվում է, թե տալը խենթություն է: Այդ ժամանակ ոչ ոք և ոչ մի բան ձեզ խաբելու ուժ չի ունենա, որովհետև եթե զողին տաք, նա ձեզինք չի գողանա, և արգեն գող չի լինի: Եվ ինչքան շատ տաք, այնքան ավելի շատ բան կունենաք տալու համար:

Միսիս Մաքսին դարձավ աղաչի բրուք՝ Բեսին:
 — Նրան անկողին դիր:

Բեսը և Մերին տղային ննջարան տարան: Երբ նրանք գնացել էին, մայրը ոտնաձայն լսեց և շրջվեց, նրան թվաց, թե աչքերը, դառն մոտ, տեսավ Մաքսին Մաքսինին, որ կարծես մեռած լինեց:

— Քնել էի, — ասաց ամուսինը, — քունս շատ էր տանում, Քնելի, ներքի ինձ, խնդրում եմ:

Ամուսինը ծիծաղեց ճիշտ Յուդիսիսի նման Իսկ հետո վերադարձավ
Քեսը և ասաց.

— Հենց ուզում էին անկողին զննել՝ ծիծաղեցի:

Գլուխ 5

ԳՐՈՒ ՔՈ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՎ ԳՆԱ, ԵՄ ԻՄ

Միսիս Ռոզա Սանդովալի տան առաջ իջնելով հեծանիվից, ցրելը
գնաց դեպի գոտը, կամաց թակեց և անմիջապես զգաց, որ ներսը
մարդ կա: Նա ոչինչ լսել չէր կարողանում, բայց վստահ էր, որ թակեցը
մեկին գեպի գոտն է բերում: Նա շատ էր ուզում տեսնել, թե ո՞վ է այդ
կինը, Ռոզա Սանդովալը, որը հիմա կլսի, որ աշխարհում սպանություն
է կատարվել, և դա կղգա սեփական սրտում: Գուցե նրկար ժամանակ
չէր բացվում, բայց բացվելիս էլ ոչ մի շտապողականություն չզգացվեց:
Գուտն այնպես բացվեց, կարծես աշխարհում ոչինչ տեղի չէր ունեցել,
որից վախենար այդ կինը: Եվ ահա նա, այդ կինը:

Մեքսիկացի կինը Հոմերին գեղեցիկ թվաց: Տղան տեսնում էր, որ
այդ կինը իր ամբողջ կյանքում ստիպված է եղել այնքան համբերել, որ
այժմ, տարիներ հետո, նրա շուրթերը սեղմվել են բարի և անմեղ ժպի-
տով: Բայց, բոլոր այն մարդկանց նման, ովքեր կրքեք հեռագիր չեն
ստանում, ցրիչի դուռն առաջ երևալը կնոջը թվաց սարսափելի, անակրե-
կայնեքով լեցուն մի բան: Հոմերը հասկացավ, որ իրեն տեսնելով մի-
սիս Սանդովալը սարսուռաց: Նրա առաջին բառը բոլոր զարմանքների
առաջին բանն էր: Նա «օ՛հ» ասաց, կարծես ցրիչի փոխարեն գոռն առաջ
կանգնած լիներ մի մարդ, որին վաղուց ճանաչում էր և որի հետ հա-
ճույքով կարող էր զրուցել: Խոսելուց առաջ կինը գննեց Հոմերի աչքերը,
և ցրիչը զգաց, որ նա հասկացավ հեռագրի բարեգուշակ լինելը:

— Հեռագիր ես բերել,— հարցրեց նա:

Հոմերը մեղք լռաներ: Նրա գործը հեռագրեր բաժանելն էր: Հակա-
ռակ դրան, տղային թվաց, որ ինքը մասնակից է ամբողջ սխալին: Նա
վատ զգաց, կարծես ինքը լիներ կատարվածի պատասխանատուն: Նա
ուղեց անմիջապես ասել. «Ես միայն ցրիչ եմ, միսիս Սանդովալ, շատ
եմ ցավում, որ ստիպված եմ այսպիսի հեռագիր բերել, բայց այդ բոլորը
ես անում եմ իմ գործի բերումով»:

— Ո՞ւմ համար է,— հարցրեց մեքսիկացի կինը:

— Միսիս Ռոզա Սանդովալի, 1129 Գ փողոց,— ասաց Հոմերը:

Նա հեռագիրը մեկնեց մեքսիկացի կնոջը, բայց կինը նույնիսկ ձեռքը
չերկարեց:

— Գո՛ւր եք միսիս Սանդովալը,— հարցրեց Հոմերը:

— Խնդրեմ, խնդրեմ, ներս եկ,— ասաց կինը,— անգլերեն կարգալ
լնմ կարող. մեքսիկացի եմ, ես միայն «Լա պրենսա» թերթն եմ կար-
գում, որը Մեխիկո Սիթիից է գալիս:— Նա լռեց մի պահ և նայեց տղա-
յին, որը կանգնել էր դռանն այնքան մտախի:

— Խնդրում եմ,— ասաց կինը,— ի՞նչ է գրված հեռագրում:

— Միսիս Սանդովալ,— ասաց ցրիչը,— հեռագրում գրված է...

Կի՛նն բնդհատեց նրան.

— Բայց գուր նախ պետք է բացեք հեռագիրը և կարողաք նախքան
ինձ ասելը,— ասաց նա,— գուր հեռագիրը գե՛տ չեք բացել:

— Ծիշտ եք, տիկին,— ասաց Հոմերը: Նա կարծես ուսուցչու՞ն

հետ էր խոսում, որը հենց նոր ուղղել էր իր սխալը:

Գողացող մասներով նա բացեց հեռագիրը: Մեքսիկացի կինը հա-
տակից վերցրեց պատույնի ծրարը, ապա ուղղվեց ու հարցրեց.

— Ո՞վ է ուղարկել հեռագիրը, իմ որդի նույն Գոմինգոն:

— Ոչ, տիկին,— ասաց Հոմերը,— հեռագիրը ուղղմանն անհայտ
մտներին է:

— Ռազմական բաժանմունքի՞ց,— հարցրեց մեքսիկացի կինը:

— Միսիս Սանդովալ,— ասաց Հոմերն արագ,— ձեր օրդին մե-
ռած է: Գուցե զա սխալ է: Ամեն մարդ սխալվում է, միսիս Սանդովալ:
Գուցե ձեր որդին չէ: Գուցե մի ուրիշն է: Հեռագիրն ասում է, որ ես
Գոմինգոն է, բայց գուցե հեռագիրը սխալ է:

Մեքսիկացի կինը ձեռքերից, թն լռեց:

— Մի բաշվիր,— ասաց նա,— ներս տրի, ներս արի: Ես քեզ հա-
մար կոնֆետ կբերեմ:— Նա բռնեց տղայի թևից և բերեց սենյակի մեջ-
տեղի սեղանի մոտ ու նստեցրեց:— Բոլոր տղաները կոնֆետ սիրում
են,— ասաց նա,— ես քեզ համար կոնֆետ կբերեմ:— Նա մի ուրիշ
սենյակ մտավ և շուտով վերադարձավ՝ ձեռքին շոկոլադի մի հին տուփ:
Տուփը բացեց, և Հոմերը գրա մեջ տեսավ անձանոթ տեսակի կոնֆետ-
ներ:

— Ահա,— ասաց նա,— կեր այս կոնֆետը, բոլոր տղաները կոն-
ֆետ սիրում են:

Հոմերը մեկ հատ վերցրեց, զրեց բերանը և փորձեց ծամել:

— Գու ինձ համար վատ լուր չէիր բերի,— ասաց նա,— դու լավ
տղա ես, ճիշտ իմ փորրիկ հունիտոյի նման, երբ նա երեխա էր: Մի
հատ էլ կեր:— Եվ նա ցրիչին ստիպեց նորից մի կոնֆետ վերցնել:

Հոմերը նստած ծամում էր շոր կոնֆետը, երբ մերսիկացի կինը խոսեց.

— Մեր կոնֆետն է, կակտուսի է: Ես այն պատրաստել եմ խուանի-տոջիս համար, որպեսզի երբ տուն գա, ուտի, բայց զու կերի Գու նույն-պես իմ տղան էս:

Եվ հանկարծ սկսեց հեծկլտալ, աշխատելով իրեն զսպել, կարծես արտասվելը ամոթ լիներ: Հոմերն ուղեց վեր կենալ և փախչել, բայց զգաց, որ պետք է մնալ: Նա նույնիսկ մտածեց, որ կարող է իր ամբողջ կյանքի ընթացքում մնա այդտեղ: Ուղղակի չէր իմանում ինչ անի, որ կինը նվազ գծրախոս զգա իրեն: Եվ եթև կինը խնդրեր իր որդու տեղը գրավել, Հոմերը չէր կարողանա մերժել, որովհետև չէր գիտենա, թե ինչպես մերժի: Նա մնաց, կարծես գրանով ուզում էր ուղղել այն, ինչ անհնարին էր ուղղել և հետո բմբռնելով իր արածի ամբողջ անհեթեթու-թյունը, ամաչեց: Մտքում նա անբնդհատ կրկնում էր. «Ի՞նչ կարող եմ անել, գրողը տանի, ի՞նչ կարող եմ անել: Ես ընդամենը ցրվել եմ»:

Կինը հանկարծ նրան իր թևերի մեջ առավ, ասելով.

— Իմ աղա՛ս, իմ փոքրիկ մա՛նչս:

Զգիտես ինչու, այդ բոլորից տղան վիրավորվեց, ամբողջ հոգով դառնացավ և զգաց, որ ուզում է սիրտը հո տալ: Նա այդ կնոջից կամ որևէ մեկից չէր զզվում, բայց այն, ինչ կատարվում էր այդ կնոջ հետ, այնքան սխալ էր թվում և տգեղ, որ ինքը վատ էր զգում և չէր կարողա-նում որոշել, թե արժե՞ր արդյոք այլևս ապրել:

— Եկ,— ասաց կինը,— նստիր այստեղ:— Կինը նրան ստիպեց նստել մի ուրիշ աթոռի վրա և կանգնեց մոտը,— թող որ քեզ նայեմ,— ասաց նա և նայեց տարօրինակ, օտարօտի հայացքով:

Թեև ցրիչը վատ էր զգում իրեն, բայց շարժվել չէր կարողանում: Նա ոչ սեր էր զգում, ոչ ատելություն, նրան համակել էր զզվանքի նման մի բան. բայց միևնույն ժամանակ մեծ կարեկցանք. կարեկցանք ոչ միայն այդ խեղճ կնոջ, այլ ամեն ինչի նկատմամբ: Հեռավոր անցյալի մեջ նա տեսավ երիտասարդ, գեղեցիկ մի կին, որը նստել էր որդու սրո-բոցի մոտ: Նա տեսավ կնոջ հայացքը՝ ուղղված այդ հրաշալի մարդկա-յին մարմնին, որը թեև անխոս էր ու անօգնական, բայց լեցուն էր զա-լեք մի սղջ աշխարհով: Նա տեսավ, թե ինչպես կինը օբբորում է երեխա-յին և երգում: «Տես այդ կնոջը»,— ինքն իրեն ասաց նա: Եվ ահա նա արդեն հեծանիվի վրա էր: Մոթ փողոցով սուրում էր գծի նման: Աչքերից արցունքներ էին հոսում, իսկ շուրթերը արտասանում էին մանկական ու խենթ հայհոյանքներ: Երբ հեռագրատուն հասավ, արցունքներն արդեն շորացել էին, բայց հոգում ծնունդ էին առել նոր բաներ, և տղան զգում

էր, որ դրանք անհնար է կասեցնել. «Եվ պետք էլ չէ, այլապես ես նույն-պես մեռած կլինեմ,— բղավեց նա ախպես, կարծես խուլի հետ խոսե-լիս լիներ»:

Գլուխ 6

ԵՐԳ ՄԻՍՏՐ ԳՐՈԳԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Հոմերը նստեց միստր Գրոգանի գիմաջի սեղանի առաջ: Հեռագրա-լարերը լուռ էին, բայց հանկարծ տուփը սկսեց տկոկալ: Հոմերը սպասեց, որ միստր Գրոգանը պատասխանի, բայց նա չէր պատասխա-նում: Հոմերը վազեց սենյակի մյուս կողմը:

— Միստր Գրոգան,— ասաց նա,— ձեզ են կանչում:— Նա սկսեց զգուշությամբ քաշել նրա թևը:

— Միստր Գրոգան, արթնացեք, արթնացեք:

Հոմերը վազեց դեպի ջրամանը և թղթալ բաժակը լցրեց ջրով: Նա վաղեց գեպի ձեր հեռագրիչը, բայց վախեցավ տրված հրահանգները կատարելուն: Բաժակը դրեց սեղանին և նորից թափահարեց միստր Գրոգանին:

— Միստր Գրոգան,— ասաց նա,— արթնացեք, ձեզ են կանչում:

Հոմերը բաժակի ջուրը շաղ տվեց հեռագրիչի դեմքին: Միստր Գրո-գանը անմիջապես նստեց, աչքերը բացեց, նայեց Հոմերին, լսեց հե-ռագրի ձայնը և պատասխանեց.

— Ճիշտ այդպես,— ասաց նա տղային,— հիմա արագ մի բաժակ սև սուրճ բեր, շտապիր:

Հոմերը գրասենյակից դուրս վազեց դեպի Կորբետի խորտկարանը: Երբ վերադարձավ, ձեր հեռագրիչի աչքերը կրկին փակվում էին, բայց նա շարունակում էր աշխատել:

— Ճիշտ այդպես,— տղաս,— ասաց նա,— մի մտահոգվիր, մի վա-խեցիր, ճիշտ այդպես պետք է անել:

Միստր Գրոգանը գծի մյուս ծայրի հեռագրիչին խնդրեց սպասել և սկսեց սուրճ խմել:

— Սկզբում ստոր ջուրը շաղ տալ, իսկ հետո՝ սև սուրճ,— ասաց նա:

— Այո, սըր,— պատասխանեց Հոմերը,— կարևոր հեռագրի է:

— Ոչ,— ասաց միստր Գրոգանը,— կարևոր չէ: Բիզնես: Փողի կու-տակում: Գիշերն է եկել, սակայն անպալման չէ այս գիշեր հանձնելու Բայց ես պետք է ընդունել:

Նա ձայնը բարձրացրեց, որովհետև արթուն էր և իրեն նորից ուժեղ էր զգում:

— Արդեն քանի տարի է՞ ուզում են ինձ թռչակի ուղարկել,— բղավեց նա,— ուզում են իմ փոխարեն մեքենաներ դնել: Բազմացնողներ և հեռագրամեքենաներ,— ասաց նա արհամարհանքով,— մեքենաներ՝ մարդկանց փոխարեն: Նա այժմ խոսում էր մեղմ, կարծես ինքն իր հետ կամ այն մարդկանց հետ, որոնք ուզում էին իրեն հանել իր տեղից, իր աշխարհից: Ի՞նչ կլինի իմ վիճակը, եթե զրկվեմ այս աշխատանքից: Երեխի մի շաբաթից կմեռնեմ: Ամբողջ կյանքումս աշխատել եմ և հիմա չեմ կարող շաշխատել:

— Այո, սըր,— ասաց Հոմերը: — Գիտեմ, որ կարող եմ ապավինել քո օգնությանը, մանչուկ,— ասաց միսսը Գրոգանը,— որովհետև դու արդեն օգնեցիր ինձ, Շնորհակալ եմ, փոքրիկ:

Նա միացրեց մեքենան: Պատասխանը լավեց, և նա սկսեց հեռագիրը մեքենագրել, բայց միամտանակ խոսեց մի տեսակ հպարտությամբ և աշխույժով, որը Հոմերին շատ դուր եկավ:

— Ինձ աշխատանքից հանել,— բղավեց նա,— ինչո՞ւ, ես աշխարհի ամենաարագ հեռագրիչն եմ: Վրլինսկուց էլ արագ հեռագրեր եմ ուղարկել և ստացել առանց սխալի: Վիլլի Գրոգան, աշխարհի բոլոր հեռագրողները գիտեն աչք անունը: Նրանք գիտեն, որ Վիլլի Գրոգանը բոլորից լավն է:

Նա լռեց և ժպտաց ցրված, քաղաքի աղքատ ու կեղտոտ փողոցներից եկած այն տղային, որ անցյալ գիշեր և ճիշտ ժամանակին էր աշխատանքի ընդունվել:

— Մի ուրիշ երգ էլ երգիր, փոքրիկ,— ասաց նա,— որովհետև դու և ես դեռևս ողջ ենք:

Հոմերն անմիջապես սկսեց երգել:

Գլուխ 7

ԵՃԵ: ԱՄԻ ԼՈՒՐԻ ԳԱ

Միսիս Մաքոլին նստել էր Սանթա Կլարա փողոցում գտնվող իրենց տան հյուսիսահարավի հին, ճոճվող բազիլիթոնի և սպասում էր որդուն: Տղան տուն հասավ կեսգիշերից մի քիչ ուշ: Նա մտալ էր, հոգնած, քնառ, միամտանակ հուզված էր ու անհանգիստ: Մորը թվաց,

որ եթե տղան խոսեր, նրա ձայնը պիտի հնչեր խուլ, ինչպես իր ամուսնու՝ այս տղայի հոր ձայնը: Տղան երկար մնաց մութ սենյակում և հետո, փոխանակ սկսելու ամենակարևոր բաներից, ասաց.

— Ամեն ինչ լավ է, մայրիկ, ես չեմ ուզում, որ դու ամեն պիշեր այսպես սպասես ինձ,— նա լռեց, հետո նորից ասաց,— ամեն ինչ լավ է:

— Գիտեմ,— պատասխանեց մայրը,— նստիր:

Նա ուզեց նստել հին, մաշված աթոռին, բայց ուղղակի դրա վրա ընկավ: Մայրը ծիծաղեց.

— Տեսնում եմ, հոգնած ես, բայց կարծես հուզված էլ ես: Ի՞նչ կա: Տղան մի պահ սպասեց, հետո սկսեց խոսել արագ, բայց և հանդիսա:

— Ես հեռագիր տարա մի տիկնոջ, որ ապրում է Գ փողոցում,— ասաց նա:— Մերսիկացի մի տիկին էր,— նա հանկարծ լռեց և վեր կացավ:

— Չգիտեմ, ինչպես բեղ ասեմ,— շարունակեց նա,— հեռագիրը ռազմական բաժանմունքից էր... Նրա տղան սպանվել է, բայց նա չէր հավատում: Նա պարզապես ընթ ուզում հավատար: Ես դեռ ոչ մեկին չեի տեսել այդպես սիրաբ կոտորված: Նա ինձ կակտուսի կոնֆետ հյուրասիրեց, պինդ գրկեց և ասաց, որ ես իր սրբին եմ: Ես լուռ էի, քանի որ նա գրանուլ իրեն բախտավոր էր զգում: Ես նույնիսկ կոնֆետի մասին չէի մտածում:— Տղան նորից լռեց:— Նա շարունակում էր ինձ այնպես նստել, կարծես իսկապես նրա սրբին լինեի: Ես ինձ շատ վատ զգացի և որոշ ժամանակ ինձ էլ էր թվում, թե նրա սրբին եմ: Երբ նորից գրասենյակ վերադարձա, ծեր հեռագրիչը՝ միսսը Գրոգանը, հարթած էր, հիշտ տխուր, ինչպես ինձ նախազգուշացրել էր, որ կարող է լինել վարվեցի քանակ, ինչպես պատվիրել էր: Երեսին չուր շաղ տվեցի և սև սուրճ բերեցի, որ խմի և չքնի: Եթե նա այդ աշխատանքը չկատարեր, նրան գործից կվտարեն, իսկ նա այդ չի ուզում: Նրան ուշքի բերեցի, և նա իր գործը կատարեց: Այնուհետև պատմեց իր մասին, որից հետո մենք երգեցինք: Գուցե հիմարովյուն է, բայց այդ բոլորն ինձ տխրեցնում է:

Նա լռեց և սկսեց քալել սենյակում: Բայց դուռն անոջ կանգ առավ, հալացքը փոխցրեց մորից և շարունակեց պատմել:

— Հանկարծ ինձ տխրություն համակեց,— ասաց նա,— երբեք այդպիսի բան ինձ հետ չի պատահել: Նույնիսկ, երբ հայրիկը մահացավ, ես նման զգացում չունեցա, որովհետև մենք բոլորս բեղ ապավինեցինք, և դու թույլ չավեցիր, որ մենք որևէ փոփոխություն զգանք: Եվ ոչինչ չփոփվեց: Ամեն ինչ շատ լավ էր: Բայց այժմ, չգիտեմ ինչից է... ամեն ինչ

փոխված է: Ամեն ինչ,— ավելացրեց նա պատանեկան ամբողջ վճռա-
կանութեամբ:

Նա շրջվեց բաց դռնից և նայեց մորը:

— Երկու օրվա ընթացքում ամեն ինչ փոխվել է: Ես ինձ մենակ եմ
զգում և չգիտեմ ինչու:— Նա ծոտեցավ մորը և ասաց,— մայրի՛կ:

Մայրը շպատախանեց, սպասելով, որ նա շարունակի:

— Չգիտեմ աշխարհում ինչ է կատարվում,— շարունակեց տղան,—
կամ ինչո՞ւ է կատարվում: Բայց ինչ էլ որ պատահի, թույլ մի տուր, որ
որեւէ բան չեզ այդպես վիրավորի: Ամեն ինչ փոխված է, բայց թույլ մի
տուր, որ մեզ համար այդքան շատ փոխվի:

Կինը ժպտաց և սպասեց, թե որդին էլ ուրիշ ինչ կասի:

Եվ որովհետև տղան շարունակում էր լռել, ինքը սկսեց խոսել.

— Քեզ համար ամեն ինչ փոխված է, բայց միաժամանակ նույնն է:
Մենտիլյոնն ու Թախիժը, որ դու զգում ես, այն պատճառով է, որ այլևս
երկխոս չես: Բայց ամբողջ աշխարհը միշտ լեցուն է եղել այդ մենու-
թյամբ ու Թախիժով: Մենտիլյոնը պատերազմից չէ: Պատերազմը չէ,
որ այն ստեղծեց: Ընդհակառակը, մենտիլյոնից ու Թախիժից առաջացավ
պատերազմը: Ամեն ինչի մեջ գոյություն ունեցող հուսահատութեան
զգացումն է այդ, աստուծո շնորհի պակասը: Մենք միասին կլինենք: Մենք
շատ չենք փոխվիլ:— Նա մի պահ մտածեց և հետո ասաց այն, ինչ բո-
լորովին անսպասելի էր:— Եթե ինձ էլ մի այնպիսի լուր գա, ինչպիսին
մերսիկոյի կնոջն է եկել այս գիշեր, ես կհամարում գրա խոսքերին,
բայց ոչ իմաստին: Լաց լինելու կարիք չեմ զգա. որովհետև գիտեմ. որ եմ
որդուն մահ չկա:— Նա լռեց, հետո շարունակեց համարյա զվարթ:—
Ընթրիքին ի՞նչ կերար:

— Ինձորով ու սեխուցքով կարկանդակ: Գրասենյակի պետը վճարեց,
քիմ հանդիպած ամենանշանավոր մարդն է նա,— ասաց Հոմերը:

— Վազը Բեսի հետ նախաճաշ կուղարկեմ,— ասաց միսիս Մաքո-
լին:

— Նախաճաշ չեմ ուղում,— ասաց Հոմերը,— մենք սիրում ենք
դուրս գնալ, մի բան գնել և հատել միասին ուտել: Դու մի անհանգստա-
չիլի: Դուրս գնալն ու մի բան ուտելը ավելի հետաքրքիր է ինձ համար,
իսկ այս աշխատանքն ամենահարաշուքի բանն է, ու գրանից դպրոցը մի
սևսակ անմիտ է դառնում:

— Անշուշտ,— ասաց միսիս Մաքոլին,— դպրոցները երկխոսներին
փողոցից կտրելու համար են միայն. բայց վաղ թե ուշ նրանք պիտի փո-
ղոց գնան, սիրեն կամ շիրեն այն: Բնական է, որ հայրերն ու մայրերը

իրենց երեխաների համար աշխարհից վախենան, բայց վախենալու բան
չկա: Աշխարհը լեցուն է վախեցած փոքրիկ երեխաներով: Վախենալով,
Նրանք իրար են վախեցնում: Դու փորձիր հասկանալ,— շարունակեց
նա,— փորձիր սիրել քեզ հանդիպած բոլոր մարդկանց: Այս հյուրա-
սենյակում ես ամեն գիշեր քեզ կսպասեմ, Բայց պարտադիր չէ, որ գաս
և ինձ հետ խոսես, եթե ցանկություն չունես: Ես կհասկանամ: Ես գի-
տեմ, որ պահեր կլինեն, երբ քո սիրտը անկարող կլինի քո լեզվին բա-
սեր ենթաշնչել:

Նա լռեց և նայեց որդուն:

— Դու հագնած ես, գիտեմ, գնա քնիր:

— Շատ լավ, մայրիկ,— ասաց որդին և գնաց իր սենյակը:

Քառույթ 8

ՆԵՐՎԱ ԵՂԻՐ ՄԵՐ ՍԵՂԱՆԻՆ, ՈՎ ՏԵՐ

Առավոտյան ժամը չոթին, Յենց որ դարթուցիլը զնդաց, Հոմեր Մա-
քոլին վեր թռավ: Նա լռեցրեց ժամացույցի զանգը: Այդ անկողնուց
զուրս եկավ և հանելով Նյու Յորքից բերած մարմնամարդության դիրքը,
սկսեց օրվա հրահանգները կարդալ: Նրա Յուլիսիս եղբայրը Հոմերի
հետ արթնանում էր զարթուցիլի առաջին իսկ զնդոցից. Հոմերը ոչ մի
գեպքում չէր թողնում, որ զանգը միջև վերջ հնչի: Նյու Յորքից բերած
մարմնամարդության ձևանարիչ տպագրված մի գրքույկ էր և առաձգա-
կան մի փոկ: Հոմերը բացեց չոթերը գասը, իսկ Յուլիսիսը մտել էր
նրա թևի տակ, որպեսզի ավելի մոտիկից ասեսի հեքիաթալին այդ
առարկան: Սովորական մարդանբից հետո, ներառյալ խոր շնչառությու-
նը, Հոմերը կռնակի վրա պռակեց՝ ոտքերը ուղղահայաց դիրքով բարձ-
րացրած:

— Դա ի՞նչ է,— ասաց Յուլիսիսը:

— Մարդանբ:

— Բնչի՞ համար:

— Մկաններին:

— Ուղում ես աշխարհի ամենաուժեղ մա՞րդը դառնալ,— ասաց
Յուլիսիսը:

— Չէ,— ասաց Հոմերը:

— Ապա ի՞նչ ես ուղում դառնալ:

— Դու գնա նորից քնիր,— ասաց Հոմերը:

Յուզիսիսը հնազանդ վերադարձավ իր անկողինը, բայց նստեց ու նայեց: Վերջապես Հոմերը սկսեց հագնվել:

— Ո՞ր էս գնում,— հարցրեց կրտսեր եղբայրը:

— Գուրոց,— ասաց ավագ եղբայրը:

— Գնում ես որե՞ք բա՞ն սովորելու:

— Գնում եմ երկու հարյուր քսան յարգ արգելավազքի:

— Ո՞ր պիտի վազեցնեն գրանց:

— Ես գրանց ոչ մի տեղ չեմ վազեցնելու: Դրանք փայտյա արգելքներ են, իրարից առաջ կամ տասնհինգ յարգ հետաձորոթյամբ, որոնց վրայից պետք է ցատկել վազելու ընթացքում:

— Ինչ՞ու:

— Մի խոսքով,— ասաց Հոմերը համարյա անհամբերությամբ,— դա արշավ է: Երկու հարյուր քսան յարգ վազք: Այս քաղաքում ծնված տանն մարդ վազում է երկու հարյուր քսան յարգը, ցածր արգելքներով: Դա Իթարաչի ամենամեծ մրցությունն է: Հեռագրատան վարիչը տասնամյակում սովորելու ժամանակ մասնակցել է երկու հարյուր քսան յարգ արգելավազքին: Նա մեր հովտի չեմպիոնն է եղել:

— Ի՞նչ բան է չեմպիոնը,— հարցրեց Յուզիսիսը:

— Ամենավազը:

— Գու գնում ես ամենավա՞ղը դառնալու:

— Ուզում եմ փորձել,— ասաց Հոմերը,— դե, հիմա գնա և քնիր Յուզիսիսը սահեց անկողնի մեջ, բայց հարցրեց.

— Վազը,— ապա ուղղեց իրեն,— երեկ ես տեսա գնացքը:

Հոմերը հասկացավ, թե եղբայրն ինչ էր ուզում ասել: Նա ժպտաց, հիշելով մի ժամանակվա իր հափշտակությունը:

— Ինչպե՞ս էր,— ասաց նա:

Յուզիսիսը հիշեց.

— Մի սև մարդ կար, ինձ ողջունեց,— ասաց նա:

— Դու նրա ողջունին պատասխանեցի՞ր,— ասաց Հոմերը:

— Առաջինը ես բարեկեցի,— ասաց Յուզիսիսը,— իսկ հետո անաչինը նա բարեկեց: Հետո ես, հետո նա: Նա երգում էր. «Ալլեա մի լար, մի լար, լեզի...»:

— Ճի՞շտ:

— Նա ասաց. «Տուն եմ գնում»,— շարունակեց Յուզիսիսը և նայեց եղբորը:— Մենք ե՞րբ ենք տուն գնալու:

— Մենք հիմա տանն ենք,— ասաց Հոմերը:

— Հապա ինչո՞ւ նա աչտտեղ չեկավ:

— Ամեն մարդ իր տունն ունի: Ոմանք արեկերում են ապրում:

ոմանք՝ արևմուտքում, ոմանք՝ հյուսիսում, ոմանք՝ հարավում: Մեր տունը արևմուտքում է:

— Իսկ արևմուտքը ամենալա՞ցն է:

— Չգիտեմ,— ասաց Հոմերը,— ես ուրիշ տեղերում չեմ եղել:

— Իսկ պիտի գնա՞ս:

— Մի օր:

— Որտե՞ղ:

— Նչու Յոթք:

— Որտե՞ղ է Նչու Յոթքը:

— Արեկերում, Նչու Յոթքից հետո կգնամ Լոնդոն, Լոնդոնից հետո՝ Փարիզ, Փարիզից հետո՝ Բեռլին, ապա՝ Վիեննա, Հոմ, Մոսկվա, Ստոկհոլմ: Մի օր ես կլինեմ աշխարհի այդ բոլոր մեծ քաղաքներում:

— Հետո կվերադառնա՞ս:

— Անպայման:

— Ուրախ կղղա՞ս:

— Անպայման:

— Ինչո՞ւ:

— Ուրախ կլինեմ,— ասաց Հոմերը,— որովհետև պիտի տեսնեմ մայրիկին, Մարկոսին և Բեսսին: Ապա նայեց եղբորը:— Ուրախ պիտի լինեմ քեզ, հարևան Մերի Արենաչին և նրա հորը՝ միսսը Արենաչին տեսնելու համար: Պիտի ուրախանամ, որովհետև տուն վերադարձած պիտի լինեմ, և միասին նստած պիտի խոսենք ու մի քիչ երաժշտություն լսենք, երգենք և միասին ընթրենք:

Փոքրիկ եղբայրը պաղատագին խնդրեց:

— Մի գնա,— ասաց նա,— Հոմեր, մի գնա:

— Հիմա չեմ գնում,— պատասխանեց մեծ եղբայրը,— ես հիմա զպրոց եմ գնում:

— Երբե՞ք մի գնա,— խնդրեց Յուզիսիսը,— հայրիկը գնաց և ետ չեկավ, Մարկոսը գնաց: Հոմեր, զո՞ւ գոնե մի գնա:

— Շատ երկար ժամանակ կա մինչև իմ գնալը,— ասաց Հոմերը,— դու քնիր:

— Շատ լավ,— ասաց Յուզիսիսը,— ուրեմն գնում ես քսաներկուսը վազելու:

— Երկու հարյուր քսանը,— ասաց Հոմերը,— երկու հարյուր քսան յարգ ցածր արգելքներով վազքը:

Երբ Հոմերը նախաճաշի եկավ, նրա Բես քույրն ու մայրիկը սպասում էին նրան: Ընտանիքի անգամները մի պահ խոնարհեցին գլուխները, հետո սկսեցին ուտել:

— Դու ինչ աղոթք ասացիր,— հարցրեց Բեան իր եղբորը:

— Իմ մշտական աղոթքը,— ասաց Հոմերը և կրկնեց աղոթքը, բառերն արտասանելով հիշատակյալ, ինչպես սովորել էր ասել, երբ հասելի սկսել էր խոսել:

Ճնշակա եղիր մեր սեղանին, ով տեր,
Այստեղ և ամենուր պաշտելի եղիր,
Օրհնիր ամենքին և տար մեզ քո տուն,
Որ խնջույքի նստենք քեզ հետ դրախտում:
Ամենք:

— Է, դա հին է,— ասաց Բեսը,— և բացի այդ, դու ետևիսկ քո ասած բառերը չես հասկանում:

— Շատ լավ էլ հասկանում եմ,— ասաց Հոմերը,— ես մի քիչ արագ ասացի, որովհետև շատ քաղցած եմ. բայց դիտեմ, թե ինչ է նշանակում: Բոլոր զեպեթներում ոգին է կարևորը: Դու՛ն ինչ աղոթեցիր:

— Նախ գուր բացատրիր, թե ինչ են նշանակում քո խոսքերը,— ասաց Բեսը:

— Ինչպես թե, ինչ են նշանակում,— ասաց Հոմերը,— նշանակում են ճիշտ աչք, ինչ որ նշանակում են:

— Իսկ ինչ են նշանակում,— պնդեց Բեսը:

— Ճնշակա եղիր մեր սեղանին, ով տեր»,— բացատրեց Հոմերը,— դա նշանակում է մեր սեղանին ներկա եղիր, ով տեր: «Տեր» պետք է որ շատ բան նշանակի, բայց ինչ որ նշանակում է, լավ է. «Այստեղ և ամենուր պաշտելի եղիր» նշանակում է, թող լավ բաները սիրելի լինեն այդտեղ և ամեն տեղ: «Օրհնիր ամենքին», նշանակում է մեզ, այսօր քեզ՝ ամեն մարդու: «Օրհնիր...» «Օրհնիր». օրհնիր գուցե նշանակում է ներքի, կամ գուցե սիրիք, կամ հսկիք և կամ դրա նման մի բան: Վստահ լզիտեմ, հավանաբար դրա նման մի բան է: «Եվ տար մեզ քո տուն, որ խնջույքի նստենք քեզ հետ դրախտում», նշանակում է այն, ինչ նշանակում է, այսօր քեզ՝ շնորհ արա, որ քեզ հետ դրախտը վայելենք:

— Ով է «Քեզը»,— հարցրեց Բեսը:

Հոմերը նայեց մորը:

— Մի՞թե աղոթքը չի ասում, որ եթե մարդիկ բարի լինեն, ամեն անգամ ճաշի նստելիս իրենց կզգան դրախտում: «Քեզը» լավ բաներն են, չէ՞:

— Անշուշտ,— հաստատեց միսիս Մաքսիլին:

— Բայց մի՞թե «Քեզը» մի մարդ է:

— Անշուշտ,— պատասխանեց Հոմերը,— բայց ես էլ մի մարդ եմ:

Մայրիկը, դու և բոլոր մյուսները մարդիկ են: Ենթացիկ, որ այս աշխարհը գրախտ է, և ամեն ոք, ում հետ էլ մենք նստենք ճաշի, մարդ է, Բես,— ասաց Հոմերը անհամբերությամբ,— դա սեղանի աղոթքն է, և դու էլ լավ գիտես, թե ինչ է նշանակում: Դու պարզապես ուզում ես ինձ շփոթեցնել: Մի մտահոգվիր, դու կարող ես նստալ նստում եմ, որ ամեն մարդ կարող է ինձ շփոթեցնել, բայց դա ինձ համար կարևորություն չունի, որովհետև հավատում եմ: Ամեն մարդ հավատում է, այնպես չէ՞, մայրիկ:

— Անշուշտ, հավատում է,— ասաց միսիս Մաքսիլին,— եթե դու չհավատաս, չես ապրի և ոչ մի տեղ չես կարողանա խնջույքի նստել, մի կողմ թողած գրախտ նույնիսկ, եթե քո սեղանը լցված լինի ամենահարաշալի կերակուրներով: Հավատքն է ամեն ինչ հրաշալի գարծնողը:

— Հասկացա՞ր,— Հոմերը դարձավ Բեսին և վեճը վերջնականապես ավարտված համարեց:— Ես այսօր երկու հարյուր քսան լարդ արգելափակեցի պիտի մասնակցեմ,— ասաց նա:

— Ընդ՞շտ,— հարցրեց միսիս Մաքսիլին,— ինչո՞ւ:

— Մայրիկ, դա շատ կարևոր մրցույթում է,— ասաց Հոմերը:— Միսսը Միանդրիլը դրան մասնակցել է Իթաքայի տասնամյա դպրոցում սովորելու մամանակ: Պետք է միամամանակ և՛ վազել, և՛ ցատկել: Միսսը Միանդրիլը խաշած ձու է ման տալիս հետը, ասում է երջանկուկություն է բերում:

— Հետք խաշած ձու ման տալը սնոտիսպաշտություն է,— ասաց Բեսը:

— Նետ ինչ,— ասաց Հոմերը,— թող լինի: Նա ինձ ուղարկեց Չաթթերթոնից խնձորի և հնդկենկուզի սերուցքով կարկանդակ գնելու. երկուսը մի բառերով առա: Թարմը մեկ բառերով արժե, այնպես որ, եթե դու միայն մեկ բառերով ունես, միայն մեկը կարող ես գնել: Նախորդ օրվանը երկուսը մի բառերով արժեն, այնպես որ նույն փողով կարող ես երկուսը գնել: Յուրաբանչուրի կեսը ինձ, կեսը միսսը Գրոգանի համար: Բայց նա հազիվ մեկ կամ երկու կտոր է կարողանում ուտել: Եվ ես ստիպված եմ լինում շատ ուտել: Միսսը Գրոգանը այլևի շատ սիրում է խմել, քան ուտել:

Հարևանի աղջիկը՝ Մերի Արենան, ետևի դռնից խոհանոց մտավ և սեղանին դրեց մի փոքրիկ սկահակ: Հոմերը վեր կացավ:

— Մերի,— ասաց նա,— նստիր և նախաճաշի մեզ հետ:

— Հենց նոր հայրիկի հետ նախաճաշեցի և նրան աշխատանքի ուղարկեցի: Շատ շնորհակալ եմ, Մի քիչ շտապած դեղձի կոմպոտ եմ բերել, որ հայրիկի համար եի պատրաստել, միսիս Մաքսիլին:

— Շնորհակալ եմ, Մերի, ինչպես է հայրիկը,— ասաց միսիս Մաբրոյին:

— Հայրիկը լավ է,— ասաց Մերին,— միայն թե անընդհատ ինձ ձեռ է առնում: Ամեն սեղան նստելիս ասում է՝ «նամակներ չկան», Մարկուսից նամակ չկա՞ն:

— Շուտով նոր նամակ կստանանք,— ասաց Բեսը և սեղանից վեր կացավ:— Մերի, գնանք, ժամանակն է:

— Գնանք, Բես,— ասաց Մերին և հետո միսիս Մաբրոյին դառնալով, ավելացրեց,— ձեռ ճիշտն ասեմ, միսիս Մաբրոյի, բոլոր գնալը արդեն ձանձրալի է դարձել: Տասնամյակի պես մի բան է: Ես արդեն բավական մեծ եմ, ամբողջ կյանքս զպրօ՞ց պիտի գնամ: Ժամանակները փոխվել են: Անկեղծ եմ ասում, կուզենայի դուրս գալ և մի տեղ աշխատանք գտնել:

— Ես նույնպես,— ասաց Բեսը:

— Հիմարություն է,— ասաց միսիս Մաբրոյին,— դուք զեռ երեխա եք, ընդամենը տասնյոթ տարեկան: Քո հայրը լավ աշխատանք ունի, Մերի, ինչպես նաև ըս եղբայրը, Բես:

— Բայց թվում է, թե ճիշտ չէ, միսիս Մաբրոյի,— խոսեց Մերին,— թվում է, որ ճիշտ չէ դայրոց գնալը, երբ Մարկուսը բանակում է, և աշխարհում իրար աչք են հանում: Երբեմն այնպես եմ ուզում տղամարդ լինել, Մարկուսի հետ բանակ գնալի: Դրադ եմ գալիս, որ երկուսով շատ ուրախ ժամանակ կանցկացնեինք:

— Մի մտահոգվիր, Մերի,— ասաց միսիս Մաբրոյին,— այս բոլորը կանցնի: Ամեն ինչ կլինի այնպես, ինչպես միշտ եղել է:

— Հույս ունեմ,— ասաց Մերին և իր ընկերուհուն՝ Բես Մաբրոյի հետ գնաց զպրօց:

Հոմերը նախեց աղջիկների ետևից: Մի քիչ հետո նա հարցրեց.

— Իսկ ի՞նչ կասես այդ մասին, մայրիկ:

— Դե, դա շատ բնական է,— ասաց միսիս Մաբրոյին,— աղջիկներ են, ուզում են դուրս պրծնել և թռչել:

— Թռչելու մասին չեմ ակնարկում,— ասաց Հոմերը,— խոսքը Մերիի մասին է:

— Մերին աղնիմ, երեխայի պես անբիժ աղջիկ է,— ասաց միսիս Մաբրոյին:— Նա ամենալավ աղջիկն է, որ ես երբևէ տեսել եմ. ուրախ եմ, որ Մարկուսը նրան է քիրում: Մարկուսը նրանից լավին չէր կարող գտնել:

— Մայրիկ,— անհամբերությամբ խոսեց Հոմերը,— ես դա գիտեմ. խոսքս այդ մասին չէ, մի՞թե դու ինձ չես հասկանում:— Նա լռեց, ասպ

հանկարծ փոխեց նյութը, մտածելով, որ կարիք չկա խոսելու իր զգացածի մասին, որ պատերազմը այդքան վիշտ է պատճառում այնպիսի մարդկանց, որոնք նույնիսկ ռազմադաշտից հեռու են գտնվում:— Լավ, կտեսնվենք գիշերը,— ասաց նա,— ցտեսություն:

Միսիս Մաբրոյին նախեց նրա ետևից, մտածելով, թե որդին ինչ էր ուզում իրեն ասել: Հանկարծ աչքի ծալքով տեսավ մի փոքրիկ էակի: Յուլիսիան էր իր գիշերազգեստով, Նա նախեց մորը համարյա այնպես, ինչպես փոքր կենդանին կնայեր իր նմանին, որպես միակ աղբյուրը իր երջանկության ու հանգստի: Նրա զեմքի արտահայտությունը ծալքաստիճան լուրջ էր, անհավատալիորեն գրավիչ:

— Ինչու է նա ասում «Ալլես մի լար, լեղի...»,— հարցրեց Յուլիսիա:

— Ո՞վ,— ասաց միսիս Մաբրոյին:

— Գնացքի վրայի սև մարդը:

— Դա երգ է, Յուլիսիա,— ասաց միսիս Մաբրոյին և բռնեց նրա ձեռքը.— իսկ հիմա շոբերոջ հագիր:

— Այդ սև մարդը նորից գնացքի մեջ կլինի՞,— հարցրեց փոքրիկ տղան:

Միսիս Մաբրոյին մի պահ մտածեց, հետո ասաց.

— Այո:

Գլուխ 9

ԱՅՍ ԿՈՂՄԵՐՈՒՄ ՊԵՏՔ Է ՈՐ ԾԱԳԱՐՆԵՐ ԼԻՆԵՆ

Ղպրոցի ճանապարհին, Սան Բենիդո փողոցում Հոմեր Մաբրոյին անցավ մի ցանկապատի կողքով, որը շրջապատել էր մոլախոտերով լցված մի տարածություն: Ցանկապատը հին էր, խաբուլված և ծիծաղելիորեն փոքր, անպետք տարածություն պահպանելուց բացի, ուրիշ բանի չէր ծառայում, իսկ այդ տարածությունը պաշտպանության ոչ մի կարիք չէր պատճառ: Ցերեկային զպրօցի աշակերտն ու գիշերային ցրիլը հեծանիվը միանգամից կանգնեցրեց, կարծես ուզում էր շփուղանց հետաքրքիր մի բան գտնել, որը կարող էր կորչել, եթե շտապեր: Ցանկապատը մոտ մեկ ոտնաչափ բարձր էր արգելալպիքի համար ընդունված լավիսից: Աշխարհում եթե որևէ բան անցողիկ է և անհետանալու դատապարտված, ասպ այդ ցանկապատն էլ, թեև անհետանում էր, բայց այնպիսի արագությունով, որ կարող էր մի դար էլ հարատևել:

Հոմերը զննեց ցանկապատը, դրա ետևի տարածությունը, առջևի

ազատ մասը, հետո լափեց բարձրությունը, որը բավական բարձր էր ծառակերտ փորձ արեց. տասը յարդ հեռացավ, ապա արագ ետ գարձավ և վաղեց դեպի ցանկապատը: Երբ բավական մոտ էր, մի զեղչեցիկ ոստյուն կատարեց, ոտքով հարվածեց ցանկապատին, մի մասը գետին գլորեց և ընկավ մոլախոտերի մեջ: Բայց անմիջապես վեր կացավ և ետ գնաց՝ մի անգամ էլ փորձելու Այս անգամ ցանկապատի փայտը շատ հեշտությունը չարդվեց, այնպիսի ծայն հանելով, որը ամենևին տեղին չէր և, հետևաբար, ծիծաղելի էր: Հոմերը լոթ փորձ կատարեց, որոնցից ոչ մեկը հաջող չէր: Նա կանգ առավ, երբ ամբողջ ցանկապատն արդեն գետին էր փլվել:

Չեղանափայտով մի ծերունի գուրս եկավ փողոցի դիմացի տնից և սկսեց դիտել Հոմերին: Ծիշտ այն ժամանակ, երբ Հոմերը վեր էր կենում վերջին անգամ և շորերն էր թափ ապրիս, ծերունին խոսեց.

- Ի՞նչ ևս անում,— հարցրեց նա:
- Արդե՛ք եմ հաղթահարում,— ասաց Հոմերը:
- Որե՛կ տեղդ ցավե՞ց:
- Ոչ,— ասաց Հոմերը,— ցանկապատը մի քիչ բարձր է, մի քիչ էլ խոտերը սահուն են:

Ծերունին մի բույս նայեց մոլախոտերին, այս ասաց.

- Սրանք կաթնախոտեր են. ճագարների համար հրաշալի կեր են: Ծագարները սիրում են զրանք: Մի ժամանակ, մոտ տասնմեկ տարի առաջ, մի մեծ խումբ ճագար ունեի, բայց ինչ-որ մեկը զիշերվա կեսին բացեց ճագարանոցի դուռը, և բոլորը փախան:
- Ինչո՞ւ բացեց դուռը,— հարցրեց Հոմերը:

— Չգիտեմ,— ասաց ծերունին,— այդպես էլ չիմացա, թե ով արեց. երեսունները գլուխ ճագար կորցրի, որոնք իմ տեսածների մեջ ամենագեղեցիկներն էին, փայլուն աչքերով, կատվի դեմքերով, բեկվակական և երկու-երեք այլ տեսակներ: Այլևս չգտա զրանք:

- Գու՛ ճագար սիրո՞ւմ ես,— հարցրեց Հոմերը:
- Աղնի՛վ, փաբրիկ կենդանիներ են,— ասաց ծերունին,— ընտանի ճագարները շատ ընքուշ են:

Ծերունին շուրջը նայեց՝ ամաչի տարածություն մոլախոտով ծածկված:

— Երեսուներեք ճագար տասնմեկ տարի ազատության մեջ են,— ասաց նա:— Նկատի ունենալով նրանց արագ աճը, դժվար է ստել, թե որքան են բազմացել: Ո՞վ գիտե, զույց վայրենացել են: Չէի՞ վարձանալ եթե ամբողջ քաղաքը հիմա ճագարներով լցված լիներ:

- Ես անձամբ ոչ մի հատ չեմ տեսել,— ասաց Հոմերը:

— Գուցե չես տեսել, բայց զրանք այս կողմերում են,— ասաց ծերունին:— Ամբողջ քաղաքը, հավանաբար, զրանցով է լցված: Մի բանի տարի ես, և դրանք լուրջ խնդիր կդառնան:

- Ցավով, բայց Հոմերը նստեց հեծանիվը:
- Լավ,— ասաց նա,— ևս հիմա պետք է գնամ. նորից կերևամ...
- Խնդրեմ, ուրախ կլինեմ,— ասաց ծերունին:— Իմ անունը Չարլզ է, բայց ինձ պարզապես Չարլի անվանիր: Երբ ցանկանաս, անցիր ինձ մոտ:

— Ծնորհակալ եմ, սրբ,— ասաց Հոմերը, այս պերադարձով իրեն հուզող թեմային,— այսօր կեսօրից հետո դպրոցում մասնակցելու եմ երկու հարյուր քսան յարդ արգելավազքին,— ասաց նա ծերունուն:

- Ես երբեք դպրոց չեմ գնացել,— ասաց ծերունին,— բայց իսպանա-ամերիկյան պատերազմում կռվել եմ:
- Ի՞նչ եք ասում,— ասաց Հոմերը,— դե, ցտեսություն:

— Օ՛, այո,— ասաց ծերունին, բայց արդեն ես ինքն իր հետ էր խոսում,— իսպանա-ամերիկյան պատերազմի կեսը,— շարունակեց նա,— նապաստակի նման փախչելով անցկացրի:

Հոմերը հեծանիվ նստած անհայտացավ անկյունում: Ծերունին քալչեց դեպի կիսաբանդ տունը՝ ծխելով ծխամորճը և շուրջը նայելով: Նա ձեռնափայտը խրեց խոտերի մեջ:

- Այս կողմերում պետք է որ ճագարներ լինեն,— ասաց նա,— հիմա էլ, երևի, այն շեն, ինչ որ առաջ:

Գլուխ 10

ՀԻՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Ի թաքաչի միջնակարգ դպրոցի ֆիզիկուստուրայի վազբուղիներում զրված էին երկու հարյուր քսան յարդ մրցավազքի արգելիները: Չորս տղաները մարզվում էին Բուլոն էլ, ումերը հիշա բաշխելով և թոխըներ կատարելով բոտ կանոնների, լավ վազեցին: Մարզիչ Բայֆիլդը խրոնոմետրը ձեռքին մոտեցավ հաղթողին:

— Այս անգամ ավելի լավ էր, Էջլի,— ասաց նա մի աղաչի, որը, անշուշտ, անշնորհք տղաներից չէր, բայց, այնուամենայնիվ, աչքան էլ արտակարգ չէր: Նա ուներ ինքնավստահ շարժումները այն մարդու, որի բնույթը վերջին տասնամյակների ընթացքում ոչ միայն չի զգացել ապրուստի, հագուստի և բնակարանի նեղություն, այլև, ընդհակառակը,

անիթը ներկայանալու դեպքում, իրեն նման ուրիշ բախտավոր բնու-
նիքների հյուրասիրել է:

— Գեոևս շատ բան ունես սովորելու,— ասաց մարգիչը տղային,—
բայց կարծում եմ, որ կկարողանաս այսօր շահել մրցույթը:

— Կաշխատեմ, սըր,— ասաց տղան:

— Գիտեմ,— ասաց մարգիչը,— այսօր որեւէ մրցակից չես ունենա,
բայց երկու շաբաթ հետո Հովտի մրցույթյանը ախտյաններ շատ կլինեն:

Այժմ գնա ցնցուղ ընդունիր և հանգստացիր:

— Այո, սըր,— պատասխանեց տղան: Նա հեռացավ, հետո հան-
կարծ կանգնեց:— Ներեցեք, սըր,— ասաց նա,— ինչքան ժամանակում
վաղեցի:

— Վատ չէր,— ասաց մարգիչը,— բայց այնքան էլ լավ չէր. ժամա-
նակի մասին չեմ մտահոգվում: Գու միայն վազիր ինչպես սովորեցրել
եմ և կարծում եմ, որ առաջինը կլինես:

Մյուս երեք վազողները մի կողմ կանգնած ունկնդրում էին խոսակ-
ցությունը:

— Նա տիկնիկի պես է,— ասաց տղաներից մեկը մյուսներին,—
բայց միշտ առաջինն է վազքն ավարտում: Ինչո՞ւ ես ետ մնում, Սամ:

— Ի՞նչ, ինչո՞ւ եմ ետ մնում,— ասաց Սամը,— իսկ թեղ ի՞նչ է
պատահել, դո՞ւ ինչու չես հաղթում նրան:

— Ես երկրորդը տեղ հասա:

— Երկրորդը կամ երրորդը, ի՞նչ տարբերություն,— ասաց մյուս
տղան:

— Հյուսիսը էլի երրորդը հաղթում է մեզ,— ասաց Սամը,— պետք
է ամաչենք:

— Ճիշտ է, բայց ելք չունենք,— ասաց երկրորդ տղան,— ինչ
անենք, նա պարզապես մեզից լավ է վազում և վերջ:

Մարդիկ դարձավ այս երեքին և բոլորովին տարբեր տոնով ասաց.

— Իսկ դուք, տղաներ, ձեզ թափ տվեք, զուք այնքան էլ լավ չեք
վազում, որ իրավունք ունենաք կանգնելու և ձեզանով հպարտանալու:

Գրավեցեք ձեր դիրքերը և մի անգամ էլ փորձեք:

Տղաները լուսվյալով գնացին դեպի իրենց դիրքերը: Մարգիչը նրանց
մի անգամ էլ վազել տվեց: Գրանից հետո մարգիչը որոշեց մրցու-
թյունից առաջ նրանց մի քանի անգամ ևս վաղեցնել: Ըստ երևույթին,
նա ուզում էր, որ Հյուսիսը էլի երրորդը մրցույթյունը շահի:

Հին պատմության գասսանեյակն արագորեն լցվում էր: Ուսուցչու-
հին պատմով օրիորդ Հիբսը, սպասում էր վերջին զանգին և կարգ ու

կանոնի հաստատմանը, դա նշան էր, որ նա մեկ անգամ ևս փորձում է
դատարարակել Իթաքայի տղաներին ու աղջիկներին, որոնք միջնակար-
գում էին, սակայն շուտով, զոնե տեսականորեն, պետք է կյանք մրա-
նեին: Հոմեր Մաքսիին, պաշտամունքի հասնող մի զգացումով նայում էր
Հելեն էլիոթ անունով մի աղջիկ, որը գոնից դեպի գրասեղանն էր գալիս:
Անկասկած, այս աղջիկը աշխարհի ամենագեղեցիկ աղջիկն էր: Միևնույն
ժամանակ նա մեծամիտ էր, սակայն Հոմերը չէր հավատում, որ այդ մե-
ծամտությունը բնական կամ էլ արմատացած լիներ նրա մեջ: Թեև Հո-
մերը պաշտում էր նրան, սակայն աղջիկ մեծամտությունը իր դպրո-
ցական կյանքի ամենագուն միջտն էր: Աղջկա ետևից եկավ Հյուսիսը
էլի Երրորդը: Երբ Հյուսիսը հասավ Հելենին, երկուսը մի պահ շրջա-
ցին, խորապես հուզվելով Հոմերին: Վերջին զանգը հնչեց, և ուսուցչին
ասաց.

— Բավական է, լուսվյալ, խնդրում եմ: Ի՞նչ է բացակա:

— Ես,— ասաց մի տղա: Նրա անունը Ջո Տերանովա էր: Նա գասսա-
բանի խեղճատակն էր:

Ջոյի շորս կամ հինգ հավատարիմները, նրա ծաղրածուական տա-
ղանդի երկրպագուները, արձագանքեցին և գնահատեցին նրա սրամիտ
պատասխանը: Բայց Հելեն էլիոթն ու Հյուսիսը էլիոթը շրջվեցին և
խստությունը նայեցին գասսաբանի այս կատակաբանների խմբին, աղ-
քատ հյուսիսներում ապրողների ժողովուրդին: Այս հայացքը Հոմերին
այնքան վշտացրեց, որ երբ բոլորը դադարել էին ծիծաղելուց, նա պայ-
թեց արհեստական «Հա, հա, հա», բրբբջով ուղղակի Հյուսիսի երևալին,
որին արհամարհում էր, և Հելենի, որին պաշտում էր: Այդ արագ դու-
նալով Ջոյին, ասաց.

— Իսկ դու, Ջո, լուր, երբ միտս Հիբսն է խոսում:

— Վերջ տուր հիմարություններիդ, Ջոզեֆ,— ասաց միտս Հիբսը և
դարձավ Հոմերին,— դու էլ, երիտասարդ:

Նա մի բոպե լոնց և դատարանին նայեց:

— Այժմ,— ասաց նա,— ասողատանցիների մասին շարունակեք
կարգով մեր երկվա թողած տեղից: Խնդրում եմ կենտրոնացեք, լարեք
ուշադրություններդ: Նախ մենք կկարգանք մեր հին պատմության դա-
սաղրից մի հատված, բարձրաձայն կբնարկենք մեր կարգացածը:

Կատակասերը չկարողացավ դիմանալ սրամտուրու այս առիթին:

— Ոչ, միտս Հիբս,— առաջարկեց նա,— եկեք բարձրաձայն չբն-
նարկենք, եկեք մտքում բննարկենք, որ ևս կարողանամ բնել:

Նրան շողորթթողները երից ծիծաղից պայթեցին, իսկ մեծամիտ-
ները արհամարհանքով շրջվեցին: Միտս Հիբսը կատակաբանին անմի-

չապես չպատասխանեց, որովհետև նախ՝ դժվար էր տղայի սրամտությունը չգնահատել, իսկ հետո՝ չէր կարելի նրա հետ վերաբերվել այնպես, որ դվարժ միջոցներ վերանա: Բայց անպայմանորեն անհրաժեշտ էր նրան կարգի հրավիրել: Ի վերջո, խոսեց:

— Ջողեֆ, դու պետք է բարի լինես,— ասաց նա,— մանավանդ այն զեպրելում, երբ դու իրավացի ես, իսկ ես՝ սխալ:

— Ընդհատ է, միսս Հիթս, ներողություն,— ասաց կատակաբան տղան,— պարզապես չեմ կարողանում ինձ դուզել: Ասում եք բարձրաձայն քննարկներ, ուրիշ ինչ տեսակ քննարկում կարող է լինել, դե, օ թե՛, ներողություն եմ խնդրում:

Հետո, մի տեսակ ինքնավստահություն մը ու իր արժեքի գիտակցություն մը, պլուր դարձրեց զեպի ուսուցչուհին և ասաց հովանավորողի տոնով.

— Շարունակեցեք, միսս Հիթս:

— Շնորհակալություն,— ասաց ուսուցչուհին:— Դե, բոլորը արթնան պահեր ձեզ:

— Լրիվ արթուն,— ասաց Ջոն,— մի պրանց նայեք, բոլորը համարյա քնած են:

Թեև ձեր ուսուցչուհուն չուր էին գալիս Ջոնի սրամտությունները, բայց, այնուամենայնիվ, գգուշացրեց նրան.

— Եթե մի անգամ էլ ինձ ընդհատես, Ջողեֆ, ես ստիպված կլինեմ բեզ ուղարկելու գիրկետերի մաս:

— Ես աշխատում եմ գոնե մի քիչ գիտելիք ձեռք բերել,— ասաց կատակաբանը,— սրանց նայեցեք, համարյա քնած են, չէ՞:— Ապա, մի հաշայք նկատելով դասընկերներին, ավելացրեց,— նրանց լուրջնա միայն բեզբոլ խաղան:

— Ջո, լո՛րբ,— ասաց Հոմերը ընկերոջը,— հերիք է տներդհատ բեզ ցույց տաս: Բուրն էլ գիտեն, որ սրամիտ ես:

— Բավական է,— ասաց միսս Հիթսը,— երկուսդ էլ լո՛րբ: Բացեք 117-րդ էջը, երկրորդ պարբերությունը:— Բոլորը բացեցին այդ էջը և գտան տեղը:— Հին աշխարհի պատմությունը,— շարունակեց ուսուցչուհին,— ձեզ կարող է ձանձրալի ու ավելորդ գիտություն լվալ մեր ժամանակներում, երբ հասարակության պատմության մեջ այսօրվան իրադարձություններ են տեղի ունենում, վաղուց ավարտված մի ուրիշ աշխարհի պատմությունը սովորելն ու հասկանալը կարող է անօգտակար լինել: Բայց դա սխալ տպավորություն է: Մեզ համար շատ կարևոր է իմանալ ուրիշ ժամանակների, ուրիշ մշակույթների, ուրիշ ժողովուրդ-

ների և ուրիշ աշխարհների մասին: Բ՞լ է ցանկանում գրատախտակի մոտ գալ և կարգալ:

Երկու աղջիկ և Հյուբերգ էջի Երրորդը ձեռքերը բարձրացրին: Կատակաբան Ջոն շրջվեց գնդի Հոմերը և ասաց.

— Մի էդ տղային նայիր, խնդրում եմ:

Կարգալու ցանկություն հայտնած երկու աղջիկներից ուսուցչուհին Հելեն էլիոթին ընտրեց՝ գեղեցկուհուն և մեծամիտին: Հոմերը հիացած նայում էր, թե ինչպես է նա մոտենում գրատախտակին, Աղջիկը կանգնեց, մի պահ շատ ավելի գեղեցկացավ, ապա աշխարհի ամենամաքուր և ամենագրավիշ ձայնով սկսեց կարգալ: Հոմերը ամբողջ ժամանակ հիանում էր նրա մարմնի և ձայնի անհավատալի հրաշքով:

— Աստղատանցիները,— կարգաց Հելեն էլիոթը,— երկար քթով, մազերով և մորուքով այս մարդիկ, հյուսիսում շենացրին նիկվին և գարձրին զորավոր տերություն: Մի քանի պատերազմներից հետո՝ հիթիներին, եգիպտացիներին և այլ ցեղերի գեմ, նրանք նվաճեցին Բարելոնը Թիկլատ Պալատար Առաջինի ժամանակ, հազար հարյուր տարի մեր թվարկությունից առաջ: Դրանից հետո, շատ հարյուրամյակներ իշխանությունը երբեմն էր քարից կառուցված նիկվեյի և աջուսից կառուցված Բարելոնի միջև: Ոչ մի ընդհանրություն չկա Միթիա և Ասիթիա բաների միջև, որովհետև ասորիները կոմում էին սիրիացիներին գեմ, միևնույն որ Թիկլատ Պալատար Երրորդը նվաճեց զրանց և քարեց Բարայելի տասը ցեղերը:

Հելենը կանգ առավ շունչ բաշխու համար, որ կարողանա կարգալ հաջորդ պարբերությունը, բայց նախքան կարգալ սկսելը, Հոմեր Մաքսին ասաց.

— Իսկ ինչ կասեք Հյուբերգ էջի Երրորդի մասին: Նա ո՞ւմ նվաճեց կամ ի՞նչ երեկոյ գործ կատարեց:

Բարեկիրթ տղան անմիջապես ոտքի կանգնեց և բազմաբան խոսություն մը ասաց.

— Միսս Հիթս, լե՛մ կարող թույլ տալ, որ գիտավորյալ կերպով հասցված այդպիսի վերավորանքը անպատիժ մնա.ստիպված եմ ձեզ խնդրել, որ հրամայեք միտար Մաքսինին գնալ գիրեկտերի կարիքները... կամ... — ասաց նա շատ վճռաբար,— այդ գործը ինքս կվերցնեմ իմ ձեռքը:

Հոմերը նստարանից վեր թռավ:

— Ավելի լավ է, լո՛րբ,— ասաց նա,— մի՞թե քո անունը Հյուբերգ էջի Երրորդ չէ՞ լավ, ինչո՞ւ էս դու երեկոյ, կամ ինչ է երբեք արել Հյուբերգ էջի Առաջինը:— Նա մի պահ լռեց, ապա դարձավ միսս Հիթսին,

հետո Հելեն էլիոթին,— կարծեմ, խելացի հարց է,— ասաց նա: Այնուհետև նորից դիմեց Հյուբերդ էրիին և կրկնեց իր հարցը.— Ի՞նչ կրե-լիւի գործ եք կատարել:

— Գլխե՞ս ինչ,— պատասխանեց Հյուբերդը,— անվազն ոչ մի էք-լի բոի չի եղել,— նա սպասեց, փնտրելով մի ավելի հարմար, խորա-նոց բառ, հետո ասաց,— ճամբարտակ:— Այսպիսի բառ էթաքալում ոչ ոք լսած չկար:

— Ճամբարտակ,— ասաց Հոմերը: Նա շրջվեց դեպի ուսուցչուհին:— Այդ ի՞նչ է նշանակում, միսս Հիքս,— հարցրեց նա: Եվ որովհետև ուսուցչուհին հապաղեց, Հոմերը զարձալ Հյուբերդ էրիին և շարունա-կեց,— Լեիք, էրլի համար երեք, ինձ այնպիսի անուններով մի կոչիր, որ երբեք լսած չկամ:

— Ճամբարտակ,— ասաց Հյուբերդը,— նշանակում է մնայաբժ, անպետք, ավելորդություն,— նա սկսեց փնտրել ուրիշ, ավելի վիրավա-րական բառ:

— Չալնդ կտրի՞ր,— սպասեց Հոմերը: Նա դարձալ դեպի Հելեն էլիոթը և ժպտաց Մաքսիլների նշանավոր մայիտով:— Ճամբարտակ,— կրկնեց նա:— Դա ի՞նչ տեսակ հայհույանք է... և նստեց:

Հելեն էլիոթը սպասեց ուսուցչուհու նշանին՝ ընթերցումը շարունա-կելու համար: Բայց միսս Հիքսը լուռ էր: Հոմերը վերջապես հասկացաւ: Նա վեր կացալ և ասաց Հյուբերդ էրիի ճորրոգին:— Լաւ, ներողություն եմ խնդրում:

— Ենորհակալություն,— պատասխանեց բարեկիրթ աղան և նստեց: Հին պատմության գետտուն մի պահ նայեց զասարանին և ասաց.— Հոմեր Մաքսիլի և Հյուբերդ էրիին գասերից հետո կմնան սնն-ջակում:

— Բայց, միսս Հիքս,— ասաց Հոմերը,— իսկ դպրոցական վաղրի մրցումնե՞րը:

— Դպրոցական վաղրի մրցումները ինձ չեն հետաքրքրում,— պա-տասխանեց ուսուցչուհին,— ձեր բարոյական դաստիարակությունը նույնքան կարևոր է, որքան և ֆիզիկականը: Գուցեև ավելի կարևոր:

— Միսս Հիքս,— ասաց Հյուբերդ էրիին,— Իթաքալի տասնամյակը ինձ վրա հուշս է գրել, որ ես կհաղթեմ երկու հարյուր քսան լարդ ար-դիւղիւղապետ, իսկ երկու շաբաթ հետո՝ լալ արդյունք ցույց կտամ Հոլ-տի մրցումներում: Մարդիլ բայֆիլդը կպնդի, որ ես մասնակցեմ մըք-ցութչանը:

— Ես չգիտեմ, թե ինչ կպնդի մարդիլ: Բայֆիլդը,— ասաց Հոմերը,—

բայց կեսօրից հետո կատարելու եմ երկու հարյուր քսան լարդ արդիւղ-վաղրը, անպայման:

Հյուբերդ էրիին նայեց Հոմերին:

— Ես չգիտեմ, որ դու մասնակցելու ես մրցմանը:

— Գե իմացիր,— ասաց Հոմերը. նա դարձալ ուսուցչուհուն,— միսս Հիքս, եթե դուք այսօր մեզ թույլ տաք գնալ, խոստանում եմ աչկու ոչ մի անգամ անկարգություն չանել, անհնազանդ չլինել և որեք նման բան չկատարել: Նույնը խոստանում է նաև Հյուբերդը, այդպես չէ՞, Հյուբերդ:

— Այո, խոստանում եմ, միսս Հիքս,— ասաց Հյուբերդը:

— Երկուսդ էլ դասերից հետո կմնաք,— ասաց հին պատմության ուսուցչուհին:— Հելեն, խնդրում եմ, շարունակեք կարդալ:

«Բաշնակից բանակները,— կարդաց Հելենը,— խաղերը հարավից, մեղացիներն ու պարսիկները հյուսիսից, պաշարեցին Ասորեստանի կայսրությունը, և Նինվեյն խոնարհվեց նրանց հզորության առաջ: Նարու-գոգոնոսոր Երկրորդը կառավարեց Բաբելոնյան երկրորդ կայսրությունը: Հետո եկալ մեծ Կյուրոսը՝ Պարսկաստանի թագաւորը, իր հարդաներով: Նրա հաղթանակը, սակայն, երկար չտևեց, որովհետև նրա հաջորդներն հետագայում պարտության մատնեց Ալեքսանդր Մեծը»:

Հոմերը, ծանծրացած, նախորդ դիշերվա աշխատանքից հոգնած և գերլսած աղջկա լաղջր ձայնից, աղջիկ, որը, ինչպես ինքն էր կարծում, ստեղծված էր միայն իր համար, պուխը դրեց ծալած թևերին և սուղ-վեց նիւրհի մեջ: Բայց շարունակում էր լսել աղջկա ընթերցումը:

«— Այս խոնարանից,— կարդաց աղջիկը,— աշխարհը թանկար-ժեք ժառանգություն ստացալ: Հին կտակարանի Մովսեսի պատգամները իրենց սկզբունքները մի մասի համար պարտական են Համուրաբի օրենքներին, որոնց շնորհիվ նա կոչվում է օրենսդիր: Նրանց թվաբա-նական սխառեմից, որտեղ օգտագործում էր տասներկուսի աղյուսակը և մեղ ծանոթ տասներգականը, մենք ժառանգեցինք ժամ կաղմոզ վաթ-սուն բուպեն և շրջանակի 360 աստիճանները: Արաբիան մեղ ամլեց մեք թվանշանները, որոնք մինչև այժմ էլ կոչվում են արաբական, ի տարբե-րություն հռոմեական թվանշանների: Ասորեստանցիները դուան արևի ժամացույցը, ժամանակակից զեղազորմական խորհրդանիշներն ու Ջո-դիակի նշանները բաբելոնցիներից են գալիս: Համեմատաբար վերջերս Փոքր Ասիայում կատարված պեղումները ցույց են տալիս, որ այնտեղ եղել է մի հրաշալի կայսրություն»:

— Մի հրաշալի կայսրություն,— երողում էր Հոմերը,— որտե՞ղ: Իթաքալում, Կալիֆոռնիայի Իթաքալում: Եվ այդ բոլորը անհետացա՞վ,

զմոխքի բաժի՞ն դարձա՞վ: Առանց մեծ մարդկանց, առանց մեծ գյուտաբերի, առանց արեւի ժամացույցի, առանց թի՛ղերի ու առանց ուրախութեան ու առանց սրկէ բանի: Որտե՞ղ էր այդ մեծ կայսրությունը:

Նա որոշեց պոպոզ բարձրացնել ու փնտրել այն: Սակայն միայն Հելեն էլիոթի ղեմքը տեսավ, որը գուցե բոլոր կայսրություններից ավելի հրաշալի էր. նա լսեց ազգի հրաշալի ձայնը, որը գուցե մարդկության ամենազարմանալի և ամենամեծ նվաճումներից մեկն էր:

«— Հիթիթները,— շարունակեց աղջիկը,— ծովերով իջան ցած, դեպի Եգիպտոս: Նրանք իրենց արշույնը խառնեցին հրեաների արշույն և հրեաներին ավելցին հիթիթական բիթրը»:

Հելենը զանգաղեցրեց ընթերցումը և դարձավ հին պատմության դասատուն:

— Գլխի վերջն է, միսս Հիբս,— ասաց նա:

— Շատ լավ, Հելեն,— ասաց միսս Հիբսը,— շնորհակալություն հիանալի ընթերցանության համար: Կարող եք նստել:

Գլուխ 11

ՄԻ ՄԱՐԳԱՍՅՈՒՆ ՔԹԻ ՄԱՍԻՆ

Միսս Հիբսը սպասեց Հելենի նստելուն, ապա նայեց աշակերտների ղեմքերին:

— Դե, — ասաց նա, — մեկը ի՞նչ սովորեցինք:

— Որ աշխարհի բոլոր մարդիկ բիթ ունեն, — ասաց Հոմերը:

Այս պատմությունից միսս Հիբսը անակնկալի շեկավ:

— Ուրիշ ի՞նչ, — հարցրեց նա:

— Այն, որ բիթերը ոչ միայն շնչելու և մրսելու համար են, այլ նաև

հին պատմության փաստերը ճիշտ հասկանալու համար:

Միսս Հիբսը Հոմերից շրջվեց և ասաց.

— Մի ուրիշը թող ասի: Ըստ երեսույթի բիթերը Հոմերին շատ հետաքննել են տարի:

— Գրքում է գրված, այդպես չէ՞, — ասաց Հոմերը, — հապա ինչո՞ւ են գրել, պետք է որ կարևոր լինի:

— Միտք Մաբոլի, դուցե դուք ուզում եք բիթրի մասին հանպատրաստից ճա՞ն արտասանել, — ասաց միսս Հիբսը:

— Լավ, — ասաց Հոմերը, — գուցե ոչ իսկական ճառ, բայց հին պատմությունը մեզ մի բան սովորեցնում է, — զանգաղ, առանց ան-

հրատեղություն բառերը շեղակում, նա շարունակեց, — մարդիկ միշտ բիթ են ունեցել, այդ սպասուցելու համար բավական է, որ դասարանում գտնվող չորսբանջուրը որ նայի մյուսներին, — նայեց շուրջը, — ամեն տեղ բիթ: — Նա մի պահ կանց առավ, որոշելու համար, թե այդ թեմայով ուրիշ ի՞նչ կարելի էր ասել, ապա շարունակեց, — բիթը մարդկային ղեմքի գուցե ամենածիծաղելի մասն է: Այն միշտ մի տեսակ շփոթության մեջ է գցել մարդկանց, և հիթիթները, հավանաբար, հագրվում էին բուրբին, որովհետև նրանց բիթերը շատ մեծ էին և կեռ: Կարելի էր, թե ո՞վ հնարեց արևի ժամացույցը, որովհետև վաղ թե ուշ որևէ մեկը հնարելու էր: Կարևորն այն է, թե ո՞վ հնարեց բիթը:

Կակաոսբան Ջոն լսում էր մեծ հետաքրքրությունով, նույնիսկ նախանձով: Հոմերը շարունակեց.

— Որոշ մարդիկ խոսում են բիթ մեջ: Շատերը խոմիացնում են բիթը, իսկ ոմանք էլ սուլում կամ երգում են բիթով: Կան մարդիկ, որոնց առաջնորդում են բիթից բռնած, ոմանք էլ իրենց բիթը օդադործում են ուրիշի գործերն ստանալու համար: Կատարած շնչերն ու ղերասանները բիթը են ջարդել սիրական վեպեր բեմադրելու ժամանակ: Գոնեք են փակվել բիթրի վրա. եղել են բիթեր: որ բռնվել են ձու խփող մեքենաների և նույնիսկ պատկոհանքների մեջ: Բիթը անշարժ է ինչպես ծառը, բայց լինելով շարժական առարկայի՝ գլխի վրա, մեծ տանջանքների է ենթարկվում, տարվելով այնպիսի տեղեր, սր նա միայն խանգարում է: Բիթի խեղդիչ հոտատելն է, բայց որոշ մարդիկ բիթը տնկում են ուրիշ մարդկանց նպատակների, կենցաղի և արարքների վրա: — Նա շրջվեց և նայեց Հյուսիսային Երկրի Երբուրդին և ապա Հելեն էլիոթին, որը բիթը փոխանակ դեպի վեր տնկվելու, լղիտես ինչու փոքր-ինչ ներքև էր թեքվել: — Այդ մարդիկ իրենց բիթերը սովորաբար երկինք են տնկում, կարծելով, որ այդպիսով կարող են երկնային արքայություն մտնել: Բազմաթիվ կենդանիներ ունեցնելու են, բայց նրանցից քիչը ոմանք բիթ, այդ բառի իսկական իմաստով: Սակայն կենդանիները հոտատության ղգայարանը ավելի զարգացած է, քան այն մարդկանց, որոնք բիթ ունեն, բայց խելք՝ ոչ: — Հոմեր Մաբոլին խոր շունչ քաշեց և որոշեց եզրափակել ճառը: — Բիթի մասին ամենակարևորն այն է, որ վեճեր է առաջացնում, պատերազմների պատճառ դառնում, հին ընկերություններ քանդում, խորտակում է բազմաթիվ երջանիկ ընտանիքներ: Այժմ, միսս Հիբս, ես կարո՞ղ եմ մրցության գնալ:

Հին պատմության ուսուցչուհին թեև զոհ էր այս անշունք թեմայի շուրջ արտասանված երևակայությամբ հարուստ ճառից, բայց չէր կա-

բող թույլ տալ, որ հոեոտորակա՞ն արվեստը խանգարեր դասարանի կարգ ու կանոնը:

— Միտոր Մաքուի, դասերից հետո կմնաք դասարանում,— ասաց նա,— ինչպես նաև դուք, միտոր էքլի: Փանի որ մենք վճռեցինք քթերի հարցը, այժմ մեկ ուրիշը թող արտահայտվի մեր կարգացածի մասին:

Այժմ լիտոսեց:

— Դե՛, դե՛,— ասաց միսս Հիբսը,— մի ուրիշը թող արտահայտվի, որն է մեկը:

Կատակաբան Ջոն քնդունեց հրավերը:

— Քթերը կարմիր են, մանուշակները՝ կապույտ: Այս դասարանը մեռած է, և շատ հավանաբար՝ նաև դուք:

— Ուրիշ խոսող չկա՞,— հարցրեց միսս Հիբսը:

— Մեծ քթեր են սնկնում սովորաբար նախաստիներն ու ճանապարհորդները,— ասաց մի աղջիկ:

— Բոլոր երկզվաանի ազանները ունենում են երկու քիթ,— ասաց Ջոն:

— Քիթը կրկն քվաի ետեի մասում չի լինում,— ասաց Ջոյի երկըր-պագուններից մեկը:

— Ուրի՞շը,— ասաց միսս Հիբսը և դատնալով մի աղաչի, տվեց անունը,— Հենրի, դու ի՞նչ կասես:

— Քթի մասին ես ոչինչ չգիտեմ,— ասաց Հենրին:

Ջոն դարձավ Հենրիին:

— Ինչպե՞ս թե,— զարմացավ նա,— իսկ ո՞վ էր Մովսեսը:

— Մովսեսը Աստվածաշնչում էր,— ասաց Հենրին:

— Նա քիթ ունե՞ր,— հարցրեց Ջոն:

— Իհարկե, ուներ,— պատասխանեց Հենրին:

— Շատ լավ, ուրեմն ինչո՞ւ չես ասում. «Մովսեսը մի քիթ ուներ, այ, այսպիսի մի ա՛նգին քիթ»,— ասաց Ջոն,— սա հին պատմության գաս է. ինչո՞ւ չես փորձում մի որևէ բան սովորել: Մովսես— քթի դեզ, հնութուն— պատմություն: Հասկացա՞ր:

Հենրին փորձեց հասկանալ:

— Մովսես, քթի դեզ,— ասաց նա,— ոչ, սպասիր, Մովսեսի քիթը մեծ քիթ էր:

— Է՛,— ասաց Ջոն,— դու երբեք ոչինչ չես սովորի: Դու պիտի մեռնես անկեղանոցում: Մովսեսը մի մեծ քիթ ուներ, մի ա՛հագին քիթ: շատ քթերի պես: Հենրի, այդ շատ պարզ բանը պետք է հասկանաս: Այժմ մտածիր այդ մասին:

— Բախական է, թողեք այդ,— ասաց միսս Հիբսը,— ուրի՞շ:

— Ձեռքը ավելի արագաշարժ է, քան աչքը,— ասաց Ջոն,— բայց միայն քիթն է վազում:

— Միսս Հիբս,— ասաց Հոմերը,— դուք պետք է թույլ տաք ինձ մասնակցել երկու հարյուր բան յարգ արգելալազբին:

— Ինձ որևէ վազքի մրցում չի հետաքրքրում,— ասաց միսս Հիբսը:— Ուրիշ խոսող չկա՞:

— Բայց, միսս Հիբս,— ասաց Հոմերը,— մի՞թե ես այս քնած դասարանին ձեր փոխարեն կյանք չներշնչեցի: Մի՞թե ես նրանց լստիպեցի, որ խոսեն քիթ մասին:

— Դա նյութից դուրս է,— ասաց հին պատմության գասատուն:— Ուրի՞շ:

Բայց արդեն ուշ էր: Ջանգը հնչեց: Բոլորը վեր կացան և ուղղվեցին դեպի մարդագաղտ, բացի Հոմեր Մաքուից և Հյուրեբը Էքլի Երրորդից:

Գլուխ 12

ԵՐԿՈՒ ՀԱՐՅՈՒՐ ՔՍԱՆ ՅԱՐԳ ԱՐԳԵԼԱՎԱԶՔԸ

Ի Թաքայի միջնակարգ դպրոցի ֆիզիկոսության դասատուն կանգնած էր Իթաքայի միջնակարգ դպրոցի դիրեկտորի առաջ: Դիրեկտորի ազգանունը Իք էր, մի հանգամանք, որի մասին միտոր Ռոբերտ Ռիբլեյը սեղանի վրա օրաթերթում ծագրանկար էր տպել «Հավատա՞լ, թե ոչ» վերնագրով: Միտոր Իքի անունը Օսկար էր, իսկ դա ուղադրության արժանի չէ:

— Միսս Հիբսը,— ասաց Իթաքայի միջնակարգ դպրոցի դիրեկտորը,— ամենահին և ամենալավ գասատուն է, որ երբևէ ունեցել է այս դպրոցը: Նա իմ ուսուցչուհին էր, երբ ես հաճախում էի Իթաքայի միջնակարգ դպրոցը, նմանապես ձեր ուսուցչուհին էր, միտայ: Բայցիդու ծավում եմ, որ չեմ կարող նրա գլխի վրայով թույլ և ներքի երկու ազանների, որոնք անկարգություն են արել:

— Հյուրեբը էքլի Երրորդը անկարգ տղա չէ,— ասաց գասատուն:— Հոմեր Մաքուին, այո, անկարգ է, իսկ Հյուրեբը էքլին՝ ոչ: Նա օրինակելի փոքրիկ բնատվեն է:

— Այո,— ասաց դիրեկտորը,— Հյուրեբը էքլին հարուստ բնատվեբից է: Բայց հիթե միսս Հիբսը նրան ասել է դասերից հետո մնալ, ուրեմն պետք է մնա: Կասկած չկա, որ նա մի փոքրիկ, օրինակելի բնատվեն է:

ես նրա հորը հիշում եմ: Օրինակելի էր: Բայց միսս Հիբսը հին պատմության դասատու է, և նա երբեք չի պատմի որևէ մեկին, եթե նա պատժվելու արժանի չլինի: Հյուրերը էբլին թող մեկ ուրիշ անգամ վազի:

Դիրեկտորը հարցը փակված համարեց: Ֆիզիկոսությունը դասատուն գրասենյակից դուրս եկավ: Բայց նա ֆիզիկոսության հրապարակ լզընաց, այլ մտավ հին պատմության դասասենյակը: Այստեղ նա գտավ Հոմերին, Հյուբերգին և միսս Հիբսին: Նա խոնարհվեց ծեր ուսուցչուհու առաջ և ժպտաց:

— Միսս Հիբս,— ասաց նա,— այս խնդրի կապակցությամբ ես խոսեցի և միտքը Իբի հետ: Նա հասկացնել տվեց, որ ինքը իրավունք էր ստացել գալու և Հյուբերգ էբլի Երրորդին տանելու: Սակայն այս խոսքի վրա անմիջապես Հոմեր Մաքոլին տեղից վեր թռավ: Կարծես խոսքը իր ազատվելու մասին էր:

— Ես բեզ համար չեմ եկել,— ասաց դասատուն տհամայնությամբ Նա շրջվեց դեպի մյուս տղան ու ասաց,— միտք էբլի:

— Ի՞նչ եք ուզում ասել,— ասաց հին պատմության դասատուն:

— Միտք էբլին,— ասաց ֆիզիկոսության դասատուն,— պետք է անմիջապես հագնի իր սպորտային շորերը և գնա Երկու հարյուր քսան քարը ցածր արգելիչներով վազելու: Մենք նրան սպասում ենք:

— Այ թե ինչ,— ասաց Հոմերը: Նա վառվում էր արդար զարույժված:

— Լավ,— ասաց նա,— իսկ ես, միտք Մաքոլին: Գասատուն առանց պատասխանելու դասարանից դուրս վազեց: Նրա ետևից, մի տեսակ հուզված և ամաչելով, դուրս գնաց Հյուբերգ էբլի Երրորդը:

— Տեսա՞ք, միսս Հիբս,— բղավեց Հոմեր Մաքոլին,— կողմնապահություն՞ քեզ, թե ոչ:

Հին պատմության դասատուն այնպես էր հուզվել, որ հազիվ կարողացավ խոսել:

— Միտք Բայֆիլդը,— շնչաց նա,— բնզունակ է ֆիզիկոսության դասավանդելու միայն իր նման ավանակներին: Նա լուրջ, զգալով իր նկատողության անհարմարությունը,— ներեցեք,— ասաց նա,— բայց այդ մարդը ոչ միայն տգետ է, այլ նաև ստախոս:

Հրաշալի էր միսս Հիբսի բնական և անզուսպ բարկությունը: Հոմերը զղաց, որ նա աշխարհի լավագույն ուսուցչուհին է:

— Ես նրան երբեք չեմ հավանել,— ասաց Հոմերը,— լավ է, որ դուք ես չեք համակրում:

— Երեսունհինգ տարի է, որ Իթաքայի միջնակարգ դպրոցում հին պատմություն եմ ավանդում,— ասաց միսս Հիբսը,— դաստիարակել եմ

Իթաքայի հարյուրավոր տղաների ու աղջիկների: Դաս եմ տվել քո կողմը՝ Մարկուսին, քրոջդ՝ Բեսին, և էթե տանը փոքր եղբայրներ ու բույրեր ունես, մի օր նրանց էլ դաս կտամ:

— Միայն մի կողմը, միսս Հիբս,— ասաց Հոմերը,— Նրա անունը Յուլիան է: Ինչպե՞ս էր սովորում Մարկուսը դպրոցում:

— Մարկուսը և Բեսը,— ասաց միսս Հիբսը,— երկուսն էլ լավն էին՝ ազնիվ և քաղաքավարի: Այո,— ավելացրեց նա,— բարեկիրթ էին,— և նա հատկապես շեշտեց այդ բառը:— Հին ժողովուրդների քաղաքակիրթ կենդանի ծառայությունը նրանց դարձրել էր քաղաքակիրթ հենց ծրնված օրից: Մարկուսն էլ քեզ նման երբեմն ավելորդ խոսում էր. բայց երբեք չէր ստում: Մարկուսից այս ստոր արարածները, աշխարհի այս Բայֆիլդները, որոնք միշտ էլ հիմար են եղել, կարծում են, որ պատավ էլին եմ և ոչինչ չեմ հասկանում: Նա այստեղ եկավ և բացարձակապես ստեց, ինչպես ստել է քաղաքի վանդամներ, կր դեռ երևիս էր և նստում էր այս դասարանում: Նա ոչինչ չի սովորել, բացի անամոթ կերպով նրանց բծեկուց, ուլթեր, իր կարծիքով, իրենից բարձր են:

— Ի՞նչ եք ասում,— ասաց Հոմերը հին պատմության ուսուցչուհու՝ մղկով շարունակելու իր քննադատությունը:

— Ես ճանաչում եմ այնպիսի լավ մարդկանց, որոնց նրա նմանները շահագործում են,— ասաց նա:— Այս մարդիկ կյանքում առաջ են գնում ստելով, խաբելով և ճնշելով նրանց, ուլթեր ստոր արարելից բարձր են կանգնած: Երկու հարյուր քսան յարդ վազք՝ ցածր արգելիչներով: Իսկապես՝ ցածր:

Հին աշխարհի պատմության դասատուն սարսափելի վիրավորված էր: Նա խոր շնչեց և թաշկենակով սրբեց աչքերը:

— Բան չկա, մի հուզվեք, միսս Հիբս,— ասաց Հոմերը:— Ես կմրնամ: Դուք կարող եք ինձ պատժել ավելորդ խոսելուս համար: Երևի չկարողացա ինձ զսպել, բայց այսուհետև կաշխատեմ ինձ լավ պահել: Երբեք չէի մտածի, որ ուսուցիչները բոլոր մարդկանց նման են, նույնիսկ ավելի լավը: Ոչինչ, միսս Հիբս, դուք կարող եք ինձ պատժել:

— Ես քեզ պատժելու համար չեի պահում, Հոմեր Մաքոլի,— ասաց հին պատմության ուսուցչուհին,— ես միշտ դասերից հետո պահել եմ նրանց, ուլթեր ինձ համար թանկ են... Պահել եմ՝ նրանց ավելի մտա լինելու համար: Դեռ որ սխալվել եմ Հյուբերգ էբլի նկատմամբ: Միտք Բայֆիլդն էր, որ նրան անհնազանդության մղեց: Ձեր երկուսին էլ քեզ հետո դաշտ էի ուղարկելու: Դուք պատժվելու համար չէիք պահվել, այլ՝ գաստիարակվելու: Ես հետևում եմ աշակերտների հոգու աճին և ուրախանում եմ այդ աճի լուրաքանչյուր նոր փաստով: Դու ներողու-

Քյուն խնդրեցիր Հյուբերդ էքլիից, և թեև քո այդ վարմունքը նրան ամա-
չեցրեց, որովհետև զգաց, որ արժանի չէ գրան, նա խելացիորեն ընդու-
նեց քո ներողությունը: Ես ձեզ գասերից հետո պահեցի, որովհետև ուզե-
ցի խոսել ձեր երկուսի հետ: Չեզնից մեկը լավ ու հարուստ ընտանիքից
է, իսկ մյուսը լավ ու աղքատ ընտանիքից: Կյանքին հարմարվելը դուցի
նրա համար ավելի դժվար լինի, քան քեզ համար: Դա շատ կարևոր է:
Ուզեցի խոսել ձեր երկուսի հետ:

— Ինձ թվում է, որ սիրում եմ Հյուբերդին,— ասաց Հոմերը,— մի-
այն թե, նա ինչո՞ւ է կարծում, որ ինքն ավելի լավն է, քան մյուս տղա-
ները:

— Այո, գիտեմ,— ասաց հին պատմության ուսուցչուհին,— ես քեզ
հասկանում եմ, բայց այս աշխարհում, ի վերջո, յուրաքանչյուր մարդ
ուրիշներին և լավ է, և վատ: Ջո Տերանովան ավելի խելացի աշակերտ
է, քան Հյուբերդը, բայց Հյուբերդն էլ իր հերթին, նույնքան պարկեշտ
է: Գեմոկրատական երկրում բոլոր մարդիկ հավասար պետք է լինեն:
Գրանից հետո այդ արդեն իրենք գիտեն լավը կլինեն թե վատը, ազնիվ
թե անազնիվ: Ես աշխատում եմ, որ իմ տղաներն ու ազգիկները իրենց
գրական լավ գործերով և առաքինի մեծանան: Թե արտաքինից ինչ-
պե՞ս են երևում իմ աշակերտները, ինձ համար նշանակություն չունի:
Ես չեմ խաբւում ոչ բարեկիրթ և ոչ էլ վատ ձևերից: Ինձ հետաքրքրում
է, թե իսկապես ինչ կա այդ ձևերի տակ: Ինձ համար կարևորը այն չէ,
որ իմ աշակերտը հարուստ է, թե աղքատ, կաթոլիկ է, բողոքական, թե
հրեա, սպիտակ է, սև թե գեղին, սրամիտ՝ թե բթամիտ, հանճարեղ՝ թե
պարզամիտ: Կարևորն այն է, որ նա մարդ լինի, ունենա սիրտ, սիրի
ճշմարտությունն ու պատիվը, հարգի նրանց, ովքեր իրենից ցածր են
գտնվում, և նրանց՝ ովքեր իրենից բարձր են: Եթե իմ աշակերտները
մարդ լինեն, այդքանը բավական է: Ես չեմ ուզում, որ նրանք նման լի-
նեն իրար: Ես ուզում եմ, որ իմ աշակերտներից յուրաքանչյուրն իր
ղեմըն ունենա: Չեմ ուզում, որ զու, Հոմեր, լինես ուրիշի՝ նման՝ ինձ
հաճոյանալու կամ իմ աշխատանքը հեշտացնելու համար: Չանձրալի է
այն գասարանը, որտեղ բոլոր փոքրիկ օրիորդներն ու զենալմեններն են
միայն: Ուզում եմ, որ իմ երեխաները մարդ լինեն, յուրաքանչյուրը՝
տարբեր, յուրաքանչյուրը՝ յուրահատուկ, յուրաքանչյուրը՝ հաճելի և հե-
տաբերրական տարբերակը բոլոր մյուսներին: Ուզում էի, որ Հյուբերդը էք-
լին այս բոլորը քեզ հետ լսեր, քեզ հետ հասկանար, որովհետև, եթե
այժմ դու չես սիրում նրան, և ինքը չի սիրում քեզ, դրանում անբնական
բան չկա: Ուզում էի իմանար, որ ձեզնից յուրաքանչյուրը իսկական
մարդ կլինի այն ժամանակ, երբ հակառակ ձեր փոխադարձ չսիրելուն

կարողանաք իրար հարգել: Ահա թե ինչ է նշանակում դաստիարակված
լինել, ահա թե ինչ է սովորեցնում մեզ հին աշխարհի պատմությունը:

Դասատուն մի վաչրկյան դադար առավ և նայեց տղային, որը իրեն
անհասկանալի ինչ-որ պատճառով քիչ էր մնում լաց լինի:

— Ուրախ եմ, որ հենց քեզ հետ խոսեցի,— ասաց ուսուցչուհին,—
և ոչ թե ուրիշ որե՛ն աշակերտի: Երբ թողնես դադարը, ինձ մոտանալուց
շատ հետո էլ, աշխարհում ես կհետևեմ քեզ և բնավ չեմ զարմանա ան
լավ գործերի համար, որ, վստահ եմ, պիտի կատարես:

Հին պատմության ուսուցչուհին նորից խոր շնչեց և թաշկինակը
տարավ աչքերին:

— Իսկ հիմա վաղիր մարգահարապարակ,— ասաց նա,— մրցիր
Հյուբերդ էքլիի հետ երկու հարյուր քսան յարդ արգելավազքում: Եթե
ժամանակ չլինի շորերդ փոխելու, փույթ չէ, վաղիր, նույնիսկ եթե բո-
ւորը ծիծաղեն քեզ վրա: Աշխարհում, նախքան ոտքի կանգնելը, դեռ
հաճախ կլսես այդ ծիծաղը: Ոչ միայն մարդկանց ծիծաղը, այլ նույնիսկ
դառը ծիծաղը իրերի, որոնք պիտի փորձեն շփոթեցնել քեզ և շեղել ճա-
նապարհիցդ, բայց, ես վստահ եմ, ուղարկվյալն չես դարձնի այդ
ծիծաղին:

Ուսուցչուհին հոգոց հանեց և ասաց հոգնած.

— Վաղիր գաշտ, Հոմեր Մարտի: Ես կզամ քեզ դիտելու:— Կալիֆոռ-
նիայի Իթաքա բաղաթի Սանթա Կլարա փողոցում ապրող Մաքսիների
ընտանիքի երկրորդ օրդին շրջվեց և դուրս եկավ սենյակից:

Մարգահարապարակում Հյուբերդ էքլին և Իրեք տղաները, որոնք այդ
օրը նրա հետ արդեն վազել էին, իրենց տեղերն էին գրավում, երկու
հարյուր քսան յարդ արգելավազքի համար: Հոմերը հասավ հինգերորդ
վազքուղուն ճիշտ այն ժամանակ, երբ դատավորը, ատրճանակը ձեռքին,
վաղրի մեկնարկն էր տալիս: Հոմերը մյուսների հետ վազեց: Նա իրեն
շատ լավ էր զգում, բայց խիստ զայրացած էր ու հավատում էր, որ աշ-
խարհում ոչ մի բան իրեն չէր կարող խանգարել՝ շահելու համար այս
մրցությունը: Ոչ անհարմար կոշիկները, ոչ վազքի համար անհարմար
շորերը, ոչ փորձ չունենալը, ոչ մի բան նա պարզապես պիտի հաղթեր,
և վերջ:

Նրա կողքի վաղբուրու վրա գտնվող Հյուբերդ էքլին շրջվեց Հոմերի
կողմը և ասաց.

— Դու այդ վիճակով չես կարող վազել:

— Ինչո՞ւ,— ասաց Հոմերը.— կտեսնես:

Տրիբունալում նստած միստր Բալֆորդը զարձակ կողքի մարդուն և
հարցրեց.

— Ո՞վ էր Լորային գծից առանց համադրեստի մեկնարկ վերցնողը— Եվ անմիջապես հիշեց, թե ով էր:

Նա ուզեց կանգնեցնել վազքը, որպեսզի հեռացնի հինգերորդ վազողին, բայց շատ ուշ էր: Ատրճանակը կրակված էր, և մրցողները սլանում էին: Հոմերը և Հյուբերը առաջին արգելքը հաղթահարեցին մյուսներից շուտ. երկուսն էլ հաջողությամբ թռչելով: Իրկրորդ արգելքի մոտ Հոմերը մի քիչ անցավ Հյուբերից և առջևում մնաց երրորդ, չորրորդ, հինգերորդ, վեցերորդ, յոթերորդ ու ութերորդ արգելքները հաղթահարելիս: Բայց Հյուբերը էջին նրան կպած գալիս էր: Տղաները վազելիս բառեր էին փոխանակում: Առաջին արգելքին Հյուբերը բազմեց.

- Որտե՞ղ ես սովորել այդպես վազել:
- Ոչ մի տեղ,— ասաց Հոմերը,— հիմա եմ սովորում: Երկրորդ արգելքին Հյուբերը ասաց.
- Ինչո՞ւ ես շտապում, լավ չէ այդքան արագ վազելը:
- Ես մրցութունը շահելու եմ,— ասաց Հոմերը:
- Նրրորդ արգելքին էջին հարցրեց.
- Ո՞վ ասաց:
- Իսկ չորրորդ արգելքին Հոմերը պատասխանեց:
- Ես եմ ասում:

Հինգերորդ արգելքին Հյուբերը ասաց.
— Դանգազեցրու. սա երկար վազք է, կհոգնես:— Հետո հանկարծ բղավեց.— Է՛հե՛լ, ուշադրություն, Թալֆիլը գալիս է:

Հոմերը իններորդ արգելքին հասավ ճիշտ այն ժամանակ, երբ Թալֆալի տասնամյա դպրոցի ֆիզկուլտուրայի դասատուն հակառակ կողմից վրա հասավ: Անուամենայնիվ, Հոմերը թռավ: Նա թռավ ուղիղ ֆիզկուլտուրայի դասատուի բաց թևերի մեջ, և նրանք երկուսով գետին ընկան: Հյուբերը էջին կանգ առավ և դարձավ մյուսներին:

— Կանգնեք,— բղավեց նա,— թող վեր կենա: Նա հրաշալի էր վազում, բայց խանդարեցին:

Հոմերն արող վեր կացավ և շարունակեց վազել: Նույն վայրկյանին սկսեցին վազել նաև մյուսները:

Գաշտում բոլոր գտնվողները, նույնիսկ Հելեն Էլիթթը, զարմացել էին կատարվածից: Հին աշխարհի պատմության դասատու միսս Հիբսը կանգնած էր վերջնագծի մոտ: Նա թափահարում էր ձեռքը և անխտիր բաշարում բոլորին, տղաներից չուրաքանչյուրին.

— Շտապիր, Հոմեր,— ասում էր նա,— շուտ արա, Հյուբերը, վազեցեք, Սա՛մ, Զո՛րջ, Հե՛նրի:

Նախավերջին արգելքի մոտ Հյուբերը էջին հասավ Հոմեր Մաբուլին:

- Ցավում եմ,— ասաց նա,— ստիպված եմ անցնել:
- Անցիր,— պատասխանեց Հոմերը,— Եթե կարող ես:
- Հյուբերը էջին Հոմերից մի քիչ առաջ անցավ, իսկ վազքը ավարտվում էր: Հոմերը վալը գցեց վերջին արգելքը և գրեթե հասավ առջևից վազողին: Վերջնագծում նրանք այնքան մոտ էին իրար, որ ոչ ոք չէր կարող ասել, թե ով շահեց մրցութունը: Հյուբերը էջին թե Հոմեր Մաբուլին Սամը, Զորջը և Հենրին հասան նրանցից անմիջապես հետո, և միսս Հիբսը, հին աշխարհի պատմության դասատուն, բոլորին գրկեց:

- Հրաշալի էր, բոլորը էլ շատ լավ վազեցիր,— ասաց նա:
- Գուք ինձ ներեցեք, միսս Հիբս,— ասաց Հյուբերը էջին,— ես պետք է Հոմերի հետ դասարանում մնայի:
- Հիմա դա կարևոր չէ,— ասաց միսս Հիբսը,— լավ է, որ սպասեցիր մինչև Հոմերը բարձրանա, երբ նրան խանգարեցին:
- Բարկացած, գառնացած և մի քիչ էլ ամաչելով իր ընկնելու համար, Թալֆալի տասնամյա դպրոցի ֆիզկուլտուրայի դասատուն վազելով գալիս էր դեպի տղաների խումբը, որին միսս Հիբսը հավաքել էր իր շուրջը:

— Մաբուլի,— բղավեց նա տասնհինգ լարի հեռվից,— բո՛ւ արածի համար այս կիսամյակում գրկվում ես դպրոցի սպորտային միջոցառումներին մասնակցելու իրավունքից:

Մարզիչը հասավ խմբին, կանգ առավ և սպառնալից հայացքով նսյեց Հոմեր Մաբուլին: Հին պատմության դասատուն դարձավ նրան.

— Միտար Բալֆիլը,— ասաց նա,— ինչո՞ւ եք պատժում Հոմեր Մաբուլին:

- Ներեցեք, միսս Հիբս,— ասաց դասատուն,— ես իմ որդունները բնորոշում եմ առանց հին պատմության ամբիոնի օժանդակության:— Նա դարձավ Հոմերին և ասաց,— հասկացա՞ր:
- Այո, սրբ,— պատասխանեց Հոմերը:
- Այժմ գնա իմ առանձնասենյակը և առանց թուլլավության գույս չգաս այնտեղից,— հրամայեց Բալֆիլը:
- Զեր առանձնասենյակ,— հարցրեց Հոմերը,— բայց ես գործ ունեմ,— նա հանկարծ հիշեց, որ ժամը չորսին աշխատանքի պետք է գնա:— Ժամը քանի՞սն է,— հարցրեց նա:
- Հյուբերը էջին նայեց ձեռքի ժամացույցին:
- Չորսից բառորդ պակաս,— ասաց նա:
- Գնա, իմ առանձնասենյակ,— բղավեց նա:

— Բայց դուք չեք հասկանում, միստր Բայֆիլդ,— ասաց Նոմերը,— ես գնալու տեղ ունեմ, ես կուշանամ:

Ջո Տերանովան մոտեցավ խմբին:

— Իսկ ինչո՞ւ նա պետք է մնա դասերից հետո,— ասաց Ջոն,— ես ոչ մի վատ բան չի արել:

Գրաստունն արդեն շատ էր բարկացել:

— Գու բո ստահակի կեղտոտ ունիք փակիք, մակարոնի ճոտ,— բղավեց նա Ջոնի վրա:

Ապա մի կողմ հրեց տղային, որը երեբարով ետ-ետ գնաց ու գետին շրնկած՝ բղավեց:

— Ի՞նչ, մա-կա-րոն...

Նոմերը հարձակվեց միստր Բայֆիլդի վրա, կարծես ֆուտբոլի գաշտում լինեք, միաժամանակ ասելով:

— Չհամարձակվեք բնկերոջս սնունդներ կրցնել:

Մինչ Նոմերը և Բայֆիլդը նորից գետնի վրա էին, Ջո Տերանովան վեր կացավ և կատաղությամբ ալնպես նետվեց Բայֆիլդի վրա, որ վերջինս գետին թափալվեց: Շնչակտոր և հուզված՝ վազելով եկավ դպրոցի գիրեկտոր միստր Իբբ:

— Պարոններ,— ասաց նա,— տղաներ, տղաներ— նա Ջո Տերանովային բաշեց մարդիչի վրայից, որն աշղպես էլ մնաց գետնին պառկած:

— Միստր Բայֆիլդ,— խստովյամբ նրան գիմեց դպրոցի գիրեկտորը,— ի՞նչ է նշանակում այս ամենը:

Բայֆիլդը առանց բառ արտասանելու մատնացույց արեց միսս Հիբսին:

Միսս Հիբսը կանգնած էր Բայֆիլդի գլխավերևը:

— Ձեզ բազմիցս ասել եմ, միստր Բայֆիլդ, որ մարդկանց հետ աշղպես չվարվեք,— ասաց միսս Հիբսը,— նրանց այդ դուր չի գալիս:— Նա դարձավ դպրոցի գիրեկտորին.— միստր Բայֆիլդը պարտավոր է Ջո Տերանովայից ներողություն խնդրել:

— Մի՞թե, իսկապե՞ս, միստր Բայֆիլդ,— հարցրեց միստր Իբբ:

— Ջոնի ծնողները Բտալիայից են եկել,— ասաց միսս Հիբսը,— բայց դա չի նշանակում նրանց պետք է մակարոն անվանել:

Ջո Տերանովան ասաց.

— Ինձ պետք չէ նրա ներողությունը: Եթե նա ինձ անուններ կրպղընի, ես նրա մոտեմ կհասցնեմ: Եթե ձե՞ծի, կդբաչրներեմ կկանչեմ:

— Ջոզեֆ,— ասաց միսս Հիբսը,— դու պետք է թույլ տաս, որ միս-

տրը Բայֆիլդը ներողություն խնդրի. նա քեզից կամ բո ծնողներից չէ, որ ներողություն է խնդրելու: Նա ներողություն է խնդրելու մեր երկրից: Գու պետք է թույլ տաս, որ նա վերստին փորձի ամերիկացի դասնալ:

— Ճիշտ է,— հաստատեց դպրոցի գիրեկտորը.— սա Ամերիկան է, և միակ օտարականը նա է, ով մոռանում է, որ սա Ամերիկան է:— Նա դարձավ մարզչին, որ զեռ նստած էր գետնին:— Միստր Բայֆիլդ:

Իթաքալի տասնամյա դպրոցի ֆիզկուլտուրայի դասատուն ուսրի ելավ:

— Ներողություն եմ խնդրում,— ասաց նա, խոսքը առանց որևէ մեկին ուղղելու և շտապեց հեռանալ:

Ջո Տերանովան և Նոմերը Մաքոլին միասին գնացին: Ջոն հանգիստ չալում էր, իսկ Նոմերը կազում էր: Նա վնասել էր իր ձախ ոտքը, երբ Բայֆիլդը փորձել էր կանգնեցնել նրան:

Միսս Հիբսն ու միստր Իբբ դարձան կրեստն թե քառասուն տղաներին ու աղջիկներին, որոնք հավաքվել էին իրենց շուրջը: Նրանք տարբեր դիմազներ ունեին և տարբեր ազգությունների էին սլատկանում:

— Այժմ տուն գնացեք,— ասաց միսս Հիբսը, բայց քանի որ երեխաները գեռ մի քիչ հուզված էին, նա շարունակեց,— աշխուժացե՛ք, բթներդ մի կախեք, այս բոլորը դատարկ բաներ են:

— Այո,— ավելացրեց դպրոցի գիրեկտորը,— աշխուժացե՛ք, պատերազմը հավիտյան չի շարունակվելու:

Երեխաները խմբերի բաժանվեցին և հեռացան:

Գլուխ 18

ԹԱԿԱՌԴԸ, ԱՍՏՎԱԾ ԻՄ, ԹԱԿԱՌԴԸ

Մինչ Նոմերը Մաքոլին իր հեծանիվին էր բշում, որպեսզի որքան հնարավոր է շուտ հասնի աշխատանքի, Մեծ Քրիս անունով մի մարդ մտավ Տուլարի փողոցում գտնվող Քովինգտոնի սպորտային իրերի խանութը: Նա մի վիթխարի մարդ էր՝ խարտյաշ մորուքով, արտասովոր կերպով բարձրահասակ, նիհար ու ջլուտ: Նա նոր էր իջել Պիեդրաչի շրջակա բլուրներից՝ պարեն, փամփուշտ և թակարոններ գնելու:

Միստր Քովինգտոնը, խանութի տերն ու հիմնադիրը, անմիջապես սկսեց Մեծ Քրիսին ցույց տալ մի նոր թակարդ, որը վերջերս հնարել էր մի ֆրիանդեկի: Թակարդը մեծ էր և բարդ կառուցվածքի: Այն սարքված էր պողպատից, կիտրոնի փայտից, պարաններից և զսպանակներից:

Այդ թակարդը դադանին բռնում է, գետնից բարձրացնում և այդպես պահում՝ մինչև որսորդի գալը:

— Վեղջին գլուտերից է,— ասաց միսոր Քովինգտոնը,— Սաֆրըթի անունով մի ֆրեանդեցի է հնարելու նա դիմել է մենաշնորհի իրավունք ստանալու համար և առայժմ երկու օրինակ է միայն սարքել: Մեկը որպես նմուշ ուղարկել է գլուտարարության գրասենյակ, իսկ այս մեկը ուղարկել է ինձ՝ վաճառելու: Փակարդը շորքոտանի որսալու համար է: Միսոր Սաֆրըթին այն կոչում է «գազանին բարձրացնող, շորս կողմից բռնող և պահող Սաֆրըթի թակարդ»: Նա քսան դոլար է պահանջում դրա համար: Փակարդը դեռևս չի փորձարկվել, բայց ինչպես ինքնեզ տեսնում եք, ամուր է և ամենայն հավանականությամբ առանց որևէ զոժվարության կարող է գետնից բարձրացնել, շորս կողմից բռնել և պահել մի մեծ արջ:

Մեծ Քրիսը սպորտային իրերի վաճառատան տիրոջը լսում էր երեխայի հափշտակությանը, իսկ նրա ետևում կանգնած Յուլիսի Մաբոլին էր լսում նրան նույն հափշտակությանը: Նա գլուխը մտցրել էր երկու մորդկանց արանքը՝ թակարդն ավելի լավ տեսնելու համար: Միսոր Քովինգտոնը մտածում էր, թե Յուլիսի Մեծ Քրիսի որդին է, իսկ Մեծ Քրիսը կարծում էր, թե Յուլիսիսը Քովինգտոնի որդին է: Այնպես որ՝ երկուսն էլ չէին նկատում փոքրիկ տղայի ներկայությունը: Ինչ վերաբերում էր Յուլիսիսին, ապա նա միայն այն գիտեր, որ իր տեղը հենց այնտեղ է, ուր տեսնելու որևէ հետաքրքրական բան կա:

— Այս թակարդի առավելությունն այն է,— ասաց միսոր Քովինգտոնը,— որ չի վիրավորում կենդանուն, մորթը անվնաս է թողնում: Միսոր Սաֆրըթին երաշխավորում է տասնմեկ տարվա անխափան աշխատանք: Այդ վերաբերում է նաև թակարդի առանձին մասերին՝ փայտյա հենակներին, թուղիի դիմացկունությանը, պողպատին, զսպանակներին և մյուս մասերին: Միսոր Սաֆրըթին թեև որսորդ չէ, բայց վստահ է, որ դա աշխարհի ամենագործունակ և նվազագույն անզուժ թակարդն է: Յոթնամասունի մոտ մարդ է նա, խաղաղ ապրում է Ֆրիանդում, գրքեր է կարդում և ամեն տեսակ բաներ հնարում: Ընդհանուր առմամբ նա հնարել է երեսուցյոթ տարբեր տեսակի գործիքներ, որոնք բոլորն էլ օգտակար են: Միսոր Քովինգտոնը թակարդի մասին իր ասելիքն ավարտել է: — Գե,— ասաց նա,— կարծում եմ, որ թակարդը լարված է:

Ավելի լավ տեսնելու համար Յուլիսիսը այնքան մոտեցավ, որ թակարդը մեղմ, բայց և արագ նրան իր մեջ առավ, բարձրացրեց, շուտ տվեց և պահեց ոտքերը գետնից բարձր, հորիզոնական դիրքով: Տղան ոչ մի

ձայն չհանեց, թեև մի քիչ աչքալվեց: Մեծ Քրիսը, սակայն, այդ բանը սրտին մոտ ընդունեց:

— Ջգույշ,— բղավեց նա Քովինգտոնին,— նայեցեք, որ ձեր որդին չվնասվի:

— Իմ որդի՞ն,— գարմացավ Քովինգտոնը,— կարծում էի, որ նա ձեր որդին է: Կյանքումս չեմ տեսնո այդ տղային: Նա ձեզ հետ ներս մտավ:

— Ճի՞շտ,— ասաց Մեծ Քրիսը,— չնկատեցի: Ինչ-որ է, շտապեք: Նրան թակարդից դուրս հանեք, գուրս բերեք, խնդրում եմ:

— Այս բույսին, սըր,— ասաց Քովինգտոնը,— ապա տեսնեմ:

Մեծ Քրիսը մտահոգ էր և շփոթված:

— Անունդ ի՞նչ է, մանուկ,— հարցրեց նա:

— Յուլիսիս,— թակարդի միջից պատասխանեց տղան:

— Իմ անունը Մեծ Քրիս է,— ասաց բլուրներինց իջած մարդը:— Մի քիչ համբերիք, Յուլիսիս, մի վախեցիք, այս մարդը թեզ հիմա դուրս կհանի այդտեղից:— Մեծ Քրիսը զարձաժ միսոր Քովինգտոնին:— Գե, շտապեք,— ասաց նա,— տղային դուրս հանեք: Նրան դուրս բերեք, խնդրում եմ:

Միսոր Քովինգտոնը պակաս շփոթված չէր, քան Մեծ Քրիսը:

-- Լավ չեմ հիշում, թե միսոր Սաֆրըթին ինչպես բացատրեց թակարդի այդ մասի կառուցվածքը,— ասաց նա,— Միսոր Սաֆրըթին չփորձարկեց իր թակարդը, հասկանո՞ւմ եք, որովհետև... մի խոսքով ոչ մի գազան չունեինք այն փորձարկելու համար: Միսոր Սաֆրըթին միայն բացատրություններ տվեց: Կարծեմ, այս մասը հարկավոր է դուրս բաշխել... Ոչ, կարծես թե այդ մասը շարժական չէ:

Միսոր Քովինգտոնն ու Մեծ Քրիսը գործի անցան: Մեծ Քրիսը բռնել էր Յուլիսիսին, որպեսզի նա երեսի վրա գետին չընկնի, եթե թակարդը հանկարծակի բացվի, իսկ մյուսը թակարդի տարբեր մասերն էր քաշըշում, հույս ունենալով, թե որևէ մաս կշարժվի:

— Շտապի՛ր, շո՛ւտ,— ասաց Մեծ Քրիսը,— հս չի կարելի ամբողջ օրը երեխային օդում պիտիվայր պահել: Զի ջազում, այնպես չէ՞, Յուլիսիս:

— Ոչ, սըր,— ասաց Յուլիսիսը:

— Ի՞նչնչ, դու միայն պինդ կաց,— ասաց Մեծ Քրիսը,— քեզ այդտեղից կհանենք:— Նա նայեց տղային և հետո ասաց,— ինչո՞ւ այդքան մոտ գնացիր:

— Ուզում էի լավ տեսնել,— ասաց Յուլիսիսը:

— Այո, շատ հետաքրքրական գործիք է,— ասաց Մեծ Քրիսը:—

Շուտով այս մարդը բեզ դուրս կհանի, իսկ ես չեմ թողնի, որ գետին ընկնես: Քանի՞ տարեկան էս:

— Չորս,— ասաց Յուլիսիսը:

— Չո՞րս, ուրեմն ես բեզնից հիսուն տարով մեծ եմ: Այս մարդը բեզ շուտով դուրս կհանի, այնպես չէ՞,— Մեծ Քրիստը շրջվեց միտար Քովինդոնին,— ձեր անունն ի՞նչ է,— հարցրեց նա:

— Ուտարը Քովինդոնոն,— ասաց միտար Քովինդոնը,— խանութի տերն եմ:

— Հիանալի է,— ասաց Մեծ Քրիստը,— ուրեմն, ուտարը, տղային թակարդից դուրս հանիր: Քաշիր այդ փայտյա մասը: Տղային ես պահում եմ: Մի վախենա, Յուլիսիս: Հորդ անունն ի՞նչ է:

— Մաթյու,— ասաց Յուլիսիսը:

— Նա շատ բախտավոր մարդ է, որ բեզ նման տղա ունի,— ասաց Մեծ Քրիստը,— աչքաբաց մի տղա: Ամբողջ աշխարհը կտալի քեզ նման տղա ունենալու համար, Յուլիսիս, բայց գժբախտաբար ինձ հարմար կնոջ չհանդիպեցի: Ոկլահոմայում, Երեսուն տարի առաջ, մի աղջկա հանդիպեցի, բայց նա ուրիշ մարդու հետ գնաց: Գտա՞ր, Ուտարը:

— Գեո ոչ,— ասաց միտար Քովինդոնը,— բայց կգանեմ: Կարծեմ, այս պետք է լինի... Ոչ... Միտար Սաֆրթիի բացատրեց, թե ինչպես պետք է պազանդին դուրս հանել թակարդից, բայց, ըստ երևույթին, չեմ կարողանում ճիշտ տեղը գտնել: Գուցե ամեն ինչ փոխվում է, երբ գազանի փոխարեն փոքր երեխա է թակարդն ընկնում:

Երկու տղամարդ, մի կիկ՝ իր փոքրիկ աղջկա հետ, և ինը-տասը տարեկան երկու տղաներ վաճառատուն մտան՝ կատարվածը դիտելու:

— Ի՞նչ է պատահել,— հարցրեց տղաներից մեկը:

— Թակարդի մեջ երեխա է ընկել,— ասաց միտար Քովինդոնը,— Յուլիսիս անունով մի տղա:

— Ինչպե՞ս է ընկել,— հարցրեց տղամարդկանցից մեկը:— Բժիշկ կանչել՞ուք:

— Ոչ, վիրավորված չէ,— ասաց Մեծ Քրիստը,— տղան ողջ և առողջ է: Պարզապես գետնից բարձրացված է, ուրիշ ոչինչ:

— Գուցե ոստիկան կանչե՞ք,— ասաց կինը:

— Ոչ, տիկին,— ասաց Մեծ Քրիստը,— տղան պարզապես թակարդն է ընկել: Այս մարդը, Ուտարը, տղային շուտով դուրս կրերի:

— Խաչատուակոթյուն է, փոքր երեխաներին տանջում են ամեն տեսակի հիմար բաներով,— ասաց տիկինը:

— Տղան շատ լավ է զգում իրեն, տիկին,— ասաց Մեծ Քրիստը,— նա չի տանջվում:

Տիկինն ասաց.

— Եթե նա իմ տղան լիներ, ես անմիջապես ոստիկան կկանչեի:— Նա արագ շրջվեց և իր փոքր աղջկան հետից քարշ տվեց:

— Ուզում եմ տեսնել, ուզում եմ տեսնել,— լաց եղավ փոքրիկ աղջիկը,— բացի ինձից բոլորը նայում են:— Կինը քաշեց փոքր աղջիկան և վաճառատներից դուրս բերեց:

— Մի անհանգստանա, Յուլիսիս,— ասաց Մեծ Քրիստը,— հիմա քեզ դուրս կհանենք այդտեղից:

Միտար Քովինդոնը, այնուամենայնիվ, հուսահատվեց:

— Գուցե ավելի լավ է զանգահարեմ միտար Սաֆրթիին,— ասաց նա,— տղային չեմ կարողանում դուրս հանել:

— Այստե՞ղ պիտի մնամ,— հարցրեց Յուլիսիսը:

— Ոչ, չես մնա, մանչուկ,— ասաց Մեծ Քրիստը,— ոչ, այդտեղ չես մնա: Մենք քեզ դուրս կհանենք:

Մի տղա, թեև տակ տասնյակ Լրեկոյան լրագրեր, մտավ վաճառատուն: Նա խցկվեց ժողովրդի մեջ, շարժվեց դեպի բեմը, նայեց Յուլիսիսին, նայեց ժողովրդին, նորից նայեց Յուլիսիսին և հետո ասաց.

— Հելլո, Յուլիսիս, այդտեղ ի՞նչ ես անում:

— Հելլո, Օգի,— ասաց Յուլիսիսը,— բռնվել եմ:

— Ինչի համար,— ասաց Օգին:

— Բռնեցին,— ասաց Յուլիսիսը:

Նրա գրավաճառ տղան փորձեց օգնել Մեծ Քրիստին, բայց ավելի շատ խանգարում էր: Նա սարսափահար շուրջը նայեց և բուպեական շփոթությունից հետո փողոց նետվեց և վազեց հեռագրատուն: Հոմերը այդտեղ չէր, նորից փողոց դուրս եկավ, այս ու այն կողմ ընկավ՝ մարդկանց բախվելով և միաժամանակ գոռալով օրվա նորությունները:

Մի կին, որին բախվել էր, կիսաձայն ասաց.

— Գիժ է. գժվել է թերթ ծախելու մոլուցքից:

Օգին մի ամբողջ թաղամաս վազեց, դուրս եկավ փողոցի մեջտեղը, որպեսզի կարողանա նայել շուրջ կողմը ու գտնել Հոմերին: Եվ ուղղակի հրաշք էր, որ անկունում երևաց Հոմերը՝ հեծանիվի վրա: Օգին վազեց Հոմերին բնդառաջ, ամբողջ ուժով բղավելով.

— Հոմեր, դու պետք է անմիջապես գաս: Հոմեր, դու պետք է...

Հոմերը հեծանիվից իջավ:

— Ի՞նչ է պատահել, Օգի,— ասաց նա:

— Հոմեր, դիտե՛ս ինչ է պատահել,— բղավեց Օգին, թեև Հոմերը կանգնած էր իր կողքին,— դու պետք է ինձ հետ գաս, Հոմեր,— նա բռնեց Հոմերի թևը:

— Բայց ի՞նչ է պատահել, — ասաց Հոմերը: — Քովինգտոնի մոտ, աջնտեղ, — ասաց Օգին, — շտապիր... դու պետք է ինձ հետ գաս:

— Ինչ է, — ասաց Հոմերը, — ուղում ես ինչ-որ ձկնորսական կա՞րթ ցույց տալ ինձ կամ ցուցափեղկում դրված հրացան: Բայց ես այլևս չեմ կարող առաջվա պես աննպատակ թափառել, Օգին: Ես հիմա աշխատում եմ, պարտավոր եմ աշխատանքի գնալ:

Հոմերը նորից հեծանիվ նստեց և սկսեց ըզել, բայց Օգին բռնեց հեծանիվի նստոցից և վազեց՝ հեծանիվը հրելով դեպի Քովինգտոնի խանութի կողմը:

— Հոմեր, — բղավեց նա, — դու պարտավոր ես ինձ հետ գալ: Նա բռնված է: Նա չի կարողանում դուրս գալ:

— Ինչի՞ մասին ես խոսում, — ասաց Հոմերը: Նրանք հասան Քովինգտոնի խանութը: Վաճառատան առաջ մի փոքրիկ բալամոթում էր հավաքված, և Հոմերը սկսեց մի քիչ վախենալ: Օգին ցույց տվեց մարդկանց, երկու ազաները մխրճվեցին ժողովրդի մեջ, մտան խանութ, հասան թակարդին: Այնտեղ, թակարդի մեջ էր Հոմերի եղբայրը՝ Յուլիանը, իսկ թակարդի շուրջը կանգնած էին Մեծ Քրիստը, միտար Քովինգտոնը և մի քանի օտար մարդիկ՝ կանայք ու երեխաներ:

— Յուլիան, — բղավեց Հոմերը: — Հելլո, Հոմեր, — ասաց Յուլիանը: Հոմերի դարձավ բալամոթում: — Ի՞նչ գործ ունի կղբայրս այս վանդակի մեջ, — հարցրեց նա: — Նա բռնվեց, — ասաց միտար Քովինգտոնը: — Իսկ այս մարդիկ ինչ են անում, — հարցրեց Հոմերը: — Գնացեք, տուն, դնացեք, — ասաց նա մարդկանց, — մի՞թե չի կարող փոքրիկ երեխան թակարդի մեջ բնկնել, ասանց աւորող աշխարհը իր շուրջը հավաքելու:

— Ճիշտ է, — ասաց միտար Քովինգտոնը: — Ովքեր հաճախող չեն, թող հեռանան աչտաղից: — Միտար Քովինգտոնը մի հայտնի գրեց ներկաների դրա: — Միտար Ուայլս, — ասաց նա, — զուգ կարող եք մնալ: Գուց նույնպես ինձ մոտ եք գնումներ կատարում, միտար Սիբերտ, Զորջ, գուց նույնպես միտար Սպինդալ, Շորթի:

— Ես էլ եմ այստեղ առևտուր անում, — ասաց մի մաջգ, — մի շաբաթ էլ չկա, որ այս խանութից կարթեր գնեցի:

— Ճիշտ է, — ասաց միտար Քովինգտոնը, — ձկան կարթեր: Մյուսները, ինչպես եմ, թող հեռանան:

Միայն երկու հոգի մի քիչ հեռացան:

— Մի վախեցիր, Յուլիան, — ասաց Հոմերը: — Հիմա ինչ որ պետք է կանեն: Լավ էր, որ Օգին գաավ ինձ: Օգին, վազիր հեռադրատուն և ասա միտար Սփանգլերին, որ Յուլիան եղբայրս թակարդի մեջ է բնկել Քովինգտոնի մոտ, և ես փորձում եմ նրան դուրս բերել: Արգեն ուշացել եմ, բայց ասա նրան, որ այդտեղ կլինեմ անսխալապես, հենց որ Յուլիանին թակարդից դուրս հանեն: Գե, շտապիր:

Օգին դուրս վազեց: Նա բախվեց մի ստիկանի, որը վաճառատուն էր մտնում, և երան համարյա գետին գցեց:

— Այս ի՞նչ իրարանցում է, — հարցրեց ստիկանը:

— Մի փոքր երեխա է թակարդի մեջ բնկել, — ասաց միտար Քովինգտոնը: — Չենք կարողանում դուրս հանել:

— Հիմա կտեսնենք, — ասաց ստիկանը: Նա նախեց Յուլիանին, ապա դարձավ ժողովրդին:

— Գե լավ, — ասաց նա, — բոլորը հեռացեք: Այսպիսի բաներ ամեն օր պատահում են: Ի՞նչ է, գործ չունե՞ք, ինչ եք աչքներդ չափ թակարդի մեջ բնկած մի երեխայի: — Ստիկանը ժողովրդին վաճառատներից դուրս հանեց և փակեց գլխավոր դուռը: Նա շրջվեց դեպի միտար Քովինգտոնը և Մեծ Քրիստը: — Այժմ տղային դուրս հանեք ու շտապ տուն ուղարկեք, — ասաց նա:

— Ճիշտ է, — ասաց միտար Քովինգտոնը, — և ինչքան արագ, այնքան լավ: Թե չէ խանութս փակեցիր, իսկ դեռ ժամը չորսն անց կես է:

— Ինչպե՞ս է աշխատում այս գործիքը, — ասաց Հոմերը:

— Սա նոր տեսակի թակարդ է, — ասաց միտար Քովինգտոնը, — որ վերջերս հնարել է ֆրիանդեյթ միտար Վիլֆրեդ Սաֆերթին: Նա քսան դուրս է պահանջում սրա համար և զիճել է՝ մեկաշնորհի իրավունք ստանալու:

— Կամ ինքներդ եղբորս դուրս հանեք, — ասաց Հոմերը: — Կամ էլ գտեք մեկին, որ կարողանա հանել: Կանչեք միտար Սաֆերթին:

— Փորձեցի զանգահարել միտար Սաֆերթինին, բայց հեռախոսը փշացել է, — ասաց միտար Քովինգտոնը:

— Փշացե՞լ, — բղավեց Հոմերը: Այդ պատմությունը նրան շատ էր զայրացրել: — Իմ ի՞նչ գործն է, որ հեռախոսը փշացել է, — ասաց նա: — Ենուտ այդ մարդուն այստեղ բերեք և եղբորս թակարդից ազատեք:

— Այո, լավ կլինի, այդպես էլ անենք, — ասաց ստիկանը միտար Քովինգտոնին:

— Պարոն ստիկան, — ասաց միտար Քովինգտոնը, — ես աշխատում եմ օրինավոր առևտուր անել: Ես օրենքին հյուս բաղաբացի եմ և վճարում եմ իմ բոլոր հարկերը, որից և, կարող եմ ասել, զուգ ստանում

եր ձեր աշխատավարձը: Ես արդեն փորձեցի հեռախոսով գտնել միստր Սաֆրըթիին: Հեռախոսը, բայտ երևույթին, փշաքել է: Ես չեմ կարող օրը ցերեկով թողնել խանութը և գնալ նրան փնտրելու:

Հոմերն ուշիղ նայեց միստր Քովինգտոնին աչքերին և մատը թափ տվեց նրա ընկալի:

— Գնացե՛ք գտե՛ք այս տանջանքի մեքենան հեարոզին,— ասաց նա,— և եղբորս դուք հանե՛ք այդտեղից: Հասկացա՞ք:

— Դա տանջանքի մեքենա չէ,— ասաց միստր Քովինգտոնը,— վաճառքում եղած լավագույն թակարգն է: Այն ողջ է պահում զազանին, առանց վնասելու նրա մորթը և մարմինը: Ոչ ճղմում է, ոչ էլ քերծվածք, կտրվածք պատճառում: Այս գործիքը զազանին տեղից հանում է և օդում պահելով՝ անվնաս դարձնում: Բացի այդ, միստր Սաֆրըթիին գուցե ես տանք չէ:

— Ի՞նչ,— ասաց Հոմերը,— այդ ինչե՞ր ես ասում:

Ոստիկանը որոշեց ուսումնասիրել թակարգը:

— Գուցե,— ասաց նա,— ավելի լավ է պողպատը սղոցել և այդ ձևով դուրս հանել տղային:

— Պողպատը սղոցե՛լ,— զարմացավ միստր Քովինգտոնը,— ինչպե՞ս:

— Յուլիսիս,— հարցրեց Հոմերը,— որե՛կ բան ուզո՞ւմ ես: Լա՞վ ես Քեդ Ի՞նչ բերեմ:

— Յուլիսիս,— հարցրեց Հոմերը,— որե՛կ բան ուզո՞ւմ ես: Լա՞վ ես Քեդ Ի՞նչ բերեմ:

— Յուլիսիս,— հարցրեց Հոմերը,— որե՛կ բան ուզո՞ւմ ես: Լա՞վ ես Քեդ Ի՞նչ բերեմ:

Մեծ Քրիսը, թակարգի վրա աշխատելուց բրտնած, նախ մի եղբորը նայեց, ապա մյուս եղբորը՝ խորապես հուզվելով թակարգի մեջ եղող հանգստությունից ու մեծ եղբոր նվիրվածությունից:

— Յուլիսիս,— հարցրեց Հոմերը,— որե՛կ բան ուզո՞ւմ ես:

— Հայրիկին,— ասաց Յուլիսիսը:

— Իսկ հայրիկից բացի ուրիշ բան չե՞ս ուզում,— հարցրեց Հոմերը:

— Մարկուսին,— ասաց տղան:

— Մարկուսը բանակում է,— ասաց Հոմերը:— Պողպատակ կամ դրա նման մի բան ուզո՞ւմ ես:

— Ոչ,— ասաց Յուլիսիսը,— միայն Մարկուսին:

— Մարկուսը բանակում է,— ասաց Հոմերը: Նա դարձավ Քովինգտոնին:— Եղբորս դուք հանե՛ք այս թակարգից, շտապե՛ք— բզա՛վեց նա:

— Մի բոպե սպասե՛ք,— ասաց Մեծ Քրիսը:— Հասցա՛, տղա, եղբորդ պահիր, որ լընկնի:— Մեծ Քրիսը սկսեց տենդորեն զբաղվել թակարգով:

— Դուք կատրում եք թակարգը,— բզա՛վեց միստր Քովինգտոնը,—

ոչնչացնում, իսկ դա իր տեսակի մեջ միտկն է ամբողջ աշխարհում: Չհամարձակվե՛ք կոտրել այն: Ես կգտնեմ միստր Սաֆրըթիին: Դուք մի մեծ գյուտ եք շարդում: Գուցե նա այլևս չկարողանա դրա նման մի սրբիլց սարքել: Երեխան իրեն շատ լավ է զգում: Նա անվնաս է: Ես կգնամ և միստր Սաֆրըթիին կգտնեմ: Դա շատ-շատ մեկ կամ երկու ժամ կտևի:

— Մեկ կամ երկու ժամ,— բզա՛վեց Հոմերը: Նա աշխարհի ամենասարսափելի հայացքով նայեց միստր Քովինգտոնին և ապա ամբողջ վաճառատանը:— Ամբողջ այս խանութը շարդուփշուր կանեմ,— ասաց նա ու զարձավ Մեծ Քրիսին:— Շարունակե՛ք, միստր,— ասաց նա,— ջարդեցե՛ք թակարգը, ջարդեցե՛ք:

Մեծ Քրիսը իր մատների, թևերի, ուսերի և թիկունքի բոլոր մկաններով ընկավ թակարգի վրա, և թակարգը կամաց-կամաց սկսեց տեղի տալ նրա ուժի առաջ:

Յուլիսիսը շուտ եկած դիտում էր այդ մարդուն: Ի վերջո, Մեծ Քրիսը կուռեց թակարգը:

Յուլիսիսը փրկվեց:

Բռնելով եղբորը, որպեսզի չընկնի դեմքի վրա, Հոմերը նրան ոտքի կանգնեցրեց: Վաճառատան դիմացի ամբիսը «ոտոս» գոռաց, բայց ոչ այնքան միասնակա՛ն, որովհետև կազմակերպված չէր և առաջնորդ չուներ: Յուլիսիսը փորձեց բայել: Եվ բանի որ ամեն ինչ կարգին էր թվում, Հոմերը գրկեց եղբորը: Յուլիսիսը նայեց Մեծ Քրիսին: Այդ հսկա մարդը զրկվել ուժասպաս էր եղել:

— Իսկ ո՞վ պետք է վճարի թակարգի համար,— ասաց միստր Քովինգտոնը:— գործիքը ջարդված է: Մեկնումեկը պետք է վճարի՝ դրա համար:

Առանց որևէ խոսքի, Մեծ Քրիսը գրպանից փող հանեց, հաշվեց բան դուրս և նետեց սեղանի վրա: Նա բռնեց Յուլիսիսի զուլսը և շուրջ նրա մազերը, ինչպես հայրն էր երբեմն անում: Հետո խանութից դուրս եկավ:

Հոմերը հարցրեց եղբորը:

— Ինչպե՞ս ես,— ասաց նա,— ինչպե՞ս ընկար այդ սարսափելի բանի մեջ:— Հոմերը նայեց ջարդոտված թակարգին և ոտքով խփեց գրան:

— Զգուշը,— ասաց սասիկանը,— դա ինչ-որ նոր գյուտ է: Մեկ էլ տեսար մի բան մոզոնեց:

Միստր Քովինգտոնը փողոց դուրս եկավ և դիմեց ժողովրդին:

— Վաճառատունը նորից բաց է գնորդների առաջ,— հայտարարեց նա,— Քովինգտոնի խանութը բացվում է ամեն առավոտ ժամը ութին և 24— վիկամ Սառոյան

փակվում է ամեն երեկո ժամը չոթին: Շաբաթ օրերը բաց է մինչև ժամը տասը, իսկ կիրակի օրերը փակ է: Սպորտային ամեն ինչ ունենք: Ջրկենորսական ուղևորներ, վառող և մարմնամարզական գործիքներ: Տիկնայր և պարոնայր, խանութը բաց է ներս համեցեք:

Ժողովուրդը զանդազ հեռացավ:

Խանութից դուրս գալով, Հոմերը զարծավ ոստիկանին:

— Ո՞վ էր եզրորս թակարդի միջից հանող մարդը,— հարցրեց նա:

— Առաջին անգամ եմ տեսնում այդ մարդուն,— պատասխանեց ոստիկանը:

— Մեծ Քրիսն է,— ասաց Յուլիսիսը Հոմերին:

— Գա նրա անո՞ւնն է, Մեծ Քրիս,— հարցրեց Հոմերը:

— Այո,— ասաց Յուլիսիսը,— նրա անունը Մեծ Քրիս է:

Այդ ժամանակ վազելով խանութ մտավ Օգին: Նա նախից Յուլիսիսին:

— Գո՞ւրս եկար, Յուլիսիս,— ասաց նա զարմացած,— ինչպե՞ս դուրս եկար, Յուլիսիս:

— Մեծ Քրիսը օղնեց,— ասաց Յուլիսիսը:

— Հոմեր, ինչպե՞ս դուրս եկավ,— հարցրեց Օգին,— ի՞նչ պատահեց, Ի՞նչ եղավ թակարդը: Որտե՞ղ է մորուքով մեծ մարդը: Ի՞նչ եղավ իմ բացակայության ժամանակ:

— Ամեն ինչ կարգին է, Օգի,— ասաց Հոմերը,— դու իմ խնդիրքը հայտնեցի՞ր միստր Սփանգլերին:

— Հա, ասացի,— ասաց Օգին,— իսկ ինչպե՞ս պատահեց, Հոմեր: Թակարդն աշխատո՞ւմ է: Գազան կրոնի՞:

— Գատարկ բան է,— ասաց Հոմերը,— թակարդ չէ, թյուրիմացություն է: Ի՞նչ օգուտ դրանից, երբ բռնված որսը չես կարող դուրս հանել: Միստր Քովինգտոն,— դիմեց նա վաճառատան տիրոջը,— դուք շատ անխիղճ մարդ եք: Դուք միստր Քրիսից բնան դուրս վերցրեք այսպիսի անպետքություն համար:

— Քսան դուրսը սակագինն է,— ասաց միստր Քովինգտոնը:

— Սակագի՞նը,— ասաց Հոմերը,— ինչե՞ր էք ասում: Արե՞, Օգի, արի այստեղից դուրս գանք:

Երեք տղաները թողեցին վաճառատունը և գնացին հեռազրատուն: Միստր Սփանգլերը հենվել էր սեղանին և փողոցն էր դիտում: Միստր Գրոգանը հեռագիր էր ուղարկում: Երկու հարյուր բնան չարդ արգելավագրի ժամանակ ֆիզկուլտուրայի դասատու միստր Բալֆիլդի հետ ունեցած միջադեպի պատճառով Հոմերն այժմ ավելի շատ էր կազմում: Նա կանգ առավ, որ խոսի հեռազրատան վարիչի հետ:

— Միստր Սփանգլեր, սա իմ Յուլիսիս Եղբայրն է,— ասաց նա:— Մենք հենց նոր նրան հանեցինք մի ինչ-որ թակարդից՝ Քովինգտոնի խանութում: Մեծ Քրիսը նրան հանեց: Նա ստիպված եղավ ջարդել թակարդը և վճարել բնան գույար... Ուղիղ բնան դուրս: Սա Օգին է: Նա հայտնե՞ց, թե ինչու ուշացա:

— Ամեն ինչ կարգին է,— ասաց Սփանգլերը:— Մի բանի հեռագրեր են կուտակվել, պետք է տեղ հասցնես, բայց ոչինչ: Ուրեմն սա թո եղբա՞րն է, Յուլիսի՞սը:

Յուլիսիսը կանգնել էր հեռագրիչի ետևը ու դիտում էր նրա աշխատանքը: Հեռագրիչի առջև, սեղանի մյուս կողմը կանգնել էր Օգին և լսում էր հեռագրամեքենայի աղմուկը:

— Մի բանի զանգեր էլ եղան,— ասաց Սփանգլերը:— Մոտիկ տեղերը ես գնացի: Մյուս երկուսի հասցեները պահարանի դարակում են: Առաջ այդ կանչերին գնա, հետո հեռագրերը բաժանիր:

— Լավ, սրբ,— ասաց Հոմերը,— հենց հիմա: Դուք ինձ ներեցեք, միստր Սփանգլեր: Կարո՞ղ եք նայել Յուլիսիսին մինչև իմ վերադառնալը: Քիչ հետո, երբ աշխատանքը խաղաղի, ես նրան հեծանիվով տուն կտանեմ:

— Ես կնայեմ եղբորդ,— ասաց Սփանգլերը:— Դու գնա:

— Շնորհակալ եմ, սրբ,— ասաց Հոմերը,— Յուլիսիսը ձեզ նկույթյուն չի տա: Նա պարզապես հետաքրքրություն կլիսի, ուրիշ ոչինչ: Հոմերը կադալով շտապ հեռացավ հեռազրատնից:

Գլուխ 13

ԴԻՍՆԱ

Մինչ Օգին լսում էր հեռագրական ապարատի տկտկոցը, Յուլիսիսը ավելի մոտեցավ միստր Գրոգանին:

— Ինչի՞ համար է սա,— հարցրեց Օգին՝ միստր Սփանգլերին ցույց տալով ապարատը:

— Միստր Գրոգանը հեռագիր է ուղարկում,— ասաց Սփանգլերը:

— Ո՞ր է ուղարկում,— հարցրեց Օգին:

— Նյու Յորք,— պատասխանեց Սփանգլերը:

— Այստեղից Նյու Յորք,— զարմացավ Օգին,— իսկ ինչպե՞ս է այդքան երկար ճանապարհ գնում:

— Հեռագրալարերով,— ասաց Սփանգլերը:

— Սյուների վրայի հեռագրալարերն՝,— հարցրեց Օգին։— Այստեղից մինչև Նյու Յորք հեռագրալարե՞ր կան։ Ի՞նչ քաղաքից մինչև Նյու Յորք։

— Այո,— պատասխանեց Սփանգլերը։

— Իսկ ո՞վ է այդ հեռագիրը ուղարկում։— հարցրեց Օգին։

— Տարրեր մարդիկ,— պատասխանեց Սփանգլերը։ Կրագրավաճառը մի պահ մտածեց, հետո ասաց.

— Կյանքումս ոչ մի հեռագիր չեմ ստացել։ Ինչպե՞ս են ստանում։

— Որևէ մեկը պետք է ուղարկի, որ ստանաս,— ասաց Սփանգլերը։

— Ոչ մի հատ չեմ ստացել,— ասաց Օգին,— իսկ ո՞վ կուղարկի։

— Բարեկամդ, կամ ուրիշ որևէ մեկը,— ասաց Սփանգլերը։

— Իմ ճանաչած բոլոր մարդիկ այստեղ են ապրում, Ի՞նչ քաղաքում,— ասաց Օգին։ Մի կանաչ լույս անցավ գործիքի վրայով։

— Ինչի՞ համար է այդ կանաչ լույսը,— հարցրեց Օգին։

— Ազդարարում է, որ դիժը աղատ է,— ասաց Սփանգլերը։

— Ո՞ր գիժը,— հարցրեց Օգին։

— Սան Ֆրանցիսկոյի գիժը,— ասաց Սփանգլերը։

— Աս... Քանի տարեկան պետք է լինել հեռագրի ցրիլ դառնալու համար,— ասաց Օգին։

— Տասնվեց,— ասաց Սփանգլերը։

— Ես ինը տարեկան եմ,— ասաց Օգին,— ինչո՞ւ պետք է այդքան երկար սպասել։ Տասնյոթ տարեկանում կարող ես նավատորմ ընդունվել։

— Դա օրենք է,— ասաց Սփանգլերը։

— Ինչո՞ւ են ստեղծվել բոլոր այդ օրենքները,— հարցրեց Օգին։

Սփանգլերը սկսեց հեռագրերը դասավորել։

— Ինչպես քեզ ասեմ,— պատասխանեց նա,— օրենքը նրա համար է, որ երեխաները շաշխատեն։

— Ինչո՞ւ,— ասաց Օգին։

— Որ չճոգնեն,— ասաց Սփանգլերը,— որ կարողանան խաղալ։ Այդ օրենքը երեխաներին պաշտպանելու համար է։

— Պաշտպանելու ինչի՞ց,— հարցրեց Օգին։

— Ինչպես ասեմ,— ասաց Սփանգլերը,— պաշտպանելու ծանր աշխատանքից։ Պաշտպանելու տերերից, որոնք երեխաներին շատ են աշխատեցնում և քիչ վճարում։

— Իսկ եթե երեխան չի ուզում, որ իրեն պաշտպանեն,— ասաց Օգին,— իսկ եթե նա ուզում է աշխատել։

— Բոլոր դեպքերում օրենքը նրան կպաշտպանի,— ասաց Սփանգլերը։

— Քանի՞ տարեկան պետք է լինես, որ կարողանաս ինքդ քեզ պաշտպանել, կամ էլ անես ուղածդ գործը։

— Տասնվեց տարեկան պետք է լինես հեռագրատան ցրիլ դառնալու համար,— ասաց Սփանգլերը։

— Հոմերն աշխատում է, աջնպես չէ՞,— հարցրեց Օգին։— Այդ երբևի՞նի՞ց է Հոմերը տասնվեց տարեկան դարձել։

— Հոմերը բացառությամբ է,— ասաց Սփանգլերը,— ես տասնչորս տարեկան է, բայց ուժեղ է և խելացի։

— Ի՞նչ եք ուզում ասել խելացի ասելով,— ասաց Օգին։— մի՞թե ցրիլ դառնալու համար անպայման պետք է խելացի լինել։

— Ոչ,— ասաց Սփանգլերը,— բայց դա օգնում է խելացի լինել օգնում է, անկախ նրանից, թե ինչ ես անում։

— Լավ,— ասաց Օգին,— իսկ ինչի՞ց կարող եք իմանալ, որ մարդը խելացի է։

Սփանգլերը նայեց լրագրավաճառ տղային և ժպտաց։

— Նրա հետ մի քանի րոպե խոսելով կարելի է հասկանալ,— ասաց նա։

— Ինչո՞ւ եք այդ թղթերը զնում այդտեղ,— հարցրեց Օգին։

— Սրանք երեկ ուղարկված հեռագրերն են,— ասաց Սփանգլերը,— դասավորում ենք ըստ բաղաձայնների՝ մեր հաշվեմատչանների և արխիվի համար։ Այս հեռագրերը Սան Ֆրանցիսկոյի համար են, ուրեմն՝ զնում եմ այստեղ։ Այստեղի բոլոր հեռագրերը Սան Ֆրանցիսկոյի համար են։

— Այդ աշխատանքը ես էլ կարող եմ անել,— ասաց Օգին,— ես կարող եմ նաև հեծանիվ ըշել... միայն թե հեծանիվ լուրհմ։ Եթե հեծանիվ ունենամ, միտք Սփանգլեր, կարո՞ղ եմ ես էլ ցրիլ դառնալ, դուք ինձ աշխատանք կտա՞ք։

Տղային նայելու համար Սփանգլերը մի պահ դադարեցրեց աշխատանքը։

— Այո, կտամ, Օգի,— ասաց նա,— բայց ոչ հիմա։ Ինք տարեկանը դեռ մեծ չէ։ Տասներեքում կամ երբ լրանա տասնչորսը, լավ է։

— Գուցե տասներկուսում,— հարցրեց Օգին։

— Գուցե,— ասաց Սփանգլերը,— բայց դու ինչո՞ւ ես ուզում ցրիլ լինել։

— Որ տարրեր բաներ սովորեմ,— ասաց Օգին։— Հեռագրեր կարգամ։— Նա մի պահ լռեց։— Երեք տարի հետո տասներկու տարեկան կդառնամ,— ասաց նա։

— Երեք տարին աննկատելի կանցնի,— ասաց Սփանգլերը։

— Չեմ կարծում,— ասաց Օգին,— արդեն ինչքան ժամանակ է, սպասում եմ:

— Այ, կտեսնես, որ տասներկու տարեկան կղաննաս և շես էլ իմանա, թե ինչպես անցավ,— ասաց Սփանգլերը.— ինչպե՞ս է քո աղոթանունը:

— Գոթլիբ,— ասաց Օգին,— Օգյուստ Գոթլիբ:

Հեռագրատան վարիչը և լրագրադաճատ աղան նայեցին իրար, յուրաքանչյուրը գգույշ և լուրջ:

— Օգյուստ Գոթլիբ,— ասաց Սփանգլերը,— քեզ խոստանում եմ: Երբ ժամանակը գա...

Սփանգլերը ընդհատեց զրույցը՝ գիմնավորելու համար վագրով գրասենյակ մտնող Դիանա Սթիգ անունով երիտասարդ կնոջը: Գրասենյակի դիմացը՝ փողոցում, կանգնած էր նրան բերող մեքենան: Ղեկի մոտ նստած էր արտահայտությունով վարորդը: Յուրահատուկ, մի փոքր անբեական, բայց հմայիչ ձայնով աղջիկը գիմեց Սփանգլերին.

— Ահա թե որտեղ ես դու, սիրելի՛ս.— և բնթալից վայրույթով հարեց Սփանգլերին: Գրասենյակի վրա, գրկեց նրան և համբուրեց այնպես, որը իրրև իրականություն շատ անհավատալի էր, բայց փոքր-ինչ ավելի լավ էր, քան իրականը:

— Սպասիր,— ասաց Սփանգլերը, նա աղջկան նս պահեց, ձեռքի հետագրատուփը գրեց սեղանին և շրջվեց նրա կողմը: Երիտասարդ կինը նորից ուզեց մոտենալ, բայց Սփանգլերը հեռացրեց նրան:

— Սպասիր,— ասաց նա,— ծանոթացիր, օա Օգյուստ Գոթլիբն է:

— Ինչպե՞ս ես, փոքրիկ,— ասաց երիտասարդ կինը:

— Ծանոթացիր, Օգյուստ,— ասաց Սփանգլերը,— օա միտս Սթիգն է:

— Հելլո,— ասաց Օգին: Եվ չիմանալով, թե ուրիշ ինչ ասի, շարունակեց.— թերթ ուզո՞ւմ եք, տիկին:

— Ի՞նչ, այո, անշուշտ,— ասաց Դիանան,— ի՞նչ արժի:

— Հինգ սենթ,— ասաց Օգին,— տեղական հրատարակություն է: Ձխարշավի արդյունքները, բորսայի փակումը և ռազմական վերջին նորությունները:

— Իսկապե՞ս,— ասաց Դիանան,— ահա քեզ հինգանոց. շատ շնորհակալ եմ:

Օգին վերցրեց հինգանոցը և միտս Սթիգին մի թերթ տվեց: Բայց նախքան թերթը տալը, ծալեց այն մեծ հարպկությունը և գործնականորեն թերթը զարկեց ծնկին, ծալեց, կիսածալ թերթը նորից զարկեց ծնկին, նորից ծալեց, ապա մեկնեց երիտասարդ կնոջը, նման գլխապտույտ առաջացնող համար կատարած անպարարի:

874

— Շնորհակալ եմ, տիկին,— ասաց նա:— Ջորջըրթի օրերը «Մասթրոնի Իվինգ փոստ» և «Լիբերթի» եմ վաճառում, ուրբաթ օրերը՝ «Քսլիերս»: Ամբողջ քաղաքն եմ մատակարարում:

— Վատ չէ,— ասաց Դիանան,— հույս ունեմ, որ շատ փող էս աշխատում, մանչուկ:

— Օրական, միջին հաշվով, քառասուն սենթ, թերթերն ու ամսագրերը միասին վերցրած,— պատասխանեց Օգին,— երբ նահանգային տոնավաճառներին էլ գաղով ջուր եմ ծախում:

— Լավ է, միշտ գրադված ես, ճի՞շտ է,— ասաց Դիանան իր հրաշալի, ուրախ ձայնով:

— Այո,— ասաց Օգին,— և նոր բաներ եմ սովորում: Ես շատ լավ եմ կարողանում մարդկանց ճանաչել:— Օգին թվում էր, որ ինքը ճանաչել էր միտս Սթիգին, և գո՛հ էր գրանից:

— Անշուշտ ճանաչում ես,— ասաց աղջիկը,— վստահ եմ, որ ճանաչում ես:— Նա դարձավ Սփանգլերին,— սպասեցի քո զանգին, սիրելիս,— ասաց նա,— դու ինձ ասացիր, որ ժամը հինգին զանգ կտաս, այդպես չէ՞:

— Օճ, այո,— ասաց Սփանգլերը:— Մոտացել եմ: Այստեղ խոսակցության ընթացիկ Օգին հետո նա ուզում է ցրիչ դառնալ, և հենց նոր նրան խոստացա, որ երբ ժամանակը գա, կընդունենք աշխատանքի:

— Ուրեմն, շնորհակալություն, միտս Սփանգլերու ես ձեզ նորից կհանդիպեմ,— ասաց Օգին:— Մնաս բարով, Յուլիսիա:

— Յուլիսիա,— ասաց Դիանան Սփանգլերին,— ի՞նչ չուրահատուկ անուն: Յուլիսիա՞: Յուլիսիա ի՞նչ անում: Սիրելիս, ես ընդամենը մի բույս ժամանակ ունեմ, ճաշի դալու ես, չէ՞: Պետք է գաս, հասկացա՞ր: Սփանգլերը փորձեց պատասխանել, բայց երիտասարդ կինը կանչեց նրան:

— Ոչ,— ասաց նա,— դու խոստացար: Այո, խոստացար: Մայրիկն ու հայրիկը մեռնում են քեզ տեսնելու համար: Ուղիղ ժամը չոթին:

— Մի բույս սպասիր,— ասաց Սփանգլերը,— մի բույս սպասիր:— Սիրելիս,— ասաց Դիանան,— հո չես ուզում ինձ նորից հիասթափեցնել, չես ուզում, ճի՞շտ է:

— Աշխարհում ոչ մի բան քեզ հիասթափեցնել չի կարող,— ասաց Սփանգլերը,— այնպես որ՝ հանդիստ եղիր: Ժամը ուղիղ չոթին: Ի՞նչ ես ուզում ասել՝ ուղղակի ասա: Ինչո՞ւ ես ինձ բնթրիքի հրավիրում:

— Որովհետև քեզ սիրում եմ, սիրելիս,— համբերատարությամբ ասաց երիտասարդ կինը, այնպես, կարծես Սփանգլերը երեխա լիներ,— ես քեզ սիրում եմ, սիրում եմ, լսո՞ւմ ես,— ասաց նա երջանիկ ծիծաղով:

— Դե, հանդատացիր,— ասաց հեռագրատան կառավարիչը:— Հան-
զրատացիր...

— Բայց ես քեզ սիրում եմ, սիրելիս,— ասաց հրիտասարդ կիները
Սփանգլերը հոգոց հանեց:

— Իմ կյանքում ես երկու անգամ եմ ընթրիքի հրավերվել, և եր-
կուսին էլ ձանձրացել եմ,— ասաց նա:

— Մայրիկն ու հայրիկը քեզ գուր կզան,— ասաց Գիանան,— մենք
հատուկ զգեստներ չենք հագնում, միայն երեկոյան զգեստներ:

— Ի՞նչ ես հասկանում երեկոյան զգեստ ասելով,— ասաց Սփանգ-
լերը,— ես ցերեկն էլ, երեկոյան էլ նույն զգեստով եմ:

— Ժամը լոթիկն,— ասաց Գիանան: Այդ պահին նա նկատեց Սփանգ-
լերի սեղանի վրայի եփած ձունը— Ահ, սիրելիս,— ասաց նա,— ի՞նչ է
զա:

— Ձու է,— ասաց Սփանգլերը,— սովորական ձու: Սրջանկություն
է բերում:

— Ի՞նչ լավ է,— ասաց Գիանան,— բայց սիրելիս, ես պետք է վա-
ղեմ:— Նա մոտեցավ հրածեղտի համբույր տալու, բայց Սփանգլերը
նրան մեղմորեն հեռու վանեց, ու աղջիկը գրասենյակից դուրս եկավ:

Միտար Գրոգանը ավարտեց հեռագրի մեքենագրությունը: Սփանգ-
լերը Յուլիսիսին տարավ ծերուկի մոտ:

— Վիլլի,— ասաց նա,— ես գնում եմ Կորբերտի մոտ մի բաժակ
խմելու: Մանթագիր, սա Յուլիսիս Մաքոլին է, Հոմերի փոքր եղբայրը:
Այսօր նա մեծ փորձություն է ձեռք բերել: Ընկել է ինչ-որ թակարդի մեջ:
Յուլիսիս, սա միտար Վիլլի Գրոգանն է:

— Մենք արդեն հին ծանոթներ ենք,— ասաց միտար Գրոգանը,—
նա դիտում էր իմ աշխատանքը:

Յուլիսիսը զլխով արեց:
— Մի բաժակ խմեմ ու անմիջապես ետ գամ,— ասաց Սփանգլերը:

Գլուխ 15

ԱՆԿՅՈՒՆԻ ԱՂՋԻԿԸ

Սփանգլերը շրջվեց, որ գնա, բայց կանգ առավ հեռագրային գոր-
ծիքի ձայնից, այն ազդանշանից, որը հնչեց և անմիջապես նշան-
ները սկսեցին տպագրվել ժայռվեների վրա: Սփանգլերը մոտեցավ գոր-
ծիքին և սկսեց տպագրված նշանագրերը կարդալ:

— Ի՞նչպես գինու ընկերությունից են կանչում,— ասաց նա Գրո-
գանին,— անտառի մեջ կորած այդ վայրից: Եթե Հոմերը գա, թող
սպասի, մինչև որ «Բնական շամիչ» ընկերությունից էլ կանչ լինի, ինչ-
պես ամեն երեկո կանչում են: Հոմերը արևմտյան ընկերությանը հաղ-
թեց երկու անգամ: Եթե կարողանա այսօր նորից հաղթել, այս ամիս
շատ լավ գործ արած կլինենք: Երեկ քանի՜ հեռագիր ստացանք նրան-
ցից:

— Վաթսունյոթ,— ասաց Գրոգանը:
— Վաթսունութ հեռագրից վաթսունյոթը,— ասաց Սփանգլերը:—

Առաջինը հասնող տղան ստանում է բոլոր հեռագրերը, բացի մեկից:
Երկրորդը հասնողը՝ միայն մեկը, կավ: Ես գնամ մի բաժակ խմեմ:

Բայց այդ պահին մի ուրիշ ազդանշան տրվեց. կետ... կետ... դիմ...
կետ... կետ... կետ... Երբ հեռագրատան վարիչը լսեց առաջին երկու
կետերը, հասկացավ, որ «Բնական շամիչից» է, և որովհետև Հոմերը
գրասենյակում չէր, բղավեց Գրոգանին:

— Ես կգնամ պատվերը բերելու: Երբեք այնտեղ ես պիտի հա-
նեմ:

Մինչ ազդանշանը կրկնվում էր երրորդ անգամ, Սփանգլերը վազե-
լով, ինչպես ֆուտբոլիստը դաշտում, արդեն հասել էր հաջորդ թաղամա-
սի կեսին: Գիմացի անկյունում, երեսուն յարդ հեռավորության վրա,
կանգնել էր ամոթխած, տխուր տեսքով տանտոթ կամ տանիներ տարե-
կան մի աղջիկ: Սիրուն էր նա, հոգնած, լուռ և հրաշալի: Նա ավարտուսի
էր սպասում՝ աշխատանքից տուն գնալու համար: Թեև Սփանգլերը
շտապում էր, բայց, միևնույն է, չէր կարող չնկատել միայնակ աղջկան,
որը նրան թվաց, մենության մարմնացում է աշխարհի վրա: Առանց
կանխամտածության, առանց կտորատվելու, նա արագ հասավ աղջկան,
մի պահ կանգ առավ և համբույրեց նրա աչքը: Հետանալուց առաջ նա
սղջկան ասաց միակ բանը, որ հետարտօր էր ասել այդ պահին:

— Գուր աշխարհի ամենասիրուն կինն եր:

Ու շարունակեց վազել: Երբ «Բնական շամիչ» ընկերության սան-
դուղքով վեր էր բարձրանում, միանգամից թռչելով երեքական աստի-
ճան, Արևմտյան ընկերության ցրիչը ուշացած, որովհետև առաջման
բարտուղարը ազդանշանները անգիր շփտիլ ինչպես Սփանգլերը, նոր
էր հեծանիվից իջնում շենքի առաջ: Երբ Սփանգլերը արդեն գրասե-
յակ էր մտնում, Արևմտյան ընկերության ցրիչը սպասում էր վերելակի
իջնելուն:

Կարծես դեռևս ցրիչ լիներ, Սփանգլերը մոտեցավ սեղանի ստաց
նստած կնոջը:

— Փոսթալ թելեգրաֆ,— հայտարարեց նա։
 — Քոմ,— ասաց ծեր կինը ուրախացած և դարձացած,— մի՞թե դու հիմա նորից ցրիչ ես։
 — Ով ժամանակին ցրիչ է եղել, միշտ էլ ցրիչ կմնա,— ասաց Սփանդուկը, բոլորովին շփոթվելով այս անիմաստ խոսքերից։ Նա ժպտաց ծեր կնոջը և ասաց։— Բայց ամենից շատ ես ցանկանում էի ձեզ տեսնել, տիկին Բրոքինգտոն։
 Արևմտյան ընկերության ցրիչը դրասենյակ մտաւ։
 — Արևմտյան ընկերությունը,— հայտարարեց նա։
 — Ցավում եմ, որ նորից պարտվեցիր, Հարի,— ասաց միսիս Բրոքինգտոնը և ցրիչին մի հեռագիր մեկնեց,— դուցե հաշորդ անգամ բախտդ բերի,— ասաց նա։
 Արևմտյան ընկերության տղան նոր պարտությունից փոքր-ինչ շփոթված, թեև այս անգամ պարտվել էր ոչ թե ուրիշ ցրիչից, այլ Փոսթալ թելեգրաֆի վարիչից, վերցրեց հեռագիրը և ասաց.
 — Բոլոր զեպերում շնորհակալ եմ, տիկին, Բրոքինգտոն,— և դրասենյակից դուրս եկաւ։
 Ծեր կինը Սփանդուկին տվեց մի արցակ հեռագիր։
 — Այս բոլորը ձեզ, Քոմ,— ասաց նա,— հարյուր քսանինը գիշերալին հեռագիր-նամակներ են, և երկրի բոլոր ծայրերը ուղարկելու համար, բոլորն էլ կանխիկ վճարված։
 — Հարյուր քսանի՞նը,— ասաց Սփանդուկը,— այդ եղանակում է, որ այս ամիս գործերս վատ չեն։ Նա կուսացավ վանդակորմին և համբուրեց ծեր կնոջը։
 — Դե, խելոք, Քոմ,— ասաց միսիս Բրոքինգտոնը։
 — Մի ընդդիմացե՛ք,— ասաց Սփանդուկը,— դուք չպետք է վատ դպար։ Ես ձեզ համբուրել եմ ցանկացել դեռ այն օրվանից, երբ առաջին անգամ եկա այստեղ և ձեզ տեսա։ Հիշո՞ւմ եք Քոսան տարի է անցել, և դուք ամեն տարի գնալով ավելի եք զեղեցկանում։
 — Օ՛, ի՞նչ եք ասում, Քոմ,— ասաց ծեր կինը,— ծեր կնոջը ձեռ անելը լավ չէ։
 — Ծեր,— ասաց Սփանդուկը,— դուք ծեր չեք։
 — Գու ազնիվ ես, Քոմ,— ասաց տիկին Բրոքինգտոնը,— այդպես են բոլոր ցրիչները։ Որտե՞ղ է այն նորեկը։
 — Հոմե՞րը,— ասաց Սփանդուկը։— Ուզում եք տեսնել Հոմեր Մաքոլլի՞ն։ Դուք երան ամեն օր կտեսնեք, և միշտ առաջինը։ Այսօր ցերեկը մենք մի քիչ զանգաղեցրինք մի միջադեպի պատճառով, որ պատահել էր նրա փոքր եղբորը՝ Յուլիանին։ Նա ընկել էր ինչ-որ թակարդի մեջ՝

Քովինդտոնի խանութում։ Հոմերը ստիպված էր գնալ և նրան դուրս հանել այնտեղից։ Բայց դուք սրանից հետո նրան հաճախ կտեսնեք,— նա լուցեց և ժպտաց ծեր կնոջը։— Ցտեսություն, էմիլի,— ասաց նա։
 — Ի՞նչ լավ է, որ հիշում եք իմ անունը,— ասաց ծեր կինը։
 Փողոցում Սփանդուկը թեթևությամբ զգաց։ Նա գո՛հ էր Հոմերից, որ Յուլիանին դուրս էր հանել թակարդից, Գրոգանից՝ որ հակառակ թուշակի տարիքը վաղուց անցած լինելուն, իր գործը հրաշալի էր կատարում, Յուլիանից, որը հափշտակվում էր հեռագրատան ամեն ինչով, Օգիլից, որն ուզում էր արագ մեծանալ և ցրիչ դառնալ, և նույնիսկ Դիանա Սթրոդից։ Բայց ամենից ավելի ուրախանում էր այն աղջկա մասին մտածելով, որ քիչ առաջ, փողոցի անկյունում կանգնած, ավտորուսի էր սպասում։ Երբ հասավ փողոցի անկյունը, նա մի պահ կանգ առավ ու ինքն իրեն ասաց.
 — Ժիշտ այստեղ էր սպասում։ Շատ հավանական է նրան այլևս չեմ տեսնի այնպես, ինչպես տեսա այսօր, կեսօրից հետո։
 Նա սուչելով քաղցեց փողոցն ի վար։ Երբ հասավ Կորբետի խորակարան, դաշնամուրի ձայն լսեց։ Նվագում էին «Իմ միակ ուղածը դու ես» հին վալսը։ Նա առաջացավ դեպի գահճիճի պատվոց դուռը, մի բուպե ականջ գրեց, ապա եներ մտավ։ Կորբետը կանգնած էր բուֆետի տուալ։ Սփանդուկին նկատելով, նա անմիջապես գործի անցավ, բերեց նրա սովորական խմիչքը՝ շոտլանդական վիսկի և ջուր։
 — Հելլո, Ռալֆ,— ասաց Սփանդուկը,— ինչպե՞ս են գործերը,— նա նայեց երաժշտություն լսող երեք զինվորներին։
 — Այլ լավ, ոչ վատ,— ասաց Կորբետը։— Ձինվորներ են գալիս, որոնք վատնելու շատ ժամանակ ունեն, բայց ծախսելու՝ ընչ փող։ Նրանց մեկ դուրսի դիմաց ես երեքն եմ պնտում, և երբ նրանց փողը վերջանում է և պարաստվում են գնալու, փողը վերադարձնում եմ իրենց, ինչ արած։
 — Կարո՞ղ ես այդքան շատություն թույլ տալ,— հարցրեց Սփանդուկը։
 — Այ,— ասաց Կորբետը,— բայց ինչ արած։ Գատերազանից հետո դուցե գրա մի մասը վերադարձնեն։ Խորակարանում աշխատելը պարզապես իմ բանը չէ։ Միշտ մնում եմ նույն երիտասարդ Կորբետը։— Նա մի բուպե լուցե՛ց ինչ-որ մտահոգող մի բան հիշելով։
 — Երեկ գիշեր, Քոմ,— ասաց նա,— բնակարանի առջև աշխատում էի, երբ ինքն իրեն մեծ բանի տեղ գնող մի տղա բղավեց վրաս, «Հեյ, հաստազուլոս, մի բաժակ էլ խմիչք բեր»։ Նա զինվոր չէր։ Ինչ-որ տեղացի էր, Իթաքսից։ Նայեցի շուրջս, ինձնից բացի ուրիշ սպասար-

կող չկար: «Հաստազուգի: Գու ի՞նչ հետ ես այդպես խոսում»,— ասում է նրան: «Հո ես ինձ հետ չեմ խոսում, հաստազուգի»— պատասխանում է լակտոր: Լավ, ի՞նչ պետք է անելի: Չէի կարող նրան խփել, որովհետև բռնցքամարտիկ եմ եղել: Գնացի մտոր և նրան այսպես բռնեցի:— Կորբետը մի ձեռքով բռնեց Սփանդլերի օձիքից, իսկ մյուս ձեռքը բարձր պահած, սպասեց մի պահ, որ ցատումն անցնի, հետո ասաց այն, ինչ ասել էր նախորդ զիշեր այն խոսած մարդու:

— Գու երիտասարդ Կորբետի հետ ես խոսում: Եթե քեզ խփեմ, շունչդ կփչես, իսկ ես չեմ ուզում, որ սրիկ մեկը մեռնի իմ խորակարանում: Հիմա կորիք այստեղից և այլևս չերևաս: Քանի դեռ ապրում ես, էլ չհամարձակվես ոտքդ այստեղ դնել: Ու երբ կորչես-գնաս, ուրախ եղիր, որ ողջ ես մնացել:

Կորբետը թողեց Սփանդլերի օձիքը: Նա կատապոլիտների գոգում էր:

— Գրանից հետո ձեռքերս ամբողջ զիշեր դողում էին,— ասաց նա,— բայց երեկ զիշերվա դեպքը միակը չէ: Համարյա ամեն զիշեր պատահում է: Եվ ամեն անգամ ես ինձ ասում եմ, հերիք է, պետք է փակել սա ու հեռանալ: Սկսում եմ վախենալ: Վախենում եմ, որ մի զիշեր կկորցնեմ պոլսա և մեկին կսպանեմ: Խորակարան պահելը հեշտ գործ չէ: Խորակարանատերը պետք է մի քիչ կոշտ մարդ լինի, իսկ ես չափից դուրս լավ սիրտ ունեմ:

Հեռագրատան վարիչն ու մրցանակ շահած նախկին բռնցքամարտիկը մի հինգ բույս էլ խոսեցին, որից հետո Սփանդլերը վերադարձավ գրասենյակի: Երբ նա հեռանում էր խորակարանից, երեք զինվորները սկսեցին դաշնամուրը ավելի բարձր նվագել: Այժմ նվագում էին «Սպիտակ կոկոն» երգը: Զինվորները կարգում էին նոտալի տակի բառերը և փորձում էին դաշնամուրի նվագակցությունը երգել: Սփանդլերը մի բույս լսեց: Նրանք այնքան լավ լսին երգում, բայց երգում էին մի զգացմունքով, որ բոլորովին վատը չէր:

Գլուխ 16

Քեզ նորից ՏՈՒՆ ԿՏԱՆԵՄ

Վայիֆոռնիայի Իթաքա քաղաքի հեռագրատան կառավարիչ Սփանդլերը գրասենյակ մտավ: Առաքման սեղանի մոտ նա տեսավ երկու եղբայրներին, Համբրին և Յուլիսիսին. ցրիչը հեռագիր էր ծայրում և

ծրանների մեջ յեղավորելով, դասավորում, իսկ կրտսեր եղբայրը մեծ հիացմունքով դիտում էր նրան: Ցրիչը դարձավ իր սլեյֆին:

— «Բնական լամիչ» ընկերության հեռագիրը կարողացա՞ք ստանալ, միտք Սփանդլեր,— հարցրեց նա:

— Այո, ստացա,— ասաց Սփանդլերը,— հարյուր քսանինը հեռագիր:— Նա հեռագրերը ցույց տվեց ցրիչին:

— Հարյուր քսանինը,— ասաց Հոմերը,— ինչպե՞ս եղավ, որ դուք առաջինը հասար:

— Վազեցի,— ասաց Սփանդլերը:

— Եվ վաղելով հաղթեցի՞ք Արեմոյան ընկերությանը,— հարցրեց Հոմերը:

— Անշուշտ,— ասաց Սփանդլերը:— Դա հասարակ բան է: Ծանապարհին նույնիսկ կանգ առա գեղեցկությանն ու անմեղությունը հարգանքներս մատուցելու:

Հոմերը չհասկացավ, բայց Սփանդլերը շարունակեց.

— Ոչ, ոչ, չեմ բացատրի,— ասաց նա:— Գու Յուլիսիսին ստանա:

— Լավ, սրբ,— ասաց Հոմերը,— մեզ կանչել են Գյուզենհեյմից: Դա մեր ճանապարհի վրա է, այնպես որ ես Յուլիսիսին հեծանիվով ստան կտանեմ, հետո կհանդիպեմ Գյուզենհեյմ և այդտեղից կգնամ Իթաքա: Գինու ընկերություն, հետո Ֆոլի և անմիջապես կվերստանամ: Անհողաց կվերագուռնամ:

Ցրիչը դուրս եկավ գրասենյակից, և Սփանդլերը տեսավ, թե ինչպես է նա եղբորը հարցություններ հեծանիվի առջև: Ավագ եղբայրը իրեն զգեց հեծանիվի վրա և սկսեց բշտ փողոցն ի վար: Երբ նրանք քաղաքի կենտրոնից հեռացել էին, Յուլիսիսը շատ եկավ և նայեց եղբորը: Այդ օրը առաջին անգամ նրա դեմքը պայծառացավ Մաթիսների նշանավոր ժպիտով:

— Հոմե՞ր,— ասաց նա:

— Ի՞նչ ես ուզում,— հարցրեց Հոմերը:

— Ես կարող եմ երգել,— ասաց Յուլիսիսը:

— Դա լավ է,— ասաց Հոմերը:

Յուլիսիսը սկսեց երգել: «Մենք պիտի երգենք մի երգ»: Նա լսեց և նորից սկսեց: «Մենք պիտի երգենք մի երգ...», բայց նորից լսեց և անմիջապես նորից վերսկսեց: «Մենք պիտի երգենք մի երգ»:

— Դա երգ չէ, Յուլիսիս,— ասաց Հոմերը,— դա երգի մի մասն է միայն: Այժմ լսիք ինձ ու հետո ինձ հետ երգիր:— Ավագ եղբայրը սկսեց երգել, իսկ փոքր եղբայրը լսում էր:

Այն մի լար, մի լար, լիզի, այսօր մի լար,
եկ մի երգ երգներ մեր Քենթըքի տան պատվին,
եկ այդ հեռավոր տան երգը երգեմք:

— Նորից երգիք, Հոմեր,— խնայրեց Յուլիսիսը:

— Օ բեյ,— ասաց Հոմերը և սկսեց նորից երգել, բայց այս անգամ փոքր կորալը երգեց մեծի հետ և մինչ նրանք երգում էին, Յուլիսիսը նորից տեսավ գնացքը, հեզորին, որը հենվել էր վաղոնի եզրին ու ժրպատալով ձևորով էր անում: Դա ամենահրաշալի բաներից մեկն էր, որ երբեք պատահել էր Յուլիսիս Մաքոթիին՝ աշխարհում ապրած նրա շորս տարվա կյանքի ընթացքում: Նա ձեռքով արեց այդ մարդուն, և մարդը պատասխանեց նրա ողջույնին, ոչ թե մի անգամ, այլ բազմաթիվ անգամներ: Նա այդ կհիշի իր ողջ կյանքում:

Մաքոթիների տան առջև Հոմերը իջավ հեծանիվից և Յուլիսիսին զգուշությամբ ցած բերեց: Նրանք մի պահ կանգնեցին, ունկնդրեցին իրենց մոր ու քրոջ տառիչուն ու զաշնամուրը և հարևանուհի Մերի Արենայի կողմ:

— Գե լավ, Յուլիսիս,— ասաց Հոմերը,— այժմ դու տանն ես: Ներս դնա: Մաքոթին այդտեղ է, ինչպես նաև Բեսն ու Մերին: Ես պետք է աշխատանքս շարունակեմ:

— Աշխատանքդ շարունակե՞ս,— զարմացավ Յուլիսիսը:

— Այո,— ասաց Հոմերը,— բայց գիշերը տանը կլինեմ: Ներս դնա, Յուլիսիս:

Փոքր կորալը սկսեց սանդուղքով բարձրանալ: Երբ հասավ գոանը, մեծ կորալը նստեց հեծանիվը և փողոցն ի վար բռնեց:

Քառյակ 17

ԵՐԵՐ ԶԻՆՎՈՐ

Երբ Սթիգաների ընտանիքը և նրանց հյուրերը, ներառյալ Թոմաս Սփանդլերը, նստած էին ընթերցի, Իթաքալում ուժեղ անձրև էր գալիս: Բես Մաքոթին և Մերի Արենան, անձրևանոցներ և կրկնակողովներ հագած, Հոմերի ճաշը հեռադրատուն էին տանում: Գեղատան առջևով անցնելիս, դրան մոտ կանգնած մի երիտասարդ նրանց աչքով արեց:

— Է՛յ, սիրուն,— ասաց նա Բեսին,— ինչպե՞ս ես:

Բեսը, սեղմվելով Մերիին, ուշադրություն չդարձրեց երիտասարդի ասածին: Նրանց դիմացից գալիս էին երեք երիտասարդ գինավորներ,

որոնք փողոցում երջանկությունից գծություններ էին անում, նոր-նոր խաղեր հնարում: Նրանք երջանիկ էին, որովհետև այդ գիշերը ազատ էին, որովհետև իրենց շուրջը ազնիվ և ծիծաղելի աշխարհն էր՝ իր համախառնական կատակերգությամբ, երջանիկ էին հույսիսկ տեղացու անձրևի պատճառով: Նրանք իրար հրմշտում էին և ծաղրում, անդուսպ ծիծաղից պալթում, իրար մականուններ կպցնում: Հաստիկ, Տեխաս և Ջի: Երբ երեք տղաները տեսան Մերիին և Բեսին, հարգալիք կանգ առան և մեկը մյուսի ետևից զլուխները ցած խոնարհեցին: Աղջիկներին այդ բանը զուր էկավ, բայց նրանք շփոթվեցին, թե ինչ է հարկավոր անել, ինչ վերաբերմունք է պետք ցույց տալ:

— Նրանք տնից և ընտանիքից հեռու գինավորներ են, Բես,— շշնջաց Մերին:

— Արի կանց առնենք,— ասաց Բեսը:

Աղջիկները կանգ առան երեք գինավորների առջև:

Նա, որ Հաստիկ էր կոչվում, որպես խմբի պաշտոնական Ներկայացուցիչ, գինավորների գեսպանը սահմանափակ աղջիկների մոտ, ասաց եկավի:

— Կեղիններ,— ասաց նա,— մենք՝ դեմոկրատական մեծ բանակի մարտիկներս, ձեր հյուժնուները, մենք, գինավորներս, որ այսօր այստեղ ենք և հույս ունենք, որ այստեղ կլինենք նաև վաղը, շնորհակալ ենք ձեր գեղեցիկ դեմքերի համար, ինչպես պարզ, այնպես էլ այս անձրևոտ եղանակին: Թույլ ավելք ներկայացնե՞լ ձեզ ի՞նչ ընկերներին և ձեր հավատարիմ երկրպագուներին: Մա Տեխասն է, Նյու Ջերսիից: Այս մեկը Ջի է՝ Տեխասից: Իսկ ես Հաստիկն եմ՝ բազմի աշխարհից: Սակայն այժմ, ամեն ինչից ավելի, ես զգում եմ ամերիկացի գեղեցիկ աղջիկների ընկերակցության քաղց: Ի՞նչ կասեք այս առթիվ:

— Մենք կինո ենք գնում,— ասաց Բեսը:

— Կինո՞,— բացականչեց Հաստիկը ուղեկցական ձայնով:— սրբ, կարո՞ղ ենք մենք՝ գինավորներս, որ այսօր այստեղ ենք, իսկ վաղը գուցե մեկնած կլինենք այստեղից, ընկերակցել ձեզ՝ ամերիկացի աղջիկներից: Այս գիշերն այս գիշեր է, իսկ վաղը՝ վաղն է, բայց վաղը մենք պետք է վերադառնանք մեր զորանոցները, պետք է վերադառնանք պատերազմի զգվելի, բայց անհրաժեշտ ու սուրբ գործին՝ ոչնչացնելու համար մարդու մեջ այն մանրէն, որը ձգտում է կործանել մարդու ազատ ուղին: Այս գիշեր մենք ձեր կորալներն ենք՝ հեռու բռնած մեր տաք անկույտներին ու սխտուր Այո, թեև երջանիկ ենք և հայարտ, բայց սխտուր ենք, որովհետև Իթաքան մեր հայրենի հողը չէ: Ամերիկյան գինավորի այս զղեստի մեջ եմ մտել Չիկագո վայրագ քաղաքի խուլ փողոցներից,

Իլինոյսի այդ հին երկրից: Այս գիշեր հիշողութիւնս ետ տարեք ինձ զեպի այդ քաղաքն ու այդ ժողովուրդը, և իմ բարի եղբայրներից յուրաքանչյուրին նույնպէս տարեք իրենց հարազատ վայրերը: Բարի սրտով քնդունեցէ՛ք ձեր համեստ խնդրանքը, որովհետեւ մենք բոլորս մարդկային նույն բնականիքից ենք, և եթէ պատերազմը շինենք, մենք իրար երբեք չէինք հանդիպի: Այս պահը կանխորոշված էր բոլոր զարեի կողմից:— Զինվորք, որ Հաստիկ էր կոչվում, խոնարհվեց, հետո ուղիղ կանգնելով, ասաց.— Ի՞նչ է ձեր որոշումը:

— Նա ին՞նք է,— շնչաց Մերին:
— Ոչ,— ասաց Բեսը,— նա պարզապէս տխուր է: Արի նրանց հետ կինո գնանք:
— Շատ լավ, Բես,— ասաց Մերին,— բայց դու սոսա նրանց: Ես չեմ կարող:

Բեսը դարձավ գինվորին.
— Շատ լավ,— ասաց նա:
— Շնորհակալութիւն, լեզիներ,— ասաց Հաստիկ կոչված գինվորը:— Շնորհակալութիւն:— Նա թե՛ն տառաջարկեց Բեսին:— Ուրեմն գնա՞նք,— ասաց նա:

— Նախ Լս պետք է եղբորս ընթրիքը տանեմ,— ասաց Բեսը,— նա հեռագրատանն է աշխատում: Մի րոպե էլ չի տեղի:
— Հեռագրատանն,— ասաց Հաստիկ կոչվող գինվորը,— ուրեմն ես էլ մի հեռագիր կուղարկեմ,— նա դարձավ մշտաներին,— դու ի՞նչ կասես, Տեխաս:

— Ի՞նչ արժե Նյու Ջերսի հեռագիր ուղարկելը,— հարցրեց Տեխասը:

— Ավելի քիչ, քան կգնահատեն ստացողները,— ասաց Հաստիկը:— Նա դարձավ մշտս գինվորին:— Իսկ դո՞ւ, Զի:

— Այո,— ասաց Զի կոչվող գինվորը,— կարծեմ լավ կլինի հեռագիր ուղարկել մայրիկին, Զոյլան և Քեթիին: Դա իմ աղջիկն է,— դարձավ նա Բեսին:

— Աշխարհի յուրաքանչյուր աղջիկ իմ աղջիկն է,— ասաց Հաստիկը,— և քանի որ ես չեմ կարող հեռագիր ուղարկել նրանցից յուրաքանչյուրին, կուղարկեմ միայն մեկին: Այդ մեկ հեռագրի մէջ ես միլիտարային հեռագրեր կուղարկեմ:

Մեր հեռագրիչ Վիլի Գրոգանը մենակ էր գրասենյակում, երբ երկու գեղատի աղջիկները և երեք գինվորները ներս մտան:

Սերունին կանգնեց սեղանի Լսելու:

— Ես Հոմերի քույր Բեան եմ,— ասաց Բեսը:— Ես նրա ընթրիքն եմ բերել:— Նա ճաշը դրնց սեղանին:

— Ինչպե՞ս էք, միսս Մաքուլի,— ասաց Գրոգանը:— Շուտով Հոմերը կգա: Ես ճաշը կհանձնեմ նրան:

— Իսկ այս տղաներն ուզում են հեռագիր ուղարկել,— ասաց Բեսը:— Շատ լավ, երիտասարդներ,— ասաց Գրոգանը,— ա՛հա ձեզ հեռագրի բլանկներ և մատիտներ:

— Ի՞նչ արժե Ջերսի Սիթի հեռագիր ուղարկելը,— ասաց Տեխասը:— Քսանհիկոք բարձր հիսուն սենթ,— ասաց Գրոգանը,— գումարած մի փսքը հարկ: Բայց հասցեն և ստորագրութիւնը մի հաշվէք: Հեռագիրը տեղ կհասնի վաղ տառիւմ:

— Հիսուն սե՞նթ,— ասաց Տեխասը,— դա այնքան էլ սարսափելի չէ,— նա սկսեց հեռագիրը գրել:

— Իսկ ի՞նչ արժե Սան Անտոնիոյի համար հեռագիրը,— ասաց Զոն:

— Զերսի Սիթիի արժեքի կեսը,— ասաց Գրոգանը,— Սան Անտոնիոն Իթաքալին ավելի մոտ է, քան Ջերսի Սիթին:

Հաստիկ կոչվող գինվորը հեռագիրը գրելուց հետո մեկնեց ծերունուն: Գրոգանը կարգաց այն՝ բառերը հաշվելով:

«Էմմա Գանա,
Զիկազոյի համալսարան,
Զիկազո, Իլինոյս»

Սիրելիս, քեզ սիրում եմ, քեզ կաքոտում եմ, միշտ քո մասին եմ մտածում, շարունակիք գրել: Շնորհակալ եմ ավիտարի համար: Այժմ ես փակական, գործնական քաղաքատնտեսութիւն եմ սովորում: Շուտով ռազմաճակատ կմեկնենք: Մի մտացիք կիրակի օրը կկեղեցի գնալ և աղոթել մեզ համար: Ես երջանիկ եմ: Սիրում եմ քեզ:

ՆՈՐՄԱՆ:

Այնուհետև իր հեռագիրը տվեց Տեխաս կոչվող գինվորը:

«Տիկին Էդիթ Անթոնի
1702 1/2 Վիլմինգտոն փողոց
Ջերսի Սիթի, Նյու Ջերսի»

Սիրելի մայրիկ, Ինչպե՞ս ես: Ես հրաշալի եմ: Ստացա նամակդ և չոր մրգեր: Շնորհակալութիւն: Ոչ մի բանի մասին մի մտածիր: Ցտեսութիւն: Սիրով:

Բեռնար»

Հետո, Ձի կոչվող զինվորը ծերունի հեռագրողին մեկնեց իր հեռագրի վրա:

«Տիկին Հարվեյ Գիլֆորդ
211 Սանդիֆորդ բուլվար
Սան Անտոնիո, Տեխաս»

Բարև, մայրիկ: Պարզապես ուզում եմ ողջունել քեզ արևոտ կալիֆոռնիայի Իթաքա քաղաքից: Միայն թե անձրև է գալիս: Հա, հա, Բարևներ հաղորդիր բոլորին: Ասա Ջոյին, որ կարող է իմ հրացանն ու փամփուշաները օգտագործել: Մի մտասնա գրել:

Փվենտին»:

Ձինվորներն ու աղջիկները հեռացան գրասենյակից, իսկ միտք Գրոգանը գնաց իր սեղանի մոտ՝ հեռագրերն ուղարկելու:

Երբ երեք զինվորներն ու ամերիկացի երկու աղջիկները «Կինեմա» կինոթատրոնի կենտրոնական մուտքից ներս մտան, էկրանի վրա երեք-վազ Անգլիայի պրեմիեր-մինիստր Ուինսթոն Չերչիլը, որը ելույթ էր ունենում Կանադայի պառլամենտի առաջ, մեր թվարկության 1932 թվականին: Մինչ երիտասարդները նստում էին, միտք Չերչիլը իրար ետևից երեք բան ասաց, որը մեծ ուրախություն պատճառեց Կանադայի պառլամենտի անդամներին և Իթաքայի «Կինեմա» կինոթատրոնի հանգիստատեսներին: Հաստիկ կոչվող զինվորը թեքվեց դեպի Քես Մաքուլին:

— Ահա,— ասաց նա,— մեր ժամանակի ամենամեծ մարդկանցից մեկը և միևնույն ժամանակ՝ մեծ ամերիկացի:

— Ես կարծում էի, որ Չերչիլը անգլիացի է,— նկատեց Ձի կոչվող զինվորը:

— Անշուշտ,— ասաց Հաստիկը,— բայց նաև ամերիկացի է: Այսպես է աշխարհի յուրաքանչյուր նշանավոր մարդուն՝ մենք պետք է ամերիկացի համարենք:— Նա մի փոքր մոտեցավ մյուս կողմի աղջրկան՝ Մերի Արենային:— Շատ շնորհակալություն, որ թույլ տվեցիք ձեզ հետ կինո գալ,— ասաց նա:— Մարդ իրեն լավ է զգում, երբ կողքին աղջիկներ կան: Նրանք ավելի լավ են բուրում, քան զինվորները:

— Միևնույն է, մենք կինո էինք գնում,— ասաց Մերին:

Այնուհետև էկրանի վրա երևաց Փրանկլին Դեյվիսը Ռուզվելտ կոչվող մարզը, Միացյալ Նահանգների պրեզիդենտը, որը Հալո Պարկի իր բնակարանից ուղիղությամբ էր ունենում ազգի առաջ: Նա խոսում էր իրեն հատուկ լուրջ և հումորով համեմված ոճով: Հինգ երիտասարդները

ուշագիտ լսեցին նրան, և երբ նախ ավարտվեց, ամբողջ սրահը ծափահարեց:

— Ահա այդ մեծերից ամենամեծը,— ասաց Ձի կոչվող զինվորը:

Այդ պահին էկրանի վրա երևաց Ամերիկայի դրոշը, ու հանգիստատեսների մի զգալի մասը սկսեց ծափահարել:

— Եվ ահա,— ասաց Տեխաս կոչվող զինվորը,— աշխարհի ամենամեծ դրոշը:

— Ձարմանալի բան է,— ասաց Հաստիկ կոչվող զինվորը Բևսին,— մարդ սկսում է ավելի շատ սիրել հայրենիքը, երբ այն վտանգի մեջ է: Ուրիշ ժամանակ հայրենիքը շատ սովորական է թվում, ինչպես ընտանիքը:

— Իմ կոկորդը լցվում է ամեն անգամ, երբ տեսնում եմ այդ դրոշակը:— ասաց Քեսը:— Առաջ այն ինձ մտածել էր տալիս Վաշինգտոնի և Հինթոբի մասին, իսկ այժմ մտածել է տալիս Էդբորտ՝ Մարկուսի մասին: Նա նույնպես զինվոր է:

— Ուրեմն գու բանակում զինվոր եղբա՞յր ունես,— ասաց Հաստիկը:

— Այո,— ասաց Բեսը,— վերջին անգամ, երբ նրանից լուր ստացանք, նա գտնվում էր ինչ-որ տեղ՝ Հյուսիսային Կարոլինայում:

— Ինձ թվում է,— ասաց Հաստիկը,— որ դրոշակը յուրաքանչյուր մարդուն հիշեցնում է այն, ինչը նրա համար ամենամեծն է և ամենաթանկը: Դրոշակը ինձ հիշեցնում է Չիկագոն, իսկ Չիկագոն ինձ համար ամեն ինչ է, որ իր մեջ ունի և լավ, և վատ բաները: Օրինակ, իմ ընտանիքը, իմ սիրած աղջիկը՝ դրանք լավ բաներն են, իսկ խուլ, կեղտոտ ետնախորշերն ու քաղաքական խարդաղանքները՝ դրանք վատ բաներ են, բայց ես այց բոլորը սիրում եմ: Մի օր մենք կազատվենք և ետնախորշերից, և՛ քաղաքականությունից:

— Իմ կարծիքով Իթաքայում ետնախորշեր չկան,— ասաց Բեսը,— պարզապես ազդեցիկ են: Մենք կարծես ինչ-որ քաղաքային կառավարություն ունենք, բայց չեմ կարծում, որ նա այնքան է զբաղվում քաղաքականությամբ, որ արժե գրա մասին խոսել: Համենայն դեպս, մեր ընտանիքը նման բաներով չի զբաղվում: Մենք երաժշտություն ենք սիրում: Ես գրազ կգամ, որ հենց հիմա իմ Մարկուս եղբայրը մի ինչ-որ տեղ ակտրդեռն է նվագում:

Այդ պահին նրա Մարկուս եղբայրը գտնվում էր Հյուսիսային Կարոլինայի փոքրիկ քաղաքներից մեկի՝ «Սուզվող սավառնակ» կոչվող գիսեհատանը: Նրա հետ էին Քոբի Ջորջ անունով ընկերը և ուրիշ երեք զինվորներ: Մարկուսը նվագում էր «Մի երազ» երգը, իսկ Քոբին երգում էր

Գահլիճում էրկու գինվոր պարում էին երկու ազդիկների հետ, որ նման էին Մերիին և Բեսին: Երգից հետո Թորին նստեց Մարկուսի մոտ և խնդրեց, որ մի բիշ էլ պատմի Իթաքայի և Մաքոլիների ընտանիքի մասին:

Այն ժամանակ, երբ Մարկուսը սկսեց Թորի Ջորջին պատմել Իթաքայի մասին, Թոմաս Մփանգլերն ու Գրանս Սթիգը մտան «Եկնեմա» կինոթատրոնի դահլիճը: Կինոնկարը սկսվեց: Երբ նրանք նստած էին, էկրանը նկարների փոխարեն լցվեց բառերով, որ նշում էին կինոնկարի անվանումը և այն մարդկանց անունները, որ մասնակցել էին կինոնկարի ստեղծմանը: Բազմաթիվ բառեր հարգանքի տուրք տվեցին բազմաթիվ մարդկանց աշխատանքին: Գրանս ուղեկցում էր հանդիսավոր, բայց անտեղի մի երաժշտություն, որը հատուկ ստեղծված էր այդ առթիվ:

Մփանգլերն ու Գրանսն էկրանին շատ մոտ նստեցին, երբորդ կարգում, Բեսից, Մերիից և Երեք գինվորներից ասար կարգ անաջ: Նրանց ավանդները շարքի կենտրոնում էին. կողքի ավանդները զբաղեցնում էին ֆոֆը և բրեյկաները: Էկրանի վրա կրկան հիվանդանոցի սրահը, որի հատակը ծածկված էր նոր լինոլիումով: Երանի ծայրում դրված բարձրախոսից հնչեց մի մաղձոտ բուժքերթ խապոտ ձայն, որի խոսքը խիստ շեղաված էր:

— Դոկտոր Կալանակ, — բղավեց նա, — շտապ վերաբուժության բաժանմունք: Դոկտոր Կալանակ:

Թոմաս Մփանգլերը հենց որ այդ ձայնը լսեց, վեր կացավ: Նա մի բանի բաժակ խմել էր, և այդ երեկո, որ բավական հաճելի էր անցել նրա համար, կոչված էր կարևոր գեր խաղալ նրա կյանքում: Այդ օրը նա բավականին մտատանջություններ էր ունեցել, բայց այդ բոլորն արդեն անցել էին Ալբուկուս օր, ոչ մի պատճառ չկար, որ նա իրեն պահեր այնպես, ինչպես պահում էին իր պատանի հարևանները:

— Օ՛ֆ, — ասաց նա: — Սխալ տեղ ենք ընկել, — նա բռնեց Գրանսի ձեռքը և ասաց, — գնանք:

— Բայց, սիրելիս, ֆիլմը դեռ չի ավարտվել, — շշնջաց Երիտասարդ կինը:

Մփանգլերը նրան քաշեց:

— Ինձ համար ավարտվել է: — ասաց նա: — Արի: — Նրանց անցան մի փոքրիկ տղայի մոտով, որը կիրանին էր նստում մեծ համալրական կոթիվում:

— Դու գրախոս կզնաս, — ասաց Մփանգլերը տղային, հետո դարձավ Գրանսին, — դե արի գնանք, մի կանգնիր տղայի առաջ:

— Բայց, սիրելիս, ֆիլմը նոր է սկսվում, — ասաց Գրանսն:

Տղան խոսեց Մփանգլերի հետ:

— Դուք ի՞նչ ասացիք, միտք, — հարցրեց նա:

— Գրախոս, գրախոս, — ասաց Մփանգլերը, — ասում եմ, որ դու գրախոս պիտի դնես:

Երևան վստահ չէր, թե հասկացավ Մփանգլերին:

— Ժամք բանի՞սն է, — հարցրեց նա:

— Չգիտեմ, — պատասխանեց Մփանգլերը, — բայց դեռ շատ է:

— Անշուշտ, սբր, — համաձայնեց տղան:

Մփանգլերն ու երիտասարդ կինը անցնում էին դահլիճով:

— Գնանք Կորբետի մոտ, — ասաց Մփանգլերը: — Մի քանի բաժակ կխմենք, դաշնամուր կլսենք և հետո դու կարող ես տուն գնալ: — Էկրանին նայելով, նա սկսեց դուրս գալ դահլիճից:

— Դոկտոր Կալանակին տես, — ասաց նա: — Ձեռքի այդ զույգ արջանկերով նա հիմա մի բան կանի: Լավանաբար սխալմամբ ատուցատու էր կհասնի, նայիր նրան:

Երբ հասան կինոթատրոնի առաջամասը, Երիտասարդ կինը այլևս չէր մտածում կինոյից այդքան շուտ դուրս գալու մասին:

— Դու ինձ սիրում ես, չէ՞, — ասաց նա Մփանգլերին: — Այո, սիրում եմ Ինքդ գիտես, որ սիրում եմ:

— Սիրո՞ւմ, — Մփանգլերը համարյա բղավեց: — Հապա ինչպես, չէ՞ որ բեզ կինո տարա:

Նրանք փողոց դուրս եկան և շաղկվեցին զեպի Կորբետի գինետունը: Տեղացող անձրևից խուսափելու համար նրանք բախում էին պատերի սակով:

Ֆուխ 16

ՄՆԱՍՐ ԳՐՈՂԱՆՆԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՄԱՍԻՆ

Այն պահին, երբ Մփանգլերն ու Գրանսն անձրևի տակ վազում էին գեպի Կորբետի խորտկարանը, Հոմեր Մաքոլան, մինչև ոսկորները թրջված, հեծանիվը կանգնեցրեց հեռագրատան առաջ և ներս մտավ: Նա նայեց առաքման սեղանին: Ոչ մի տեղից պատվեր չկար, միայն մի հեռագիր կար հանձնելու:

Միտք Գրոզանն ավարտեց հեռագրի մեքենագրությունը ու վեր կացավ:

— Քո բուր Բևսը ճաշ բերեց, — ասաց նա:

— Ըի՞շտ,— ասաց Հոմերը:— Է՛հ, դրա կարիքը չկար: Ես ուզում էի մէջ համար երկու կարկանդակ գնել:— Նա վերցրեց կապոցը և ասաց:— Բազմական էլ շատ է: Միստր Գրոգան, շե՞ք ցանկանա ինձ հետ ընթրել:

— Շնորհակալ եմ,— պատասխանեց ծերունի հեռագրիչը,— քաղցած չեմ:

— Գուցե թե սկսեք ուտել,— ասաց Հոմերը,— և ձեր ախորժակը բացվի, միստր Գրոգան:

— Ոչ,— պատասխանեց ծերունին,— շատ շնորհակալ եմ: Բայց դու ջուր ես կտրել: Լսիր, մենք անձրևանոցներ ունենք:

— Գիտեմ,— ասաց Հոմերը,— ես անձրևի տակ բնկա:— Հոմերը մի սանդղիչ կծեց:— Միայն այս մեկը կուտեմ,— ասաց նա,— հետո հեռագիրը կտանեմ:— Նա մի պահ ծամեց, հետո նայեց ձեր հեռագրիչին:

— Իսկ ի՞նչ հեռագիր է,— ասաց նա:

Միստր Գրոգանը շատասխանեց: Հոմերը հասկացավ, որ մահվան գույժ է: Նա դադարեց ծամելուց և հացը շոր-շոր կույ տվեց:

— Գուզենայի ալգալիսի հեռագիր շահնձեմ,— ասաց ցրիչը հեռագրիչին:

— Գիտեմ,— պատասխանեց միստր Գրոգանը: Նա լռեց, իսկ ցրիչը ձեռքին պահում էր կիսատ թողած սանդղիչը:

— Շարունակիր, սուլա,— ասաց միստր Գրոգանը,— ճաշդ կեր: Քույրդ մի ուրիշ աղջկա հետ էր, մի շատ գեղեցիկ աղջկա:

— Օ, դա Մերին կլինի,— ասաց Հոմերը,— նա մեր հարևանուհին է, բանակում գտնվող իմ եղբայր Մարկուսի նշանածը: Պատերազմից հետո պիտի ամուսնանան:

— Քո բույրը և Մերին երբ դիմադրենք հետ էին, որոնք հեռագրերը արկեցին,— ասաց ծերունի հեռագրիչը:

— Ըի՞շտ,— ասաց Հոմերը,— որտե՞ղ են հեռագրերը:

Միստր Գրոգանը ցույց տվեց երկաթե ձողիկը, որի վրա շարված էին հեռագրերը: Հոմերը վերցրեց և մեկ առ մեկ կարգաց, ապա նայեց ձեր հեռագրիչին:

— Միստր Գրոգան,— ասաց ցրիչը,— երբ որե՛ք մեկը պատերազմում մեռնում է, կարևոր չէ, թե ով ծանոթ, թե անծանոթ, դրանից աշխարհում որե՛ք բան բարելավվո՞ւմ է: Սա միայն իթաբան է: Սա միայն մի փոքրիկ քաղաք է Ամերիկայում: Իսկ այսպիսի հեռագրեր ամեն տեղ ստանում են, հարուստ թե աղքատ, յուրաքանչյուր տուն: Ի՞նչ կասեք այդ մարդկանց մասին: Գուցե նրանք իզուր են մահանում:

Մեր հեռագրիչը պատասխանելուց առաջ մի պահ սպասեց և մտա-

ծելով, որ միևնույն է, չի կարող ճշգրիտ պատասխան տալ, մտտեցավ իր սեղանին և դարակից հանեց շիշը: Նա մի մեծ կում խմեց և նայեց ցրիչին:

— Ես բազմական երկար եմ ապրել աշխարհում,— ասաց նա,— գուցե շատ երկար: Թույլ առաք ասել քեզ, որ պատերազմում կամ խաղաղ ժամանակ ոչ մի բան իզուր չի կատարվում, ուր մնաց մեռնելը:— Մերունին փոքր-ինչ լռեց, որպեսզի մի կում ևս խմեր, ապա շարունակեց.— Մարդկությունը մի ամբողջություն է, ինչպես դու,— ասաց նա,— ինչպես քո մեջ լավի կողքին կա վատը, այնպես էլ մարդկանց մեջ կա և լավը, և վատը: Դրանք բոլորի մեջ կան անբաժան վիճակում, բոլոր սղգների միլիոնավոր մարդկանց մեջ: Այո, մեր ազգի մեջ նույնպես եմ ինչպես որ մարդու խիղճը պայքարում է իր բնավորության հակասությունների դեմ, այնպես էլ այդ հակասությունները պայքարում են ապրող ամեն մի մարմնի մեջ, մարդկային հասարակության մեջ, ամբողջ աշխարհի մեջ: Դրանից էլ առաջանում են պատերազմները: Մարդկությունը ճշտում է ազատվել հիվանդությունից: Բայց դու մի մտահոգվիր, որովհետև լավը անպարտելի է. իսկ վատը, ի վերջո, պարտվում է և փախուստի դիմում: Հիվանդ մարմինն ու հիվանդ հոգին առողջանում են: Նրանք կարող են նորից հիվանդանալ, բայց նրանք միշտ պիտի ապաքինվեն, իսկ յուրաքանչյուր նոր հիվանդությունից ու ապաքինումից մարմինն ու հոգին ամբալնջվում են և ի վերջո այնքան ուժեղ կդառնան, որ զերծ կլինեն կեղտերից, կլինեն ավելի նորը, ավելի ազնիվ, ավելի գեղեցիկ և վարակից հետո: Աշխարհում ապրող յուրաքանչյուր մարդ, արգար է նա թե անարգար, այդ նպատակին է ձգտում:— Մերունը մի փոքր հոգնած էր:— Նույնիսկ դողը և մարգասպանը ձրգատում են հասնել այդ բանին,— հատաչեց նա:— Ոչ ոք իզուր չի մեռնում: Մարդիկ մեռնում են՝ ձգտելով դրախտի, տեղալով անմահություն, տեղալով ճշմարտություն ու արդարություն: Կգա օրը, երբ բոլոր մարդիկ մենք բոլորս, մեզնից ամենահետինն անգամ, կհասնեն վերջնական օրվանի, կհանդեսանան, կսփոթվեն, կհասնեն անմահության, շարունակվող լինեն այս աշխարհը կդառնա բարություն մի աշխարհ:

Մերունին ավելի խոր հատաչեց: Նա մի պահ լռեց, ապա բանկոնի դրպակից մի թղթի կտոր հանեց և մեկնեց ցրիչին:

— Խնդրում եմ, նորից զեղատուն դնա,— ասաց նա:

— Իսկույն, սըր,— ասաց Հոմերը և իրեն դրասենյակից դուրս շարտեց:

Վիլյամ Գրոգանը հեռագրատանը մենակ մնաց: Նա շուրջը նայեց շորովանքի տարօրինակ հայացքով, ինչ-որ ցատուձով ու սիրով: Դրժ-

կրգանել հյուրերը շարունակում էին պարել: Աղջիկը նախքան մորը, հետո խելագարի նման վազեց դեպի պատեֆոնը և լռեցրեց այն:

— Մայրի՛կ,— բղավեց աղջիկը և ամբողջ ուժով վազեց դեպի սրահում կանգնած կինը:

Գլուխ 20

ԴԱ, ՁԵՐ ԴԻՃԱՆՍՏՈՒԹՅՈՒՆՆ Է, ՈՉ ԹԵ ԽՄ

Վի ելքին սեանան ավարտվեց, և «կինեմա» կինոթատրոնը դատարկվեց: Փողոցում Բեսը դարձավ Հասարակ կուշվող գինավորին և ասաց.

— Մենք արդեն պետք է տուն գնանք:

— Շնորհակալություն, լեզիներ,— ասաց Հասարակ մականունով գինավորը:

Ժամանակն էր, որ նրանք հրաձեռտ տալին իրար, բայց փողոցում կանգնել էին և կարծես սպասում էին ինչ-որ մի հրաշալի, լինելության սահմանի վրա դռնվող անբացատրելի բանի: Հասարակ մականունով գինավորը նախքան Բեսին ու Մերիին, հետո՝ Մերիին:

Այդ ժամանակ Ձի մականունով գինավորը դուռաց.

— Օհո, բա մե՛նք, բա ես ու Տեխասը ՄԼ՛նք ինչով ենք վատ, մենք էլ ենք գինավոր:

Նա էլ համբուրեց Բեսին ու Մերիին Այնուհետև Տեխասը համբուրեց նրանց: Փողոցով անցնող մի կին նախքան նրանց դժգոհությունը Աղջիկներն արագ շրջվեցին և շտապեցին փողոցով ցած: Ձի մականունով գինավորը ցատկեց և հրեց Տեխաս անունով գինավորին, որն իր հերթին հրեց Հասարակին: Նրանք պոկվեցին տեղից՝ իրար կանչելով.

— Հուտո՛ւ ֆեդ տեսնեմ, Տեխաս, քեզ տեսնեմ, Հասարակ,— գոռում էր Ձին:

— Ոսկի խոսքեր ես ասում, աղա,— Տեխասը գոռաց Հասարակին:— Ոսկի խոսքեր, ով Ձիկազուի համալսարանի մեծարգո սենատոր, Հասարակ:

Հասարակ կուշվող գինավորը բարձրաձայն ծիծաղեց:

Նրանք ընում էին մութ փողոցով, իրար հրձուխով, ծիծաղելով և դուռավով:

— Է՛յ, աղաներ,— բղավեց Հասարակ կուշվող գինավորը.— երբ կոնգրես հասնեմ, ես նրանց մի երկու խոսք պիտի ասեմ:

— Յիպի-ալ-սլ,— բղավեց Ձին,— քալեք, շան որդիներ, դա ձեր զժրախտությունն է, ոչ թե իմ:

Ձին վորեներն սկսեցին իրար վրայից թռչել, իրար հրել ու խենթորեն խորասուզվել մութ, անվտանգ փողոցի մեջ՝ ընդառաջ գնալով պատերազմին:

Գլուխ 21

ԱՎԵԼԻ ԼԱՎ ԱՇԽԱՐՀ, ԱՎԵԼԻ ԼԱՎ ՄԱՐԴԻՎ

Երբ զժրախտ ցրվեց Բոֆորենելի տեղի վերադարձով հեռագրատան գրասենյակը, սնձրեր դադարել էր, լուսինը փայլում էր, և դատարկված ու հոգեած ամպերը, այժմ սպիտակած, թշվում էին երկնքով:

Յրիշը շատ էր հոգեած ու կաշալով գրասենյակ մտավ:

— Ի՞նչ է պատահել ոտքիդ, այ տղա,— հարցրեց ծեր հեռագրիչը.— առավոտվանից կաղում ես:

— Գատարի բան է,— ասաց Հոմերը.— նոր հեռագրեր կա՛ն:

— Չկան, մաքրված է,— ասաց միստր Գրոցանը.— շուտով կարող ես տուն գնալ ու քնել: Այժմ ասա, Ի՞նչ է պատահել ոտքիդ:

— Կարծես ծնկիս հոգը խախտել եմ կամ դրա նման մի բան,— ասաց Հոմերը: Նա փորձեց ոտքը ձգել.— Երկու հարյուր քսան յարգ արգելավազի մասնակցեցի,— ասաց նա,— պարզվում է, որ Բթաքալի միջնակարգ գայրոցի մարդիչը ինձ չի սիրում: Ես առաջինն էի վազում, երբ նա մտավ վազբուդի և փորձեց կանգնեցնել ինձ: Ես մեղավորը ես տեսա նրան և եթե ուզենայի, կարող էի կանգնել, բայց չուզեցի: Նա իրավունք լուծեց ինձ կանգնեցնելու, դրա համար էլ վաղեցի, և երկուսով վաչր ընկանք: Նրա այդ միջամտությունը տեսնելով, մյուս տղաները դադարեցրին իրենց վազը: Մի տղա, որի անունը Հյուսիսը էր Մի Երրորդ է, կանգնեցրեց նրանց: Այդ պահին ինձ երբեք դուր չի եկել: Նա հարուստ ընտանիքից է և ինչ-որ շատ լավ դաստիարակված: Եվ, բացի այդ, նա դուր է գալիս Հելեն Էլիոթին, այն աղջկան, որն ինձ դուր է գալիս: Որքան նա Հելենին դուր է գալիս, այնքան ես վստայում եմ և ալիքի սիրում այդ աղջկան: Ես կարծում եմ, որ այդ աղջիկը ինձ պարզապես չի նկատում: Այսինքն՝ նա չի կարող ընդհանրապես ինձ չնկատել, բայց, ինձ թվում է, որ, նրա կարծիքով, ես ինձ շատ խելացի եմ համարում: Ըստ երևույթի, ես այդ աղջկան բոլորովին դուր չեմ գալիս: Գուցե ես ինձ ատում է, բայց ամբողջ աշխարհում, բացի հարազատներիցս, ամեն-

նից շատ նրան եմ սիրում: Ուրեմն, միտք Գրողան, Բալթիկը անունով այդ դասատուն, իհարկե, վատը չէ, եթե նրան հասկանաւ, բայց ես չզիտեմ որեւէ մեկին, որ կարողանա հասկանալ նրան: Նա միշտ անխորժովութուններ է վիճարդում: Միտք Զիբը մեզ հին պատմության դասատուն է: Նա երեսունհինգ տարուց ամէկի է՝ դաս է տալիս Բթաքայում: Նա դաս է տվել իմ Մարկուս եղբորը և Բիս քրոջս: Ընկնելուց հետո ես, իհարկե, վեր կացա և սկսեցի նորից վաղել: Մյուս տղաները նույնպես սկսեցին վաղել: Արդարացի մրցում էր, հավասար պայմաններում: Զգացի, որ ինչ-որ բան կատարվեց իմ սրունքի հետ, բայց չկանգնեցի, որովհետև ուզում էի հաղթել: Ես չէի ուղում հաղթել՝ պարզապէս հաղթելու համար, չէի ուղում նույնիսկ էջլիին հաղթել: Այդ տղան ինձ զարմացրեց: Նա կանգնեցրեց մշտնադիմ, երբ միտք Բալթիկը խանդաղեց ինձ: Ըստ երևույթի, էջլին լավ տղա է, պարզապէս մի քիչ շատ է բարեկիրթ և վերջը: Ձեզ ճիշտն ասեմ, միտք Գրողան, իմ երկու հարյուր բսան լարդ արգելափակեցի մասնակցելու գլխավոր շարժանիքը սկզբում այն էր, որ միտք Միսանդլերը մասնակցել է այդ վաղբին, Իթաքայի գաղտնի հաճար: Դա չէր ծածկանալ, և հետո, ես ուզում էի հաղթել միտք Զիբին համար:

— Գիտե՞ք ինչպես եղավ. հասկանալի է, էջլին և ես դասարանում մի փոքր վիճեցինք, և ուսուցչուհին ստիպված եղավ դասերից հետո մեզ պահել: Այնուհետև Բալթիկը, այդ մարդիկը, եկավ միտք Զիբին մոտ, ստեց և էջլին մրցութիան տարավ, իսկ ինձ շտարավ: Միտք Զիբը սասց, որ Բալթիկը աշակերտ եղած ժամանակ նույնպես ստում էր: Միտք Զիբը խորապէս վիրավորված էր: Ինձ թվում է, որ ես պարզապէս չի կարողանում հանդուրժել ստող մարդկանց: Նա ինձ պատմեց իմ Մարկուս եղբոր մասին և այս քույր տվեց, որ դնամ և մասնակցեմ վաղբին: Միտք Միսանդլերը Հովտի շնորհիւն է եղել: Ես նույնպես ուզում եմ Հովտի շնորհիւնը գտնել, թեև, Հիշտն ասած, չեմ կարծում, որ այս տարի կկարողանամ հասնել իմ նպատակին:— Յրիշտ ոտքը մի քանի անգամ ձգեց:— Սրե՛ն այս գիշեր պետք է ինչ-որ դեղ քսել: Սրե՛նում է, որ կաղում եմ:

— Ոչ,— ասաց միտք Գրողանը,— չէ, բայց մի քիչ նկատելի է ԶԼ՝ ս գծվարանում հեծանիվը ընկելու:

— Այո,— ասաց Հովտը,— մի քիչ ցավում է, հատկապէս երբ ձայն տաքս եմ բարձրացնում: Աշխատում եմ աչ ոտքովը ընկ հեծանիվը և թողնել, որ ձայն ոտքս պարզապէս հետևի աչին: Սրե՛ն ոտքս ոտնակից հանում եմ և կախում: Այդ ձևով հանգստանում է: Սրե՛ն մի բան է պատահել հողի հետ, հարկավոր է դեղով շփել:

Լուսնուն տիրեց: Հետո հին հեռագրիչն ասաց.

— Սրեք օրվա ընթացքում բավականին փոխվել էս:

— Նկատե՞լ եք, միտք Գրողան,— ասաց ցրիլը:— Այո, ինձ էլ է թվում, որ բավական փոխվել եմ, կարծես մեծացել եմ: Արդեն ժամանակն է, որ մեծանայի: Միևնու ալտսեղ աշխատելու ես ոչինչ չզիտեի: Անշուշտ, շատ բաներ գիտեի, բայց այս բոլորի կեսն էլ չգիտեի, և հավանաբար, եթե շաշխատեի, չէի էլ իմանա: Բայց անհրաժեշտ էր իմանալ: Եթե որեւէ մեկը պիտի իմանար, ուրեմն ես էլ պետք է իմանայի: Բուրբը, նաև նրանք, ովքեր ինձ չեն սիրում, ասում են, որ Իթաքայի դպրոցի ամենաաշխատասէր տղան եմ: Բայց ես այնքան էլ խելացի չեմ: Ինձ թվում է, որ շատ բաներում, նույնիսկ կարեւոր բաներում, ես նույնքան հետամնաց եմ, որքան մշտնադիմ: Բայց ուզում եմ ամեն ինչ հասկանալ և միշտ պիտի ձգտեմ հասկանալ: Բայց ինչպե՞ս անել, մարդ ինչի՞ց կարող է իմանալ, որ արդեն հասկանում է:

— Ինչպե՞ս բացատրեմ,— ասաց ծեր հեռագրիչը,— ես ինքս էլ չգիտեմ, թե ինչպես կարելի է ամեն ինչ հասկանալ: Բայց ուրախ եմ, որ դու որոշել ես անպայման հասնել դրան, ձգտում ես հասնել:

— Հապա ինչպե՞ս,— ասաց ցրիլը:— Գիտե՞ք, միտք Գրողան, ես ուրիշ մարդկանց չեմ ճանաչում, և չզիտեմ, թե արժե արդյոք այս մասին ձեզ ասել, բայց ես այն տղան չեմ, ինչ որ մարդիկ կարծում են: Ես միտքամանակ ուրիշ մարդ եմ, ավելի լավը: Երբեմն նույնիսկ ինքս չզիտեմ, թե դա ինչպես է ստացվում:— Ցրիլը շարունակեց խոսել, որովհետև հոգնած էր, ոտքը ցավում էր, մահվան գույք էր տարել մի երջանիկ տուն և որովհետև գիտեր, որ ծեր հեռագրիչը շատ լավ մարդ էր:— Սրե՛ն մտածում եմ,— շարունակեց նա,— որ աշխարհում ամեն ինչ ուրիշ ձևով պետք է լինի, աշխարհը պետք է ավելի լավը լինի, մարդիկ պետք է ավելի լավը լինեն և աշխարհի շարժերը չպետք է այնպես ընթանան, ինչպես ընթանում են:— Նա մի պահ լռեց, հետո շարունակեց:— Այս մասին, բացի ձեզից, ուրիշ որեւէ մեկին կամալելի ասել, միտք Գրողան, բայց մի օր ես կաշխատեմ և կզգամ մի բան անել: Զգրե՛մ, թե ինչ կտեսնեմ, բայց մի բան անպայման կանեմ: Ես ոչինչ չզիտեի և սպրում էի երջանիկ կրթությանը մեզ: Մեր ամբողջ բնատանիքը երջանիկ է: Մենք երջանիկ մարդիկ ենք, բայց ես ոչինչ չգիտեի: Այժմ սկսել եմ քիչ-քիչ հասկանալ... Ամեն օր մի քիչ ավելի, և ամեն անգամ տարբեր բան:— Ցրիլը նորից լռեց, ստուգեց սրունքը, անսենելու, թե խոսելու ընթացքում չի՞ լավացել. չէր լավացել:— Ինձ դուր չի գալիս աշխարհի զրվածքը, միտք Գրողան,— ասաց նա,— չգիտեմ

ինչու, բայց ուզում եմ, որ ավելի լավ լինենք: Ես համոզված եմ, որ ավելի լավը կլինենք: Այժմ այնքան եմ սովորել, որ թվում է, թե ոչինչ չգիտեմ, բայց սրանից հետո պիտի ջանամ միշտ ավելին սովորել: Սրանից հետո միշտ պիտի գլխած: Պիտի միշտ մտածեմ իմ տեսածի մասին: Գա մարդուն պիտի է դարձնում, բայց հող չէ: Մենք, ճիշտ է, գոհ ու երջանիկ մարդիկ ենք, բայց և միաժամանակ՝ արքի ու տոկուն: Հող չէ, որ տխուր կլինեմ: Ես մտածում եմ այն մարդկանց մասին, որոնք տխուր են և անարդավ, բայց դիմացկուն չեն, և ինձ թվում է, որ աշխարհը լեցուն է նման մարդկանցով: Ես այդ առաջ չցիտեի: Հիմա ես չեմ էլ մտածի, եթե նույնիսկ Հելեն էլ չի: Ինձ չսիրի: Կուզենայի, որ սիրեր, բայց եթե չսիրի, փութ չէ: Ես նրան սիրում եմ: Ես նրան սիրում եմ ամբողջ աշխարհում, բայց եթե նա ուզում է իմ փոխարեն Հյուսիսը էքզի Երրորդին սիրել, թող սիրի, հող չէ: Նա լավ տղա է, և ինձ թվում է, որ Հելեն էլ չի սիրի: Նման նորք մեծացած աղջիկը պետք է Հյուսիսը էքզի Երրորդին նման բարեկիրթ աղջկին սիրի: Ես պարզապես անում եմ այն, ինչ իմ կաթմբեով ճիշտ է և պարտադրում եմ անել: Գպրոցում ես շատ ծնծապելի բաներ եմ ասում, բայց ոչ սուսուցիչները գործը զգվարացնելու համար: Ես գրանք ասում եմ, որովհետև անհրաժեշտ է ասել: Բուլբուլը այնքան տխուր ու շփոթված եմ, և ամեն ինչ այնքան թեթեւ է, սխալ ու խառնակ, որ ես ստիպված եմ երբեմն ծիծաղելի բաներ ասել: Ինձ թվում է, որ բացի ողջ լինելուց մենք պետք է մի քիչ էլ ծիծաղենք: Ես չեմ կարծում, որ կարող եմ նպատակադրված ձևով քաղաքավարի կամ բարեկիրթ լինել, նույնիսկ եթե ուզենամ: Ես չեմ կարող քաղաքավարի լինել, եթե դա իմ ներսից չի բխում:

Ցրվել նորից ոտքը ձգեց և խոսեց այնպես, կարծես իր ոտքը չլիներ: — Սրան ինչ-որ բան է պատահել: — Հետո նայեց ժամացույցին: — Ժամը պատահական անց է հինգ ժամ: Միտք Գրոզան, — ասաց նա, — երեխ պետք է տուն գնամ, թեև քունս այնքան էլ չի տանում: Վաղը շաբաթ է: Առաջ շաբաթ օրը ինձ համար ամենալավ օրն էր: Բայց այսուհետև հետո այդպես չի լինի: Հավանաբար գրասենյակ կգնամ: Գուցե օգնեմ մի քիչ: — Առաքման սեղանից նա վերցրեց ճաշի ամանը: — Մի սանդղի չլի՞ք ցանկանա, միտք Գրոզան, — հարցրեց նա:

— Ծիշտն ասած, — պատասխանեց ծեր հեռագրիչը, — վատ չէր լինի: Լավ, լավ, կուտեմ, ես արդեն քաղցած եմ: — Միտք Գրոզանը բաց առկից մի սանդղի վերցրեց և կծեց:

- Խնդրում եմ մորդ իմ շնորհակալությունը հայտնես:
- Ոչինչ, — ասաց ցրվը:

— Ոչ, — ասաց միտք Գրոզանը, — դա ոչինչ չէ: Խնդրում եմ իմ կողմից շնորհակալություն հայտնես նրան:

— Շատ լավ, սրբ, — պատասխանեց Հոմերը և, դուրս գալով գրասենյակից, տուն գնաց:

Գլուխ 22

ԵՂԻՑԻ ԼՈՒՅՍ

Հեռագրատանը մենակ մնալով միտք Վիլի Գրոզանը, որը մի ժամանակ երիտասարդ էր եղել և աշխարհի ամենաարագաշարժ հեռագրիչը, առանց շտապելու սկսեց իր սեղանը կարգի բերել: Նա շատ մեզմ մի երգ էր մոմեջում, որը նրա հիշողության մեջ մնացել էր վաղ մանկությունից: Մինչ ծերունին իր գործն էր անում, գրասենյակ մտալ Թոմաս Սիմանզիկը: Նա նոր էր գուրս եկել Կորրեաթի խորտկարանից և ալկոհոլի ազդեցության տակ իրեն երջանիկ էր զգում: Մոտենալով սեղանին, նա նայեց ծեր հեռագրիչին, բայց ոչինչ չասաց: Նրանք իրար հասկանում էին: Հաճախ նրանք մի ջանի ժամ աշխատում էին առանց որևէ բառ փոխանակելու: Սիմանզիկը հեռագրերի վրայից վերցրեց նվիրական ձուն և ուշադիր նայեց: Հետո նորից արև դրեց հեռագրերի վրա և հաճույքով հիշեց աղջկան: Նրա շուրթերը բնագրաբար ստացան աղջկա շուրթերի ձևը և ակամա կրկնեց այն խոսքերը, որ աղջիկն ասաց:

- Գու ինձ սիրում ես, չէ՞, — ասաց նա: — Այո, սիրում ես:
- Մեր հեռագրիչը նայեց գրասենյակի վարիչին:
- Ինձ հե՞տ ես, Թոմ, — ասաց նա:
- Վիլի, — ասաց Սիմանզիկը, — ի՞նչ կմտածեիր, եթե մի երիտասարդ կին քեզ այսպես ասեր. դու ինձ սիրում ես, ամապես չէ՞, այո, սիրում ես, սիրում ես: Գու գիտես, որ սիրում ես:
- Ծիշտն ասած, — պատասխանեց Գրոզանը, — չգիտեմ, ինչ կմտածելի:
- Այդ կնոջը կսիրե՞իր, Վիլի, — հարցրեց Սիմանզիկը և շարունակեց ընթերցանակել աղջկան. «Դու ինձ սիրում ես, չէ՞: Նա միշտ այդպես է ասում»:
- Սիմանզիկը շփեց երեսը, կարծես երջանկությունը հաղթահարելու համար, հետո ասաց.
- Ինչպե՞ս են գործերը:

— Ամեն ինչ ետևն է,— պատասխանեց միտար Գրոզանը,— բացի անձրեկից։

— Իսկ ինչպե՞ս է նոր ցրիլը,— հարցրեց Սփանդղերը,— լա՞վ է աշխատում։

— Իմ տեսածների մեջ լավագույնն է,— ասաց հեռագրիլը,— դու ի՞նչ կարծեցի ես նրա մասին։

— Ես նրան սիրեցի հենց այն պահից, երբ նա եկավ և աշխատանք խնդրեց,— պատասխանեց Սփանդղերը։ «Դու ինձ սիրում ես, չէ՞»։— Նա չէր կարողանում ազատվել Գիանա Սթիլդից։ Ուրախ եմ, որ սիրում ես ցրիլին,— շարունակեց Սփանդղերը,— գրասենյակը փակելու մասին մի մտածիր, Վիլլի։ Ես ինքս կփակեմ։ Մի բիլ գործ ունեմ։ Այդ ցրիլը ինչ-որ նշանավոր անուն ունի, չէ՞, Հոմեր Մաքսոլի։ Ի՞նչ ես կարծում, ինչու նրա հայրը նրան Հոմեր անվանեց, փոխանակ Քոմաս, Վիլլամ, Հենրի կամ զրանց նման մի բան։ Սփանդղերը պատասխանի չսպասեց։ «Այո, դու սիրում ես»։

— Հոմերի եղբոր անունը Յուլիսիո է, իսկ քրոջ անունը Բես է։

— Հոմեր, Յուլիսիո, Բես,— ասաց Սփանդղերը։

— Մի ուրիշ եղբայր էլ ունի,— ասաց միտար Գրոզանը։— Մարկուսը ծառայում է բանակում։

— Մարկուս, Հոմեր, Յուլիսիո և Բես,— կրկնեց Սփանդղերը,— իսկ դու ինչու՞ տուն չես գնում, Վիլլի։

— Տո՛ւն,— ասաց միտար Գրոզանը և ժպտաց։— Եթե չես եեզանա, Քոմ, ես ուզում եմ քեզ հետ այստեղ նստել։ Գնալու ոչ մի տեղ չունեմ, անելու, ոչինչ չունեմ, բացի քնելուց, իսկ քնելն այլևս ինձ հաճույք չի պատճառում։

— Կսիր, Վիլլի,— ասաց Սփանդղերը աշխարհի տոնով, կայծուս խոսում էր Երևիայի հետ։— Ինձ ուզում, որ դու մտահոգվես. գիտեմ, որ դու մտահոգվում ես, բայց կարիք չկա։ Դու ձեր լին, և աշխարհում ոչ ոք չի կարող քեզ թողնելի ուղարկել։ Գու շատ լավ գիտես, որ այս գրասենյակում առանց քեզ կորած եմ։ Դու հարյուր տարի պիտի ապրես և ամեն օր պիտի աշխատես։

— Ենթակալություն,— ասաց ինքն հեռագրիլը։ Նա լռեց մի պահ։ Ապա ցածրաձայն շարունակեց։— Այս գիշեր ես մի փոքր նոպա ունեցու է՛, լուրջ բան չէր։ Նախօրոք զգացի։ Տղան այստեղ էր։ Նրան դեղի սողարկեցի։ Դու գիտես, որ ես չպետք է գեղ խմեմ։ Ինձ բուժում է պետք և հանգիստ։

— Բժիշկները ամեն ինչ լին հասկանում, իսկ դու և ես ապրում ենք հոգով։— Հետո հանկարծ ասաց.— «Դու ինձ սիրո՞ւմ ես, չէ՞»։ Բժիշկ-

ները մարմնից բացի ոչինչ չեն հասկանում,— ասաց նա,— և, այնուամենայնիվ, դուցե դու մի քիչ հանգստանա։

— Է՛հ, կհանգստանամ,— ասաց միտար Գրոզանը,— շուտով մեծ հանգստի կգնամ, Քոմ։

— Վիլլի,— ասաց Սփանդղերը,— զնա Կորբենի մոտ և մի բաժակ խմիր, գաշնամուր լսիր, հետո կխոսենք անցած ժամանակների մասին, Վոլինսկու, Քոմլինսոնի, ծերուկ Գեյլընֆորթի, հեռագրալարերը ձգող Հարրի Քուլի, խենթուկ Յրեդ Մքինտայրի և զարմանալի Ջեքի Բեքիի մասին։ Վեր կաց, Վիլլի։ Մեկ-երկու բաժակ խմիր և երբ վերադառնաս, անցյալը կրթբերենք։

— Ինձ արգելված է խմել, Քոմ,— ասաց միտար Գրոզանը,— դու գիտես, որ ես չպետք է խմեմ։

— Անշուշտ, գիտեմ, որ չպետք է խմեմ,— ասաց Սփանդղերը,— բայց գիտեմ նաև, որ սիրում ես խմել. պետք է անել այն, ինչ սիրում ես, և դա հաճախ ավելի կտրեղոր է, քան այն, ինչ պարտավորված ես անել։ Գնա և մի բաժակ խմիր։

— Շատ լավ, Քոմ,— պատասխանեց միտար Գրոզանը և գրասենյակից դուրս եկավ։

Վերջին մի քանի բուպեններին, գրասենյակի դուռն մոտ մայրի վրա ետուտառջ էր անում մի երիտասարդ և գրասենյակից հաճախ ներս էր նայում։ Վերջապես նա ներս մտավ և կանգնեց սեղանի առաջ։ Սփանդղերը նկատեց նրան և մոտ գնաց։

— Ինչպե՞ս ես,— ասաց Սփանդղերը, հիշելով տղային,— ինձ թվում էր, որ դու վաղուց ֆենսիվլանիայի ճանապարհին ես։ Չէ՞ որ մայրդ փող ուղարկեց։ Պարտքդ վերադարձնելու կարիք չկա։

— Պարտքը վերադարձնելու չեմ եկել,— ասաց Երիտասարդը,— Նկզ էմ էլի վերցնելու և չեմ պատրաստվում խնդրել։— Նա հազաց։— Եկել եմ բռնի վերցնելու։

— Քեզ ի՞նչ է պատահել,— հարցրեց Սփանդղերը։

— Ահա թե ինչ է պատահել,— ասաց երիտասարդը և բաճկոնի աջ գրպանից մի ատրճանակ հանելով պահեց զողացող ձեռքերում։ Քոմաս Սփանդղերը, որը զեռուս մի քիչ հարբած և երջանիկ էր, չէր կարողանում կատարվածից բան հասկանալ։

— Դե, շուտ,— ասաց երիտասարդը,— փող տուր, քո ունեցած ամբողջ փողու։ Ամենուրեք մարդիկ իրար սպանում են, և փույթ չէ, եթե ես էլ քեզ սպանեմ կամ սպանվեմ։ Հուզված եմ և ոչ մի անախորժություն չեմ ուզում, բայց եթե հիմա քո ունեցած ամբողջ փողը շտաս, կկրակեմ։ Դե, փողը տուր, շուտ արա։

26— Վիլլամ Սարգսյան

Սփանդղերը բացեց զբամարկը և փողերը դուրս հանեց: Նա փողերը դասավորեց՝ մանրը, մեծ թղթադրամները և այլն, ու զրեց սեղանին՝ աղաչի առջև:

— Առանց այն էլ բեզ փող պիտի տալի,— ասաց նա,— բայց ոչ թե նրա համար, որ ինձ վրա առըճանակ ես ուղղել: Քեզ փող պիտի տալի, որովհետև զու գրա կարիքն ունեւ: Ահա վաճառի: Եղած ամբողջ փողն այս է: Վերցրու և տուն գնա: Գնա ձերոնց մոտ: Գողտթլան մասին ոչ ոքի չեմ հայտնի: Ինքս կփակեմ այդ հաշիվը: Այստեղ մոտավորապես յոթանասուն հինգ դոլար կա:

Նա սպասեց, որ տղան վերցնի փողը, բայց վերջինս ձեռքը չմեկնեց:

— Լուրջ եմ ասում,— ասաց Սփանդղերը,— վերցրու փողը և գնա: Դու գրա կարիքն ունեւ: Դու հանցագործ չես և ոչ էլ աչքեան հիվանդ, որ չկարողանաս բուժվել: Քո մայրը սպասում է քեզ: Այդ փողը ինձնից թող նվեր լինի նրան: Դու գրանով գող չես դասնա: Պարզապես վերցրու փողը, ատրճանակը մի կողմ դիր և տուն գնա: Զեները զցիր, այդպէս ավելի լավ կգաստ:

Երիտասարդը առըճանակը զրեց զբղանը: Այն ձեռքով, որով զննքն էր բռնել, ծածկեց զողացող շուրթերը:

— Ինձ մնում է ինքնասպան լինել,— ասաց նա:

— Հիմար բաներ մի ասա,— խոսեց հեռագրատան վարիչը: Նա վերցրեց փողերը և մեկնեց երիտասարդին:— Դե՛, վերցրու,— ասաց նա,— եղած ամբողջ փողը սա է: Վերցրու և տուն գնա: Եթե ուզում ես, զննքը թող այստեղ, ինձ մոտ: Վերցրու քո փողը: Այո, դա քոն է, քանի որ դու գրա համար զննք բարձրացնելու անհրաժեշտութիւնը զգացիր: Ես գիտեմ, թե դու ինչ ես ուզում, որովհետև ես ինքս նույնը զգացել եմ: Մենք բոլորս էլ այդ նույն բանը զգացել ենք: Գերեզմանատներն ու բանտերը լեցուն են ամերիկացի ազնիվ տղաներով, որոնց վատ բախտ և դժվարին պայմաններ են վիճակվել: Նրանք ոճրագործներ չեն: Վերցրու,— ասաց նա մեղմորեն,— վերցրու այս փողը: Տուն գնա:

Երիտասարդը զննքը գրպանից հանեց և սեղանի վրայով հրեց զեպի Սփանդղերը, որը այն գցեց դարակի մեջ:

— Զգիտեմ ով եք դուք,— ասաց նա,— բայց ոչ որ ինձ հետ այդպէս չի խոսել, ինչպես դուք: Ես զննքը չեմ ուզում և փողը չեմ վերցնի, բայց տուն կգնամ: Մի կերպ այստեղ հասա, մի կերպ էլ կվերադառնամ:— Մի պահ նա հազաց, օպա ասաց:— Զգիտեմ մայրս որտեղից էր ճարել այդ երեսուն դոլարը: Գիտեմ միայն, որ նա խնայած փող չուներ: Դրա մի մասը խմեցի, մի մասն էլ տարվեցի, իսկ...

— Նստիր,— ասաց Սփանդղերը: Մի պահ հետո երիտասարդը նրստեց Սփանդղերի աթոռին: Սփանդղերը նստեց սեղանին:

— Քեզ ի՞նչ է պատահել,— հարցրեց նա երիտասարդին:

— Ճիշտն ասած, չգիտեմ,— պատասխանեց երիտասարդը:— Կարծեմ հիվանդ եմ, գուցե և թոքախտ: Եթե նույնիսկ չեմ, շուտով կլինեմ: Չեմ սիրում գանգատվել: Եատ անառողջ եմ, բայց դա իմ մեղքն է: Հիմա կգնամ: Եատ շնորհակալ եմ, կաշխատեմ մի օր ձեզ երախտահատույց լինելու:— Երիտասարդը վեր կացավ և ուղղվեց դեպի գրասենյակի դուռը:

— Մի րոպե սպասիր,— ասաց Սփանդղերը,— նստիր: Հանգստացիր: Դու հիմա շատ ծամանակ ունեւ: Ետագիտու կարիք չկա: Այսուհետև մի քիչ դանդաղ շարժվիր: Ի՞նչն է քեզ հետաքրքրում:

— Զգիտեմ,— ասաց երիտասարդը,— չգիտեմ, որ կողմը գնամ և ինչ անեմ, ինչին հավատամ ու ինչին չհավատամ: Հայրս քարոզի էր, բայց մահացավ, երբ ես երեք տարեկան էի: Պարզապես չգիտեմ ինչ անեմ:— Նա նայեց Սփանդղերին:— Ի՞նչ կարելի է անել,— հարցրեց նա:

— Առանձնապես ոչինչ,— ասաց Սփանդղերը,— որե՛ հարմար գործ: Կարևոր չէ, թե մարդ ինչ է անում: Որե՛ լավ, պատվովոր աշխատանք:

— Ես միշտ անհանգիստ ու դժգոհ եմ եղել,— ասաց երիտասարդը,— չգիտեմ թե դա ինչից է: Ինձ համար ոչ մի բան նշանակութիւն չունի: Ես մարդկանց չեմ սիրում: Չեմ սիրում նրանց հետ լինել: Նրանց չեմ վստահում: Չեմ սիրում նրանց ապրելը, խոսելը, այն բաները, որոնց հավատում եմ, այն, որ իրար անընդհատ հրժշտկում են:

— Ամեն որ աշխարհում վաղ թե ուշ ապրում է այդ զգացումը,— պատասխանեց Սփանդղերը:

— Ես ինձ շատ լավ եմ ճանաչում,— ասաց երիտասարդը,— ես իմ արժեքը գիտեմ: Արդարանալու պատճառներ էլ չունեմ: Ամեն ինչի պատասխանատուն ես եմ: Այժմ պարզապես հոգնած եմ, ձանձրացած եմ ու հիվանդ: Ոչինչ ինձ չի հետաքրքրում: Ամբողջ աշխարհը գժվել է: Չեմ կարողանում իմ ուզած ձեռով ապրել և արժէ կերպ ապրել չեմ ուզում: Իմ ուզածը փողը չէ: Գիտեմ, որ կարող եմ որե՛ գործ գտնել, մանավանդ հիմա, բայց չեմ սիրում այն մարդկանց, որոնցից կարելի է աշխատանք ստանալ: Նրանք լավ մարդիկ չեն: Չեմ ուզում նրանց առաջ զլուխ խոնարհել և թույլ չեմ տա, որ որե՛ մեկը ինձ վիրավորի: Փորձեցի մի բանի տեղ Յորքում, Փենսիլվանիայում: Միշտ կալվել եմ և ինձ վտարել են: Երեք կամ չորս օր, մի շաբաթ կամ մի շաբաթուկես: Ամենաերկարը, որ զիմացել եմ՝ մի ամիս էր:

Յորքում փորձեցի բանակ վնասլ, մտածեցի, որ այդպես լավ կլինի: Ինչ-որ տեղ կգնաս և գուցե սպանվես: Եթե բանակում քեզ ճնշում են, ապա գոնե ասում են, որ դա ինչ-որ նպատակի համար է, ինչ-որ շահով անհրաժեշտ: Չգիտեմ, իսկապե՞ս անհրաժեշտ է, թե ոչ, բայց այդպես են ասում: Նրանք ինձ մերժեցին: Չկարողացա բժշկական բնութագրելից անցել: Միայն թորերս չէին, ուրիշ բաներ էլ կային: Չհետաքրքրվեցի:

Երիտասարդը սկսեց նորից հազալ, բայց այս անգամ համարյա մի ամբողջ րոպե: Սփանզերը սեղանի պրոցից մի շիշ հանեց:

— Վերցրու,— ասաց նա,— մի կում խմիր:

— Ենորհակալություն,— ասաց երիտասարդը,— թեև ես չափից շատ եմ խմում, բայց այժմ խմելու պահանջ եմ զգում:— Նա շշից մի կում խմեց, ապա վերադարձրեց Սփանզերին:— Ենորհակալություն,— կրկնեց նա:

Սփանզերը որոշեց, որ ավելի լավ է երիտասարդը խոսի:

— Ի՞նչ ես կարդում,— հարցրեց նա:

— Է՛հ, տարբեր բաներ:— ասաց երիտասարդը,— գոնե հազպես էր, երբ տանն էի: Հայրս շատ զբոսնում էր, ոչ միայն կրոնական, այլև լավ գրքեր՝ իսկական գրողներին: Իմ սիրած հեղինակը Վիլյամ Բլեյկն էր: Գուցե ձեզ ծանոթ են նրա գործերը: Մերում էի նաև Ծնօրյակը, Միստրի, Պոպ, Դոնն, Դիկենս, Թեքերեյ: Կարգացել եմ իմ հոր ունեցած բոլոր գրքերը, մի մասը երկու անգամ, մի քանիսը՝ երեք: Սիրում էի կարդալ, իսկ հիմա՝ ոչ: Հիմա ես չեմ ուզում նույնիսկ թերթերի կրեք տեսնել: Նախապես գիտեմ բոլոր լուրերը: Ապահանություն ու սպանություն է ամեն տեղ, ամեն օր, և աշխարհում ոչ մի մարդ չի ազդում դրանից:— Նա գլուխն առավ ավերի մեջ և շարունակեց ցածրաձայն խոսել՝ առանց գլուխը բարձրացնելու:— Չեմ կարող շնորհակալություն չհայտնել ձեր արածի համար,— ասաց նա,— պետք է ասեմ, որ կապանեի ձեզ, եթե դուք վախենալիք ինձնից կամ կողիս վերաբերվի՞ք ինձ հետ: Աշխարհում բոլորը կամ վախկոտ են, կամ՝ կողիս: Հիմա գիտակցում եմ, որ այստեղ փողի համար չէ, որ եկա: Չգիտեմ, կհասկանա՞ք ինձ, բայց ես այստեղ եկա վերջնականապես համոզվելու, որ իմ ճանաչած բոլոր մարդկանց մեջ աշխարհի միակ պատվավոր մարդը դուք է՞ք, որ բարի եք եղել մի ուրիշի նկատմամբ: Ուզում էի իմանալ, թե արդյո՞ք բարի եղաք պարզապես այդպիսին լինելու համար: Եկա պարզելու, Ի՞նչ արդյո՞ք դա պատահականություն չէ: Չէի կարողանում հավատալ, թե որե՛մ մեկը կարող է իսկապես լավ լինել, որովհետև այդպիսով մարդկանց մասին ունեցած իմ ամբողջ պատկերացումը սխալ է զուրս դա:

Ընա: Երկար ժամանակ այնպես էի կարծում, որ մարդկային ցեղը անհույսալիորեն ապականված է, որ աշխարհում ոչ մի մարդ չկա, որը իսկապես մարդ լինի, արժանի հարգանքի: Երկար ժամանակ ասում էի ոչ միայն այս աշխարհի հզորներին, այլև անարգվածներին: Եվ ահա, տնից հազարավոր կիլոմետրեր հեռու, օտար քաղաքում հանդիպեցի մի մարդու, որ արժանապատվություն ունի: Երկար ժամանակ մտածում էի այդ մասին: Չէի կարողանում հավատալ: Ուզում էի ստուգել: Ուզում էի հավատալ, որովհետև տարիներ շարունակ ես ինձ ասում էի. «Թող աշխարհում չապականված գեթ մի մարդ գտնեմ, որպեսզի ես ինքս էլ անբարձր լինեմ, որպեսզի հավատամ և ապրեմ»: Առաջին անգամ, երբ մենք հանդիպեցինք, վստահ չէի դրան, բայց այժմ վստահ եմ: Չեզնից ուրիշ բան չեմ ուզում: Գուց իմ ամբողջ ուղածը տվեցիք: Ավելին ասելիք կարող: Հասկանո՞ւմ եք: Հիմա ես վեր կլեկնամ և ձեզ մնաք բարով կասեմ: Իմ մասին մի մտահոգվեք: Տուն եմ գնում: Այս հիվանդությունից չեմ մահանա, կապրեմ: Եվ հիմա գիտեմ, թե ինչպես պետք է ապրել:— Երիտասարդ մի պահ գլուխը բարձրացրեց, հետո դանդաղ վեր կացավ և նայեց Սփանզերին:— Ես շնորհակալ եմ,— ասաց նա:

Սփանզերը հայացքով ճանապարհեց երիտասարդին: Վերադարձավ դրամարդի մոտ և փողը տեղը դրեց: Նա վերցրեց երիտասարդի զենքը և դատարկեց: Նա զենքը ետ դրեց դարանի մեջ, իսկ փամփուշտները զբեց գրպանը: Հետո մտտեցավ պողպատե տուփին, որտեղ օրվա հեռագրերն էին պահվում, և մի ծրարի մեջ գտավ աղաչի մորը ուղարկած հեռագիրը: Հեռագրատան վարիչը հեռագրի մի թերթի վերցրեց և սկսեց գրել:

Միայն Մարգրեթ Մթրիման
Բիթլ փողոց, 1874
Յորք, Փենսիլվանիա

Սիրելի մայրիկ, շնորհակալություն դրամի համար, շուտով տանը կլինեմ, ամեն ինչ լավ է:

Նա կարգաց հեռագիրը. հետո որոշեց «լավ» բառը փոխել «հրաշալի» բառով: Հետո մի պահ հիշեց երիտասարդին և ավելացրեց. «Սիրում, Ջոն»: Նա գնաց միստր Գրոզանի տեղը՝ հեռագրի սեղանի մոտ և ուղղանշան ուղարկեց զժի մյուս ծայրը: Մի քանի վայրկյան հետո նրա կանչին պատասխանեցին, և Սփանզերը ժպտալով հեռագիրն ուղարկեց զժի մյուս ծայրը: Երբ ավարտեց հաղորդումը, վեր կացավ և գնաց իր սեղանի մոտ:

Վիլյամ Գրոգանը ներս մտավ և նստեց իր աթոռին, որտեղ երիտասարդն էր նստել:

— Այժմ ինչպե՞ս ես,— հարցրեց Սփանգլերը ծեր հեռագրիչին:

— Ավելի լավ, անշուշտ,— ասաց միստր Գրոգանը:— Երկու բաժակ խմեցի, Քոմ: Լսեցի զինվորների երգը: Նրանք սիրում են այդ գաշնամուրը և այդ հին երգերը, երգեր, որոնք երբեք լսելու առիթ չեն ունեցել:

— «Դու ինձ սիրում ես, այնպես չէ՞»,— ասաց Սփանգլերը,— «Այո, սիրում ես, ինքը գիտես, որ սիրում եմ»: Ահա թե ինչ է ասում նա, Վիլյամ,— ասաց Սփանգլերը ծեր հեռագրիչին,— և թե ինչ ձեռք է ասում: Ինձ թվում է, որ ես կամուսնանամ նրա հետ:

Սփանգլերը մի պահ դադարեց Գիանա Սթիգի մասին երազելուց և ուշադիր նայեց իր հին ընկերոջ դեմքին:

— Հի՛ն երգերը,— ասաց նա,— հրաշալի են:

— Թո՛մ,— ասաց միստր Գրոգանը,— հիշո՞ւմ ես, թե Գեյլընփորը ինչպե՞ս էր այդ բալլադները երգում:

— Անշուշտ,— պատասխանեց Սփանգլերը,— քանի զեռ կու այս գրասենյակը, իմ ականջներում կհնչի նրա ձայնը: Հենց հիմա էլ ես լսում եմ նրան: Բայց ոչ միայն հին բալլադները, այլև եկեղեցական երգերը: Մի մտանահ այն սագմոսները, որ ծեր Գեյլընփորը երգում էր ամեն կիրակի:

— Ես գրանք չեմ մտապեղ,— ասաց միստր Գրոգանը,— բոլորն էլ հիշում եմ: Նա սիրում էր ցույց տալ, որ անհավատ է, բայց ամեն կիրակի կրոնական հիմներ էր երգում, ծխախոտ ծամելով, հեռագրեր ուղարկելով, երգելով և ծխախոտի մնացորդը թրամանի մեջ պահելով: Առավոտ շուտ երգում էր. «Բարի գալուստ, հրաշալի արշալույս, ամբողջ օրը թող սուրբ լինի»: Նա մեծ մարդ էր, Քոմ: Հետո բղավում էր. «Այս օրը լույսի օր է. եղիցի լույս»:

— Հիշում եմ,— պատասխանեց Սփանգլերը,— հիշում եմ «Եղիցի լույս»: Եվ հետո ծամած ծխախոտը թրում էր թրամանի մեջ:

— Դրանից հետո,— ասաց միստր Գրոգանը,— երգում էր. «Տեր, առավոտվա և գիշերվա աստված, շնորհակալ ենք քո պարգևի՝ լուսի համար»: Մեծ անհավատ էր, ամեն ինչից առավել սիրում էր լույսը և կյանքը: Եվ հետո, օրվա վերջում, զանգաղ վեր էր կենում աթոռից, թե վերը տարածում էր ու մեղմածայն երգում. «Այժմ օրը ավարտված է, զիշերն է մոտենում»: Նա գիտեր բոլոր հին հրաշալի երգերը և բոլորն էլ սիրում էր: «Փրկիչ», դոտում էր նա, ձեռքները իրրե թե անհավատ է և ծավրում է: «Փրկիչ, օրհնիր մեր երեկոն նախքան մեր հոգիները»:

հանգստանալը: Մեր ցանկություններն ու մեղքը խոստովանում ենք քեզ, դու կարող ես վերկել և ամոքել մեզ»:

Հեռագրիչը լուց՝ հիշելով իր ընկերոջը, որը տարիներ առաջ մահացել էր:

— Ճշմարիտ է, Քոմ,— ասաց նա,— ճշմարիտ է: Հեռագրատան վարիչը մպտաց իր ծերունի ընկերոջը և խփեց նրա ոտին, ապա գնաց լուսուր հանդիմանելու և գրասենյակը փակելու:

Գլուխ 23

ՄԱՆ, ԻԹԱՔԱ, ՄԻ ԳՆԱ

Հոմեր Մաքսիին վերջապես պատկեց, բայց անկողնում անհանգիստ շուտուժուտ էր դալիս: Երազում տեսավ, որ ինքը նորից վազում էր ցածր արգելիքներով երկու հարյուր քսան յարդ արգելավազք, բայց ամեն անգամ արգելիքն մոտենալիս Բայֆիլդը դեմն էր ելնում և ուզում էր կանգնեցնել: Այնուամենայնիվ, նա փորձում էր թռչել, և երկուսով ընկնում էին: Հաջորդ թռիչքին Բայֆիլդը դարձյալ այդպեղ էր: Ի վերջո, Հոմերի սաթը անպակե ցավեց, որ երբ նորից փորձեց թռչել, ընկավ: Նա վեր կացավ, խփեց Բայֆիլդի դեմքին ու դոռաց:

— Բայֆիլդ, դուք չեք կարող ինձ կանգնեցնել: Երբեք չեք կարող ինձ կանգնեցնել. ինչ տեսակ վազք էլ որ լինի՝ ցածր արգելիքներով, թե բարձր:

Նա նորից սկսեց վազել, սկզբում կաղալով, հետո ավելի ու ավելի թեթև, բայց հաջորդ արգելքը շատ բարձր էր, որեթե ութ ոտնաչափ: Այնուամենայնիվ, Հոմեր Մաքսիին, Իթաքայի, գուցեև ամբողջ Կալիֆոռնիայի ամենամեծ մարզը, հրաշալի կերպով հաղթահարեց այդ արգելքը:

Մյուս երազում նա հեռագրիչի համազգեստ էր հագել և հեծանիվը արագ բռնում էր փողոցն ի վար: Հանկարծ Բայֆիլդը հայտնվեց նրա ճանապարհին: Բայց Հոմերը նրան թափով մի կողմ հրեց:

— Բայֆիլդ,— բղավեց նա,— ես ձեզ ասացի, որ դուք չեք կարող ինձ կանգնեցնել: Նա բարձրացրեց դեկը, և հեծանիվը գետնից բարձրանալով թռավ Բայֆիլդի գլխի վրայով ու թեթև ցած իջավ մյուս կողմում: Սակայն հենց որ հասավ գետնին, Բայֆիլդը նորից կարեց նրա ճանապարհը: Հեծանիվը նորից բարձրացավ գետնից և սկսեց պտտվել:

երա գլխի վերև Բայց այս անգամ այն մնաց վերևում: Բայճիդի դիտից քսան ոտք բարձր: Նա կանգնեց փողոցում զարմացած և դժգոհ:

— Ինչ իրավունք լուծես, գու խախտում ես ձգողականության օրենքը:

— Իմ ի՞նչ գործն է ձգողականության կամ միջին հավասարության, պահանջի ու հասուցման օրենքները և կամ մեկ այլ որևէ օրենք: Դուք ինձ կանգնեցնել չեք կարող: Դուք չեք կարող ինձ կանգնեցնել, հասկացա՞ք: Ճիճու, փողի, կեղտ, ահա թե ինչ էք դուք, ես ձեզ հետ գործ չունեմ:— Ցրիչը շարունակեց իր թռիչքը՝ փողոցում մենակ թողնելով այդ խաչատարակ և ստոր մարդուն:

Այնուհետև Հոմերը հեծանիվով թռավ բարձր, սև ամպերի միջով: Երբ ցրիչը թռում էր երկնքով, նա տեսավ ցրիչի համազգեստով մի ուրիշ հեծանավորի, որը սև ամպերի մեջ ավելի արագ էր սլանում, քան ինքը: Երկրորդ ցրիչը զարմանալիորեն հմտն էր Հոմերին, կարծես նա հենց ինքն էր, բայց միևնույն ժամանակ Հոմերը վախենում էր նրանից: Հոմերը սուրբաց նրա ետևից, որպեսզի պարզի նրա ո՞վ լինելը:

Երկու հեծանավորները երկար ապամոթություն անցան, մինչև որ Հոմերը բավական մոտեցավ նրան: Հանկարծ մյուս ցրիչը շուտ եկավ Հոմերին նայելու, և Հոմերը դարմանքով նկատեց, թե ինչպես մյուս ցրիչը հար և նման էր իրեն: Ոչ այնքան արագաբեկ հմտությամբ, սրբան ինչ-որ ներքին նախազգացում Հոմերին ասում էր, թե իր ախոյա՜նը Մահվան սուրհանդակն է: Հեծանավորները արագ մոտենում էին Իթաքային: Հոմերը արշավեց Մահվան սուրհանդակի ետևից, ավելի արագ շարժվելով, քան երբևէ: Հեռվում նա տեսնում էր քաղաքի հատուկներ լույսերը և զիզեցիկ, զատարկ փողոցները: Հոմերը վճռեց անցնել այդ ախոյանից ու թույլ լույս, որ նա մտնի Իթաքա: Աշխարհում ոչ մի բան ավելի կարևոր չէր, քան թույլ լույս, որ Մահվան սուրհանդակը Իթաքա մտնի:

Երկու հեծանավորները արշավում էին ուժգնորեն և պատշաճության սահմաններում, առանց որևէ խարդախության: Արդեն երկուսն էլ հոգնած էին, բայց, ի վերջո, Հոմերը հասավ մյուս հեծանավորին և սկսեց նրան Իթաքայից հեռու վաճել: Սակայն հանկարծական արագությամբ Մահվան սուրհանդակը վերադարձավ քաղաք: Խորապես հուսախաբված, բայց զեռու ամբողջ ուժգնությամբ բշկելով հեծանիվը, Հոմերը տեսավ, թե ինչպես մյուս համբավարները հասավ Իթաքա: Այնուհետև Հոմերն այլևս չկարողացավ առաջանալ: Մահվան սուրհանդակին վանելու համար ուժ չէր մնացել նրա մեջ: Տղան համարյա ընկավ հեծանիվի վրա և

գառն արտասվեց: Հեծանիվն սկսեց սրընթաց ցած ընկնել, և Հոմերը գոռաց մյուսին:

— Ետ վերագարձի՛ր, Իթաքա մի՛ գնալ, նրանց հանգիստ թող, ես դարձի՛ր:

Ահավոր վշտից տղան լաց եղավ:

Ստեֆա Կլարա փողոցի տանը փոքրիկ Յուլիսիսը կանդանո էր Հոմերի կողքին և լսում էր նրա երազի մեջ արտասվելը: Մութ սենյակի միջով նա քնաց մտք անկողնի մոտ և արթնացրեց նրան: Երբ մայրը վեր կացավ, տղան բռնեց նրա ձեռքից, և նրանք լուռությամբ եկան Հոմերի մահճակալի մոտ: Միսիս Մաքոյին մի պահ լսեց որդուն, Յուլիսիսին պանկեցրեց, վերմակով ծածկեց, այդպես նստեց արտասվող որդու կողքին: Շատ քնքշությամբ նա խոսեց որդու հետ:

— Հանգստացիր, Հոմեր,— ասաց նա,— հանգստացիր: Շատ ես հոգնել, պետք է հանգստանալ: Դե, քնիր, հանգիստ ընիր:

Ցրիչը գաղարից արտասվելուց, և շուտով նրա դեմքի հուզված արտահայտությունը չքացավ:

— Դե, քնիր,— ասաց մայրը նրան,— խաղաղ քնիր:

Տղան քնեց: Մայրը նայեց կրտսեր որդուն, որը նույնպես քնել էր: Եվ հանկարծ սենյակի անկյունում տեսավ Մաքոյու Մաքոյիին, որը նստում էր նրան ու ժպտում: Կինը կամացուկ վեր կացավ, վերջրից դարձրեց իր վերագարձավ իր սենյակը:

Քունը ցրիչին սարսափի տիրապետությունից փոխադրեց ջերմության, լույսի և հանգստի թագավորություն: Հոմեր Մաքոյին այս անգամ իրեն գտավ մի աղբյուրի մոտ, թզնու տակ մեջքի վրա պսակած:

— Այս վայրը,— երազում ասաց նա ինքն իրեն,— պետք է Ռիվերդեյլում լինի, որտեղ առավելի մոտ տեսել եմ թղնկին և արևը, արն սխալես հրճվազին այրում էր, և որտեղ ամեն ինչ ժպտում էր շուրջը: Հիշում եմ այս վայրը: Անցյալ ամառ Մարիուսն ու ես եկանք այստեղ լողանալու, որից հետո նստեցինք առավալի մոտ և զրուցեցինք, թե ինչ ենք անելու, երբ մեծանանք:— Եվ այժմ, գիտակցելով այդ վայրի հանգիստ մեկնվեց ծառի տակի կանաչին և լրջով մոռացավ, որ ինքը ծնած է:

Նրա հագին նորից այն հնամաշ կոստյումն էր, որը հագել էր այն ամառ՝ Մարիուսի հետ այդտեղ եղած ժամանակ: Իր առջև, փխրուն հողի մեջ խրված, նա տեսավ ձկնորսական ձողը, բայց այդ ձողը ամուսնավա այդ օրվա հետ ոչ մի կապ չուներ և այստեղ գտնվում էր շատ հին ժամանակներից: Այժմ, առատորեն աճած խոտի մեջ, Հոմեր Մաքոյին տեսավ հրաշագեղ Հելեն էլիոթիին, իր նման բոբիկ և թեթև հագնված,

որը մի նեղ կածանով գեպի իր կողմն էր գալիս: «Դա Հելեն էլիտթն է, — ասաց Հոմերը ինքն իրեն, — դա իմ փրած օղջիկն է»:

Նա ժպտաց, ապա վեր կացավ ու գնաց նրան ընդառաջ: Առանց մի բառ արտասանելու և հանդիսավորությամբ Հոմերը բռնեց աղջկա ձեռքը և նրանք միասին քալեցին դեպի թզենի: Այստեղ նա հանեց իր շապիկն ու առբառը և սուղվեց առջի մեջ: Աղջիկը գնաց ծառի բնի ետև ու հանեց զոհատը: Հոմերը դիտեց, թե նա ինչպես գնաց գեպի ստուճ, մի պահ կանգ առավ և հետո սուղվեց ջրի մեջ: Նույն հանդիսավորությամբ նրանք լող տվեցին և, կարճ ժամանակ անց դուրս գալով, պստիկեցին ավազի վրա՝ արևի տակ ու քնեցին:

Օգիտ 24

ԾԻՐԱՆԻ ԾԱՌԸ

Յուլիսիա Մարտին շատ վաղ արթնացավ և արևի տակ առաջին ճառագայթների տակ թռչկոտելով գնաց կով ունեցող հարևանի բակի ուղղությամբ: Բակ հասնելով, Յուլիսիա տեսավ կովը: Փոքրիկ տղան կանգնեց և երկար դիտում էր: Վերջապես կովատերը դուրս եկավ անակից՝ ձեռքին մի դուլ և մի աթոռակ: Մարդը մոտեցավ կովին և սկսեց կթել: Յուլիսիա ավելի մոտեցավ և կանգնեց մարդու ճիշտ ետևը: Եվ, որովհետև գեղեսկ լավ չէր տեսնում, նա ծոնկի եկավ համարյա կողմի տակ: Մարդը տղային տեսավ, բայց ոչինչ չասաց: Նա շարունակեց կթել: Իսկ կովն ահա շրջվեց և նայեց Յուլիսիային, Յուլիսիան էլ նայեց կովին: Ըստ երևույթին, կենդանուն դուր չեկավ տղայի այդքան մոտ լինելը: Յուլիսիա ելավ կովի տակից, հեռացավ և շարունակեց դիտել: Կովը իր հերթին նայում էր Յուլիսիային այնպես, որ փոքրիկ տղան հասկացավ, որ իրենք բարեկամացան:

Տուն վերադառնալու ճանապարհին Յուլիսիա կանգ առավ դիտելու, թե ինչպես է մյուս հարևանը ամբար շինում: Այդ մարդը շատ բարձրահասակ էր, նյարդային և անհամբեր. նա չպետք է ձեռնարկեր այդպիսի աշխատանք: Նա կատաղությամբ էր աշխատում, ամեն տեսակ սխալներ թույլ տալիս, Յուլիսիա դիտում էր նրան ու ոչինչ չէր հասկանում:

Յուլիսիա Սանթա Ֆլարա պողոտա վերադարձավ ճիշտ այն ժամանակ, երբ միտար Արենան հեծանիվով աշխատանքի էր գնում: Մերի Արենան դռնից ձեռքով հրածեղ տվեց հորը և տուն մտավ:

Շաբաթ էր, Իթաքայի դպրոցականների ամենափրկիչ օրը: Փոքր-

ինչ հետո դանվող մի տնից դուրս եկավ ութ-ինը տարեկան մի աղջուկ: Յուլիսիա ձեռքով ողջունեց այդ տղային և տղան պատասխանեց: Այդ տղան Լայոնել Քեթսոն էր, որին թեև հարևանները հիմար էին համարում, սակայն մարդկային մի մեծ էակ էր, հավատարիմ, բարի և վիհանձն: Մի պահ հետո Լայոնելը նորից նայեց Յուլիսիային և, շիմանալով անելիքը, դարձյալ ձեռքով ողջունեց: Յուլիսիա պատասխանեց: Այսպես այդ փոխադարձ ողջույնը շարունակվեց կանոնավոր բնորոշումներով, մինչև որ Աթաքի մթերային խանութի կողքի տնից դուրս եկավ Օլիվուս Գոթլիբը:

Օգին թաղի երեխաների առաջնորդն էր դարձել այն օրվանից, ինչ Հոմեր Մարտին, տասերեկու տարեկան դառնալով, հրաժարվել էր այդ գիրքից: Նոր առաջնորդը նայեց շուրջը, տեսնելու համար, թե Հեկտորներից ովքեր են ներկա նա արհամարհեց Լայոնելին՝ իբրև հիմարի և Յուլիսիային՝ իբրև փոքրի, սակայն ողջունեց երկուսին էլ: Ապա գնաց փողոցի կենտրոնը և սուրեց՝ լրագրավաճառ տղաներին հատուկ դժուր Դա մի զիչ սուրեց էր, շատ հեղինակավոր, իսկա հրամայական ու անպայմանորեն վճռական: Օգին սպասեց այն մարդու վտանգությամբ, որը գիտե, թե ինչ է անում և ինչ արդյունքի պիտի հասնի: Անմիջապես լուսամուտներ բացվեցին և պատասխան սուրեցներ լավեցին: Շուտով մի խումբ երեխաներ վազելով կան փողոցի անկյունը: Մի քանի րոպեում խումբը հավաքված էր: Օգի Գոթլիբը՝ առաջնորդը, Նիքի Փալոդան, Ալֆ Ռայթը և Շեկ Մանուկյանը:

- Ո՞ր եք գնում, Օգի,— ասաց Նիքին:
- Գնում եմք տեսնելու, թե Հենդերսոնի ծիրանները հասնո՞ւ են,— ասաց Օգին:
- Ես կարող եմ դալ, Օգի,— հարցրեց Լայոնելը:
- Աթի, Լայոնել,— ասաց Օգին,— եթե հասած լինեն, մի քիչ կը զանա՞ս:
- Կողանալը մեղք է,— ասաց Լայոնելը:
- Ճիշտ է, բայց դա չի վերաբերում ծիրաններին,— հանդիսավոր ասաց Օգին,— իսկ դու, Յուլիսիա,— ասաց նա,— դեռ տուն: Մա փոքր տղաների գործը չէ՝ վտանգավոր է:
- Յուլիսիա երեք քալի հեռացավ, կանգնեց և դիտեց: Նա վերադարձված չէր Օգիի հրամաններից: Նա հասկանում էր օրենքը: Նա պարզապես զեռ պետք եղածին լսի մեծ չէր: Ու թեև ուղում էր հարգել օրենքը, բայց չէր կարողանում դիմանալ խմբի մեջ լինելու ցանկությամբ:
- Տղաները շարժվեցին գեպի Հենդերսոնի այգին: Փոխանակ փողոց-

Ներքով ու մայրերով դնալու, նրանք անցնում էին զատարկ բակերով, մտազույցում էին ցանկապատերի վրայով: Նրանք ուղում էին այդտեղ հասնել ղժվարի, արհամարհողական ճանապարհով: Որոշ Հեռավորություններից նրանց հետևում էր Յուլիանոսը:

— Հասած ծիրանը աշխարհի ամենահամեղ միրգն է,— ասաց Օգին իր խմբի անդամներին:

— Մթնի ծիրանը մարտին է հասնում,— հարցրեց Նիբի Փալոդան:

— Նախ, համարյա թե այդին է,— ասաց Օգին,— և երկրորդ, մտածաբան ծիրանը շատ կարճ ժամանակում հասնում է, եթե արև է լինում:

— Վերջերս անձրև էր գալիս,— ասաց Ալֆ Ռայֆը:

— Քո կարծիքով, որտեղից է ծիրանը սնունդ առնում,— ասաց Օգին,— չրից և անձրևից: Միրանի համար անձրևը նույնքան անհրաժեշտ է, որքան արևը:

— Տերեկը՝ արև, գրշիկը՝ անձրև,— ասաց Ենի Մանուկյանը,— սուրբացրու և ջուր տուր: Ես գրող կգամ, որ այդ ծառի վրա բազմաթիվ հասած ծիրաններ կլինեն:

— Երանի այդպես լինի,— ասաց Ալֆ Ռայֆը:

— Միրանները համար դա դեռ շատ շուտ է,— ասաց Նիբի Փալոդան:— Անցրայ տարի հունիսին հաղթել հասուն:

— Դա անցյալ տարի էր,— ասաց Օգին,— այս տարին ուրիշ է:

Եսրը հարյուր մետր հեռավորության վրա տղաները կանգնեցին՝ հիանալու համար այդ հուշակալոր ծիրանի ծառով, որը ամբողջությամբ կանաչ էր, դեղնեցիկ, շատ հին՝ շատ մեծ: Այն կանգնած էր Հենդերսոնի բակի անկյունում: Տասր տարի էր, ինչ թաղի տղաները հարձակվում էին ծերուկ Հենդերսոնի ծիրանի ծառի վրա: Հին, կիսաբանդ տան մեջ միտար Հենդերսոնը ամեն գարնան ուրախ անհամբերությամբ սպասում էր նրանց գալուն, միշտ գոհացնելով մանուկներին, որովհետև երևում էր վերջին բուսական ու, վախեցնելով, փախցնում էր նրանց: Եվ հիմա էլ լուսամտալի վարագույրի ետևից, միտար Հենդերսոնը գլուխը բարձրացրեց գրքից:

— Օհ, մի տեսեք,— ասաց նա ինքն իրեն:— Մարտի մեջ, համարյա ձմռանը, ծիրանը բողբոջալու են գալիս: Մի սրանց նայեցեք:— Նա նարից նայեց տղաներին, շնչալուով, կարծես թե ինքը գրանցից մեկը լինեք:— Գալիս են ծերուկ Հենդերսոնի ծառից ծիրան գողանալու,— ասաց նա:— Ահա, գալիս են, կամացուկ մոտենում են, հա, հա,— ծիծաղեց նա,— մի գրանց նայիր, նայիր այդ պոմոլոգիկ: Հավատացնում եմ՝ կարո սարեկանից մեծ չի լինի: Եստեղի է: Եկեք, եկեք, մտանցեք իմ

հրաշալի ծառին: Եթե կարողանալի այս պահին ձեզ համար ծիրանները հասցնել, անդաման կանեի...

Միտար Հենդերսոնը զիտում էր, թե ինչպես Օգին հրահանգում, ուղղություն էր տալիս տղաներին, առաջնորդում էր հարձակումը: Տղաները աշխարհայամբ շքադատեցին ծառը: Նրանց սրտերում վախի ու հույսի խառնուրդ կար: Եթե նույնիսկ ծիրանները խակ լինեին, գործի էությունը չէր փոխվում, նշանակություն չունեի՝ իրենք հասած ծիրանի գողության էին եկել, թե՛ խակ: Իհարկե, լավ կլինեք, որ ծիրանները հասած լինեին: Նրանք վախենում էին Հենդերսոնից, վախենում էին մեղքից, բռնվելու վտանգից և հանցանքից, վախենում էին, որ մի քիչ շուտ են եկել, և ծիրանները կարող են խակ լինել:

— Գուցե տանը չե, Օգի,— շնչաց Նիբի Փալոդան, երբ տղաները համարյա հասել էին ծառին:

— Տանն է,— ասաց Օգին,— նա միշտ տանն է: Պարզապես թաքնվում է: Դա ծողակ է: Նա ուղում է մեզ բռնել: Բոլորը ուղղիք եղեք: Դժվար է ասել, թե նա որտեղ կլինի: Իսկ դու, Յուլիանոս, անմիջապես տուն գնա:

Յուլիանոսը հնազանդությամբ երեք քայլ ետ գնաց և կանգնեց դիտելու արտասովոր մենամարտը արտասովոր ծառի հետ:

— Հասած են, Օգի,— ասաց Ենիկը,— ինչ-որ դեղնալուս բան տեսնո՞ւմ ես:

— Միայն կանաչ,— պատասխանեց Օգին:— Գրանք տերեւներ են: Միրանները տակն են լինում: Բոլորը հանդիստ մնացեք: Որտեղ է կայունելը:

— Ես աշտեղ եմ,— շնչաց կայունելը: Նա սարսափելի վախեցել էր:

— Կավ,— ասաց Օգին,— պատրաստ եղեք: Հենց որ ծերուկ Հենդերսոնին տեսեք, փախեք:

— Իսկ որտեղ է նա,— ասաց կայունելը այնպես, կարծես Հենդերսոնը կարող էր անտեսանելի լինել և կամ նապաստակից ոչ մեծ մի բան, որը կարող է խոտերի միջից հանկարծ վրա ցատկել:

— Ի՞նչ է նշանակում որտեղ է,— ասաց Օգին,— նա հավանաբար տանն է, բայց երբեք չի կարելի հասկանալ Հենդերսոնին: Կարող է թաքնված լինել գրսում, ինչ-որ տեղ, սպասելով, որ մեզ անակնկալի բերի:

— Դու՞ ես ծառը բարձրանալու, Օգի,— հարցրեց Ալֆ Ռայֆը:

— Հասել էլ ո՞վ,— ասաց Օգին,— իհարկե ես, բայց նախ գոնե տեսնեք ծիրանը հասած է:

— Հասած թե խակ,— սասց Շեկ Մանուկյանը,— մենք պետք է գո-
նե մի քանի հատ գողանանք:

— Անշուշտ,— սասց Օգին:— Անշուշտ պետք է գողանանք: Իսկ եթե
հասած է, պետք է շատ գողանանք:

— Իսկ վաղը, կիրակնօրյա դպրոցում, ի՞նչ պետք է ասես, Օգի,—
հարցրեց Լայոնելը:

— Միրան գողանալը այն գողությունը չէ, որ գրված է Ավետարա-
նում,— սասց Օգին:— Մա ուրիշ բան է:

— Այդ դեպքում ի՞նչո՞ւ ես վախենում,— հարցրեց Լայոնելը:

— Ո՞վ է վախենում,— սասց Օգին:— Մենք պետք է պարզապես
զգուշ լինենք և վերջ: Ինչո՞ւ բռնվենք, երբ կարող ենք փախչել:

— Ես ոչ մի հասած ծիրան չեմ տեսնում,— սասց Լայոնելը:

— Դու ծառը տեսնում ես, չէ՞,— հարցրեց Օգին:

— Մառը շատ լավ տեսնում եմ,— սասց Լայոնելը,— բայց միայն
այդքանը: Պարզապես մի մեծ ծառ է, ամբողջությամբ կանաչ: Բայց,
իբր, շատ զեղեցիկ ծառ է, այնպես չէ՞, Օգի:

Խոսմբն արդեն ծառի տակ էր: Յուլիսիսը, մի բիշ հեռվից, հետե-
վում էր նրանց: Նա բոլորովին չէր վախենում: Նա ամենևին բան չէր
հոսականում, բայց վստահ էր, որ սա շատ կարևոր գործ է՝ և կապված
ծառի հետ, և ծիրանի: Տղաները ուսումնասիրեցին ծիրանենու ճյուղերը,
որոնք կանաչ էին, մատղաշ տերևներով: Միրանները բոլորն էլ փոքր
էին, շատ խակ և համանաբար շատ պինդ:

— Դեռ չեն հասել,— սասց Ալֆ Ռայֆը:

— Ճիշտ է,— բնորոնեց Օգին:— Ինձ թվում է, որ մի քանի օր էլ
պետք է սպասել: Գուցե հաջորդ շաբաթ:

— Հաջորդ շաբաթ, անպայման,— սասց Շեկը:

— Բայց շատ առատ է,— սասց Օգին:

— Մենք չենք կարող գատարի ձեռքով վերադառնալ, Օգի,— սասց
Շեկը:— Գոնե մի հատ պիտի քաղենք, խակ թե հասած, գոնե մի հատ,
անսրյաման:

— Օ բեյ,— սասց Օգին:— Ես մի հատ կքաղեմ, իսկ դուք պատ-
րաստ եղեք փախչելու:— Օգին թռավ, կախվեց մի ցածր ճյուղից: Խոսմ-
բը, միտար Հենդերսոնը և Յուլիսիսը հետևում էին նրան հիացումով,
զարմանքով և համիշտակությամբ: Այդ պահին միտար Հենդերսոնը տնա-
կից դուրս եկավ ու կանգնեց աստիճանների վրա: Բոլոր տղաները ճրճ-
զուկների երամի նման շաղ եկան:

— Օգի,— բզավեց Շեկ Մանուկյանը,— Հենդերսոնը:

Ինչպիսի վախեցած օրանդտանազր ջունդիում, Օգին ծառի վրայից

նայեց շուրջը, կախվեց մի ճյուղից և իրեն ցած գցեց: Նա վազել սկսեց
ոտքը գեռ գետնին շատած, բայց նկատելով Յուլիսիսին, հանկարծ
կանգ առավ և գոռաց տգայի վրա:

— Յուլիսիս, վաղի՛ր, փախի՛ր:

Սակայն Յուլիսիսը տեղից շարժվեց: Նա ոչինչ չէր հասկանում:
Օգին ետ դարձավ, վազեց գետնի ադան, գրկեց նրան ու ետ վազեց, իսկ
Հենդերսոնը նայում էր: Երբ տղաները անհայտացել էին, ու ամեն ինչ
նորից խաղաղվել էր, ծերունին ծպտաց, նայեց ծառին: Հետո շրջվեց ու
սուս մտավ:

Գլուխ 25

ԵՐՁԱՆԻՆ ԵՂԻՐ, ԵՐՁԱՆԻՆ ԵՂԻՐ

Կերով Հենդերսոնի այգուց փախչելուց հետո Օզյուստ Գոթիլբի
գաղտնի ընկերության անգամները մեկը մյուսի ետևից վերադար-
ձան և հավաքվեցին Արալի խանութի առջև՝ սպասելով իրենց առաջնոր-
դին: Ի վերջո, մի նբրանքից դուրս եկավ այդ մեծ մարդը՝ Յուլիսիսի
ձեռքից բռնած: Գաղտնի ընկերության անգամները լուռ սպասեցին
առաջնորդի մոտենալուն: Երբ նա հասավ, բոլորը հարցական նայեցին
նրա դեմքին, և Ալֆ Ռայֆը վերջապես հարցրեց.

— Միրան կարողացա՞ր քաղել, Օգի:

Առաջնորդը նայեց թերահավատին և սասց.

— Իդուր ես հարցնում: Գու ինքը տեսար, որ ես ծառի վրա էի,

ուրեմն պիտի իմանաս, որ քաղել եմ:

Խմբի բոլոր անգամները սկսեցին խոսել (Բոլբը, բացի Լայոնե-
լից, որը, ըստ երևույթին, խմբի անդամ չէր): Նրանք հիացմունքով բա-
ցականչեցին.

— Տեսնենք, Օգի: Յուլց տուր ծիրանը:

Փոքրիկ Յուլիսիսը նայում էր նրանց, բայց լրիվ չէր ըմբռնում կա-
տարվածի խորհրդավոր իմաստը, թեև վստահ էր, որ այն, ինչ կա-
տարվում է, այդ պահին ավելի կարևոր է, քան աշխարհում որևէ ուրիշ
բան:

— Յուլց տուր տեսնենք դողացածը ծիրանը, Օգի:— նորից ասացին
խմբի անգամները,— դե ցույց տուր:

Օզյուստ Գոթիլբը առանց բառ արտասանելու ձեռքը մտքից վեր-
նաղղեառի զբոյանը և, դուրս հանելով սեղմված բութեցքը, առաջ մեկ:

ենց Էնտերդինը շրջապատեցին նրան՝ հայացքները բուռնցբից չհեռացնելով։ Նրա բոլորը հարգարկից լռեցին, Օդյուստ Գոթլիբը բացից ափսոսանքով։ Այնտեղ, ափի մեջ, կար մի փոքրիկ, կանաչ, լորի ձվի մեծութչան ծիրան։

Մեծ մարզարկի հետևորդները ծպտացին, ափի մեջ տեսնելով այդ հրաշքը, և կայունը, բոլորի մեջ ամենաբարին, որը թեև կրոնական այդ աղանդի լիկրով անդամը չէր, բարձրացրեց Յուլիսիսին, որպեսզի նա էլ հարողանար զմայլվել այդ կանաչալուծ գնդով։ Տեսնելով կանաչ ծիրանը, Յուլիսիսը ցնցվեց, ցած իջավ և վազեց դեպի տուն։ Նա ոչ թե հիասթափվել էր, այլ ուզում էր տեսածը որևէ մեկին պատմել։

Այդ ժամանակ խանութից դուրս եկավ ինքը Արան, այն մարդը, որը լոթ տարի առաջ, Կալիֆոռնիայի Էթաքա քաղաքի այդ անկյունում հիմնել էր «Արայի շուկա» կոչվող կրպակը։ Սպիտակ գոգնոցով նսգաբաժանող բարձրահասակ, նիհար, թախծոտ, բայց միաժամանակ զվարթ մարդ էր։

Նա մի պահ կանգնեց խանութի շեմքին, գիտեց նոր մեխիպին, և նրա աշակերտներին, լսեց նրանց հիացական բացականությունները արագան կոտրի առաջ, ապա ասաց.

— Է՛յ, Օգի, դո՛ւ, Շեկ, Նիքի, Ալֆա, դո՛ւ, կայունել, այդ ի՞նչ բան է՝ Միաշալ նահանգների կոնգրե՞սը վաշիդոտոտում, Գեոցեք և ուրիշ տեղ գումարեցե՞ք ձեր այդ կարերը հավաքույթի։ Մա խանութ է, ոչ թե կոնգրես։

— Այս բուռնին, միստր Արա,— պատասխանեց Օդյուստ Գոթլիբը,— մենք անմիջապես կզնանք փողոցի մյուս կողմը։ Ուղո՛ւ՛մ եք ծիրան տեսնելը։

— Գու ծիրան ունես,— ասաց խանութպանը,— որտեղի՞ց։

— Մառի վրայից,— ասաց Օգին,— ուղո՛ւ՛մ եք տեսնել։

— Հիմա ծիրանի ժամանակը չի,— ասաց խանութպանը։— Միրանը կլինի երկու ամիս հետո, մայիսին։

— Մա մարտի ծիրան է,— խանութպանին ասաց Օդյուստ Գոթլիբը՝ թափառող գերվիշնների առաջնորդը։— Ա՛յ, նայեցե՛ք։— Նա դարձյալ բացեց բուռնցբը, մեջտեղ հանելով կանաչ, կարծր պտուղը։— Նսգեցե՛ք, միստր Արա,— առաջ Օգին և ավելացրեց,— գեղեցիկ է, այնպե՛ս չէ՞։

— Լավ, լավ,— ասաց միստր Արան,— գեղեցիկ է, շատ գեղեցիկ ծիրան է։ Այժմ գնացեք և ուրիշ տեղ գումարեցե՛ք Միացյալ Նահանգների կոնգրեսը։ Այսօր շարքի է, թույլ ավեր առետուր անել։ Ի՞նչ եք

առաջնու վաղ հավաքվել այս փոքրիկ խանութի առջև։ Փոքրիկ խանութ է, հաճախորդները կվախենան, կփախչեն։

— Շատ լավ, միստր Արա,— ասաց Օգին,— մենք չենք խոնվի ձեր խանութի առաջ։ Մենք փողոցի մյուս կողմը կգնանք, Եկեք, տղա-

Միստր Արան դիտեց Ֆանտիկոս աղանդավորների հեռանալը։ Նա ուզում էր խանութ վերադառնալ, կրք մի փոքրիկ տղա, շատ եման իրեն, խանութից դուրս եկավ և կանգնեց կողքին։

— Հայրիկ,— ասաց փոքրիկը։

— Ի՞նչ է, Ջոն,— հայրը պատասխանեց իրենց մայրենի լեզվով։

— Ինձ խնձոր տուր,— ասաց նա լքութլամբ, համարյա տխուր։

Հայրը բռնեց որդու ձեռքը, նրանք մտան խանութ և մոտեցան այն արկղին, որի մեջ թարմ մրգեր կային։

— Խնձոր,— հարցրեց հայրը տղային։ Նա վերցրեց արկղի լավագույն խնձորը և տվեց տղային,— ահա քեզ խնձոր։

Հայրը վաճառակցի և տեսնեց ինչպե՛ս մի հաճախորդի սպասարկելու և միաժամանակ նայեց որդուն, որը նույնքան թախծոտ էր, որքան ինքը, թեև անվազն քառասուն տարեկանությամբ կար նրանց միջև։ Տղան ծի մեծ պատառ կծեց, դանդաղ ծամեց, կուլ տվեց և մի պահ հորը թվաց, որ նա էլ է մտածում խնձորի մասին, ինչպես ինքը։ Խնձորը, սակայն, տղային երջանիկ շղարձեց։ Նա այն դրեց սեղանին, հոր առջև, և հետո նայեց նրան։ Ահավասիկ նրանք, հայր և որդի, Կալիֆոռնիայի իթաքա քաղաքում, հավանաբար լոթ հաղար մղուն հետո այն վայրից, որը դարձրել էր իրենց հայրենիքն էր եղել։ Բնական է, որ Թախիծ կար նրանցից յուրաքանչյուրի աչքերում։ Բայց արդյո՞ք նույն թախիծը չէր լինելու, եթե նրանք ապրեին այստեղից լոթ հաղար մղուն հետո՞ իրենց տանը, հայրենիքում։ Հայրը նայում էր որդուն և նրա մեջ տեսնում էր իր սեփական դիմապոկերը։ Իր իսկ աչքերն էին և աչքերի խորքում՝ իր իսկ դժբախտությունը։ Փոքրիկը նույն մարդն էր, միայն ավելի երիտասարդ։ Հայրը վերցրեց մերժված խնձորը, մի պատառ կծեց և սկսեց աղմուկով ծամել և կուլ տալ։ Գուցե ուտելու արագուսնելու և ծամելու աղմուկի մեջ խնդրի վիշտը։ Բացի այդ, խնձորը վատ-ցանկանում ուտել, ինքը պետք է ուտեր, թեև ախորժակ չուներ ու խրնձոր չէր սիրում։ Նա պարզապես գիտեր, թեև ախորժակ չուներ ու խրնձոր չէր սիրում։ Նա պարզապես գիտեր, որ սխալ է որևէ բան փշաջնելը։ Նա շարունակեց կծել խնձորը, ծամել ու կուլ տալ։ Բայց զգաց, որ այժև չի կարող, խնձորը շատ մեծ էր։ Ստիպված էր դրա մի մասը

դեն նետելու եւ իրեն ոչ հատուկ անհողութեամբ, դուցե մի քիչ ամփոստա-
լով, նա խնձորի մնացորդը զցնց աղբարկղը:

Այդ ժամանակ տղան նորից խոսեց.

— Հայրի՛կ:

— Ի՞նչ է, Զոն, — պատասխանեց հայրը:

— Ինձ նարինջ տուր, — ասաց տղան:

Հայրն ընտրեց ամենամեծ նարինջը և մեկնեց որդուն:

— Նարի՞նջ ես ուզում, — ասաց նա, — շատ լավ, ահա քեզ նա-

բինջ:

Տղան կծեց նարինջի կեղևը, հետո սկսեց մասններով հեռացնել կե-
ղևը: Սկզբում մասնները դանդաղ էին աշխատում, բայց վարպետորեն,
հետո սկսեցին շարժվել այնպիսի արագությամբ, որ ոչ միայն տղային,
այլև հորն էլ թվաց, որ կեղևի տակ ոչ թե ծառի պտուղն է, ոչ թե սո-
վորական մի նարինջ, այլ նրա սրտի բոլոր ցանկությունների իրակա-
նացումը: Տղան նարինջի կեղևները դրեց սեղանին, հոր առջև, նարինջը
կիսեց, մի շերտ անջատեց, դրեց բերանը, ծամեց և կուլ տվեց: Բայց
կանաչում: Գա պարզապես նարինջ էր և ոչ սրտի ցանկությունների իրա-
կանացում: Տղան մի պահ սպասեց, ապա նարինջի մնացորդը դրեց հոր
առջև: Նորից հայրը փորձեց ավարտել որդու անավարտ գործը: Բայց
շուտով հոգնեց և նարինջի համարյա կեսը նետեց աղբարկղը:

— Հայրի՛կ, — մի րոպե հետո նորից խոսեց տղան, և հայրը նորից
պատասխանեց:

— Ասա, Զոն:

— Ինձ կոնֆետ տուր, — ասաց տղան:

— Կոնֆե՞տ, — հարցրեց հայրը, — շատ լավ, ահա քեզ կոնֆետ:

Կոնֆետի բաժնից հայրը ընտրեց երեխաների շատ սիրած հինգ
սենթանոց կոնֆետը և տվեց որդուն: Տղան լավ զննեց այն, հանեց վրա-
յի թուղթը, մի մեծ կտոր կծեց շոկոլադով պատած կոնֆետից, նորից
կոնֆետ էր, բազմ, ալո, բայց ուրիշ ոչինչ, ոչինչ: Տղան հորը վերա-
դարձրեց այդ կոնֆետը, որը, ավազ նրան երջանկություն չէր բերել:
Հայրը համբերությամբ իր վրա վերցրեց այն լիշտեցնելու պատահա-
նությունը: Նա վերցրեց կոնֆետի կտորը, կծեց, հետո փոխեց միտքը,
նույնպես և կոնֆետը նետեց աղբարկղ: Զգիտեց այն մտքովանց, որտեղ այժմ
մակվեց զայրույթով և մտքում անիծեց այն մտքովանց, որտեղ այժմ
ապրում են լոթ հազար մղոն հեռու, և մի ժամանակ, թեև հարևան էին,
իրենց նկատմամբ եղել էին անմարդկային, անողորմ, կամ անելազոր
տղետ. «Ախ, շներ», հայհույեց նա սրտի խորքից:

Որդին զարձյալ խոսեց հոր հետ.

— Հայրի՛կ, — ասաց նա:

— Հա, Զոն, — պատասխանեց հայրը:

— Ինձ բանան տուր, — ասաց տղան:

Հայրն այս անգամ ծանր հառաչեց, բայց հույսը չկորցրեց.

— Բանա՞ն, — ասաց նա, — շատ լավ, բանան տամ: — Նա ուշա-

դիր զննեց մրցերի կույտերի վրա կախված բանանի ողկույզը և վեր-
ջապես գտավ այն մեկը, որը նրա կարծիքով լավագույնն էր, ողկույզի
ամենահասուն և ամենաբազր բանանը: Նա այդ բանանը պոկեց և
մեկնեց որդուն:

Այդ պահին խանութ մտավ մի հաճախորդ, մի մարդ, որին միսար
Արան երբեք չէր տեսել: Մի օտարական: Խանութպանն ու ճանապար-
հորդը գլխով իրար թեթևակի բարևեցին, հետո անձանոթն ասաց.

— Բլիթ ունե՞ք:

— Բլիթ, — հարցրեց խանութպանը պատրաստակամությամբ, —
ի՞նչ տեսակ բլիթ եք ուզում:

Մի ուրիշ հաճախորդ էլ մտավ խանութ: Այս հաճախորդը Յուլիսիս
Մաքոլին էր: Նա մի կողմ կանգնեց և սկսեց դիտել շուրջը: Նա լսում էր
ամեն ինչ և իր հերթին սպասում:

— Չամիչով բլիթ ունե՞ք, — հարցրեց օտարականը նպարավաճա-
ռին:

— Չամիչով բլիթ, — հարցրեց խանութպանը: Դժվար հարց էր —
Բլիթ չամիչով, — նորից ասաց նպարավաճառը՝ համարյա շնչալուրով: —
Չամիչով բլիթ, — կրկնեց նա: Խանութպանն իր շուրջը նայեց: Նրա որ-
դին բանանը դրեց սեղանին, հոր առջև:

— Հայրի՛կ, — կանչեց տղան:

Հայրը հայացքը սևեռեց որդու վրա, հետո ասաց արագ.

— Դու խնձոր ուզեցիր, ես քեզ խնձոր տվեցի, նարինջ ուզեցիր,
ես քեզ նարինջ տվեցի, կոնֆետ ուզեցիր, ես քեզ կոնֆետ տվեցի, բանան
ուզեցիր, ես քեզ բանան տվեցի: Հիմա՞ ինչ ես ուզում:

— Բլիթ, — ասաց տղան:

— Ի՞նչ տեսակ բլիթ ես ուզում, — ասաց հայրը որդուն, ատանց
մտածալու հաճախորդին և փաստորեն պատասխանելով նրան, բայց
և միևնույն ժամանակ դիմելով բոլորին, բոլորին, բոլոր նրանց, ովքեր
որևէ բան են ուզում:

— Բլիթ, որի մեջ չամիչ լինի, — ասաց տղան:

Կատաղությունից ատամները սեղմելով, հայրը իր պատասխանը

համարչա շնչաց որդուն, բայց փոխանակ որդուն նայելու, նայեց հաճախորդին:

— Բլիթ լունեմ,— շնչաց նա,— ոչ մի տեսակի լունեմ: Ինչի՞ համար եք բլիթ ուզում: Ես ամեն ինչ ունեմ, բայց ոչ բլիթ: Ի՞նչ է բլիթը, ի՞նչ եք ուզում:

— Բլիթ,— ասաց օտարականը համբերությամբ,— փոքր երեխայի համար է:

— Բլիթ լունեմ,— նույն ասաց նպարավաճառը— Ես նույնպես փոքր երեխա ունեմ,— խանութպանը ցույց տվեց որդուն,— ես նրան խնձոր եմ տալիս, նարինջ, կոնֆետ, բանան, շատ ընտիր բաներ,— նա նայեց հաճախորդի աչքերի մեջ և ասաց համարչա բարկությամբ:

— Ի՞նչ եք ուզում:

— Ի՞նչ եղբոր տղան,— պատասխանեց հաճախորդը.— հիվանդ է: Նա լաց է լինում, բլիթ է ուզում, բլիթ, որի մեջ չամիչ լինի:

Բայց որովհետև ամեն մարդ իր կյանքով է ապրում և յուրաքանչյուր կյանք իր պահանջն ունի, ուստի նպարավաճառի որդին նորից նայեց հորը և ասաց.

— Հայրի՛կ:

Բայց այս անգամ հայրը նույնիսկ չնայեց որդուն: Նա հույս էր մարդուն, որի եղբորորդին հիվանդ էր և լամիչով բլիթ էր ուզում: Նա այդ մարդուն նայեց հասկացողությամբ, համակրանքով և, միտմամանակ, գեղեցիկան ինչ-որ գայությունով, ոչ թե այդ մարդու դեմ, այլ աշխարհի դեմ, հիվանդության, վշտի դեմ, թախիծի դեմ, որը ուզում է այն, ինչ երբեք չի կարող ունենալ: Խանութպանը բարկացած էր նաև ինքն իր դեմ, որովհետև չնայած ինքն այս խանութը բացել էր Կալիֆոռնիայի Իթաքա քաղաքում, իր հայրենիքից լոթ հազար մղոն հեռու, բայց լամիչով բլիթ լունեմ, լունեմ այն, ինչ հիվանդ երեխան է ուզում: Խանութպանը նայեց որդուն և ասաց անձանոթին.

— Խնձոր, նարինջ, կոնֆետ, բանան... խնդրեմ, բայց ոչ բլիթ: Նա իմ որդին է: Երեք տարեկան է, հիվանդ չէ, բայց շատ բաներ է ուզում: Խնձոր է ուզում, նարինջ, կոնֆետ է ուզում, բանան է ուզում: Չգիտեմ ինչ է ուզում, ոչ ոք չգիտե, թե ինչ է ուզում: Նա պարզապես ուզում է: Նախում է ասածուն և ասում՝ տուր ինձ այս, տուր ինձ այն, բայց երբեք զո՛հ չէ: Միշտ ուզում է և միշտ զժգո՛հ է: Իսկ խեղճ աստվածը ոչինչ չունի տխրությունը ամբողջում համար: Նա մարդկանց տվել է ամբողջ աշխարհը, արևի լույս, մայր, հայր, եղբայր, քույր, հորեղբայր, պարմիկ, տուն, հող, վաճառան, սեղան, մահճակալ, խեղճ աստ-

ված ամեն ինչ տվել է, բայց ոչ ոք երջանիկ չէ. բոլորը այդ հիվանդ փոքրիկի նման են, բոլորն ասում են՝ «Չամիչով բլիթ տվե՛ք»:— Խանութպանը մի պահ լուռ մնաց, հողոց հանեց, ապա գոռաց.

— Չամիչով բլիթ լունեմ:

Նպարավաճառն սկսեց անհամբերությամբ և համարչա յիհհա-սըանը քայլել խանութում: Նախ՝ մի թղթի տուրակ վերցրեց, լայն բացեց, ապա սկսեց զայրությամբ տուրակը լցնել մրգով:

— Ահա նարինջ,— ասաց նա,— շատ գեղեցիկ է: Ահա խնձոր՝ հրաշալի բան է: Ահա բանան, շատ լավ համ ունի:— Եվ մեղմորեն, այդ մարդու և նրա հիվանդ եղբորորդու նկատմամբ անսահման համակրանքով լցված, խանութպանը տուրակը մեկնեց հաճախորդին:— Տարեք փոքր երեխային, — ասաց նա, — գուցե նա լաց չլինի: Ահա, տարեք սրանք փոքրիկ տղային: Մի վճարեք: Ես փող չեմ ուզում:— Եվ ապա հագիվ լսելի ձայնով կրկնեց.— Չամիչով բլիթ լունեմ:

— Նա լաց է լինում,— ասաց անձանոթը,— նա շատ վատ է զգում: Ասում է՝ չամիչով բլիթ եմ ուզում: Եստ շեղհակալ եմ, բայց մենք փոքրիկ տղային խնձոր, նարինջ և ուրիշ բաներ արդեն տվել ենք:— Մտաբոլորտայրակը դրեց սեղանին:— Հիվանդ տղան ասում է՝ «Ինձ լամիչով բլիթ տվե՛ք»: Բլ խնձորը, ոչ էլ նարինջը շեն օգնում: Ներեցեք,— ասաց մարդը:— Գնամ մյուս խանութը փորձեմ: Գուցե այնտեղ լամիչով բլիթ գտնվի:

— Եստ լավ, բարեկամս,— շնչաց խանութպանը,— շատ լավ: Գուք գնացե՛ք այդ խանութում էլ փնտրեցեք, բայց նրանք էլ լամիչով բլիթ չունեն: Ոչ ոք չունի:

Համարչա ամաչելով, օտարականը խանութից դուրս եկավ: Ամբողջ մի բուռն նպարավաճառը իր սեղանի էտեռն կանգնած նայում էր որդուն: Եվ հանկարծ սկսեց խոսել իր մայրենի լեզվով, հայերեն:

— Աշխարհը գժվել է,— ասաց նա փոքր տղային,— պատերազմի այս օրերին, Թուսսապանում, որ այնքան մտ է մեր հայրենիքին, մեր հրաշալի փոքր ազգին, միլիոնավոր մարդիկ, միլիոնավոր երեխաներ սպված են մեռում: Նրանք մրսում են, թափառում են խնդ, ոտաբորիկ, անօթեան, նրանք ազոթում են մի էտուր շոր հացի համար, քնելու ու հանգստանալու տեղի համար, մի գիշեր խաղաղ լուսացնելու համար: Իսկ մե՞նք: Ինչո՞վ ենք մենք զբաղված աչտեղ՝ Կալիֆոռնիայի Իթաքա քաղաքում. այս մեծ երկրում՝ Ամերիկայում: Ինչո՞վ ենք զբաղված մե՛նք: Մենք լավ զգեստներ ենք հագնում, Ամեն առավոտ, հենց որ ելնում ենք անկողնուց, հագնում ենք գեղեցիկ կոշիկներ, հանգիստ քայլում ենք փողոցներով, և ոչ ոք չէնքով չի սպառնում, չի այրում մեր տները, չի

սպառնում սեր երեխաներին, եղբայրներին, հայրերին: Մեքենայով շրջում ենք և հիանում գեղեցիկ բնությունով, ուտում ենք համեղ բաներ, ամեն գիշեր անկողնում հանդիստ քնում ենք, և ի՞նչ, Գժգոհում ենք: Մենք դեռ դժգոհ ենք:— Նպարավաճառը այս ապշեցուցիչ ճշմարտությունը գոռաց իր տղայի երեսին հայրական տանջալից սիրուց զրբով:— Մեզ պետք չէ,— ասաց նա,— ո՛ր խնձոր, ո՛ր նարինջ, ո՛ր կոնֆետ, ո՛ր բանան, վախեցիք ասածուց, տղաս, այդ բանը մի արա: Եթե ես այսպիսին եմ, դու ի՞մ որդին ես, պետք է ինձինք լավը լինես: Երջանիկ եղիր: Ես դժբախտ եմ, բայց դու պետք է բախտավոր լինես:— Նա որդուն մատնացուց արեց հտնադուրը, որ խանութից տուն էր տանում, և որդին հնազանդ, մոռյլ զեմբով դուրս եկավ խանութից, մտավ տուն:

Նպարավաճառը մի պահ փորձեց տիրապետել իրեն: Ի վերջո հանդարտվեց՝ և կարող էր հանգիստ խոսել խանութում սպասող հաճախորդի՝ Յուլիսի Մաքուլի հետ: Նա շրջվեց զեպի տղան և աշխատեց զվարթ վիճել նույնիսկ ժպտաց.

- Ի՞նչ ես ուզում, փոքրիկ Յուլիսիս:
- Ձավար,— ասաց Յուլիսիսը:
- Ի՞նչ տեսակի ձավար ես ուզում,— հարցրեց նպարավաճառը:
- Վարսակի,— ասաց Յուլիսիսը:
- Երկու տեսակ ձավար ունեմ, փոքրիկ Յուլիսիս տղա,— ասաց խանութպանը,— սովորական և շատ եփվող: Երկու տեսակ՝ հին և նոր, զանազան եփվող և արագ եփվող: Մայրդ ո՞ր տեսակից է ուզում, փոքրիկ Յուլիսիս:

Յուլիսիսը մի պահ մտածեց, ապա ասաց.
— Վարսակի ձավար:
— Հի՛ն, թե նոր տեսակը,— հարցրեց նպարավաճառը:
Բայց փոքրիկ տղան շփոթեց, թե ինչ պատասխանի: Խանութպանը նրա փոխարեն որոշեց:

— Շատ լավ,— ասաց նա,— ես բեղ նոր տեսակի կտամ, նոր: Վրճարիք խնդրեմ տասնութ սենթ, փոքրիկ Յուլիսիս:
Յուլիսիսը բացեց սփր և ձեռքը մեկնեց նպարավաճառին. որը վերցրեց քառորդ զսլարը: Խանութպանը Յուլիսիսին վերագարձրեց փոքրի մանրը՝ ասելով.

— Տասնութ սենթ, տասնինը, քսան և մի հինգանոց, քսան և հինգ: Շնորհակալություն, փոքրիկ Յուլիսիս:
— Շնորհակալություն, սրբ,— պատասխանեց Յուլիսիսը: Նա վերցրեց ձավարի տուփը և խանութից դուրս եկավ: Շատ զժվար էր նրա հա-

մար այդ ամենը հասկանալ: Սկզբում ծիրաններն էին՝ ծառի վրա, հետո շամիչով բլիթը և ապա՝ նպարավաճառը, որ իր որդու հետ խոսում էր անծանոթ լեզվով: Այդ ամենը շատ հետաքրքրական էր: Փուլսում փոքրիկ տղան ուստոստաց, ինչպես անում էր միշտ, երբ շատ ուրախ էր լինում, և տուն վաղեց՝ ձեռքին նպարավաճառի տված փաթեթը:

Գլուխ 26

ԿՅԱՆՔՈՒՄ ՄԻՇՏ ՅԱՎ ԿԼԻՄ

Միսիս Մաքուլին խոհանոցում պատրաստել էր սեղանը և սպասում էր իր Հոմեր որդուն, որը նախաճաշելու պիտի դար: Նա ձավարով ճաշ էր դնում սեղանին, երբ որդին խոհանոց մտավ: Մոր հայացքը շատ արագ սահեց որդու վրայով, ու նա հասկացավ, որ որդին գեոևս նախորդ գիշերվա երազի ազդեցություն տակ է: Թեև Հոմերը չէր հիշում, որ քնի մեջ լաց էր եղել, բայց նրա տրամադրությունը րնկած էր, ինչպես սովորաբար լինում է վշտից հետո: Նույնիսկ նրա ձայնը ավելի խորն էր և մեղմ:

- Շատ քնեցի,— ասաց նա,— արդեն ինն անց է քսան րուպե: Ի՞նչ է պատահել ժամացույցին:
- Դու շատ ես աշխատում,— ասաց միսիս Մաքուլին,— պետք է նաև հանգստանաս:
- Ես շատ շեմ աշխատում,— ասաց Հոմերը,— և հետո վաղը կիրակի է:

Նա առավոտյան աղոթքն արեց. միայն թե այդ օրը աղոթքը կրկնակի երկար թվաց: Հետո վերցրեց գզալը և երբ պատրաստվում էր ուտել, կանգ առավ տարօրինակ ձևով և սկսեց ուսումնասիրել զգալու Տղան նախքան ծորը, որ զբաղված էր խոհանոցում:

- Մայրի՛կ,— ասաց նա:
- Ի՞նչ է, Հոմեր,— պատասխանեց միսիս Մաքուլին, առանց շրջվելու:
- Երեկ գիշեր, աշխատանքից գալուց հետո, քեզ հետ լիսոսեցի,— ասաց նա,— բայց դու ինձ նախաղբուշացրել էիր, որ այդպես կարող է լինել: Ես չէի կարող խոսել: Տուն գալու ճանապարհին ես հանկարծ սկսեցի լաց լինել: Դու գիտես, որ ես երբեք լաց չեմ եղել, նույնիսկ երբ փոքր էի, նույնիսկ դպրոցում, երբ ինձ հետ որե՛տհան քան էր պատահում: Ես միշտ ամաչել եմ լաց լինելուց: Յուլիսիսը նույնպես լաց չի

ի խնամ, որովհետև ի՞նչ օգուտ դրանից: Բայց երեկ գիշեր ես պարզապես չկարողացա ինձ զսպել: Լաց եղա և նույնիսկ շամաչեցի իմ լացից: Եվ որովհետև հեկեկում էի՝ չկարողացա ուղիղ տուն գալ: Հասա միջին «Իթաբաչի գեթեխերը» և հետո, որովհետև դեռ լաց էի լինում՝ հեծանիվս քշեցի բաղաթի միջով, մինչև միջնակարգ դպրոցը: Ճանապարհին անցա մի տան մոտով, որտեղ երեկ երեկոյան մարդիկ ուրախանում էին, իսկ այդ ժամին տունը մութի մեջ էր: Ես այդ մարդկանց մի հեռագիր էի տարել: Հասկանում ես, թե դա ինչ հեռագիր էր: Հետո քաղաք վերադարձա և հեծանիվս քշեցի փողոցներով, նայելով ամեն ինչին, բոլոր շենքերին, որոնք մանկությունից ծանոթ են ինձ: Այդ ժամանակ, կարծես առաջին անգամ, ես իսկապես տեսա Իթաբաչի և իսկապես ճանաչեցի այն մարդկանց, որոնք ապրում են Իթաբաչում: Ինչպես լավ մարդիկ են: Ես ցավ զգացի բոլորի համար և նույնիսկ աղոթեցի, որ նրանց ոչինչ չպատահի: Գրանից հետո դադարեցի լալ: Կարծում էի, որ մարդ երբեք լաց չի լինի, երբ մեծանա, չափահաս դառնա, բայց պարզվում է, որ հենց այդ ժամանակ է մարդը սկսում լաց լինել, որովհետև այդ ժամանակ է, որ նա սկսում է հասկանալ ամեն ինչ: Նա մի պահ լուց, հետո նրա ձայնը նույնիսկ ավելի զուսպ դարձավ: Գրեթե ամեն ինչ, որ մարդ ճանաչում է, կամ վատ է, կամ տխուր, — ասաց նա և սպասեց, որ մայրը մի բան ասի, բայց մայրը չխոսեց, նույնիսկ գլուխը չբարձրացրեց:

— Ինչո՞ւ է այդպես, — հարցրեց որդին:

Միսիս Մաքոլին սկսեց խոսել, բայց տղայի կողմը չդարձավ:

— Ժամանակը կգա կհասկանաս, — ասաց նա, — ոչ ոք չի կարող քեզ բացատրել: Ամեն մարդ ինքն իր խելքով պիտի հասկանա: Եթե հարուստ է և գեղեցիկությամբ լեցուն, ուրեմն ինքը մարդն է այդպիսին և ոչ թե նրա շրջապատը: Այդպես է: Եթե որևէ բան վատ է, տղից կամ խեղճ, միշտ ինքը մարդն է այդպես, և յուրաքանչյուր մարդ ինքն իր մեջ մի աշխարհ է: Յուրաքանչյուր մարդ մի ամբողջական աշխարհ է, նա այդ աշխարհը կարող է վերականգնել և սիրելի մարդկանցով բնակեցնել, եթե նրա սիրտը բնորոշակ է ատելություն: Աշխարհը պետք է վերականգնվի նրա մեջ ապրող յուրաքանչյուր անհատի կողմից: Վերականգնվի ամեն օր, ինչպես անկողինն ու այն տունը, որտեղ նույն մարդիկ են ապրում: Այդ մարդիկ միշտ նույնն են, բայց և միշտ փոփոխվում են:

Մայրն այժմ ինչ-որ գործով էր դրադիված բակ տանող մուտքի մոտ: Հոմերը չէր տեսնում նրան, բայց շարունակում էր խոսել:

— Ինչո՞ւ երեկ գիշեր տուն գալիս ես լաց եղա, — հարցրեց նա: — Ես երբեք այդպիսի դրացում չեմ ապրել: Չեմ հասկանում: Եվ երբ դադարեցի լաց լինելուց, ինչո՞ւ չէի կարողանում խոսել, ինչո՞ւ ասելու ուշին շունեի ոչ քեզ, ոչ էլ ինձ:

Միսիս Մաքոլին պատասխանեց հեռից, բայց այնքան հստակ ձայնով, որ տղան նրա յուրաքանչյուր բառը անսխալ լսեց:

— Կարեկցանքն էր, որ քեզ ստիպեց լաց լինել, — ասաց նա, — կարեկցանքը. կարեկցանքը ոչ թե այս կամ այն անհատի նկատմամբ, որ տառապում է, այլ ամեն ինչի նկատմամբ: Եթե մարդը խիզճ չունի, նա մարդ չէ, նա դեռ իսկական մարդ չէ, որովհետև կարեկցանքից է ծնվում բովիչ բալատներ: Միայն բարի մարդիկ են լաց լինում: Այն մարդը, որը լաց չի լինում աշխարհի ցավի համար, նա վատ է, քան կեղտը, որի վրայով քայլում է, որովհետև կեղտը դեռ անոմ է սերմը, արմատը, ծիրը և ծաղիկը, իսկ առանց խզճի ու կարեկցանքի մարդու հոգին անպատու է, ոչինչ չի կարող սնուցել, բացառությամբ ամբարտաճանություն, որը, ի վերջո, կարող է մարդուն առաջնորդել սպանության, դեպիցիկի սպանության կամ նույնիսկ մարդկաչին կյանքի սպանության: Միսիս Մաքոլին խոսեց լուռաբարձով և սկսեց նոր գործով դրադվել, մի գործ, որի ավելորդությունը նույնիսկ Հոմերը հասկացավ:

— Կյանքում միշտ էլ ցավ կլինի, — ասաց միսիս Մաքոլին, — ասակալն այդ բանի գիտակցությունը չպետք է մարդուն հուսահատեցնի: Կամ մարդը աշխատում է հաղթահարել այդ ցավը: Իսկ հիմարը այդ նույնիսկ չի տեսնում, քանի դեռ չի զգացել իր մարմնի վրա: Իսկ շար մարդը այն ավելի կիրառանքի և կտարածի իր չուզը: Սակայն բոլորն էլ անմեղ են, որովհետև ինչպես շար մարդը, այնպես էլ հիմարն ու լավը իրենց կամքով չեն կան պատեղ և ոչ էլ իրենք իրենց ստեղծվեցին ոչնչից: Նրանք ծնունդ են բազմաթիվ աշխարհների և բազմաթիվ սերունդների: Չարկը չղիտեն, որ էրենք շար են և, հետևաբար՝ անմեղ են: Չար մարդուն պետք է ներել: Նրան պետք է սիրել: որովհետև մեր յուրաքանչյուրից ինչ-որ բան կա աշխարհի ամենաշար մարդու մեջ, ինչպես որ նրանցից ինչ-որ բան՝ մեր մեջ: Նա մերն է, մենք՝ նրանը: Մեղից յուրաքանչյուրը մյուսներից անցատ չէ: Գեղջուկի աղոթքը՝ իմ աղոթքն է, մարդասպանի ոճիրը՝ իմ ոճիրը: Անցյալ գիշեր դու լաց եղար, որովհետև սկսեցիր հասկանալ այս բաները:

Հոմեր Մաքոլին ձայնարկ վրա կաթ լցրեց և սկսեց նախաճաշել: Նա հանկարծ զգաց, որ վերջապես կարող է ուտել:

ՔՈՒՈՐ ՀՐԱՇԱԽԻ ՍԽԱԼՆԵՐԸ

Յուլիսի Մաքուլին և աշխարհում նրա լավագույն ընկերը՝ Լայոնել Քերտոնը՝ Մեծն Լայոնելը, մտան Մաքուլինների խոհանոցը։ Բոլորովին չպետք է կասկածել այս բարեկամության վրա, թեև Լայոնելը ամբողջ վեց տարով Յուլիսիսից մեծ է։ Նրանք միասին էին ման գալիս և միշտ իրար հետ էին լինում, ինչպես սնում են լավագույն բարեկամները՝ աշխարհի հանգիստ ու անհոգ, առանց նույնիսկ իրար հետ խոսելու կարիք զգալու։

— Միսիս Մաքուլի,— ասաց Լայոնելը,— ես եկա հարցնելու՝ կարո՞ղ է Յուլիսիսը ինձ հետ հանրային գրադարան գալ։ Քրոջս՝ Լիլիանի գիրքը պետք է փոխեմ։

— Շատ լավ, Լայոնել,— ասաց միսիս Մաքուլին,— բայց ինչո՞ւ դու մյուսներին հետ չես, ինչո՞ւ Օդիի, Ալֆի, Շեկի և մյուս տղաների հետ չես խաղում։

— Նրանք,— սխտեց Լայոնելը և հանկարծ կանգ առավ շփոթված ու ամոթահար։ Մի բույն հետո նա նորից սկսեց։— Նրանք ինձ վաճառեցին,— ասաց նա,— նրանք ինձ չեն սիրում, որովհետև ես հիմար եմ։— Նա նորից լռեց և նայեց իր լավագույն ընկերոջ մոտ։— Սա հիմար չեմ, չե՞մ միսիս Մաքուլի։

— Ոչ, Լայոնել, դու հիմար չես,— ասաց միսիս Մաքուլին,— դու մեր թաղի ամենալավ տղան ես։ Բայց մի նեղացիր մյուս տղաներից, որովհետև նրանք նույնպես հրաշալի տղաներ են։

— Ձեռ նեղանում,— ասաց Լայոնելը,— ես նրանց բոլորին էլ սիրում եմ։ Սակայն ամեն անգամ, երբ խաղի ընթացքում մի փոքր սխալ եմ անում, նրանք ինձ վաճառում են, նրանք ինձ նույնիսկ հաշտում են, միսիս Մաքուլի։ Անգամ իմ ամենափոքր սխալի համար նրանք բարեկանում են վրաս։ «Բավական է, Լայոնել», ասում են նրանք։ Եվ հենց որ աչքս կախնա են ասում, ես հասկանում եմ, որ իմ հեռանալու ժամանակն է։ Երբեմն ես նույնիսկ հինգ բույն չեմ գիմանում։ Երբեմն ես սխալ եմ թույլ տալիս խաղի հենց սկզբից։ Եվ նրանք անմիջապես ասում են. «Հերիք է, Լայոնել»։ Ես նույնիսկ չեմ հասկանում, թե ինչ սխալ եմ արել, ի՞նչ պետք է անեմ։ Ես ուզում եմ իմանալ իմ սխալը, բայց ոչ ոք ինձ չի բացատրում։ Ամեն շաբաթ նրանք ինձ վաճառում են։ Յուլիսիսը միակն է, որ չի բռնում ինձ։ Իմ միակ խաղընկերը նա է։ Բայց մի օր նրանք պիտի զգան։ Կգա ժամանակ, երբ նրանք ինձ մոտ կգան, ոչ

«գնեմ իրենց, այո, միսիս Մաքուլի, ես անպայման պիտի օգնեմ նրանց, և այդ ժամանակ նրանք պիտի զղջան, որ միշտ վաճառել են ինձ։ Մի բիշ չուր կտա՞ք։

— Ինչո՞ւ, Լայոնել,— ասաց միսիս Մաքուլին և տղային մի բաժակ չուր տվեց, որը նա պահպանել խմեց։ Խմելիս նա այնպիսի ձայն էր հանում, ինչպես բոլոր երեխաները, երբ նրանց համար չուրը դեռևս աշխարհի ամենալավ խմիչքն է։

Լայոնելը դարձավ ընկերոջը։

— Գու՞ չուր չե՞ս ուզում, Յուլիսիս,— հարցրեց նա։

Յուլիսիսը զլխով արեց, և միսիս Մաքուլին մի բաժակ էլ նրան տվեց, երբ նա խմեց չուրը, Լայոնելն ասաց։

— Այժմ կարո՞ղ ենք հանրային գրադարան գնալ, միսիս Մաքուլի։

Նույն ընկերները անից դուրս եկան։

Հոմեր Մաքուլին նախաճաշելիս երկար նայում էր եղբորը։ Երբ երկու տղաները գնացին, նա ասաց միսիս Մաքուլինին։

— Մարկուսը փոքր ժամանակ նմա՞ն էր Յուլիսիսին։

— Ի՞նչ ես ուզում ասել,— հարցրեց միսիս Մաքուլին։

— Գու՞ գիտես,— ասաց Հոմերը,— թե ինչպիսին է Յուլիսիսը, ամեն ինչով հետաքրքրվող, միշտ ինչ-որ բանով տարված։ Երբեք ոչինչ չի ասում, բայց ամեն ինչից մի բան եզրակացնում է։ Սիրում է բոլորին, և բոլորն էլ սիրում են նրան։ Նա շատ բառեր չգիտի։ Նա չի կարող կարգալ, բայց նրան միշտ կարող ես հասկանալ, պարզապես ցիտելով նրա գեմբը։ Գրեթե միշտ կարելի է հասկանալ, թե ինչ է ասում, նույնիսկ ան ղեպզում, երբ ոչ մի բառ չի արտասանում։ Մարկուսն էլ այդպես էր։

— Մարկուսն ու Յուլիսիսը հարազատ եղբայրներ են,— ասաց միսիս Մաքուլին,— այնպես որ, բնական է, որ Յուլիսիսը նման լինի և եղբորը, բայց ոչ ամեն ինչում։

— Յուլիսիսը մի օր մեծ մարդ է դառնալու, ճիշտ չե՞, մայրիկ,— ասաց Հոմերը։

— Ոչ,— ժողտաց միսիս Մաքուլին,— ոչ, ես այդ կարծիքին չեմ, բոլոր ղեպզերում ոչ աշխարհի համար, բայց անշուշտ նա մեծ է լինելու, որովհետև նա այժմ էլ մեծ է։

— Մարկուսը նույնպես մե՞ծ էր, երբ փոքր էր,— ասաց Հոմերը։

— Գու՞ր բոլորը էլ ինչ-որ բանով նման եք իրար,— ասաց միսիս Մաքուլին,— բայց ոչ ամեն ինչով։ Մարկուսը քեզ նման անհանգիստ չէր։ Նա էլ, իհարկե, անհանգիստ էր, բայց յուրովի։ Յուլիսիսը սիրում է դուրս գալ, նայել մարդկանց, իսկ նա ամառկոտ էր և հաճախ մենակ էր

մնում: Մարկուսը սիրում էր կարգավ, երաժշտություն լսել, կրթման էլ պարզապես պարապ նստել կամ գնալ ինչ-որ հետո տեղ զրոսանքի:

— Յուլիսիսը անշուշտ սիրում է Մարկուսին,— ասաց Հոմերը:

— Յուլիսիսը բոլորին է սիրում,— նկատեց միսիս Մաքսիլին:— Նա աշխարհի բոլոր մարդկանց սիրում է:

— Ընդհատ է,— ասաց Հոմերը,— բայց նա Մարկուսի հանդեպ չորս-հատուկ սեր ունի, և ես գիտեմ, թե ինչու. որովհետև Մարկուսը նրա նման գետ երեխա է, թեև բանակում է: Ինձ թվում է, որ երեխան միշտ ինչ-որ մանկական բան է որոնում մեծերի մեջ: Եվ եթե դանում է դա որևէ մեկի մեջ, այդ մարդուն մյուսներից ալիլի է սիրում: Ես կուզենայի հետո էլ, երբ մեծանամ, նման լինեմ Յուլիսիսին: Ինձ թվում է, որ աշխարհում բոլորից ալիլի ես նրանով եմ հիացած, բացի մեր ընտանիքի անդամներից: Նա քիչ ասո՞ց, թե երեկ ինչ պատահեց իր հետ:

— Այ մի բառ չի ասել,— ասաց միսիս Մաքսիլին:— Այդ մասին Օդին եկավ ու պատմեց:

— Կա՛վ,— ասաց Հոմերը,— իսկ նա ի՞նչ ասոց, երբ նրան տուն բերեցի հեռագրամանից:

— Այնչու շատաց,— ասաց միսիս Մաքսիլին:— Նա պարզապես նրստեց, երաժշտություն լսեց, ապա ընթերցեց: Երբ նրան անկողին դրեցի, նա ասաց՝ «Մեծ Քրիստոս: Միտին ալորանը և քնեց: Ես չհասկացա, թե ալ էր Մեծ Քրիստոս, մինչև որ Օդին եկավ ու պատմեց:

— Մեծ Քրիստոսը Յուլիսիսին թակարդից դուրս հանեց,— ասաց Հոմերը,— և հետո Քովինգտոնին քսան զուլար վճարեց այդ հիմար դյուտի դիմաց, որովհետև թակարդը կտարել էր: Իրեր թե թակարդ է, բայց կասկածում եմ: Ես կարծում եմ, որ այդ թակարդը որևէ բան որսալ չի կարողանա, բացի Յուլիսիսից: Այ մի կենդանի ալորան բարդ գործիք է ի մտենա: Յուլիսիսը ամենից շատ ո՞ւմ է նման,— հարցրեց Հոմերը:

— Հորը,— պատասխանեց միսիս Մաքսիլին:

— Իսկ դու հայրիկին ճանաչո՞ւմ էիր, երբ նա փոքր էր.— ասաց Հոմերը:

— Աստված իմ, իհարկե ոչ,— ասաց միսիս Մաքսիլին:— Ինչպե՞ս կարող էի ես նրան ճանաչել: Քո հայրը ինձնից չոթ տարով մեծ էր: Յուլիսիսը ալնպիսին է, ինչպիսին ձեր հայրն էր՝ ամբողջ իր կյանքի ընթացքում:— Միսիս Մաքսիլին հանկարծ լցվեց երջանկության հորդ զգացումով, հակառակ ամեն ինչի, որ եղել էր, կամ ամեն ինչի, որ կարող էր լինել:— Է, ես բախտավոր եմ եղել,— ասաց նա,— ես շնորհակալ եմ ասածուց: Իմ կրեթաները, կրեթաներ լինելուց բացի, լավ մաշո էն, նրանք կարող էին միայն երեխա լինել, այդ ժամանակ ես

այսքան բախտավոր չէի լինի: Երեկ գիշեր դու լաց եղար, որովհետև մարդ ես դարձել, մեկը միլիոններից, որովհետև քեզ համար սկսվել է պատահարներով լեցուն կյանքը, մտել ես մի աշխարհ, որը լի է զժժյար հասկանալի բաներով՝ վատ, գեղեցիկ, սոգեզ, բարի և վայրապ, բայց որոնք բոլորը միասին մի ամբողջություն են կազմում՝ մեր կյանքը:— Նա մի պահ լռեց, նայելու համար որդուն, հետո շատ մեղմ ասաց,— երեկ գիշեր դու լաց էիր լինում նույնիսկ երազում:

— Իսկպե՞տ,— ասաց Հոմերը: Նա զարմացավ, որ չէր զգացել:

— Այո,— ասաց միսիս Մաքսիլին,— քո լացը արթնացրեց Յուլիսիսին, իսկ նա եկավ և ինձ արթնացրեց: Ես լսեցի, թե ինչպես էիր դու լալիս, բայց դա իսկապես քո լացը չէր:

— Ո՞ւմ էր, հայպ,— հարցրեց Հոմերը:

— Այդ լացը ինձ ծանոթ է,— ասաց միսիս Մաքսիլին:— Ես այն առաջներում էլ լսել եմ: Դա քո լացը չէ: Այն էլ մեկ ուրիշն էր: Դա ամբողջ աշխարհի լացն է: Ընդհանրապես աշխարհի վիշտը, դու ալիմ կանգ, նեցիր քո ճանապարհի վրա, և բնական է, որ բազմաթիվ սխալներ դուրս ես: Նախաճաշի այս սեղանի առաջ օրը ցերեկով ես քեզ ասում եմ այն, ինչ վարանում եմ ասել նույնիսկ գիշերը, և որովհետև դու այժմ առաջ ես ու վշտից թևեկացած, կարող եմ ասել, որովհետև պարտավոր եմ այդ բանը ասել քեզ: Կարևորը չէ, թե ինչ սխալներ կործան կյանքում, մի վախեցիր գործած սխալներից համար կամ նորերը գործելուց: Դու բարի սիրտ ունես, վստահիր սրտիդ, ոճկեզդիդ նրան և շարունակիր ճանապարհդ առանց կանգ առնելու: Եթե ընկես, խաբված կամ հալածված ուրիշներից կամ ինքդ քեզնից, վեր կաց և ես մի նայիր: Բազմաթիվ անգամներ պետի ձեռնադեմ և բազմաթիվ անգամներ պիտի լաց լինես, այդ ձեռնադեմ ու արտասուքը շարունակ անրաման պիտի լինեն իրարից: Քո կյանքում դու ոչ մի բուպե չես ունենա ստոր, նեղ կամ փոքրոպի լինելու: Այդ բաները բեզեցից ցածր են, շատ փոքր՝ քո ողոր առուզովության առաջ, շատ աննշան՝ քո տեսողաշար խափանելու համար:

Միսիս Մաքսիլին ժպտաց և փոքր-ինչ շփոթված եկավ կանգնեց որդու կողքին:

— Ներքի ինձ,— ասաց նա,— որ միշտ, գիշեր ու ցերեկ քեզ ասում եմ այնպիսի բաներ, որ յուրաքանչյուր մարդ ինքը կուզենար իմանալ, բայց գիտեմ, որ դու կներես ինձ:

— Ահ, մայր,— դա միակ բանն էր, որ կարողացավ պատասխանել Հոմերը:

Նա վեր կացավ սեղանից և կազալով գնաց դեպի լուսամուտը։ Այգտեղից նա դիտեց դատարկ տարածությունը, Օգյուստ Գոթլիբին և նրա ընկերներին, որոնք ֆուտբոլի տարերքի մեջ էին։

— Ոտքիդ ի՞նչ է եղել,— հարցրեց միտիս Մաքուլին։

— Աշինչ,— պատասխանեց Հոմերը,— մի թեթև ընկաւ։ Առանց մորը նայելու նա շարունակեց,— գիտե՞ս ի՞նչ, մա, ինձ թվում է, որ Կուհուհու հաստատ աշխարհի ամենահրաշալի մարդն ես։— Նա սկսեց ծիծաղել՝ դիտելով ֆուտբոլի խաղը։— Ահա, Օգին գնդակը խլեց,— ասաց նա։— Իսկ ինձ այնքա ոչ մի խաղ չի պրավում,— շարունակեց նա։— Հեռագրատուն եմ գնում։ Նրանց ասացի, որ կգամ, դուցե իմ կարիքը զգան։— Նա շրջվեց, որ գնա, բայց կանգնեց։— Ո՛հ,— ասաց նա,— քիչ էր մնում մոռանալի։ Միտս Գրոգանը՝ դիշերային հեռագրիչը, երեկվա քո ուղարկած սանդիլիներից մեկը կերավ։ Նա պատվիրեց, որ իր կողմից շնորհակալություն հայտնեն։ Այնպես որ, մա, շնորհակալություն միտս Գրոգանից։

Հոմերը տնից դուրս եկավ։ Մայրը տեսավ, թե ինչպես նա ստուգեց հեծանիվի դողերը, այսպ նստեց և ուղղվեց հեռագրատուն։ Այդ ժամանակ շրջվեց դեպի որդու աթոռը և այնտեղ տեսավ Մաթյու Մաքուլին, որը ձիշտ Հոմերի նման գննում էր զգալու։ Քիչ հետո նա հայացքը բարձրացրեց։

— Քեթի,— ասաց նա։

— Ի՞նչ է, Մաթյու,— հարցրեց Քեթին։

— Քեթի,— ասաց Մաթյուն,— Մարիուսը շուտով գալու է իմ ետեվից։

Լուսություն տիրեց։

— Գիտեմ, Մաթյու,— ասաց Քեթին և անցավ իր գործին։

Գլուխ 28

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԳԱՐԱՆՈՒՄ

Երկու լավ ընկերները, Լայոնելն ու Յուլիսիսը, իրենց քայլերն ուղղեցին դեպի հանրային գրադարան։ Նրանց դիմացից, Իթաբայի առաջին երիցական եկեղեցուց դուրս եկավ հուզարկավորների մի թափոր։ Մի հասարակ դազաղ էին տանում դեպի հին ավտոմեքենան, որը գիականորեն անը էր ծառայում։ Գազաղի ետևից մի փոքրիկ խումբ սպափորներ էին գնում։

— Արի, Յուլիսիս,— ասաց Լայոնելը,— հուզարկավորություն է՞ր ինչ-որ մեկը մեռել է։

Նրանք վազեցին, Լայոնելը բռնել էր Յուլիսիսի ձեռքից։ Շուտով նրանք հուզարկավորների մեջ էին արդեն։

— Դա դազաղ է,— շշնջաց Լայոնելը,— մեռած մարդը դրա մեջն է։ Կուղենայի իմանալ թե ով է։ Տեսնո՞ւմ ես ծաղիկները։ Մեռնողների ծաղիկներ են բերում։ Արտասովորներին տես։ Դրանք մահացածի ծանոթներն են։

Լայոնելը դարձավ մի մարդու, որը այնքան էլ աղեկատու չէր լալիս։ Մարդը հենց նոր մաքրել էր քիթը և թաշկինակը տարել աչքերի անկյուններին։

— Ո՞վ է մեռել,— հարցրեց Լայոնելը։

— Ինդճ Ջոնի Մերիվեթերը, փոքրիկ կուզը,— պատասխանեց մարդը։ Լայոնելը դարձավ Յուլիսիսին։

— Փոքրիկ Ջոնի Մերիվեթերն է մահացել, փոքրիկ կուզը,— ասաց Լայոնելը։

— Յոթանասուն տարեկան էր,— ասաց մարդը։

— Յոթանասուն տարեկան էր,— ասաց Լայոնելը Յուլիսիսին։

— Մերիվեթը և Բրոդվել փողոցների անկյունում խարկած եղիւտացորեն էր ծախում մոտ երեսուն տարի,— ասաց մարդը։

— Խարկած եզրիտացորեն էր ծախում Մերիվեթը...— Լայոնելը հանկարծ կանգ առավ և նայեց մարդուն։ Նա համարյա գոռաց,— ինչ, դու ուզում ես ասել եզրիտացորեն ծախող ծերունի՞ն։

— Այո,— ասաց մարդը,— Ջոնի Մերիվեթերը հանդավ ի տեր։

— Ախր ես նրան ճանաչում էի,— գոռաց Լայոնելը,— քանի-քանի անգամ ես նրանից խարկած եզրիտացորեն եմ գնել։ Նա մեռա՞վ։

— Այո,— ասաց մարդը,— և շատ խաղաղ մեռավ։ Մեռավ քնի մեջ։ Գնաց իր արարչի մոտ։

— Ես Ջոնի Մերիվեթերին ճանաչում էի,— ասաց Լայոնելը՝ համարյա լաց թինկելով։— Ես չդիտեի, որ նրա անունը Ջոնի Մերիվեթեր էր, բայց լավ էի ճանաչում։

Լայոնելը դարձավ Յուլիսիսին և թեղ դրեց ընկերոջ ուսին։

— Ջոնին է,— ասաց նա՝ համարյա հեկեկալով։— Ջոնի Մերիվեթերը, իր արարչի մոտ է գնացել։ Իմ լավագույն բարեկամներից մեկը գնացել է հավիտենական հանգստի։

Հուզարկավորները հեռացան և շուտով եկեղեցու առաջ ոչ որ շինաց, բացի Լայոնելից և Յուլիսիսից։ Լայոնելին անպատշաճ էր թվում լքել այս վայրը, որտեղ ինքը իմացել էր, թե մեռնողը, գազաղի միջի

այդ մարդը իր ծանոթն է, բեն չգիտեր, որ նրա անունը Զոնի Մերիվե-
բեր է եղել: Ի վերջո, նա որոշեց, որ չի կարող ընդմիջա մնալ եկեղեցու
առջև, որքան էլ խարկած եզրիպատացորեն գնած լիներ Զոնի Մերիվեբե-
րից: Եվ հիշեց եզրիպատացորեն, համարյա զրաց դրա համը, ու
իր Յուլիսիա ընկերոջ հետ քայլեց փողոցն ի վար, դեպի հանրային գրա-
դարան:

Երբ երկու տղաները մտան համեստ, բայց տպավորիչ շենքից ներս,
զգացին, որ խոր և գրեթե երկյուղ ազդող լուսթյուն էր տիրում այգանդ:
Ի վում էր, որ նույնիսկ պատերը, հատակն ու սեղանները պայպանձվել
էին, կարծես լուսթյունը կլանել էր բովանդակ շենքը: Այնտեղ կալին
ծերունիներ, սրոնք թևեր էին կարդում: Փաղաքային փիլիսոփաներ կա-
լին, միջնակարգ դպրոցի տղաներ ու աղջիկներ, որոնք այլատուներ
էին կատարում, բայց բոլորը լուռ էին, որովհետև իմաստություն էին
որոնում: Բոլորն էլ գրքերի մոտ էին, բոլորն էլ ուզում էին մի բան հայտ-
նաբերել գրքերի մեջ: Լայոնելը ոչ միայն շշուշտ էր խոսում, այլև ոտ-
քի մատներով վրա էր քայլում: Նա շշուշտ էր խոսում, որովհետև կար-
ծում էր, որ պակաս հարգանք գրեթե չկարող էր լինի ոչ միայն ընթերցողների,
այլև գրքերի հանդեպ: Յուլիսիա ճետում էր նրան, նույնպես ոտ-
քի մատներով վրա քայլելով: Նրանք զննում էին գրադարանը, և յուրա-
բանչուրն իր համար անթիվ գանձեր էր հայտնաբերում: Լայոնելը՝
գրքեր, իսկ Յուլիսիան՝ մարդիկ: Լայոնելը գրքեր էր կարդում և հանրա-
յին գրադարան շէր եկել զիրք վերցնելու համար: Նա պարզապես սի-
րում էր նայել գրանցի նա իր բարեկամին ցույց տվեց մի ամբողջ շարք
գրքեր և շշուշտ:

— Տես, ինչքան շատ են Ահա սրանք: Մի այստեղ նայիր: Սա
կարմիր է: Այնտեղ մի հատ էլ կանաչը կա: Եվ դեռ ինչքան գրքեր կան:
Ի վերջո միայն Գալահերը՝ ձեր գրադարանավարուհին, նկատեց
երկու երեխաներին և մոտեցավ նրանց: Նա խոսեց առանց շշուշտու,
խոսեց բարձրաձայն, կարծես բոլորովին էլ հոնքային գրադարանում
չպանվեր: Այդ մեծապես զարմացրեց Լայոնելին և ստիպեց, որ ընթեր-
ցողներից մի քանիսը գլուխները բարձրացնեն գրքերից:

— Քեզ ի՞նչ է հարկավոր, տղա,— ասաց միտքս Գալահերը Լայո-
նելին:

- Գրքեր,— կամացուկ փոփոսք Լայոնելը:
- Ինչպիսի՞ գրքեր,— հարցրեց գրադարանավարուհին:
- Բոլորը,— ասաց Լայոնելը:
- Բոլորը,— հարցրեց գրադարանավարուհին: Ի՞նչ ևս ուզում
ասել: Մի բառենետով միայն չորս գիրք կարելի է վերցնել:

- Ես ոչ մի գիրք էլ չեմ ուզում վերցնել,— ասաց Լայոնելը:
- Հապա ի՞նչ ևս ուզում,— հարցրեց գրադարանավարուհին:
- Պարզապես գիտեի ևս ուզում,— ասաց Լայոնելը:
- Գիտե՞լ,— ասաց գրադարանավարուհին: Հանրային գրադա-
րանը դիտելու համար չի ստեղծված: Եթե կարգալ չդիտես, կարող ես
գրանք թևերթել, կարող ես նկարները նայել, բայց ինչո՞ւ ես ուզում մի-
այն գրանց կազմերը տեսնել:

- Սիրում եմ,— շշուշտ Լայոնելը,— ի՞ն՞ կարելի:
- Ինչո՞ւ չէ,— ասաց գրադարանավարուհին,— դրա դեմ օրենք
չկա,— կինը նայեց Յուլիսիային: Իսկ սա ո՞վ է,— հարցրեց նա:
- Սա Յուլիսիան է,— ասաց Լայոնելը,— նա կարգալ չդիտի:
- Իսկ դու գիտե՞ս,— հարցրեց գրադարանավարուհին:
- Ոչ,— ասաց Լայոնելը,— բայց նա էլ չդիտի: Գրա համար էլ մե՞նք
ընկերներ ենք: Իմ ծանոթների մեջ նա միակն է, որ չի կարող կարդալ:

Մեր գրադարանավարուհին մի պահ նայեց երկու ընկերներին և
հիացմունքից հայհույց մտքում: Հանրային գրադարանում, երկար տա-
րիվներ իր աշխատանքի ընթացքում սա բոլորովին անսովոր մի գեպ էր:
— Լավ,— ասաց նա վերջապես,— գուցե լավ է, որ դուք չեք կա-
րող կարդալ: Սա կարող էմ կարդալ: Վերջին վաթսուներե տարիներին շատ
գրքեր եմ կարդացել և չեմ կարող ստել, թե ինչ-որ բան կփոխվեր, և թե
կարդացած չլինեի: Դե, այժմ գնացեք և ձեր ուղածի լավ դիտեցեք
գրքերը:

- Շնորհակալություն, տիկին,— ասաց Լայոնելը:
- Երկու ընկերները շարժվեցին դեպի գաղտնիքի և արկածների այն-
չի մեծ ուղորտներ: Լայոնելը ալիքի շատ գրքեր ցույց տվեց Յուլիսիային:
- Սրանք,— ասաց նա,— և դրանք՝ վերևում եղածները, բոլորը
գրքեր են, Յուլիսիա: Նա մի պահ մտքերի մեջ ընկավ: Արդյոք ի՞նչ
է ասվում բոլոր այդ գրքերի մեջ,— նա ցույց տվեց գրքերով լեցուն հինգ
գարակ: Հետաքրքիր է, ի՞նչ է գրված այս բոլորի մեջ,— ասաց նա:
Վերջապես նա գտավ մի գիրք, որը արտաթիկից շատ զեղեցիկ էր երե-
վում: Նրա կազմը կանաչ էր, թարմ խոտի նման: Իսկ այս մեկը,—
ասաց նա,— այս մեկը տես ինչքան զեղեցիկ է, Յուլիսիա:

Փոքր-ինչ վախենալով իր արածից, Լայոնելը այդ գիրքը հանեց
գարակից, մի քիչ պահեց ձեռքում, հետո բացեց:

- Տես, Յուլիսիա,— ասաց նա,— սա գիրք է: Նայիր: Մեջք ինչ-որ
բան կա ասված: Նա ցույց տվեց տպագրված տողերը: Ահա
«ա...ն»,— ասաց նա,— սա է «ա»-ն: Սա էլ ուրիշ տառ է, բայց չգի-
տեմ, թե որն է: Բոլոր տառերը տարբեր են, Յուլիսիա, բառերն էլ են:

տարրերը— Չեմ կարծում, որ ես էրբեք կարգալ կսովորեմ,— սասց նա,— բայց այնքան եմ ուզում իմանալ, թե ինչ է սոված այս բոլոր գրքերի մեջ։ Ահա եկար է,— սասց նա,— աղջիկ է նկարված։ Տեսնո՞ւմ ես։ Գեղեցիկ է, չէ՞։— Նա թերթում էր էջերը,— տեսնո՞ւմ ես, էլի տառեր և բառեր, մինչև գրքի վերջը։ Մա հանրային գրադարան է, Ցուլիսիս,— սասց նա,— ամենուր գրքեր են,— ես ակնածանքով նայում էր սպառնալի տողերին, շարժում շուրթերը, կարծես փորձում էր կարդալ։ Հետո գլուխն օրորեց։— Չես կարող իմանալ, թե ինչ է գրված գրքում, մուլիսիս, մինչև որ կարդալ լիմանաս, իսկ ես կարգալ չգիտեմ,— սասց նա։

Կամացուկ փակեց գիրքը, գրեց տեղը, և երկու ընկերները ոտքի թափվեցին վրա դուրս եկան դրադարանից։ Գրքում Ցուլիսիսը սկսեց ցատկոտել, որովհետև ուրախ էր։ Նրան թվում էր, թե ինչ-որ բան է սովորել։

Գլուխ 29

ՂԱՍԱԽՈՍԱԿԱՆ ԱՅՈՒՄՔՈՒՄ

Ի Թաքալի դաստիարակական ակումբի դիմաց Հոմեր Մաքսիկն իջավ հեծանիվից։ Դա մի սպիտակ շենք էր, ճարտարապետական մի խառնուրդ՝ գաղթապետական տան և անդլիական եկեղեցական ոճերի ժամը երկուսն անց կես էր, կեսօրից հետո, և շարաթ օրվա դասախոսությունը սկսվելու վրա էր։ Ներս էին մտնում փափրիկ, նորածնություն հետևող անորոշ և միջին տարիքի տիկնայք, մեծ մատամբ՝ մայրեր։ Ցրիչը մի հեռագիր հանեց գլխարկից և հասցեն կարգաց։ Հեռագիրն ուղղված էր Ռոզալի Սիմս-Փիթերիին՝ Իթաքալի դաստիարակական ակումբ, Իթաքա, Կալիֆոռնիա, Հաննեյլ՝ անձամբ։

Սրբ ցրիչը մտավ դասի՞ն, ակումբի նախագահը մոտ հիսուն տարեկան զեղեցիկ և կլորիկ զեմբով մի տիկին, սկսել էր ներկայացնել օրվա դասախոսին, որը շեք երևում։ Ակումբի նախագահը հնչեցրեց սեղանի վրայի փոքրիկ զանգը, և ունկնդիրները սկսեցին լսել նրան։ Հոմեր Մաքսիկն, սակայն, Ռոզալի Սիմս-Փիթերիին փնտրելիս, չկարողացավ փոքր ինչ լազմիկը Մի ինչ-որ տիկին, ժող իննսուն կլորգրամ ծանրությունը, սիրալիր ծպտալով, նրան սաստեց։

— Ես հեռագիր ունեմ Ռոզալի Սիմս-Փիթերիին համար,— շշնջաց Հոմերը։— Անձամբ պետք է հանձնեմ նրան։

— Ռոզալի Սիմս-Փիթերիին,— լեզին ուղղեց տղային։— Այո, Ռոզալի Սիմս-Փիթերիին հեռագիր է սպասում։ Դու հեռագիրը նրան կհանձնես այն ժամանակ, երբ նա բեմում կերևա։

— Իսկ այդ ե՞րբ կլինի,— հարցրեց Հոմերը։

— Այս րոպեին,— սասց լեզին,— նստիր և սպասիր։ Երբ Ռոզալի Սիմս-Փիթերիին երևա, վազիր բեմ և բլավիր բարձր ու հստակ ձայնով։ «Հեռագիր Ռոզալի Սիմս-Փիթերիին համար»։ Փիթերի շատես, հա՛յ։

— Շատ լավ, տիկին,— սասց Հոմերը։

Ցրիչը նստեց, իսկ լեզին հեռացավ ոտքի թափվեցին վրա, հպարտորեն ծպտալով, կարևոր գործ կատարած մարդու տեսքով։

— Իթաքալի դասախոսական ակումբի անդամներ,— սկսեց խոսել ակումբի նախագահը,— այսօր մեզ մեծ անակնկալ է սպասում։ Մեր դասախոսն է Ռոզալի Սիմս-Փիթերիին։— Այս անվան հայտարարությունից հետո ակումբի նախագահը լռեց, որպեսզի ժամանակ տա սովորական ծափահարություն։ Մափահարությունից հետո նա շարունակեց։— Ես կարիք չեմ զգում ձեզ ասելու, թե ո՞վ է Ռոզալի Սիմս-Փիթերիին։ Նա հռչակավոր է միջազգային առումով։ Նա մեր ժամանակի ամենամեծ կանանցից մեկն է։ Բոլորս լսել ենք նրա անունը և բոլորս գիտենք, որ նա հռչակավոր է։ Բայց արդյոք մենք գիտե՞նք, թե ինչու է նա հռչակավոր։— Եվ ինքն էլ պատասխանեց այս հարցին։— Ցավաք, զիտենք,— սասց նա և մի պահ լսարանում դռնվող իր ընկերներին՝ Կալիֆոռնիայի Իթաքա քաղաքի կանանց նախկուց հետո, սկսեց այդ մեծ անձնավորության կենսագրությունը պատմել։— Ռոզալի Սիմս-Փիթերիին կյանքի պատմությունը առանձնապես ոգևորիչ է կանանց համար,— սասց ակումբի նախագահը աշխարհի եղանակով, կարծես պատմում էր աննման մի բան, որը նվազ հրաշապատում չէր, բան Ողիսևսի պատմությունը։— Սիմս-Փիթերիին, նա նախընտրում է, որ իրեն այդպես կոչեն, ապրել է մի վիպական կյանք՝ արկածներով, վտանգներով ու զեղեցկություններով։ Ի զեպ, նա այսօր էլ տղամարդկանց խեղճահան անող, համարձակ ու զեղեցիկ անգլիացի մի աղջիկ է, աղջիկ, որ պողպատի նման տոկոն է և շատ տղամարդկանցից ուժեղ։ Փաստորեն քիչ մարդիկ կան, որոնք ապրած լինեն այնպիսի արկածային կյանք, ինչպիսին Սիմս-Փիթերիին կյանքն է։— Տիրություն մի մեղմ շեշտ զգացվեց Իթաքալի դասախոսական ակումբի նախագահի ձայնի մեջ, մինչ նա շարունակում էր պատմել այդ մեծ հերոսական կնոջ կյանքի գլուխգործոցները։

— Դալով մեզ,— սասց նա տխրորեն,— տանը նստողներին, մայրերին, այսպես սասած՝ կրկին բերող-մեծացնողներին, Սիմս-Փիթերիին կյանքը թվում է երազ. այդ մեր երազն է, չիրականացած երազը. մեզ-

Նից յուրաքանչյուրի, որ տանը նստած երեխաներ է ծնել և իր տան գործերը կարգավորել: Ահա մի զեղեցիկ կյանք, որ ամեն մեկս պիտի նախընտրեր, եթե սնենար համարձակություն ու արիություն, բայց ճակատագիրը այդպիսի արկածներ չի վերապահել մեզ համար և այդ պատճառով էլ ամբողջ աշխարհում կա միայն մեկ Սիմս-Փիբլիթի: Միայն մեկը:

Ակումբի նախագահը նորից նայեց իր ունկնդիր ընկերների դեմքերին:

— Ինչ սխրագործություններ է կատարել Սիմս-Փիբլիթին, որը ներան աշխարհի բացառիկ է գործընկեր կանանց մեջ, — շարունակեց նա, — նրա արկածները շատ են, և եթե կարդաւ այդ ցուցակը, դուք հազիվ թե հավատաք, որ որևէ կին կարող է այդպիսի բաներ անել և ողջ մնալ, բայց նա ողջ է, մեր մեջ է ահա և խոսելու է մեզ հետ: Սիմս-Փիբլիթին խոսելու է մեզ հետ պարզ լեզվով, որից ոմանք պետք է սարսուռան: Բայց նախ թույլ տվեք այդ արկածները համառոտակի թվել, որովհետև նրանց լրիվ շարադրանքը կարող է մի ամբողջ օր տևել և գուցե նաև մի ամբողջ դիշեր, քանի որ յուրաքանչյուր օրը նոր արկած է ուղեկցել նրան՝ որտեղ որ գնում է, և մենք կարող ենք վստահ լինել, որ մեր անձանոթ փոքր քաղաքից, Իթաքայից չմեկնած, նա կհայտնաբերի այնպիսի բաներ, որոնք մենք ինքներս չենք հիատում: Բայց հոտենք արկածների մտախն: 1915—1917 թվականներին Սիմս-Փիբլիթին ուղեւորականությամբ շատ օգնություն մեթենավար է եղել 1917 և 1918 թվականների ընթացքում մի ուրիշ ազգային հետ շրջել է աշխարհի շուրջը շոգեմակույցով, անասուններ փոխադրող նավերով, ոտքով և ձիով, ապրելով բազմաթիվ օտար վայրերում, երբեմն նույնիսկ բնիկների հյուսաններում: Նա այցելել է 27 տարբեր երկրներ. ձերբակալվել է հարավային բանակի կողմից՝ Չինաստանում, երբ փորձում էր Կանտոնից Հանկոյ անցնել:

Ակումբի նախագահը մի պահ կանգ առավ՝ տեսնելու համար այդ մոզական խոսքերի ազդեցությունը, հետո կրկնեց դրանք, համարյա շնչառությամբ:

— Կանտոն և Հանկոյ: Սիմս-Փիբլիթին Սիան փրփրաբաշ գետի վրայով անցնելով փախել է գերությունից ձմռանը, երբ ոչ ոք այդպիսի բան չէր համարձակվել:

1919-ին, Հյուսիսային Աֆրիկայի վրայով Մարոկկոյից դեպքել է Հաբեշտան: 1920-ին նա որպես հետախույզ ծառայել է Միջագետքում: Գամապոսում նա հանդիպել է Ֆելյալ թագավորին, որը օգնել է նրան ուսումնասիրելու Կուֆարան, որտեղ, մինչ այդ, ոչ մի սպիտակամորթ ոտք չէր դրել, մի վայր, որ Աֆրիկայի ազանդի գաղտնի և սուրբ մայրա-

քաղաքն է և գտնվում է Լիվիայի անապատի խորքերում: Սիմս-Փիբլիթին այնտեղ դեպքել է ծպտված՝ որպես եզիպտոսհի, ուղտով անցնելով հազար մղոն տարածություն, ուղեկից ունենալով միայն բնիկներին, որոնք անգլերեն մի բառ անգամ չեն խմայել:— Իթաքայի դասախոսական ակումբի նախագահը այս խոսքից հետո աչքերը բարձրացրեց և նայեց իր ամենամտերիմ երկու ընկերուհիներին: Հոմեր Մաքոլին զարմացավ, թե ինչ էր ուզում ասել նա այդ հայացքով և հետո մտածեց, թե նա ինչքան երկար պիտի խոսի այս անհավատալի և զարմանալի անձնավորության՝ Ռոզալի Սիմս-Փիբլիթի մասին:

— 1923 թվականին, — շարունակեց խոսողը, — Սիմս-Փիբլիթին տանչորս օր հավաքվել է արաբ անձնակազմ ունեցող քսան տոնանոց մի առաջատանալի վրա և Կարմիր ծովով դեպքել է Ջեյսանի արեղված նավահանգիստը: Այս անգամ նա ծպտված էր արաբ կնոջ կերպարանքով: 1925-ին նա մազլցել է Մարոկկոյի Ատլաս լեռու 1926 թվականին Հաբեշտանի միջով անցել է հազար հարյուր մղոն, որը, հավանաբար, համաշխարհային ռեկորդ է:— Այստեղ նախագահը իր և Իթաքայի իր բարեկամների համար սարսափելի վշտով ասաց:— Իսկ մենք, մեր հաճույքի համար երբեկից քայլում ենք այնպիսի մի կարճ տարածություն, ինչպես ինչ է Գոդոլոբից մինչև Ռեդինգ զբոսադրին:— Նա հառաչեց և ապա, շիմանալով ինչպես պատասխանել այդ հարցին, ասաց:— Վատ չէր լինի, եթե քայլեինք, մեր առողջության համար գուցե շատ օգտակար լիներ:— Ապա վերադարձավ օրվա դասախոսին ներկայացնելու գործին, նայելով ձեռքում բռնած թղթին:

— 1923-ին Սիմս-Փիբլիթին անցել է Բալկաններով՝ լոնդոնյան մի թերթի հանձնարարությամբ, — շարունակեց նա, — մերթ մի երկրի բնիկ կնոջ կերպարանքով ծպտված, մերթ մի ուրիշ երկրի:

Չսնձրանալով, անհամբերությամբ սպասելով, ձգտելով վերադառնալ հետադարձում, իր գործին, Հոմեր Մաքոլին զարմացած մտածում էր, թե ո՞ր է նա անընդհատ ծպտվում:

Իթաքայի դասախոսական ակումբի նախագահը շարունակեց.

— 1930-ին Սիմս-Փիբլիթին մի հետաքրքրական ճանապարհորդություն է կատարել Ռուբիայով և հանդիպել մի թուրքի՝ Մուստաֆա Քեմալին: Այստեղ Սիմս-Փիբլիթին ծպտվել է լեռնաբնակ թուրք աղջկա կերպարանքով: Ձիով անցել է ալեքի քան հազար մղոն, ամբողջ Մերձավոր Արևելքը: Ազդրեցանում ակնուտես է եղել կոմունիստական կարմիր բանակի կոմիտեի կողմից ակումբի անասնաբանության դեմ: 1931 թվականին շրջել է Հարավային Ամերիկայում, Բրազիլիայի ջոնգլիներում, բնիկների ընկերակցությամբ, որոնցից մեկի անունը, էս այդ իմացել եմ հենց

իրենից՝ Սիմս-Փիլիփսից, Մեքս վրա:— Իթաքայի դասախոսական ակումբի նախագահն արգեն մոտենում էր իր ճառի ավարտին: Նա շունչ քաշեց և ասաց:— Սակայն Սիմս-Փիլիփսի արկածները անվերջանալի են, իսկ դուք ուզում եք տեսնել և լսել նրան և ոչ թե ինձ:— Այս հաճելի համեստությունը հրաշալի ակումբի հրաշալի նախագահի մեջ ուղեկցվեց մի էլարդային ծիծաղով՝ համակրական սրտազին ծիծաղ առաջացնելով նրա բարեկամ ունկնդիրների մեջ: Երբ պատշաճ հանդարտությունը իջավ ունկնդիրների վրա, նախագահը իր ճառը եզրափակեց թատերական մի ուժգին ձայնով:— Ինձ համար, որպես Իթաքայի դասախոսական ակումբի նախագահի, մեծ պատիվ է ծանոթացնել ձեզ Ռոզալի Սիմս-Փիլիփսի հետ:

Մագիստրոսություններն այս անգամ վերածվեցին իսկական օվաղիայի: Ակումբի նախագահը դարձավ դեպի բեմի մուտքը, ողջունելու համար օբլա հոշակավոր աչքերով, բայց, ավազ, աչքերուն ոչ մի տեղ չէր երևում: Ունկնդիրները, այդ ուշացումից օգտվելով, սաստկացրին ծափահարությունը և հավանաբար լրիվ երկու բույս տեղ ծափահարությունից հետո, որի ընթացքում մի բանի կանաչը խոտառվանեցին, թե իրենց ձևոքերը ցավեցին, վերջապես մեծ տիկինը երևաց:

Հոմեր Մաքուլին կարծում էր, թե ինքը կտեսնի մի այնպիսի կնոջ, որ բուրբուլիս ասբեթ կլինի աշխարհում անսած բուրբ կանաչից, նա չէր կարողանում ճշգրտորեն պատկերացնել, թե ինչ տեսք պիտի ունենար այդ արարածը, բայց վստահ էր, որ նա առնվազն հետաքրքրալիս կլիներ և իսկապես չէր սխալվել: Ռոզալի Սիմս-Փիլիփսի, կարճ ասած, մի բանած մարտական նժույգ էր, սեռազուրկ, շորացած, բարձրահասակ, ոսկրոտ, ծիծաղելի և տգեղ: Հոմերը վեր կացավ ոչ թե նրա համար, ոչ հասել էր հեռագիրը տալու ժամանակը, այլ, ավելի շատ, դարձանքից: Եվ տարօրինակ չէր, որ նա ղվազեց դեպի բեմը հեռագիրը հանձնելու, ինչպես իրեն սովորեցրել էին:

Այդ ժամանակ, նույն սիրալիր տիկինը, որը նրան սովորեցրել էր անելիքը, վաղելով հեռավ, և մինչ Հոմերը ուշքի կգար, տղային սրահով հրեց դեպի բեմ՝ ականջին փսփոսելով բավականաչափ բարձր, որ բուրբ լսեն:

- Գե, տղա, ժամանակն է, հանձնիր հեռագիրը:
- Բեմի վրայի մեծ տիկինը իրեն այնպես էր պահում, կարծես տեղ-լակ չէր այդ բուրբին:
- Կեղիններ,— սկսեց նա,— Իթաքայի դասախոսական ակումբի անդամներ,— նրա ձայնը նույնքան անդուր էր, որքան և արտաքինը:
- Հոմեր Մաքուլին բեմ վազեց և շատ հստակ ձայնով հայտարարեց:

— Հեռագիր Ռոզալի Սիմս-Փիլիփսի համար: Նշանավոր տիկինը զազարեցրեց ճառը և դարձավ լրաբերին, կարծես երա երևալը բուրբուլիս պատահական էր:

— Այստեղ արի, մանչուկ,— ասաց նա,— ես եմ Սիմս-Փիլիփսին,— նա դարձավ ունկնդիրներին և ասաց,— ներեցե՛ք լեզվներ,— նա ստորագրեց, վերցրեց հեռագիրը և ցրիչին մի արծաթ դրամ ավեց՝ ասելով:— Վերցրու քո վարձը, մանչուկ:

Հոմերի համար վերավորական էր այդ դրամն ընդունելը, բայց միևնույն ժամանակ ամեն ինչ այնպես ծիծաղելի էր և շփոթեցնող, որ նա չկարողացավ մերժել: Նա վերցրեց արծաթե դրամը և շատ այլաչափված, բեմից ցած շտապելով, շնեքից դուրս եկավ: Գուրս շտապելիս նա լուսավոր երևելի տիկնոջ ձայնը: Նա վերսկսել էր իր ճառը:

— Ուրեմն, 1939 թվականին,— ասում էր նա,— այս նոր պատերազմի նախօրյակին ես գտնվում էի Բավարիայում, զաղտնի միսայրով, ալլապոսի կաթնամլածառուհու կերպարանքով ծայրաված:

Փողոցում, մայթի վրա Հոմերը տեսավ Հենրի Վիլիյամսին, որ դեռ երիտասարդ հասակում զրկվել էր երկու ոտքից, երկու-թուրալիս աղետի պատճառով: Եվ ահա, նրեսուն տարի է զյխարելի մեջ լցրած մատիտներ էր ծախում: Հոմերը նրան անունով չէր ճանաչում, բայց միշտ տեսել էր նրան, թեև երբեք նրանից մատիտ չէր գնել: Էս մեր պլխարկի մեջ արծաթե դրամ գցելու Ռոզալի Սիմս-Փիլիփսի տված արծաթը նա գցեց այդ Գարու գլխարկի մեջ և շտապեց դեպի իր հեծանիվը: Արդեն նստել էր հեծանիվը և քսան յարգ հեռացել, երբ գզաց, որ ինչ-որ վատ բան կար իր արարքի մեջ: Ետ դառնալով, նա հեծանիվը նետեց մայթի վրա և վազեց այն մարդու մոտ, որը երկու ոտքերն էլ կորցրել էր երեսուն տարի առաջ: Այս անգամ Հոմերը նրա գլխարկի մեջ մի քառորդանոց գցեց, իր սեփական քառորդանոցը:

Գլուխ 30

ԲԵԹՆԵԼ ԷՅՈՒՐԱՍԵՆՅԱԿՆԵՐՈՒՄ...

Էլ ես ժամ հետո ցրիչը հեծանիվից իջավ Այ փողոցի վրա գտնվող Բեթնել հյուրանոցի առջև և վազեց աստիճաններն ի վեր: Ընդարձակ ընդունարանի անկյունում դրասեղանի փոխարեն դրված էր մի պարզ սեղան: Սեղանի վրա մի փոքր զանգակ կար, իսկ պատի վրա գրված էր. «Զանգահարել»: Յրիշտ նայեց շուրջը և տեսավ փոքր հյուրա-

նոցի բազմաթիւ վրակ դռները, Հետո նայեց հեռագրին, որն ուղղված էր Գոլի Հաուսթրին: Սենյակներէջ մեկում նվազում էր պատեֆոնը և լըսվում էր երկու երիտասարդ կանանց ու երկու տղամարդկանց խոսակցութիւնն ու ծիծաղը: Մի վայրկյան անց մի ուրիշ սենյակից դուրս եկավ քառասունի մտ մի տղամարդ և կանգնեց գոանը, խոսելով մի երիտասարդ կնոջ հետ, որի միայն զլուխն էր երևում: Հետո դուռը արագ փակվեց, և տղամարդն աստիճաններով ցած իջավ: Հոմերը սեղանի վրայի զանգը սեղմեց: Քիչ ատաղվա փակված գուռը նորից բացվեց, և աղջիկը կայտառ ձայնով բղավեց.

— Հիմա, այս բոլորս:

Երբ աղջիկը երևաց, ցրիւր վարմացավ, որ աղջիկը այդքան գեղեցիկ ու երիտասարդ էր: Նա Մերիից կամ Բեռից շատ տարբեր չէր:

— Հետագիւր՝ Գոլի Հաուսթրին համար,— ասաց ցրիւր երիտասարդ կնոջը:

— Նա դուրս է եկել,— ասաց երիտասարդ կինը,— կարո՞ղ եմ նրա փոխարեն ստորագրել:

— Այո, տիկին,— պատասխանեց Հոմերը: Երիտասարդ կինը ստորագրեց և հետաքրքրութեամբ նայեց Հոմերին:

— Մի րոպե սպասիր, կարելի՞ է,— ասաց նա հանկարծ: Նա շուտ եկավ և վազեց մի ուրիշ սենյակ: Նրա զնալուց հետո մի տղամարդ բարձրացավ աստիճաններով և կանգնեց Հոմերի մոտ: Նա և Հոմերը մի քանի անգամ իրար նայեցին: Երբ աղջիկը վերագարձավ և տեսավ այդ տղամարդուն, կանչեց Հոմերին, և նրանք մտան այն սենյակը, որտեղից աղջիկը առաջին անգամ դուրս էր եկել: Սենյակում անձանք չէր, տարօրինակ հոտ էր տարածված:

Երիտասարդ կինը ցրիւրին մի նամակ ավեց.

— Այս նամակը գրուտ կզցնե՞ս,— ասաց նա, նայելով ցրիւրի աչքերին:— Շատ կարևոր է,— շարունակեց նա:— Իմ քրոջն է ուղղված. նամակատուն տար, օգային հատուկ հանձնում, պատվիրած: Նամակի մեջ փող կա: Իմ քույրը փողի կարիք է զգում: Նամականիշ շունեմ: Երիտասարդ կինը մի պահ լռեց, որպէսզի Հոմերը ժամանակ ունենա հասկանալու, թե ինչքան կարևոր է այդ նամակը հցելու:— Այդ բանը կանե՞ս ինձ համար:

Իրեն անհասկանալի ինչ-որ պատճառով ցրիւր վատ զգաց: Դա նման էր ճիշտ այն զգացումին, որ նա ունեցել էր մեքսիկացի կնոջ տանը, որի տղան պատերազմում սպանվել էր:

— Այո, տիկին,— ասաց Հոմերը,— ես հենց հիմա նամակը ուղիղ

նամակատուն կտանեմ, պատվիրած, օգային, հատուկ հանձնում կանեմ: Հենց հիմա կտանեմ,— կրկնեց նա:

— Ահա մի դուրս,— ասաց երիտասարդ կինը,— նամակը պիտուրկի՞ց մեջ դիր: Ոչ ոք թող չտեսնի: Ոչ ոքի այդ մասին մի ասա:

— Շատ լավ, տիկին,— ասաց Հոմերը,— ոչ ոքի չեմ ասի:— Նա նամակը դրեց գլխարկի մեջ:— Ես այն ուղիղ նամակատուն կտանեմ, հետո կընդհատեմ ձեր փողի մնացորդը:

— Կարիք չկա, ետ մի դա,— ասաց երիտասարդ կինը:— Դե, շտապիր և հիշիր, որ ոչ ոք չպետք է իմանա:

— Ձեմ ասի,— ասաց Հոմերը և սենյակից դուրս եկավ: Նա աստիճաններին հասավ ճիշտ այն ժամանակ, երբ աղջիկը մտտեցել էր վաճառասեղանի մոտ կանգնած մարդուն: Աստիճանի առաջին անկյունագործին նա դեմ-դիմաց ելավ մի շքեղ հագնված փարթիւմ կնոջ, որը հիսուն-հիսունհինգ տարեկան կլիներ: Կինը, ցրիւրին տեսնելով, կանգնեց և ժպտաց նրան.

— Ինձ հետագիւր՝ ես բերել,— ասաց նա,— Գոլի Հաուսթրին:

— Այո, տիկին,— ասաց Հոմերը,— վերևում թողեցի:

— Ապրես,— ասաց Գոլի Հաուսթրինը: Նա մի պահ նայեց Հոմերին, հետո ասաց,— դու նոք ցրիւր ես, ճիշտ է: Ես բոլոր ցրիւրներին ճանաչում եմ: Նրանք բոլորն էլ լավ, բարի տղաներ են, թե Արևմտյան ընկերութեան և թե փոսթալ թելեգրաֆի տղաները: Բոլոր ցրիւրները ինձ հետ լավ են, և ես նրանց նկատմամբ լավ եմ տրամադրված:— Գոլի Հաուսթրինը բացեց ձեռքի լանկարծեք պայուսակը և մի քանի այցետումս հանեց:

— Վերցրու,— ասաց նա ու Հոմերին մեկնեց մոտ քսան այցետումս:

— Այդ ինչի՞ համար է,— ասաց Հոմերը:

— Դու ամեն տեղ հեռագիր ես տանում,— ասաց Գոլի Հաուսթրինը,— դու լինում ես նաև գինետներում: Գրանք պարզապես թող այդ տեղերում, դուրս դալու ժամանակ: Այդ այցետումները դիր ուղեւորներին, զինվորներին և նախաստիներին մոտ, որոնք կարող են մի գիշերվա համար սենյակի կարիք ունենալ: Այս սարսափելի պատերազմի ընթացքում մենք պետք է աշխատենք մեզ տղաներին երջանկացնել, քանի զուտ նրանք մեզ մոտ են գտնվում: Ոչ ոք ինձնից լավ չգիտի, թե որքան կարող է թախտել զինվորը, երբ չգիտի, թե ինչ է սպասվում իրեն, ո՞րք է ճիշտ, թե՞ մեռած:

— Այո, տիկին,— ասաց Հոմերը:

Նա փողոց դուրս ելավ, իսկ միսիս Գոլի Հաուսթրինը շարունակեց բարձրանալ Բեթհելի հյուրասենյակները:

ՄԱՐԴ-ՄԵՔԵՆԱՆ

Հանրային գրադարանում կատարած արկածային ուղևորությունից հետո Լալանին ու Յուլիանը շարունակեցին ճանապարհորդել Ինքնաշարժով: Երկուսն էլ նրանք անգործների և անցորդների մի փոքրիկ բազմության առջև էին, որը դիտում էր երրորդ կարգի մի գեղատան ցուցափեղդի մեջ կանգնած մարդուն: Մարդը շարժվում էր մեքենայի նման, թեև, բառ երևույթին, շնչավոր էակ էր: Նրա նայվածքն այնպիսին էր, կարծես մեղքամտից շինված լիներ: Նա անմարդկային էր թվում և կանգնած վիճակում նման էր շթաղված մի դիակի, որը դեռևս կարողանում է շարժվել: Այդ մարդը ամենաանհավատալի բանն էր, որ Յուլիանը երբեք տեսել էր աշխարհում իր ասլան շթաղի նմանը: Եվ տարօրինակ մարդու աչքից ոչ մի լույս չէր ճառագում: Նրա շուրթերը փակվել էին այնպիսի ձևով, որ կարծես երբեք չէին բացվելու:

Այդ մարդը բծիշկ Բրադֆորդի կենաց բուժադեղն էր սկսելու: Նրա կողքերին երկու ցուցատախտակներ էին փակցված, Մեկի վրա գրված էր հետևյալ հայտարարությունը. «Միտք Մեշանն՝ մարդ-մեքենա, կիսամեքենա-կիսամարդ: Ավելի շատ մեռած, քան կենդանի: Հիստուն դուրս մրցանակ կտանես, եթե կարողանաս շարժել նրա ժպիտը, հինգ հարյուր՝ եթե կարողանաս ծիծաղեցնել: Մյուս տախտակի վրա միտք մարդ-մեքենան դնում էր թղթերը, որոնք նա մեքենաբար վերցնում էր տախտակի առջևի փոքր սեղանից: Այս թղթերի վրա տպագրված էին տարբեր հայտարարություններ, որոնցով կոչ էր արվում ժողովրդին՝ դնելու բծիշկ Բրադֆորդի՝ մարդու օրգանիզմը ավելի կենսունակ դարձնող հայտնագործած զեղը: Յուրաքանչյուր թղթի վրա տախտակի վրա տպագրված էր մարդ-մեքենան ձեռքի փայտիկով ցույց էր տալիս գրվածը: Երբ բոլոր տասը թղթերը դարձվում էին տախտակի վրա, մարդ-մեքենան վերցնում էր դրանք, և դնում սեղանին, այդ աչք ամբողջ գործողությունը սկսում նորից:

— Դա մարդ է, Յուլիան,— ասաց Լալանին ընկերոջը:— Հավատացնում եմ: Մեքենա չէ, Յուլիան, աչքիվ խոսք, մարդ է: Նայիր աչքերին նա ողջ է: Տեսնո՞ւմ ես:

Մարդ-մեքենայի աչք պահին դրած թղթի վրա կարելի է կարդալ «ԲՆ» և կիսամեքենա վիճակում քարշ գալիս նայելիս կյանքը:

Գնիր բծիշկ Բրադֆորդի կենաց դեղը, և դու քեզ բուրբուխի կրիտասարդ կզգաս:

— Տես, մի ուրիշ թղթի գրեց,— ասաց Լալանին:— վրան ինչ-որ բան է գրված:— Հանկարծ նա ձանձրացավ և ուկեց տուն գնալ:— Եկ գնանք, Յուլիան,— ասաց նա,— բոլոր այդ թղթերն արգեն երեք անգամ դրել է: Տուն գնանք, արգեն երկու է:— Նա բռնեց ընկերոջ թևից, բայց Յուլիանը նրա ձեռքը մի կողմ հրեց:

— Եկ, Յուլիան,— ասաց Լալանին:— Եկ տուն գնանք, ևս քաղցած եմ:— Բայց Յուլիանը գնալ չէր ուզում: Նա կարծես չէր էլ լսում Լալանի ասածը:

— Ես գնում եմ, Յուլիան,— սպառնաց Լալանին: Նա սուսեց, որ Յուլիանը իրեն հետևի, բայց տղան տեղից շարժվեց: Մի քիչ վիրավորված և զարմացած այս դավաճանությունից, Լալանին տուն գնաց՝ յուրաքանչյուր հրեք կամ յուր քայլից հետո ետ դառնալով՝ տեսնելու համար, թե վերջապես ընկերը չ'միանում իրեն: Բայց ոչ, Յուլիանը ուզում էր մնալ և նայել մարդ-մեքենային: Լալանին խորապես վիրավորված զգաց: Սես կարծում էր, թե ամբողջ աշխարհում նա իմ լավագույն ընկերն է,— ասաց նա՝ ճանապարհը շարունակելով:

Յուլիանը կանգնել էր մի փոքր խոմբ մարդկանց մեջ և նայում էր մարդ-մեքենային, մինչև որ, ի վերջո, մեային ինքը և մի թերունի Մարդ-մեքենան շարունակում էր թղթերը հավաքել և ետքից դնել տախտակի վրա: Նա շարունակում էր թղթերի վրայի յուրաքանչյուր բառը ցույց առնել Շուտով ծեղունին էլ գնաց և մայթի վրա մնաց միայն Յուլիանը, որը դեռ նայում էր գեղատան ցուցափեղդի տարօրինակ էակին: Արգեն մոյթ էր: Երբ փողոցի լույսերը վառվեցին, Յուլիանը դուրս եկավ այն կախարհական համբարանությունից, ոչինչ մեջ գցել էր նրան այդ մարդ-մեքենան: Նա ասես հմայված լիներ: Սթափվելով, Յուլիանը նայեց շուրջը: Օրը ավարտվել էր, և բոլորը գնացել էին: Միակ բանը, որ մնացել էր շուրջը, այն էր, որի անունը նա չգիտեր: Մահ:

Փողբիկ տղան հանկարծ նայեց մեքենա-մարդուն: Նրան թվաց, որ այդ մարդը իրեն է նայում: Տղան հանկարծ ուժեղ սարսափ զգաց և սկսեց փախչել: Փողոցները հատուկենա անցորդները նրան նույնպես մեռած թվացին, ինչպես այդ մարդ-մեքենան: Մարդիկ հանկարծ նրան թվացին սպեղ, ոչ այնպես գեղեցիկ, ինչպես առաջներում: Յուլիանը վազեց մինչև շնչասպա լինելը: Նա կանգ առավ՝ դժվար շնչելով և համարյա արցունքներ թափելով: Նայեց շուրջը, զգալով մի խոր, անհույզող լուսություն ամեն ինչի մեջ՝ մարդ-մեքենայի մահվան սար-

ստի՛ց: Մինչև այժմ նա վախ չէր զգացել, մանավանդ այդպիսի մեծ վախ: Նրա համար այժմ ամենազովարին բանն այն էր, թե ինչ պիտի անէ հետո: Նրա հոգեկան անդորրը արեւոմբել էր, սարսափը պատել էր նրան: Նա նորից սկսեց վազել: Վաղելիս ինքն իրեն ասում էր համարյա արտասովորով. «Հայրիկ, մայրիկ, Մարկոս, Բես, Հոմեր, հայրիկ, մայրիկ, Մարկոս, Բես, Հոմեր»:

Աշխարհը, անշուշտ, հրաշալի էր և անշուշտ՝ լի լավ բաներով, որոնք կարելի էր նորից ու նորից տեսնել, բայց այժմ աշխարհն այնպիսին էր, որից փախել էր պետք, միայն թե Յուլիսիոս չգիտեր՝ թե ո՞ր ուղղությամբ: Նա ուզում էր շուտ հասնել իր բնտանիքի անդամներից մեկնումնեկին: Նա մի պահ սարսափահար կանգ առավ և հետո սկսեց դիտել իր շուրջը՝ զգալով անհավատալի պղտոր ներկայությունը, մի աղետ, որից կարող էր խուսափել միայն հասնելով հորը, մորը, եղբայրներից մեկին կամ զբոսը: Եվ այդ ժամանակ նրանցից որեւէ մեկին հասնելու փոխարեն, փողոցի հետու ծալքում նա տեսավ իրենց թաղի խմբի ղեկավարին՝ Օգյուստ Գոթլիբին: Կրագրավաճառ տղան էանգեղ էր ամառացած փողոցի անկյունում և թեթեւի վերնագրերն էր բղավում, կարծես գոնըվում էր մի մարդաշատ վայրում և պարտավոր էր ասել, թե աշխարհում այդ օրը ինչեր էին տեղի ունեցել: Գլխավոր վերնագրերը բղավելը Օգյուստ Գոթլիբին միշտ էլ մի քիչ ծիծաղելի էր թվացել, որովհետև, նախ վերնագրերը շատ հաճախ գանաղան սպանությունների մասին էին լինում և, բացի այդ, անհարմար էր Իթաքայի փողոցներում ելնել մարդկանց մեջ ու բարձրաձայն բղավել: Կրագրավաճառը ուրախանում էր, երբ փողոցները ամառացած էր տեսնում: Երբ Իթաքայի փողոցները զատարկվում էին, Օգյուստ Գոթլիբը կարծես ուրախ, որ ինքը քաղաքի միակ բնակիչն է, ծախք սովորականից ավելի էր բարձրացնում, բղավելով որվա սովորական նորությունները: Ո՞ւմ էին պետք այդ լուրերը, և ի՞նչ օգուտ դրանցից: Անշուշտ, կարելի էր թերթ ծախել և մի քանի սենթ շահել, բայց մի՞թե այդ է ամբողջը: Մի՞թե հիմարությունն չէր օրվա սուտ լուրերը բղավել, կարծես ուրախ բան լիներ ավետածը: Ամոթ չէ՞ր, որ մարդիկ աչքքան անտարբեր էին դարձել լուրերի հանդեպ: Երբեմն, նուրիսկ Լրագի մեջ, լրագրավաճառը բղավում էր համաշխարհային լուրերի վերնագրերը, բայց այդտեղ էլ, երազում, նա հեղնանք և արհամարհանք էր գրում լուրերի էություն և կատմամբ, և երբ բղավում էր, ինքը կանգնած էր լինում մի բարձունքի վրա, իսկ ներքևում ծիփում էին հանցանքի ու ուժիքի մեջ լողացող բազմություններ, որոնք, լսելով նրա քրտասացող ձայնը, դադարեցնում էին գործերը և նայում էին վերև՝ իրեն, իսկ նա բղավում էր նրանց:

— Ետ պնացքը, վերադարձեք ձեր հայրենիքը: Գազարեցիք ձեր ոճիքը, դրա փոխարեն ծառեր տնկեցե՛ք:— Նրա հոգուն միշտ սիրելի էր ծառ տնկելու գաղափարը:

Երբ Յուլիսիոս Օգյուստ Գոթլիբին տեսավ փողոցի անկյունում, սարսափի մեծ մասը փարատվեց, և նա սկսեց հասկանալ, որ աշխարհում վերստին բարություն ու սեր գտնելու համար երկար տարիներ անհրաժեշտ չէին: Փոքրիկ տղան ուղեց բղավել Օգյուստ Գոթլիբին, բայց ծայն հանել չէր կարողանում: Փոխարենը, ամբողջ ուժով վազեց դեպի Լրագրավաճառը և իրեն գցեց նրա դիրկը աչքպիսի ուժով, որ Օգլիին համարյա գետին գլորեց:

— Յուլիսիոս,— ասաց լրագրավաճառը,— ի՞նչ է պատահել, ինչո՞ւ ես լաց լինում:

Յուլիսիոսը նայեց փոքրիկ Լրագրավաճառի աչքերին, բայց խոսել չէր կարողանում:

— Գու վախեցե՞լ ես, Յուլիսիոս,— ասաց Օգլին,— դե, մի վախեցիր, ինչի՞ց ես վախենում: Գե՛, լաց մի լինիր, Յուլիսիոս, վախենալու բան չկա:— Բայց փոքրիկ տակավին չէր կարողանում գոչել լացը:— Լաց մի լինիր,— ասաց Օգլին և սպասեց, որ Յուլիսիոսը դադարեցնի լացը: Յուլիսիոսը շատ ճիգ գործադրեց, որ լաց չլինի, և շուտով հեկեկանքները սկսեցին անկասած գառնալ. վերսկզբին հեկեկոտածքի շեռտ Օգլին ասաց.— Լսիր, Յուլիսիոս, եկ գնանք Հոմերի մոտ:

Լսելով եղբոր անունը, Յուլիսիոսը ժպտաց և հեկեկանքը կուլ տվեց:— Հոմերի՞,— ասաց նա:

— Անշուշտ,— ասաց Օգլին,— բո եղբոր մոտ: Արի:

Օ, որքան կուզեր այդ փոքրիկ տղան հավատալ դրան:

— Գնա՛նք Հոմերին տեսնելու,— ասաց նա:

— Անշուշտ,— ասաց Օգլին,— հեռագրատունը անկյունում է:

Օգյուստ Գոթլիբն ու Յուլիսիոս Մաթոլին քայլեցին գեպի հեռագրատուն: Նրանք Հոմերին գտան առաքման սեղանի առաջ նստած: Երբ Յուլիսիոս տեսավ եղբորը, գեմբը լրիվ խաղաղվեց: Սարսափը չբացավ նրա հայացքից, որովհետև իրեն զգաց տանը:

Երբ Հոմերը տեսավ Յուլիսիոս եղբորը, վեր կացավ և գնաց տղայի մոտ ու նրան թեթեւ մեջ առավ: Նա դարձավ Օգլիին:

— Ի՞նչ է պատահել,— ասաց նա,— Յուլիսիոս այս ժամին քաղաքում ի՞նչ է անում:

— Կարծեմ կորել էր,— ասաց Օգլին,— նա լաց էր լինում:

— Լա՞ց էր լինում,— ասաց Հոմերը և նորից գրկեց եղբորը, մինչ փոքրը մի նոր հեկեկոց էր կուլ տալիս:— Շատ լավ, Յուլիսիոս,— ասաց

նա,— այլևս լաց մի լինիր: Քեզ հեծանիվով տուն կտանեն: Դե՛, լաց մի լինիր:

Հեռագրատան կառավարիչը՝ Թոմաս Սփանգլերը, իր սեղանի մոտից դիտում էր երեք տղաներին, իսկ ձեռք հեռագրիչը՝ Վիլյամ Գրոգանը նույնիսկ դադարեցրեց գործը, նրանց դիտելու համար: Նրանք մի քանի անգամ իրար նայեցին: Հոմերը եղբորը իջեցրեց զրկից: Սրբ Յուլիոսը մտտեցավ առաքման սեղանին՝ դիտելու համար այդտեղի աշխատանքը, Հոմերը համոզվեց, որ տղան իրեն շատ լավ է զգում: Յուլիոսը իրեն միշտ լավ էր զգում, եթե որեէ բանով հետաքրքրվում էր: Հոմերը դիտեր Օգլուստին և ասաց.

— Ծնորհակալություն, Օգի, շատ վատ կլինեիր, եթե նա քեզ չտաներ: Սփանգլերը վեր կացավ և գնաց նրկու տղաների մոտ:

— Հելլո, Օգի,— ասաց նա,— ինձ մի թերթ տուր:

— Իսկույն, սրբ,— ասաց Օգին և սկսեց թերթը ծալելու իր սովորական աշխատությունը, որը կատարում էր նա ծախելիս, բայց Սփանգլերը կանգնեցրեց նրան և թերթը վերցրեց նախքան ծալելը: Հեռագրատան վարիչը նայեց վերնագրերին, ապա թերթը պեղեց զամբյուղի մեջ:

— Գործընդեր ինչպե՛ս են, Օգի,— հարցրեց նա:

— Վատ չեն, միտք Սփանգլեր,— պատասխանեց Օգին:— Այսօր հիստունհինգ սենթ եմ աշխատել, բայց վաճառքն սկսեցի ցերեկվա ժամը մեկից: Սրբ յոթանասունհինգ սենթը լրացնեմ, տուն կգնամ:

— Ինչո՞ւ,— ասաց Սփանգլերը,— ինչո՞ւ ես ուզում յոթանասունհինգ սենթի հասցնել:

— Ձգիտեմ,— ասաց Օգին,— պարզապես մտածեցի շաբաթ օրը յոթանասունհինգ սենթ աշխատել: Քաղաքում համարյա թե մարդ չկա, բայց ինձ թվում է, որ մնացած թերթերը մեկ կամ երկու ժամում կծախեն: Շուտով, ընթրիքից հետո, ժողովուրդը փողոց կուրս կզա, կինո գնացող մարդիկ կլինեն:

— Ինչինչ,— ասաց Սփանգլերը.— դրոզի ձեռք գնան այդ կինոյի մարդիկ: Գու մնացած թերթերը ինձ տուր և հենց հիմա տուն գնա: Ահա քեզ մի քառորդ:

Թեև լրագրավաճառ տղան խորապես շնորհակալ էր հեռագրատան վարիչի այդ վերաբերմունքից, սակայն, այնուամենայնիվ, զործարքը նրան արդարացի չէր թվում: Թերթը պետք էր ծախել մեկ առ մեկ, և յուրաքանչյուրը՝ տարբեր մարդկանց: Պետք է կանգնել փողոցի պնկլումում և վերնագրերը բղավելով ժողովուրդի մեջ թերթ կարգալու ցանկություն առաջացնել: Թեև դա այդպես էր, բայց նա շատ հոգնած էր և ուզում էր տուն գնալ ընթրելու Բացի այդ, նա մինչև այդ երբեք չէր

հանդիպել Սփանգլերի նման մի մարդու, որ բոլոր թերթերը ուզենար գնել՝ որանք անմիջապես զամբյուղ պցելու համար: Եվ գուցե դա էլ հենց օրվա ամենամեծ նորությունն էր: Սակայն նրան պարզապես ջգլ էր պատճառում, որ Սփանգլերի պես լավ մարդն է այդ բանը անում և ոչ թե փողոցի թափթփուկներից մեկը: Գուցեև ոչ թափթփուկ, այլ դրա նման մի բան: Փոքրիկ լրագրավաճառը, այնուամենայնիվ, ուղեց բողոքել այդպիսի վաճառքի դեմ:

— Զե՛մ ուզում ձեզ մի քառորդի վնաս պատճառել, միտք Սփանգլեր,— ասաց նա:

— Ոչինչ,— ասաց Սփանգլերը.— Գու թերթերը տուր և տուն գնա:

— Շատ լավ, սրբ,— ասաց Օգին.— Գուցե մի օր կփոխհատուցեմ այդ քառորդը:

— Անշո՛ւշտ, անշո՛ւշտ,— ասաց Սփանգլերը և թերթերը նետեց զամբյուղը:

Օգին դարձավ Յուլիոսիսին, որն այդ ժամանակ զբաղված էր ցպահանջ հեռագրերի արկղը ուսումնասիրելով:

— Յուլիոսը կորավ,— ասաց Օգին միտք Սփանգլերին:

— Ոչինչ,— ասաց Սփանգլերը.— չի կորի: Յուլիոսիս,— նա կանչեց տղային և Յուլիոսը դարձավ հեռագրատան վարիչին: Սակայն ոչինչ չգտնելով տղային ասելու, Սփանգլերը հարցրեց.

— Ինչպե՛ս ես:

Իր հերթին, համարյա պատասխան չդոնելով, Յուլիոսիս ասաց:

— Շատ լավ:

Նրանցից յուրաքանչյուրն էլ զգում էր, որ ինքը ուշիշ բան էր ուզում ասել:

Իմանալով հանգերձ, որ սխալ բան էր ասում, Հոմերը մեջ մտավ:

— Նա այժմ լավ է:— Օգին, իր հերթին, շփոթությունից, հույն բաները այնպես կըկնեց, բոլորովին նոր իմաստ դնելով դրանց մեջ: Նրանք բոլորն էլ շփոթված էին՝ բայց շատ երջանիկ էին և ուրախ, մանավանդ Սփանգլերը:

Վիլյամ Գրոգանը՝ հեռագրիչը, մտքերի այս փոխանակությունից հետո, իր շիշը դուրս քաշեց, լցցանք հանեց և մի մեծ կում խմեց:

Օգին շրջվեց տուն գնալու, բայց Հոմերը պահեց նրան:

— Մի րոպե սպասիր,— ասաց նա,— ես քեզ հեծանիվով տուն կտանեմ. կարելի է, չէ՞, միտք Սփանգլեր: Ես հեռագիր եմ բերելու Իթաքայի գինու գործարանից, իսկ դա մեր տան ճանապարհի վրա է: Եթե կարելի է, ես Յուլիոսիսին և Օգիին տուն կտանեմ, ապա կգնամ Իթաքայի գինու գործարանը: Կարելի՞ է:

— Անշուշտ, անշուշտ,— ասաց Սփանդիկը և վերադարձավ իր սեռ գանի մոտ։ Նա վերցրեց խաշած ձուկ, որը, նրա կարծիքով, երջանկաթյուն է բերում, կամ, ամնվազն, գծբախտությունը հետո է վանում իրեն նից։

— Ոչ,— Օզին ասաց Հոմերին,— կարիք չկա, որ դու ինձ հեծանքով տանես։ Միանգամից երկու հոգի հեծանիով տանելը շատ դժվար է։ Հոմերը նստեցով սուն կհասնեն։

— Բշ, և քեզ տուն կտանեն,— ասաց Հոմերը,— դու շատ կարող արագ տուն հասնել։ Գու կնստես իմ ստաջ, իսկ Յուլիսիսը կհասի դեկին Գե, գնանք։

Սրեր աղաները գնացին դեպի Հոմերի հեծանիովը։ Բեւը շատ ծանր էր, մանավանդ մի մարդու համար, որի ոտըր վնասված է, բայց Հոմերը իր ուղեորներին հանդիսատ տուն հասցրեց։ Նրանք նախ կանգ առան Մթալի խանութի կողքին՝ Օզինից փոքր տան առաջ։ Ինքը Արան կանգնել էր խանութի առջև՝ որդու ձեռքից բռնած։ Նրանք երկինք էին նայում։ Փողոցի մյուս կողմը, մի հին ընկուղենու տակ, բակում կանգնել էր միտխ Մաքոյին և պարանի վրայից շքրացած սպիտակեղենն էր հավաքում։ Մերին և Բեւը նվազում և երդում էին հյուրասենյակում, որ տեղից լավում էին դաշնամուրի մեղձ հնչումներն ու Մերիի ձայնը։

Օզին հեծանիովից իջավ և տուն գնաց։ Մի ձեռքով հեծանիովը բռնած, Հոմերը մի պահ կանգնեց փողոցում՝ նայելով մերթ դեպի երկինք, մերթ դեպի Մաքոյիների տան կողմը։ Քիչ հետո Օզին տնից դուրս եկավ ու, զնայ նպարավաճառ Արալի մոտ։

— Այսօր առևտուրը լավ էր, միտար Արա,— հարցրեց Օզին նպարավաճառին։

— Ծնորհակալություն, Օզի,— պատասխանեց խանութպանը։— Գոհ եմ։

— Ես լոթանապան հիմա սենթ ունեմ, որը ուզում եմ ծախսել,— ասաց Օզին։— Վաղվա համար ուզում եմ շատ բան գնել։

— Խնդրեմ, Օզի,— ասաց նպարավաճառը, սակայն նախքան խանութ մտնելը, նա որդուն ցույց տվեց երկինքի ամպերը և ասաց։

— Տեսնո՞ւմ ես, Զոն,— ասաց նա,— արդեն գիշեր է գալիս, շուտով մենք կմտնենք անկողին։ Կրեներք ամբողջ գիշեր։ Երբ առաջուտ տեճի, մենք նորից վեր կկենանք։ Այդ կլինի նոր օր։

Նպարավաճառը, նրա որդին և հարևանի տղան մտան խանութ, իսկ Յուլիսիսը, այդ պահին իր եղբոր հեծանիովի դեկին նստած, աչքը չէր հեռացնում մորից։ Հոմերը նորից նստեց հեծանիովը և սկսեց դեպի տուն քշել։

— Մայրիկը,— Յուլիսիսն ասաց եղբորը, շուտ դալով և նրա գեծքին նայելով։

— Այո,— ասաց Հոմերը,— մայրիկն է, ծառի տակ կանգնած, ականում ևս նրան։

Երբ նրանք մոտեցան ծառի տակ կանգնած կնոջը, փոքր եղբոր դեմքը լուսավորվեց ժպիտով, բայց միևնույն ժամանակ խորունկ աքլաթություն կար այդ դեմքի վրա, ինչպես և նրա եղբոր դեմքին, որը բռնել էր հեծանիովի դեկը՝ համարյա գրկելով նրան։

Հոմերը քշեց դատարկ տարածությունով դեպի իրենց տան բակը, ընկուղենու տակ։ Նա իջավ հեծանիովից և Յուլիսիսին իջեցրեց։ Յուլիսիսը կանգնեց ու նույն օրը, նրա դեմքից մեկընդմիջտ շքրացել էր մարդ-մեքենայի ներշնչած սարսափը։

— Մայրիկ, նա կորել էր,— ասաց Հոմերը,— Օզին գտավ նրան և բերեց հեռագրատուն։ Ես մնալ չեմ կարող, բայց ներս կմտնեմ Բեւին և Մերիին ողջունելու։

Հոմերը տուն մտավ և կանգնեց մոլի ճաշասենյակում, ականջ դնելով իր քրոջն ու եղբոր սիրած աղջկան։ Սրը երգն ավարտվեց, նա հյուրասենյակ մտավ։

— Բարև ձեզ,— ասաց նա Աղջիկները շքրվեցին։

— Բարև, Հոմեր,— ասաց Մերին և ապա, շատ արագ, երջանիկ հայնով ավերացրեց։— Այսօր Մարկուսից նամակ ստացա։

— Ժի՛շտ, Մերի,— ասաց Հոմերը,— ինչպե՞ս է։

— Հրաշալի,— ասաց Մերին։— Ծոտով նրանք կմեկնեն, բայց չգիտեն՝ թե ուր։ Նա գրում է, որ շմասհոգվենք, եթե որոշ ժամանակ նամակ չստանանք։

— Նա բողբոխ էլ գրել է,— ասաց Բեւը,— մայրիկին, ինձ և նույնպես Յուլիսիսին։

— Զի՛շտ,— ասաց Հոմերը և մի պահ սղասեց, որ ասեն նաև իրեն ուղարկված նամակի մասին, կարծես վախենալով, որ աչքուպի բան չառաջիկա Ապա, շատ հանգիստ, ասաց։

— Նա ինձ նամակ չի՞ ուղարկել։

— Օ՛հ, անշուշտ,— ասաց Մերին,— քոնը ամենաերկարն է։ Մի՞թե կարծում էիր, որ եթե նա գրել է բոլորիս, քեզ կարող է գրած լինել։

Հոմերի քույրը սեղանից մի նամակ վերցրեց և մեկնեց նրան։ Հոմերը երկար ժամանակ նայում էր նամակին։ Քույրը ասաց։

— Ինչո՞ւ բաց չես անում ու կարդում։ Մեզ համար էլ կարդա։

— Այ, Բես,— ասաց Հոմերը:— Նա պետք է գնամ: Նա այն գրասենյակ կտանեմ և զիշերը կկարդամ, երբ ազտա ժամանակ կունենամ:

— Մենք ամբողջ օրը աշխատանք փնտրեցինք,— ասաց Բեսը,— սակայն չգտանք:

— Բայց շտաբանից զվարճացանք,— ասաց Մերին:— Ձվարճայի էք պարզապես գնալն ու հարցնելը՝ աշխատանք կա՞:

— Չգիտեմ՝ դա զվարճություն է թե ոչ,— ասաց Հոմերը,— բայց ես ուրախ եմ, որ դուք աշխատանք չեք ճարել: Մի մտածեք գործի մասին: Իմ աշխատավարձը մեզ հերթի է, իսկ Մերիի հայրը լավ պաշտոն ունի Իթուքայի գինու գործարանում: Երկուսդ էլ կարիք չունեք աշխատանք փնտրելու:

— Ունենք, Հոմեր,— ասաց Բեսը,— այն էլ ինչպիսի կարիք: Մոտ օրերս մենք մի գործ կգտնենք: Երկու սեղ ասացին, որ նորից հանգիպենք:

— Գործ գտնելու մասին երբեք մի մտածեք,— ասաց Հոմերը: Նա բարկացած էր:— Քեզ հարկավոր չէ, Բես, և ոչ էլ թեզ, Մերի: Ինչ տղամարդիկ աշխատեն: Աղջիկները պետք է տանք մեծան հաշնամուր նվագեն, երգեն և երբ տղամարդը տուն դառնա, դեղեցիկ տեսքով գիմավորեն նրան: Այդ է ձեր անելիքը:— Նա մի պահ լռեց, դարձավ Մերիին, խոսեց ընդունակներ:

— Երբ Մարկոսը տուն գա,— ասաց նա,— դուք երկուսդ կարող եք մի փոքր տուն վարձել և ընտանիք կազմել այնպես, ինչպես կցանկանաք:— Նա դարձավ Բեսին:— Շուտով դու էլ, Բես, կգտնես ինչ հավանած տղադ: Գա միակ աշխատանքն է, որի մասին պետք է մտածել: Պատերազմը չպետք է պատճառ լինի, որ բոլորը իրենց գլուխը կորցնեն: Պարզապես մեա ասելը և օգնելը մալրիկին, իսկ դու, Մերի, օգնիր ինձ:

Հոմերը այնպես տխրակամ էր, որ Բեսը համարյա հպարտությամբ լցվեց, որովհետև մինչ այդ չէր նկատել, որ նա ամեն ինչի նկատմամբ այդքան հոգատար լինի:

— Իմ ասածը մի մոռացեք,— ասաց Հոմերը քրոջը և հարևանի ուղղված:— Իսկ այժմ, իմ գնալուց առաջ, մի երգ նվագեք և երգեք:

— Ի՞նչ երգ ես ուզում,— հարցրեց Բեսը:

— Որե՛կ երգ,— ասաց Հոմերը:

Հոմերի քույրը՝ Բեսը, սկսեց նվագել, իսկ Մերին՝ երգել: Յրիշը մութ ընդունարանում կանգնած լսում էր: Երբը զեռ շավարտած՝ նա հանգիստ գուրս եկավ: Բակում նկատեց Յուլիոսին, որ հավարնի սուսջ կանգնած նայում էր մի ձվի:

— Մա՛,— գուցե Հոմերը: Մայրը շրջվեց:— Վաղը անպարտակ եկեղեցի կգնանք: Բոլորս միտասին, Մերին նույնպես:

— Ինչո՞ւ, Ի՞նչ ես ուզում ասել, Հոմեր,— ասաց միտիս Մարտին,— մենք ամեն կիրակի եկեղեցի ենք գնում և Մերին միշտ մեզ հետ է լինում:

— Գիտեմ,— ասաց Հոմերը մի քիչ անհամբերությամբ,— բայց վաղը՝ անպարտակ պետք է գնանք: Եվ Մերին անպարտակ մեզ հետ պետք է լինի:— Նա գարձավ եղբորը և ասաց.— Ձևորիդ մեջ Ի՞նչ կա, Յուլիոս:

— Ձու,— ասաց Յուլիոսը այնպես, կարծես խոսքը ասածս մասին էր:

Հոմերը նստեց հեծանիվը և ուղղվեց դեպի Իթուքայի գինու գործարանը:

Գլուխ 82

ԹԵՎԵՐԻ, ՏԵՐ, ՄԵՋ ԱՊԱՎԵՆ

Այն ժամանակ, երբ Հոմերը հեծանիվը բշտեց էր դեպի գինու գործարան, հեռվում, շատ հեռվում, այնքան հեռվում, որ նույնիսկ օրվա ժամն այնտեղ տարբերվում էր Իթուքայի ժամից, ամերիկյան մարդատար մի գնացք սլանում էր ամերիկյան հողի վրայով, ամերիկյան գիշերվա միջով: Գնացքը լցված էր ամերիկացի տղաներով, որոնց մեջ էին նաև Մարկոսն ու նրա բնակերը՝ Քոբին: Բոլորն էլ գինվորական պահեստ էին հազել և բոլորն էլ յուրաքանչյուր էին պատերազմի արհեստը: Բայց նրանց աչքերից, նրանց բարձր արամադրությունից, նրանց ծիծաղից ու երգիցից կարելի էր հասկանալ, որ սոսկ ուղղմիկներ չէին, այլ ազգ՝ ըստ որում՝ լավ ու մեծ ազգ: Թեև ակնհայտ էր, որ նրանք սովորել էին շարք կանգնել և կարգ ու կանոն պահպանել, անհատական ազատությունը ենթարկել ջոկատի պահանջներին, այսուհանդերձ, նրանք մեքենա չէին դարձել և զեռու մտայն էին մարդկային էակներ, իրենց մարդկային պարզ ու հասարակ ցանկություններով: Թեև նրանք մի քիչ աշխուժ էին և չէին գիտակցում իրենց վիճակը, բայց զուրկ չէին արժանապատվությունից: Եթե նրանց աղմկարարությունը արդյունք էր խոր վախի, այնուհանդերձ, նրանք անվավաներ էին Յուցամոլություն ու նման կեղծ նպատակների համար չէր, որ նրանք պատրաստ էին հաղթահարելու երկյուղը, և էթև պետք է՝ մեռնելու: Նրանք պարզապես

ամերիկացի տղաներ էին, ոմանք նույնիսկ քառասունը անց, բայց մեծ մասը պատանիներ, եկած մեծ քաղաքներից և փոքր ավաններից, ֆերմատներից և գրասենյակներից, հարուստ և աղքատ ընտանիքներից, պատանիներ՝ խլիված մեծ աշխարհներից և փոքր աշխարհներից, մի կողմ թողած շքեղ երազանքները, խաղաղ կյանքի համեստ անուրջները, պատանիներ՝ պայծառ հողով ու արագաթռչել, պատանիներ՝ դանդաղամիտ ու սովորական: Եվ ազմուկի, ծիծաղի, ուրախության, շփոթության, սրամտության, ազդեցության և խոր իմաստության այդ խառնարանի մեջ Մարկոս Մաքովին ու նրա ընկեր Քոբբի Զորջը հանդիստ զրուցում էին:

— Վերջապես կարծես թե գնում ենք,— ասաց Քոբբին:
— Գնում ենք,— պատասխանեց Մարկոսը:
— Գիտե՞ս, Մարկոս,— ասաց Քոբբին,— ես դո՞ւ եմ իմ բախտից, որովհետև, եթե այս պատերազմը չլիներ, քեզ չէի հանդիպի և երբեք չէի իմանա քո ընտանիքի մասին:

Մարկոսը շփոթվեց.
— Ընդհանրապես եմ,— ասաց նա,— ես նույնպես ուրախ եմ, որ ծանոթացա քեզ հետ:— Նա մի պահ լռեց և հետո ասեց այն հարցը, որ տալիս է ամեն ոք, ում սպանում է անծանոթ վտանգը:— Ուզում եմ, որ ճշմարիտն ասես,— ասաց նա,— դու շա՞տ ես մտահոգվում, որ կարող ես սպանվել:

Մյուսը անմիջապես շարժվեցավ պատասխանել այդ հարցին. բայց, ի վերջո, ասաց.

— Ինչո՞ւ ես կարող եմ ստել, այնպես ձեռքդ, թե ինձ համար միևնույն է: Բայց ճիշտ չէ: Այդ բանը ինձ մտահոգում է: Իսկ քե՞զ:

— Ինձ նույնպես,— ասաց Մարկոսը,— ես շատ եմ մտահոգվում: Ուզեցի պարզապես իմանալ քո կարծիքը:— Նա մի պահ լռեց, ապա ասաց.— Ինչո՞ւ ես ուզում վերադառնալ:

— Չգիտեմ,— ասաց Քոբբին, որովհետև նա իսկապես չգիտեր:— Ինձ թվում է, որ ուզում եմ վերադառնալ, ինչ էլ որ ինձ սպասելիս լինի: Ես քեզ նման ընտանիք չունեմ: Չունեմ մեկը, որի մոտ վերադառնամ, բայց ինչ էլ լինի, ուզում եմ վերադառնալ: Ինձ սպասող սիրած աղջիկ չունեմ, ինչպիսին քո Մերին է, բայց գիտեմ, որ ուզում եմ վերադառնալ, եթե, իհարկե, կարողանամ:

— Հասկանալի է,— ասաց Մարկոսը:
Նորից մի պահ լռու մնացին, հետո Մարկոսն ասաց.
— Այդ ինչի՞ց է, որ դու սիրում ես կրթել:
— Ինչ իմանամ,— ասաց Քոբբին:— Ես պարզապես սիրում եմ եր-

գելու:— Նրանք միասին ունենդրեցին գնացքի ազմուկը, հետո Քոբբին ասաց.— դու ինչի՞ մասին ես մտածում,

Այդ հարցին պատասխանելուց առաջ Մարկոսը մի պահ մտածեց.
— Մտածում եմ հորս մասին,— ասաց նա,— և մորս, և Բես քրոջս, և Հոմեր եղբորս, և Յուլիսիո եղբորս մասին: Մտածում եմ Մերիի մասին և նրա հոր՝ միստր Արենայի մասին: Մտածում եմ մեր բոլոր հարևանների մասին, մեր տան առջևի դատարկ տարածության, երեխաների, տների, Արայի խանութի և իր՝ Արայի մասին: Երկաթգծի մասին, որտեղ ես սիրում էի դիտել գնացքների սնցնելը, կիրակնօրյա դպրոցի, եկեղեցու, դասարանի դիմացի այգու, հանրային գրադարանի, ծեր ուսուցիչների, իմ դասընկերների մասին, որոնք իմ կյանքի մասն են կազմել: Նրանցից ոմանք արդեն մեռել են, անշուշտ, ոչ այս պատերազմում:

— Տարբերակ բան է,— ասաց Քոբբին,— գուցե դու չհավատաս, բայց ես այնպիսի զգացողություն ունեմ, որ կարծես Իթաքան նաև իմ հայրենի քաղաքն է:— Նա մի պահ լռեց, ապա ասաց.— Եթե ողջ մնանք, եթե ողջ վերադառնանք, ինձ քեզ հետ Իթաքա կտանե՞ս, ցույց կաա՞ս քեզ ծանոթ տեղերը և կպատմե՞ս դրանց մասին, կասե՞ս, թե ինչ պատահեց այստեղ, կամ ի՞նչ պատահեց այնտեղ:

— Իհարկե,— պատասխանեց Մարկոսը,— անպայման: Ես հենց այդպես էլ ուզում եմ անել: Ուզում եմ նաև, որ դու ծանոթանաս իմ ընտանիքի հետ: Մենք աղքատ ենք, միշտ այդպես ենք եղել, բայց իմ հայրը մեծ մարդ էր: Նա հաջողակ մարդ չէր: Նա հազիվ հացի փող էր վաստակում, ավելին չէր կարողանում:

— Մաթյու Մաքովին,— հարցրեց Քոբբին:
— Այո,— պատասխանեց Մարկոսը,— Մաթյու Մաքովին՝ իմ հայրը: Նա աշխատում էր խաղողի այգիներում, մրգի փաթեթավորման պահեստներում և դինեգործարաններում: Նա կատարում էր հասարակ, սովորական, ամենօրյա գործեր: Եթե նրան փողոցում տեսնեիր, կմտածեիր, որ սովորական մարդ է, հասարակ և աննշան: Բայց գրանոլ հանդերձ նա մեծ մարդ էր: Նա իմ հայրն էր, և ես գիտեմ, որ նա մեծ մարդ էր: Միակ բանը, որը նրան մտահոգում էր, իր ընտանիքն էր՝ մայրս և իր զավակները: Նա ամիսներով փող հավաքեց և մասնավաճարով տավիղ դնեց, այո, տավիղ: Ես գիտեմ, որ հիմա ոչ ոք տավիղ չի նվազում. բայց մայրս երազել էր տավիղ ունենալ, և հայրս փող հավաքեց ու նրա համար տավիղ գնեց: Հինգ տարի տեղեց, մինչև որ հայրս վճարեց տավիղի արժեքը: Դա ամենաթանկ տավիղն էր, որ կարելի էր գնել: Մենք կարծում էինք, թե ամեն տուն տավիղ ունի, որովհետև մենք ունեինք:

Հետո իմ քույր Բեսի համար դաշնամուր գնեց, որը, ճիշտ է, այնքան
թանկ չէր, որքան տալիսը: Ես կարծում էի, թե՛ բոլորը հորս նման մեծ
էին, մինչև որ աշխարհ մտա և հանդիպեցի ուրիշ մարդկանց: Անշուշտ
բոլորն էլ լավն էին, բոլորն էլ հրաշալի էին, բայց չեմ կարծում, որ մեծ
լինեն: Գուցե դա նրանից է, որ ես նրանց դեռ լավ չեմ ճանաչում: Ան-
հրաժեշտ է լավ ճանաչել մարդկանց, իմանալու համար մե՞ծ են նրանք,
թե ոչ: Շատ մարդիկ կան, որ մեծ են, բայց ոչ որ գլխի չի բնկնում, որ
նրանք մեծ են:

— Կուզե՞նայի քո հոր նման մի մարդու հանդիպել,— ասաց Քո-
բին,— պարտադիր չէ, որ նա իմ հայրը լինի: Ով ուզում է լինի, միայն
թե ես ճանաչեի նրան: Գուցե բախտավոր եմ, որ չգիտեմ, թե ով է իմ
հայրը, որովհետև, շիմանալով, կարող եմ միշտ հավատալ, որ նա մեծ
էր, ինչպես քո հայրը:

— Գուցե իսկապես մեծ էր,— ասաց Մարկուսը:

— Գուցե,— ասաց Քոբին,— հույս ունեմ: Գիտե՞ս ինչ, ես չգի-
տեի, որ երեխաները հայրեր ու մայրեր են ունենում, մինչև որ դպրոց
գնացի ու այդ մասին լսեցի երեխաների զրույցները: Ես երկար ժամա-
նակ ուշքի չէի գալիս: Գոնե այդ է պատճառը, որ ես սիրում եմ երգել:
Երբ երգում ես, մենակությունն այնքան էլ չես զգում:— Հետո ամաչե-
լով, համարյա երկշտուրով հարցրեց.— Ինչպիսի՞ աղջիկ է Բեսը:
Մարկուսը հասկացավ, որ ընկերը այդ հարցը տալիս անհարմար
էր զգում, և ուղեց, որ նա անհարմար չզգա:

— Ուրիշ,— ասաց Մարկուսը.— Դու կարող ես քրոջ մասին հարց-
նել: Ես ուզում եմ, որ դու հանդիպես նրան: Ինձ թվում է, որ նա քեզ
կհավանի:

— Ի՞նչ,— ասաց Քոբին:

— Այո, քեզ, ինձ թվում է, որ նա քեզ շատ կհավանի,— ասաց
Մարկուսը.— Ուզում եմ քեզ ինձ հետ տանել մեր տուն: Եթե գուց իրար
հավանեք... լավ կլինի, եթե Բեսը... ինչ անենք, որ նա իմ քույրն է...
մի խոսքով, ես պարզապես կարծում եմ, որ նա քեզ շատ կհավանի:
Մարկուսը սկսեց շատ արագ խոսել, որովհետև զգում էր, որ այդ
նյութի շուրջ համարյա անհնար է զրուցել թեև, միաժամանակ, զգում
էր, որ դա անհրաժեշտ է: Այդ պատճառով էլ նա ուզում էր, որ բառերը
ասվեն ինչպես կարելի է արագ, և լինեն ապավորիչ, որպեսզի վարա-
նումն ու շփոթությունը շուտ փարատվեն:

— Ամուսնացիր հետը և ապրիր Իթաքայում,— ասաց նա,— Իթա-
քան լավ քաղաք է: Դու այնտեղ երջանիկ կլինես: Ահա նրա նկարը, պա-
հիր մտադր:— Նա Քոբին տվեց Բեսի մի փոքրիկ նկարը: Պահիր քո

գլխավորական գրքույկում, ինչպես ես Մերիի նկարն եմ պահում: Տե՛ս:
Քոբի Ջորջը վերցրեց իր բնկերոջ քրոջ նկարը և երկար ժամանակ
նայեց, իսկ Մարկուսը նայում էր նրան: Ի վերջո, նա ասաց.

— Բեսը իսկապես զեղեցիկ է: Ես չգիտեմ, կարո՞ղ է մարդ սիրա-
հարվել մի աղջկա, որին չի տեսել, բայց զգում եմ, որ արդեն սիրա-
հարվել եմ Բեսին: Ինձ վատ եմ զգում: Չիշտն ասած, մինչև հիմա
վախենում էի խոսել քեզ հետ Բեսի մասին: Բայց մտածեցի, որ գուցե
շատ շատ նեղանա, եթե խոսեմ, քանի որ ուղեմաճակատ եմ գնում, և
հայտնի չէ, թե ինչ կպատահի մեզ հետ: Ես միշտ կարծել եմ, որ շու-
նեմ նույն իրավունքները, ինչ ուրիշներն ունեն, որովհետև, դիտես ինչ,
ես մի տղա եմ, որի անունը որբանոցում է գրվել ոչ թե հոր կամ մոր
փողմից, մի տղա, որ նույնիսկ չգիտի, թե ովքեր են իր հայրն ու մայրը,
չգիտի, անգամ, թե ինչ կզգոթվան են պատկանել նրանք, ո՞ր աղջիկ է
ինքը: Ումանք ասում են, որ ես իսպանացի կամ հրանսիացի եմ, ուրիշ-
ներ թե՛ իտալացի կամ հույն, կամ թե՛ կեսանդլիացի-կեսսիուսիզացի:
Համարյա ամեն մարդ ինձ տարբեր ազգություն է ասել:

— Դու ամերիկացի ես և վերջ,— ասաց Մարկուսը.— Ամեն մարդ
դա կարող է նկատել հենց առաջին հայացքից:

— Անշուշտ,— ասաց Քոբին,— և դա ճիշտ է, շատ ճիշտ: Ես,
իհարկե, ամերիկացի եմ: Բայց կուզե՞նայի իմանալ, ո՞ր ամերիկացի-
ներից:

— Դու պարզապես ամերիկացի ես, որի անունը Քոբի Ջորջ է,—
ասաց Մարկուսը.— Կարիք չկա ավելին իմանալու: Պահիր այդ նկարը:
Մենք կվերադառնանք Իթաքա, երկուսս էլ ընտանիք կկազմենք, եր-
բեմն կայցնենք իրար, մի քիչ երաժշտություն և երգ կսենք և այդպես
կապրենք մեր կյանքը:

— Գիտե՞ս ինչ, Մարկուս,— ասաց Քոբին,— ես քեզ հավատում
եմ: Աստված վկա, ես քեզ հավատում եմ: Չեմ կարծում, որ դու այդ
բոլորը ասում ես սոսկ նրա համար, որ մենք ճանապարհի բնկերներ
ենք: Ես քեզ հավատում եմ և աշխարհում ամենից շատ ուզում եմ քեզ
հետ Իթաքա գնալ:— Նա մի պահ լռեց՝ մտածելով թե ինչը կարող է
այդ բանին խանգարել, ապա ասաց.— Եթե Բեսը ինձ չսիրի, եթե նա
ուրիշին սիրի, եթե նա ամուսնացած լինի, երբ մենք այնտեղ հասնենք,
միևնույն է՝ Իթաքան կլինի իմ բնակավայրը: Չգիտեմ, թե ինչու, բայց
թվում է, որ Իթաքան այժմ հարազատ տուն է նաև ինձ համար: Կյան-
քումս առաջին անգամ զգում եմ, որ տուն ունեմ: Կարծում եմ չես նե-
ղանա, եթե ասեմ, որ Մարկոսը ընտանիքը իմ ընտանիքն է, որովհետև դա
ճիշտ այն ընտանիքն է, որ ես կիսափառեի ունենալ, եթե հնարավոր լի-

ներ ընտրություն կատարելու Հուլիս ունեմ, որ աստուծո օգնությամբ բնաւ կսիրի ինձ, ուրիշին չի սիրի, որովհետեւ արդեն գիտեմ, որ նա սիրում եմ նրան:— Այժմ նա շատ ցածրաձայն էր խոսում ու թեև գնացքը ազմուկով լեցուն էր, Մարկուսը կարողանում էր լսել նրա խոսքերը:— Թեև Բեսը զեռես այդ չգիտի, միևնույն է, նա իմն է: Եվ այս պահից ես ամեն ինչ պիտի անեմ, որ ողջ մնամ, մինչև որ հասնեմ Իթաքա, հասնեմ Բեսին: Իթաքան իմ տունն է: Ես ուզում եմ այնտեղ ապրել: Ես ուզում եմ այնտեղ մահանալ, եթե հաջողվի:

— Մենք կվերադառնանք,— ասաց Մարկուսը,— մենք մի օր Իթաքայում կլինենք՝ Բեսը և դու, Մերին և ես, մայրս, Հոմերը և Յուլիսիսը: Այ, հոտ նես:

Երկու ընկերները երկար ժամանակ լուռ էին: Նրանց մտտեցան որիչ տղաներ, և բոլորը միասին աղմկեցին, նույնիսկ երգեցին մի երգ, որ իրենք էին հորինել, մի երգ փողոցային կանանց մասին, թե ինչ բանի համար են նրանք պիտանի: Եվ հետո, այդ երգի կեսին, կարծես ասելիքը հենց այդ երգից էր բխում, Քորին հարցրեց.

— Աղոթում ես:

Եվ Մարկուսը շտապով պատասխանեց.

— Մի՛շտ, մի՛շտ:

— Որքանոցում,— ասաց Քորին,— մեզ ստիպում էին աղոթել: Այնտեղ դա պարտադիր էր: Ուղեինք-չուղեինք՝ պիտի աղոթեինք:

— Այդքան էլ վատ կարգ չէ,— ասաց Մարկուսը,— թեև աղոթքը այնպիսի բան է, որ չի կարելի ստիպել: Եվ ինչ աղոթք, եթե պարտազրկած է:

— Գիտեմ,— ասաց Քորին,— ահա թե ինչու, որքանոցից հետո ես թողեցի աղոթելու: Տասներեք տարեկանից հետո ոչ մի աղոթք ասած չկամ: Իսկ հիմա նորից կսկսեմ... հենց այս բույսից:— Նա մի պահ լռեց, հետո առանց աչքերը փակելու, առանց զուլսը խոնարհելու, առանց ձեռքերը ծալելու սկսեց աղոթել, և ինչ-որ նա ասաց, անկասկած աղոթք էր:— Ինձ Իթաքա վերադարձրու,— ասաց նա,— եթե կարող ես: Բո կամքը թող լինի, բայց եթե կարող ես, ինձ Իթաքա հասցրու: Թույլ տուր տուն հասնեմ: Պաշտպան դարձիր բոլորին, բոլորին վշտից հեռու պահիր: Անտոնյաներին ապաստան տուր, պանդուխտին տուն հասցրու, իսկ ինձ՝ Իթաքա:— Նա կանգ առավ և սկսեց նորից երգել քիչ առաջիկա անառակ երգը: Հանկարծ դադարեց երգելուց ու բռնավեց:

— Ամեն:

— Լավ աղոթք էր,— ասաց Մարկուսը:— Հուլիս ունեմ, որ ի կատար կածվի:

Որք հիշեց, որ մի քանի բաներ աղոթքից դուրս էր թողել: Ուստի և շարունակեց.

— Պահպանիր Իթաքա քաղաքը,— ասաց նա:— Այնպես արա, որ քաղեմ նրա փողոցներով: Բոլոր Մաքրոլիներին պահպանիր: Պահպանիր Բեսին: Նրան զգացնել տուր, որ ես իրեն սիրում եմ: Պահպանիր Մարկուսին և Մերին: Պահպանիր նրա մորը, Հոմեր կոբորը և Յուլիսիս կոբորը: Պահպանիր նրանց տունը և տան կողքի բաց տարածությունը: Պահպանիր տավիղը, դաշնամուրը և երգերը: Պահպանիր երկաթգիծը, որպեսզի անսեմ գնացքների անցնելու Պահպանիր այն երկիրը, ուր այդ բոլոր բաները կան և ինձ արժանացրու ապրել այնտեղ, ուր ուզում եմ՝ Իթաքայում: Ինձ Իթաքա հասցրու, եթե կարող ես: Այսքան:— Եվ նորից բարձրաձայն ասաց,— Ամեն:

Այդ միջոցին զինվորները մի ուրիշ երգ էին երգում, որը նույնպես իրենք էին հորինել: Երգի ասելիքն այն էր, որ աշխարհը անկայուն է, հատկապես կեռք սերը, և տղաները հրճվում էին այդ երգի ցինիկ իմաստով: Թորին և Մարկուսը միացան երգողներին: Հանկարծ Քորին դադարեց երգելուց և հարցրեց.

— Իսկ դու ինչի՞ համար ես աղոթում, Մարկուս:

Մարկուսը նույնպես լռեց, ասելով.

— Ես աղոթում եմ նույն բանի համար, ինչ որ դու, հենց նույն բանի համար:— Եվ նորից երկու ընկերները սկսեցին երգել ցինիկ իմաստով այդ երգը:

Երգից հետո ամբողջ զնայքը լռեց: Ոչ մի պատճառ չկար, բայց բոլորը մի պահ պայանավել էին ու խորապես լրջացել: Ի վերջո, Ջո Հիգգինս անունով զինվորը Մարկուսին ու Քորին մոտենալով, ասաց.

— Ի՞նչ պատահեց, ինչու՞ բոլորը այդպես լռեցին: Թորի, մի երգ չե՞ս երգի, իսկ դու, Մարկուս, ակորդեոնի վրա չե՞ս նվագի:

— Ի՞նչ կըլ ես ուզում լսել, Ջո,— հարցրեց Մարկուսը:

— Օհ, չգիտեմ,— ասաց Ջոն,— բոլոր կեղտոտ երգերը արգեն երգել ենք, գուցե մի հին բան երգենք, գիտե՞ս ինչ, մի մաքուր բան: Մի հին սաղմոս չե՞րգե՞նք... Բոլորս գիտենք, սովորել ենք երևիս ժամանակ:

— Ինչու՞ չէ,— ասաց Մարկուսը,— դու ո՞ր սաղմոսն ես սիրում, Ջո:

— Տղաներ, մի ծիծաղեք ինձ վրա, ես կուզենայի լսել «Թևերդ, տեր» երգը: Գիտե՞ք «Թևերդ, տեր, մեկ ապավեն» երգը:

Մարկուսը դարձավ Քորին:

— Այդ երգի խոսքերը գիտե՞ս, Քորի,— հարցրեց նա:— Եթե չգիտես, կարող եմ քեզ օգնել:

— Խոսքն՝ բը,— ասաց Քորին,— իհարկե գիտեմ. ամբողջ տասը տարի, ամեն կիրակի այդ սաղմոսը երգել եմ:

— Շատ լավ,— ասաց Մարկոսը,— այդ գեպքում Զոյի համար երգե՞նք:— Մարկոսը դարձավ Զոյին:— Իսկ դու, Զո, եթե ուզես ձայնակցել մեզ, երգիր, փուլթ չէ, թե վատ ես երգում. պարզպես ձայնակցիր մեզ:

— Համաձայն եմ,— ասաց Զոն:— Ես ուզում եմ երգել
Մարկոսը սկսեց նվագել հինավուրց սաղմոսը, իսկ Քորին սկսեց կրկնել.

Ինչ ցնծութիւն, կըրայրութիւն,
Թեկրդ, տեր, մեզ ապավեն,
Ինչ օրհնութիւն, խաղաղութիւն,
Թեկրդ, տեր, մեզ ապավեն:

Թեև ոչ երաժշտական, բայց ուժեղ և բոլոր դեպքերում հաճելի ձայնով, Զոյ, սկսեց Քորին հետ երգել: Եվ շատով բոլորը սկսեցին լսել: Քիչ հետո գինավորները շրջապատեցին Մարկոսին, Քորին ու Զոյին, որպեսզի ավելի մոտիկից լսեին այդ հին և հրաշալի սաղմոսի երաժշտությունը և խոսքերը: Զոն և Քորին երգեցին.

Հաղթ թեկրդ, մեզ ապավեն,
Թող մեզ փրկի ամեն ահեմ.
Թեկրդ, տեր, մեզ ապավեն,
Կենեմ ամուր, հավերժական:

Այժմ արդեն բոլորը միասին էին երգում. թե նրանք և թե նրանց շուրջ հավաքված մարդիկ:

Գլուխ 83

ՄԱՐԿՈՍԻ ՆԱՄԱԿԸ ԻՐ ԵՂՐԱՅԻՆ ՀՈՄԵՐԻՆ

Այդ շարաթ օրը Հռոմեր Մաքսիլի կյանքում ամենաերկար ու արկածափոխ օրը եղավ: Նույնիսկ ամենշուն բաները սկսեցին նոր կարեւորություն ու նշանակություն ստանալ, և նա սկսեց հասկանալ դրանց փմաստը: Անցյալ գիշերվա ահավոր ու հուզումնալի ջրամբ պատճառ դարձավ, որ ամեն բանի հանդեպ նա այսուհետև միշտ արթուն լինի: Ամբողջ

ուժով նա փորձել էր մահվան համբավաբերին հետո վանել Իթուրոյից և նրա ժողովրդից: Այդպես էր եղել կյանքում, իսկ այժմ դա այլևս երազ չէր:

Մարկոս եղբոր չբացված նամակը իր մոտ էր, որը հարկավոր էր կարդալ:

Նա հեռագրատուն եկավ կաղալով. հոգնած էր ու հանգստի կարոտ: Նայեց դպրակին, ոչ մի տեղից պատվեր չկար: Նայեց ստացված հեռագրերի դնրակին, բաժանելու հետագիր չկար: Գործը ավարտված էր: Ամեն ինչ մաքուր էր: Նա մտախոհվեց ծեր հեռագրիչին և ասաց.

— Միտոր Գրոզան, կուզե՞իք ինձ հետ հեղկենկուզից և խնձորից պատրաստված կարկանդակ ուտել:

Մերժեց հեռագրիչը, որ արդեն կիսով չափ հարբած էր, ասաց.

— Գնելուն կմասնակցեմ, մանչուկ, բայց կարկանդակ չեմ ուտի: Ենորհակալութիւն:

— Եթե դուք կարկանդակ չեք ուզում, միտոր Գրոզան,— ասաց Հոմերը,— ես էլ չեմ ուզում: Ինձ թվաց, որ դուք քաղցած եք: Ես բուրբոնիլիս էլ քաղցած չեմ: Ամբողջ օրը վաղվղել եմ, բայց քաղցած չեմ: Տարբերակ է: Թվում է, որ ամբողջ օրը, գիշեր-ցերեկ աշխատելով, մարդ պետք է քաղց զգա, բայց այդպես չէ: Երեկոյան ժամը վեցին մի պնակ ձաղարի ապուր եմ կերել, այդ է ամբողջը:

— Ուրեք ինչպե՞ս է,— հարցրեց Գրոզանը:

— Ոչինչ,— պատասխանեց Հոմերը,— այդ մասին ես նույնիսկ մոռացել եմ: Լավ եմ քայլում:— Նա հարցական նայեց ծեր հեռագրիչին և շատ քնքշութեամբ ասաց.— Հարբած եք, միտոր Գրոզան:— Այնպիսի անկեղծութեամբ նա տվեց այդ հարցը, որ ծերունը չլիքրավորվեց:

— Այո, խմած եմ, մանչուկ,— ասաց միտոր Գրոզանը: Նա դեպի վր աթոռը գնաց և նստեց: Մի վայրկյան հետո նայեց տղային, որը ոտքի վրա էր:

— Ես ինձ ավելի լավ եմ զգում, կրք խմած եմ,— ասաց ծեր հեռագրիչը:— Ապա շիշը հանեց և մի մեծ կում խմեց:— Մարդիկ խորհուրդ են տալիս՝ «Երբեք մի խմիր»: Գուրդա ինձնից չես լսի: Մեր հիմարի նման չեմ ասի. «Ինձնից դատ վիբցրու, տես, թե խմիչքը ինձ ինչի է հասցրել»: Գատարկաբանություն է: Գուրդա այժմ շրջում և շատ բաներ ես տեսնում, բազմաթիվ բաներ, որ երբեք չէիր տեսել: Ուրեմն, թույլ տուր քեզ մի բան ասել. մարդկանց վերաբերվող գործերում դու շատ զգույշ եղիր: Եթե նույնիսկ քո աչքերով տեսնես, որ մեկը վատ է վարվում, վստահ մի եղիր, որ դու անպայման ճիշտ ես: Մարդկանց հանդեպ շատ զգույշ եղիր: Ներքին ինձ, բայց պետք է ասեմ քեզ, որով-

հետև դու մի մարդ ես, որին ես հարգում եմ: Ուրեմն ասում եմ. հիմա-
բություն է մարդկանց քննադատել նրա համար, որ նրանք այնպիսին
են, ինչպիսին որ կանս Սա բուրբուրն չգիտեմ, թե ով ես դու, որտեղից
ես գալիս, ինչպես եկար. ինչը քեզ այդպես դարձրեց, բայց ուրախ եմ,
որ այդպես է, և դու ինձ դուր ես գալիս: Ինչքան մարդը մոտենում է իր
կյանքի վախճանին, ախճան նա իրեն ավելի ու ավելի երախտապարտ
է զգում լավ մարդկանց նկատմամբ, որոնք կյանքը պիտի շարունակեն
իրենից հետո: Այս բուրբ կարող էի շատել քեզ, եթե խմած լինեիր
Ուրեմն, միայն դա բավարար ապացույց է, որ սխալ է մարդու արած-
ների մասին վատ կարծիք կազմելը, թեկուզ ուրիշների կարծիքով գրանք
ճշտ լինեն: Ինձ համար շատ կարևոր է ասել քեզ բոլոր այս բաները,
իսկ քեզ համար՝ շատ կարևոր է գրանք իմանալը: Ուրեմն լավ է, որ
խմած եմ և ասում եմ: Հասկանո՞ւմ ես, թե ինչ եմ ասում:

— Ու ախճան, միստր Գրոգան,— պատասխանեց Հոմերը:
— Իմ խոսքերից մի ճնշվիր,— ասաց ծեր հեռագրիչը,— եթե հար-
բած լինեիր, չէի կարող քեզ այս ամենը ասել, որեմն շնորհակալ եղիր
քեզնից, որ դու այդպիսին ես: Այո, ինքզ քեզ երախտապարտ եղիր
Հասկացիր, որ մարդը պետք է շնորհակալ լինի այն իրողություն հա-
մար, որ ինքը այն է, ինչ որ է, որովհետև, եթե նա բարի է, իր բարու-
թյունը միայն իրենը չէ, այն նաև իմն է, որիշիներ: Այդ բարությունը
նրան է միայն ախճանով և նրա համար, որ պահպանի այն ու տարա-
ծի ամենուրեք՝ թե ինձ և թե աշխարհում ապրող բոլոր մարդկանց հա-
մար: Դու ասես այդ բարությունը, դրա համար շնորհակալ եղիր: Վաղ
թե ու չափ կզնահատվի բոլորի կողմից: Մարդիկ երախտապարտ կլի-
են: Բե՛լ դրա համար:

Չգիտես մտքի ինչ դուրսդրություն. Հոմերը հանկարծ հիշեց Բեթ-
հել հյուրասենյակների աղջկան և իր հետ խոսելու նրա ձևը: Սերունդի
հեռագրիչը շարունակեց.

— Նրանք կզգան, որ դու չես դավաճանի, չես վերավորի իրենց:
Նրանք կզգան, որ դու չես արհամարհի իրենց, եթե նույնիսկ ամբողջ
աշխարհը արհամարհի: Նրանք կզգան, որ դու իրենց մեջ տեսար այն,
ինչ ամբողջ աշխարհը չուզեց տեսնել: Դու այդ պետք է գիտակցես: Դու
գրանից չպետք է ճնշվես: Դու արդեն մեծ մարդ ես, տասնչորս տարե-
կան ես, հայտնի չէ, թե ո՞վ քեզ մեծ դարձրեց, բայց քանի որ դու իս-
կապես մեծ ես, գիտակցիր ուրեմն այդ և խոնարհ եղիր, պաշտպանիր
այդ մեծությունը: Հասկանո՞ւմ ես:

Ցրիչը շատ էր շփոթվել և դժվարությամբ պատասխանեց.
— Սրեկ այդպես է, միստր Գրոգան:

Սեր հեռագրիչը շարունակեց.

— Ուրեմն՝ շնորհակալություն ես քեզ պիտի եմ թե սթափ և թե
հարբած, այստեղ գալուցդ ի վեր, սնկիսի նրանից՝ սթափ եմ եղել, թե
հարբած, ես քեզ ճանաչել եմ: Ես աշխատել եմ աշխարհի տարբեր
քաղաքներում: Երիտասարդ ժամանակ ուղեցի շատ քաղաքներ շրջել և
շրջեցի: Ամբողջ կյանքումս, որտեղ որ գնացել եմ, շարունակ քեզ եմ
փնտրել և գտել եմ հեռավոր ու խոլ վայրերում, անժանոթ, խոնարհ
մարդկանց մեջ: Իմ հանդիպած յուրաքանչյուր մարդու մեջ քեզնից մի
մաս եմ գտել, բայց այդ ինձ չէր գոհացնում: Եվ ահա, Իթաքայում, իմ
տոնդարձի ճամփին, գտա քեզ և դու ավելի լավն ես, ավելի մեծ, քան
մինչ այդ իմ տեսած բոլոր մարդիկ: Եթե դու հասկանում ես իմ ասած-
ները, շնորհակալություն Այգ Լ՛նչ ես բռնել, նամակ է: Ես ավայտու-
ցի, դե, կարդա նամակդ, մանչուկ:

— Ի՞նչ եղբայր Մարկոսն է ուղարկել,— ասաց Հոմերը,— բաց անե-
լու ժամանակ չեմ ունեցել:

— Ուրեմն բաց արա,— ասաց ծեր հեռագրիչը:— կարդա եղբորդ
նամակը: Բարձր կարդա:

— Դուք կցանկանա՞ք լսել, միստր Գրոգան,— ասաց Հոմերը:

— Այո, եթե կարելի է, նույնիսկ շատ ուրախ կլինեմ,— ասաց ծեր
հեռագրիչը և նորից մի կում խմեց:

Հոմեր Մաքսիլն պատռեց ծրարը, նամակը հանեց, բացեց և սկսեց
կարդալ շատ դանդաղ:

«Սիրելի Հոմեր,— կարդաց նա,— նախ և առաջ, ինչ որ տանը
ունեմ, բոլորը քոնն են, իսկ երբ դրանց կարիքը այլևս չես զգա, կարող
ես Յուլիսիսին տալ՝ իմ գրքերը, պատեֆոնը, սկավառակները, հագուստ-
ները, եթե դրանք քեզ վրա լինեն, հեծանիվը, մանրադիտակը, ձկնորսու-
թյան գործիքները, Պիեզոպայից բերած բարբրի հավաքածուն և, վերջա-
պես, մնացած իմ բոլոր իրերը: Դրանք ավելի շուտ քոնն են, քան Բե-
սիլը, քանի որ այժմ Իթաքայի Մաքսիլի ընտանիքի տղամարդը դու ես:
Անցյալ տարվա շահած փողը մաքրիկին եմ տվել, որ մի քիչ թեթևացրած
լինեմ նրա բեռը: Բայց այդ քիչ է, և շուտով մաքրիկն ու Բեսը պիտի
մտածեն աշխատելու մասին: Ես իրավունք չունեմ քեզ ասելու, որ լիող-
նես նրանց աշխատել, սակայն հուսով եմ, որ դու չես թողնի: Ես հա-
մողված եմ, որ չես թողնի, որովհետև գիտեմ, որ ես ինքս չէի թողնի:
Մաքրիկը, անշուշտ, պիտի ուղենա աշխատել, նույնպես և Բեսը, բայց
դա հենց պատճառ է, որ լիողնես: Ես չգիտեմ, թե դու ինչպես պիտի
կարողանաս պահել մեր ընտանիքը և միաժամանակ դպրոց գնալ, բայց

հավատում եմ, որ դու միջոց կդառնաս Բանակում ինձ համոզ վարձը ուղարկում եմ մայրիկին, բացի մի քանի դուրբից, որն ինձ անհրաժեշտ է, բայց այդ փողն էլ բավարար չէ։ Հեշտ չէ ինձ համար քեզնից այդքան շատ բան պահանջելը, քանի որ ես ինքս միջոց տասնիներ տարեկանը աշխատել չէի սկսել, բայց չգիտեմ ինչու, հավատում եմ, որ դու կկարողանաս անել այն, ինչ ես չկարողացա։

Իհարկե, կարոտում եմ քեզ և միշտ քո մասին եմ մտածում։ Երջանիկ եմ, ու թեև երբեք չեմ հավատացել պատերազմների, և գիտեմ, որ անհրաժեշտություն դեպքում էլ դրանք հիմարություն են, բայց հպարտ եմ, որ ծառայում եմ իմ հայրենիքին, իսկ իմ հայրենիքը Իթաքան է, մեր տունը և բոլոր Մաքոյիները։ Իմ թշնամին մարզը չէ, որովհետև ոչ մի մարդկային էակ չի կարող իմ թշնամին լինել։ Ով էլ որ լինի այդ մարզը, ինչ գույն էլ ունենա, ինչքան էլ սխալված լինի իր համոզմունքներում, նա իմ բնակերն է, ոչ թե թշնամին։ Իմ պայքարը՝ մարդու գեմ չէ, այլ նրա մեջ եղած այն գաղանի գեմ, որը առաջին հերթին ուղում եմ իմ մեջ ոչնչացնել։

Ես ինձ հերոս չեմ զգում։ Այդպիսի բաների ընդունակ չեմ։ Ոչ ոքի չեմ ատում։ Նույնիսկ հայրենասեր էլ չեմ դարձել, որովհետև միշտ սիրել եմ իմ երկիրը, իմ ժողովուրդը, իմ քաղաքը, իմ տունը և իմ ընտանիքը։ Ես, իհարկե, կուզենայի բանակում լինել, կուզենայի, որ պատերազմ չլիներ, բայց քանի որ բանակում եմ և քանի որ պատերազմ է, վճռել եմ լինել լավագույն զինվորը։ Զգիտեմ, ինչ է ինձ սպասում, բայց, ինչ էլ լինի, ես պատրաստ եմ խոնարհարար ընդունել այն։ Սարսափելի վախենում եմ, այդ մեկը քեզ պետք է խոստովանեմ, բայց երբ ժամանակը գա, ես կանեմ այն, ինչ սպասվում է ինձնից և գուցե նույնիսկ ավելին։ Ուղում եմ իմանաս, որ ես ոչ մի հրամանի չեմ ենթարկվելու, բացի իմ խղճի հրամանից։ Ինձ հետ տղաներ կան ամբողջ Ամերիկայից, Իթաքայի նման հազարավոր քաղաքներից։ Կարող է պատահել, որ այս պատերազմում սպանվեմ։ Ես պետք է այդ բանը համարձակորեն ասեմ քեզ։ Իհարկե, բոլորովին չէի ուզեցու։ Առջադեմում ամեն ինչից ավելի ուղում եմ վերագրանալ Իթաքա և երկար տարիներ անցկացնել քեզ հետ, իմ մոր, քրոջ և եղբոր հետ։ Ուղում եմ Մերիի մոտ վերագրանալ և ընտանիք կազմել։ Հավանական է, շուտով մեկնենք ռազմաճակատ։ Ոչ ոք չգիտի, թե ուր, բայց բոլորս էլ գիտենք, որ շուտով կմեկնենք։ Ուրեմն, կարող է պատահել, որ երկար ժամանակ ինձնից նամակ չտանաք։ Հույս ունեմ, որ այս նամակը վերջինը չի լինի, իսկ եթե այդպես լինի, մի հավատա, որ ես չկամ։ Մի թող, որ մյուսներն էլ հավատան։ Այստեղ ես մի բնկեր ունեմ, որը է, բնկեցիկ մի տղա, և

տարօրինակ է, որ այստեղի բոլոր տղաներից նա դարձավ իմ հորազատ բնկերը։ Նրա անունը Թորի Զորջ է։ Նրան պատմել եմ Իթաքայի և մեր ընտանիքի մասին։ Մի օր նրան ինձ հետ Իթաքա կբերեմ։ Երբ այս նամակը կարդաս, մի տխրիր։ Ուրախ եմ, որ ես եմ այն Մաքոյին, որը մասնակցում է պատերազմին, անարդար ու ցավալի կլիներ, եթե դու լինիր։

Նամակում ես կարող եմ ասել այն, ինչը երբեք չէի կարողանա սրտահայտել բառերով։ Դու Մաքոյիների լավագույնն ես։ Դու պետք է շատ քանակա լավագույնը մնա։ Ոչինչ չպետք է քեզ խանգարի։ Հիմա դու առանցքոս տարեկան ես, բայց պետք է ապրես միջոց քան, հետո՝ երեսուն, քառասուն, հիսուն, վաթսուն։ Դու պետք է հավիտյան ապրես։ Եվ վստահ եմ, որ կապրես։ Հեռվից միշտ պիտի հսկեմ քեզ։ Դու այն ես, ինչի համար կովում ենք մենք։ Այո, դու, իմ եղբայր։ Ինչպե՞ս կարող էի այսպիսի բաներ ասել քեզ, եթե միասին լինեինք։ Դու կենսաժելիք ինձ վրա, կհավելի հետս և ինձ հիմար կանվանեիր։ Բայց, հավանակ դրան, ինչ որ ասացի, ճշմարիտ է։ Այժմ ես քո անունը նորից պիտի գրեմ այստեղ, որպեսզի միշտ հիշես, Հոմեր Մաքոյի։ Ահա թե ով ես դու։ Ես քեզ շատ եմ կարոտում։ Անհամբեր սպասում եմ այն օրվան, երբ քեզ նորից կտեսնեմ։ Երբ այդ օրը գա, երբ մենք նորից իրար հանդիպենք, պիտի թողնեմ, որ ինձ կոնակի վրա պակեցնես մայրիկի, Բեաի և Յուլիսիի ներկայությամբ, գուցե նույնիսկ Մերիի ներկայությամբ։ Պիտի թողնեմ, որ այդպես անես, որովհետև անուպի պիտի ուրախանամ քեզ նորից տեսնելու համար։ Աստված օրհնի քեզ։ Ցտեսու թյուն։

Քո եղբայր Մալկաս»

Կարգալով նամակը, ցրվել նստեց։ Նա շատ դանդաղ կարգաց, ժամանակ առ ժամանակ լացը կուլ տալով և վատ զգալով, ինչպես առաջին անգամ վատ էր զգացել մեքսիկացի կնոջ առնք և այն գիշերը, երբ լաց էր եղել աշխատանքից հետո Իթաքայի շուրջը հեծանիվով շրջելիս։ Նա կծեց շրթունքը և շեշտակի նայեց ծեր հեռագրիչին, որը խորապես հուզված էր։ Տղան շատ մեղմ խոսեց։

— Եթե իմ եղբայրը սպանվի այս հիմար պատերազմում,— ասաց նա,— ես կթքեմ աշխարհի վրա։ Առհավետ կատեմ։ Բարի չեմ լինի, բուլբոլից շարը կլինեմ, ամենայն դեպքում, որ երբեք ձեռք չեմ վերցնում։

Նրա ձայնը հանկարծ խզվեց, և աչքերը արցունքով լցվեցին։ Նա վազեց գեպի հանդերձակալը, հանեց համազգեստը, հագավ պիջակը և գրասենյակից դուրս վազեց։

Մեր հեռագրիչը երկար անշարժ մնաց: Սենյակում շատ խաղաղ էր Ի վերջո, ես մեկնեց Աեռքը, դատարկեց շքի մնացորդը, վեր կացավ և նայեց շուրջը:

Գլուխ 34

ՀԱՄԱՌՈՒՐՈՒՄ ԵՄ...

Ի թագալի կյանքը, ինչպես աշխարհի բոլոր մասերի մարդկանց կյանքը, աչքսիսի ընթացք էր ստացել, որ թվում էր անիմաստ և խառնաշփոթ, բայց երբ օրերն ու գիշերները զարձան ամիսներ ու տարիներ, պարզվեց, որ այդ կյանքը զուրկ չէր գեղեցկությունից: Վայրագությունն ու խստասրտությունը մեղմացան, չափավորվեցին ու բազմաթիվ կարեկցության առավել մեծ ուժի կողմից: Չարիքի հրեշտակն գուցե խամրեց արդարության պայծառ լույսի տակ, և երկուսը միասին ստացան մի գույն, որը ավելի գեղեցիկ էր, քան արդարության գույնն առանձին վերցրած:

Շատ անգամներ հեռագրի ընկալիչ մեքենան հնչեց, և միտք Գրոգանը նստեց գրամեքենայի առաջ ու մեքենագրեց սիրո և հույսի, վշտի և մահվան ուղերձներ, որ աշխարհը հասցեագրում էր իր զավակներին: «Տուն եմ գալիս», «Շնորհավորում եմ ծնունդը», «Ռազմական բաժանմունքը ցավով հաղորդում է, որ ձեր որդին...» «Համբուրում եմ...» «Ես շատ լավ եմ», «Աստված քեզ պահպան»: Քանի այդպիսի հեռագրեր շոմեր Մարտին հանձնեց տերերին:

Մարտինների հյուրասենյակում նորից էր հնչում երգը տավրի նվագակցությամբ: Զինվորները առաջ էին շարժվում ցամաքով, ջրով, երկնքով, դեպի նոր վայրեր, նոր օրեր, նոր գիշերներ, նոր բուն: Անհավատալի ազմուցով լեցուն նոր ու տարօրինակ պահեր էին եղել: Անհավատալի հարցեր էին առաջ բաշխել ու անհավատալի և անմարդկային վտանգներ էին ապառնացել մարդկանց: Ապրողների զիմազծերը ինչ-որ չափով փոխվել էին Մարկոսը, Թոբին, Համբը, Սփանգլերը, Գրոգանը, միսի Մարտին, Յուլիսիսը, Գիանան, Օդին, լայտները, Բեսը, Մերին, Բեթհել հյուրասենյակների աղջիկը, Ռոզալի Սիմս-Փիբլին, միտք Արան, նրա Ջոն որդին, Մեծ Քրիսը, միսս Հիբսը և նույնիսկ մարգամեքենան՝ բոլորը փոխվել էին:

Ապրանքատար գնացքը շարունակեց իր ճանապարհը և սևամորթը

նույն ձևով կախվել էր վագոնի գոնից, խուրդը դուրս եկավ դեանի տակից, միտք Հենդերսոնի ծիրանները ստացան արևի և ծիրան գողանալու եկած տղաների դեմքի կարծրավուն գույնը: Թուխս նստած հավը զբոսանքի ելավ ճուտիկների իր ամբողջ գերդաստանով: Յուլիսիսը դիտում էր: Շոմերի ոտքի ցավն անցավ: Զատիկի կիրակին Իթագա եկավ: Եվ հետո՝ Զատիկի հաջորդ կիրակին: Հետո՝ մի ուրիշ կիրակի, հետո՝ մի ուրիշը, հետո՝ ուրիշը, ուրիշը:

Այդ կիրակի, Իթագայի բոլոր Մարտինները Մերի Արենայի հետ նրստել էին Իթագայի երիցական առաջին եկեղեցում: Յուլիսիսը նստել էր գավթում: Ուղիղ նրա առաջ, մի ինչ-որ կրոնական պատահականությամբ, նստել էր հաղատ գլխով մի մաքրա Այդ գլուխը անզուսպ հիացմունք և հետաքրքրություն էր առաջացնում ազգայի մեջ: Հենց միայն նրա գլխի ձվածկ լինելը, ինքնին, ուսումնասիրության արժանի բան էր ճաղատ գլխի կես դյուլին մաղերը, առանձին խմբով բուսած, համառում էին անել անպակասորեն ու հերոսականությամբ: Մալքի այն գիծը, որ գլուխը երկու կեսի՞ էր բաժանում, ինչպես հասարակածը՝ երկիրը, գծագրական մի հրաշալիք էր: Ամբողջ գլուխը Յուլիսիսի համար մի կատարելություն էր:

Պատվելի շոմեր և հավատացյալները երկյուղած փոխասացությամբ զրուցում էին ավետարանական ինչ-որ թեմայի շուրջ: Ակզբում պատվելի շոմերն մի քառյակ կարգաց, հետո հավատացյալները պատասխանեցին միահամուռ և մեղմ ձայնով:

«Եվ տեսնելով ժողովրդին, — երգեց պատվելի շոմերն, — նա լեռ բարձրացավ և երբ նստեց այնտեղ, իր աշակերտները գնացին նրա մոտ»:

«Եվ բերանը բացելով, — պատասխանեցին հավատացյալները, — սովորեցնում էր նրանց, ասելով»:

- Երանի՜ աղքատներին, որովհետև նրանցն է երկնի արքայությունը:
- Երանի՜ սղավորներին, որովհետև նրանք միթիթարվելու են:
- Երանի՜ հեղերին, որովհետև նրանք պիտի ժառանգեն երկիրը:
- Երանի՜ նրանց, ովքեր անոթի ու ծարավ են արդարության, որովհետև նրանք պիտի կշտանան:
- Երանի՜ ողորմածներին, որովհետև նրանք սղորմություն են գտնելու:
- Երանի՜ նրանց, ովքեր սրտով մաքուր են, որովհետև նրանք տեսնելու են ստոծուն:

— Երանի՛ խաղաղություն բերողներին, որովհետև նրանք Աստու-
աբողիներ պիտի կոչվեն:

— Տնձայցեք և ուրախացեք, դուք էք երկրի աղը, դուք էք աշխարհի
լույսը:

— Բող ձեր լույսը մարդկանց ճանապարհը լուսավորի, որպեսզի
նրանք տեսնեն ձեր բույսը գործերը և փառավորեն ձեր Հորը, որը եր-
կընքում է:

Սուրբ գրքի փոխնկփոխ ընթերցումն սկսվեց այն ժամանակ, երբ
Յուլիսիս Մաքոթին ուսումնասիրում էր ճազատ գլուխը Հանկարծ այն
զարգարվեց մի ճանճով, որը սկսեց ճազատ գլուխը հետադոտել և
բարձրացնել տղալի կիսաթուն տրամադրությունը: Յուլիսիսը հետևում
էր ճանճին, հետո կամացուկ ձեռքը երկարեց բռնելու, բայց միտիս Մա-
քոթին մեղմորեն պահեց որդու ձեռքը: Ուշադիր նայելով ճազատ գլխին
ու ճանճին և ոչ մի բանի մասին չմտածելով, Յուլիսիսը ընկավ երա-
զանքի մեջ: Յուլիսիսին թվաց, թե ճազատ գլխի հարթ մաշկը մի անա-
պատ է: Հերարժանք նա պատկերացրեց որպես մի գետ, լոթ մազերը՝
որպես արմավենիներ, իսկ ճանճը՝ որպես առու: Հետո տեսավ, որ
ինքը, կիրակնօրյա հագուստով, զտնվում է գետի մի կողմում, իսկ
առու՝ մյուս: Յուլիսիսը նստեց աղբյուրի եզրին՝ նայելով առուծին:
Առուձն էլ իր հերթին եկավ կանգնեց Յուլիսիսի ուղիղ գիմացը և նա-
յեց նրան Ավետարանի ընթերցումը շարունակվում էր:

Յուլիսիսը հեռվում տեսավ ավազի վրա պսակած, երկար հագուս-
տով մի արարի: Արարի կողքին՝ մի ինչ-որ մանրոլին կամ դրա նման մի
գործիք և զբաման: Յուլիսիսը տեսավ առուծին, որն այդ զնած մարդու
խաղաղությունը ու անմեղությունը շարժվեց զեպի արարը, կանգ առավ
նրա գլխավերևում, հոտուտեց, առանց վնաս տալու որևէ մտադրության:

Ավետարանի ընթերցումն ավարտվեց: Եկեղեցու երգհոնը ուժեղ
հնչեց, և երգչախումբն ու հավատացյալները սկսեցին երգել «Դարերի
ապսոսածք»:

Անապատի տեսիլը չբացավ: Դրա փոխարեն մի օվկիանոս երևաց:
Կառչելով ինչ-որ ժայռի, սրը մի քանի ուռնաչափ բարձր էր ջրից, կանգ-
նել էր ինքը՝ Յուլիսիսը: Միայն զլուխն ու ձեռքերն էին ջրից դուրս: Նա
շուրջն էր նայում փոխառտի կամ օգնության հույսով, բայց ջրից բացի
ուրիշ բան չէր տեսնում: Ալյուհանդերձ, նույնիսկ այդ վիճակում, նա
ճամբերում էր և հավատը չէր կորցնում: Ի վերջո, շատ հեռվում, Յուլի-
սիսը տեսավ մի հսկա մարդու, Մեծ Քրիստին, որ դալիս էր ջրի վրայով:
Մեծ Քրիստը եկավ Յուլիսիսի մոտ և առանց խոսելու բռնեց նրա ձեռքից
և ջրի երես հանեց: Սակայն, մի բայե հետո, Յուլիսիսը նորից սուզվեց

ջրի մեջ, և Մեծ Քրիստը նորից հանեց նրան: Ապա Յուլիսիսի ձեռքից բու-
նած, Մեծ Քրիստը քայլեց ջրի վրայով: Հեռվում մի գեղեցիկ, սպիտակ
քաղաքի պարիսպները երևացին, իսկ քաղաքի շուրջը՝ կանաչ գոտի:
Մարդն ու տղան քայլեցին այդ քաղաքի ուղղությամբ:

Երգեցողությունն ավարտվեց: Հանկարծ մեկը Յուլիսիսին ցնցեց: Նա
հիմադա՞մից արթնացավ: Լայունելն էր, ձեռքին փող հավաքելու արևուն:
Յուլիսիսը գտավ իր հինգ սենթանոցը, դրեց ամի մեջ և ամանը փոխան-
ցեց մորը:

Լայունելը շնչաց Յուլիսիսին երկուսուսուսությամբ և մեծ խորհրդա-
վորությամբ.

— Փրկվա՞ծ ես, Յուլիսիս,— հարցրեց նա:

— Ի՞նչ,— հարցրեց Յուլիսիսը:

— Կարգա,— սասց Լայունելը և ընկերոջը երկարեց կրոնական մի
թերթիկ:

Յուլիսիսը վննեց թերթիկը, բայց չկարողացավ կարդալ խոշոր տա-
ռերը, նույնիսկ վերնագրի.

«Փրկվա՞ծ ես, Երբեք ուշ չէ»:

Լայունելը նույն հարցը ավել կողքի նստարանի տարիքոտ մարդուն:

— Փրկվա՞ծ եք,— սասց նա:

Մարդը խոսությամբ նայեց տղային և սրտնեղած սասց.

— Հեռացի՛ր, հեռացի՛ր:

Սակայն, հեռանալուց առաջ, Լայունելը, նահատակի տեսքով, ձե-
րուկին տվեց թերթիկներից մեկը: Զայրացած, ձեռուկը թերթիկը լուս
խլեց Լայունելի ձեռքից՝ վախեցնելով տղային և նրան խկական նահա-
տակի զգացում ներշնչելով:

Մերուկի կինը փսփոսաց նրա ականջին.

— Ի՞նչ պատահեց, սիրելիս:

— Տղան ինձ հարցրեց, թե փրկվա՞ծ եմ: Ապա ավել ինձ սա...—

Մարդը, գետնից վերցնելով թերթիկը, մեկնեց կնոջը:— Նա ինձ սա տվեց,
այս թերթիկը,— տարիքոտ մարդը բառերը կարդաց բարկությամբ:—
«Փրկվա՞ծ ես Երբեք ուշ չէ»:

Կինը շուքեց ձեռուկի ձեռքը և սասց.

— Մի զայրանա: Տղան որտեղի՞ց իմանար, որ դու երեսուն տարի

Զինաստանում միսիոներ ես եղել:

Փող հավաքելու արարողության ամբողջ ընթացքում երգհոնը նվա-
զում էր մեղմ ու քաղցրաձայն, իսկ մի սուպրանո երգում էր: Լայունելը,
Օդին, Շեկը և Իթաքայի մյուս տղաները կանգնել էին աղոթարանի ետևի

մասում, յուրաքանչյուրը՝ ձեռքին մի ափսեւ երաժշտութիւնն ավարտ-
վեց: Հետո, զարմանալի և ծիծաղելի լուսնայամբ ու լրջութեամբ, տղա-
նեքը առաջացան և ամբիոնի մոտի սեղանին մեկը մյուսի վրա գնելով
ափսեւները, վերադարձան իրենց տեղերը՝ ծնողներին մոտ:

Գլուխ 35

ԱՌՅՈՒՄԻ ԾԻՇԱԳԸ

Էկեղեցուց և կիրակնօրյա ճաշից հետո Օգոստոս Գոթիկը իրենց
տան դիմացի ազատ տարածութիւնում կանգնած նայում էր թե-
նիսի հին ցանցին, որը նա հույս ուներ կարկտեղուց հետո օգտադուր-
ծել: Ենթ շուրջը, Օգիկ տարիքի մի տղա, արագ վազելով մոտեցավ
նրան, կանգնեց և սկսեց զիտել: Նրա ձեռքին բեյսբոլի մի հին գնդակ
կար, որը խփում էր մայիկին՝ բարձր թռցնելով: Նա բռնում էր գնդակը
և նորից ու նորից խփում: Ենթ շուրջը Իթաքայի ամենաուժեղ, ամե-
նասահմանափակ, ամենաարագաշարժ, ամենասահմանափակ և ամենաբարձր
ձայնով խոսող տղան էր:

- Ի՞նչ ես սարքում, Օգի, — հարցրեց նա:
- Տանց, — պատասխանեց Օգիին:
- Ինչի՞ համար, — հարցրեց Ենթը, — ձո՞ւկ որսալու:
- Ոչ, — պատասխանեց Օգիին, — գազաններ բռնելու:
- Անմիջապէս ձանձրուլով իջավ Ենթ շուրջը վրայ:
- Արի բեյսբոլ խաղանք կամ գնանք Գուգենհայմի ամբարտակը և
մագլցենք վրան, — ասաց նա:
- Պետք է ցանցը նորոգեմ, — ասաց Օգիին:
- Աստված իմ, ինչի՞ դ է պետք, — բղավեց Ենթը անհամբերու-
թեամբ:
- Գազաններ պիտի բռնեմ, — ասաց Օգիին:
- Այստեղ գազան որտեղի՞ց գտնես, — բարձրաձայն ասաց
տղան, — արի գնանք Մալգա լողանանք:
- Այս ցանցով ես շատ գազաններ կբռնեմ, — ասաց Օգիին:
- Այդ թենիսի ցանցով դու մի ձանձ էլ չես բռնի, — ասաց Ենթ
շուրջը, — արի մի բան խաղանք կամ գնանք կինոթատրոն Տարզանի
մասին նկարը զիտենք:
- Նախ մի շուն կբռնեմ, — ասաց Օգիին, — պարզապէս ցանցը
փորձելու համար, տեսնեմ պի՞նո էլ Եթե դիմացավ, այդ ժամանակ
կտեսնես:

— Է՛, զա թենիսի պատուով ցանց է, — ասաց Ենթը, — զրանով
դու ոչ մի բան էլ չես բռնի: Արի դատարանի այգին գնանք կամ քաղա-
քային բանտի մոտ և զրուցենք բանտարկյալների հետ:

— Պետք է գազանների ցանցը կարգի բերեմ, — ասաց Օգիին —
Հենց այսօր պիտի փորձեմ, եթե բանի պետք է, կտեսնես, թե վաղը ին-
չի՞ր կանեմ...

— Ինչե՞ր կանեմ, — հեղեց Ենթը, — այստեղ կենդանիներ չկան:
Մի կով, մի քանի շուն, վեց կամ յոթ ճագար, մի քանի հավ... Ի՞նչ ես
որսալու:

— Հրաշալի ցանց է, — ասաց Օգիին, — սբանով արջ էլ կարելի է
բռնել:

— Դե, արի գնանք, — ասաց Ենթը, — Ի՞նչ ես իդուր ժամանակ
կորցնում: Չէ մի՛ արջ: Այդ հնոտիով խաղալիք արջ էլ չես բռնի: Արի
գնանք շինական թաղամասը և զրոսենք Չինաստան պողոտայով:

Օգոստոս Գոթիկը մի պահ դադարեցրեց իր աշխատանքը, մտածե-
լով շինական թաղամասի և շինացիների մասին: Նա նախքան Ենթ շուրջը
ընդհատեց:

- Վախենո՞ւմ ես շինացիներից:
- Ե՛ս, — զարմացավ Ենթը անկեղծութեամբ, — ես ոչ մի բանից էլ
չեմ վախենում: Եթե նույնիսկ մտքներով անցնի ինձ բռնել, չեմ կարո-
ղանա: Եստ արագ եմ վազում: Ոտքերս կրակ են:
- Գրազ կգամ, որ նույնիսկ առյուծը չի կարող քեզ բռնել, — ասաց
Օգիին:

— Աւելու՞մ ինչ է, որ ինձ հասնի, — ասաց Ենթը, — ես շատ արա-
դավազ եմ: Ոչ մի առյուծ չի կարող ինձ բռնել: Ոչ մի արջ, ոչ մի վագր,
ոչ մի շինացի, ոչ մի բան: Ես նրանց համեմատութեամբ շատ եմ արա-
դավազ: Արի գնանք երկաթգծի դաշտը և աշտեղի տղաների հետ խա-
ղանք:

— Գրազ կգամ, որ քեզ ավելի դժվար է թակարդի մեջ զցել, քան
առյուծին, — ասաց Օգիին:

— Աշխարհում չկա այնպիսի թակարդ, որ ինձ բռնի, — ասաց Ենթ-
քը: — Արի գնանք տրեւիաճառի դաշտը և դրա շուրջը մագլցենք կիթո-
նեմ, որ հարկուր յարդ առջեկից սկսես վազըր:

— Գրազ կգամ, որ նույնիսկ հայրդ չի կարող քեզ բռնել, — ասաց
Օգիին:

— Իհարկէ, չի կարող, — ասաց Ենթը: — Նույնիսկ մոտենալ չի
կարող. ես նրան փողու մեջ կթողնեմ:
Այդ ժամանակ մոտեցավ կայուններ:

— Ի՞նչ ես պատրաստում, Օզի,— հարցրեց նա։
 — Ցանց,— ասաց Օզին,— կենդանիներ բռնելու։
 — Այդ ցանցով մտնող նույնիսկ չի կարելի բռնել, կայունել, — ասաց
 Ենոքը,— արի գնդակ խաղանք։ Ի՞նչ կասես։
 — Ե՛ս,— հարցրեց կայունելը անվստահ։
 — Դու,— ասաց Ենոքը,— արի Դու խնձ խնչքան կարող ես ուժեղ
 նետեր, իսկ ես քեզ շատ թույլ կենտեմ։ Արի, արի, օրը համարյա թե
 անցալի։
 — Շատ լավ, Ենոք,— ասաց կայունելը,— բայց հիշիր, որ դու շատ
 թույլ պիտի նետես։ Ես աչքբան էլ լավ չեմ բռնում։ Երբեմն վրիպում
 եմ, և գնդակը գեմքիս է զիպչում։ Մի անգամ աչքիս է կպել ու ցավաց-
 բել, երկու անգամ՝ քթիս։
 — Ես կամաց կենտեմ, մի մտածիր,— ասաց Ենոքը։— Դե, գնանք
 Ենոք Հոպերն ու կայունել Քերտար անցան փողոցի մյուս կողմը,
 իսկ Օզին շարունակեց իր գործը։ Շուտով նա հին ցանցի բոլոր մասերը
 իրար կապեց, այնպես, որ ստացվեց գրեթե մի քառանկյունի ցանց։ Հե-
 տո ցանցը փռեց և յուրաքանչյուր ծայրը ամրացրեց գետնին ցցով, սո-
 պիտակի տեսակի իր արածը։ Այդ ժամանակ բակի ետնամասի ցանկապատի
 վրայով Օզին մտնեցավ Շեկ Մանուկյանը։
 — Այդ ի՞նչ է,— հարցրեց նա։
 — Ցանց,— պատասխանեց Օզին,— գաղաններ բռնելու ցանց...
 փորձե՛նք։
 — Ինչո՞ւ չէ,— ասաց Շեկը։— Բայց ինչպե՞ս պիտի բռնենք։
 — Շատ հասարակ,— ասաց Օզին,— ես ցանցը կվերցնեմ և Արաչի
 խանութի ետև կթաքնվեմ։ Դու Ենոքին կանչիր։ Այնտեղ, կայունելի հետ
 գնդակ է խաղում։ Ենոքին բռնելն ավելի դժվար է, բան առյուծի։ Եթե
 այս ցանցը կարողանա Ենոքին պահել, նշանակում է՝ կարող է ամեն
 ինչ բռնել։ Լավ, ես թաքնվում եմ։ Պատրաստ։ Կանչիր Ենոքին։ Ասա,
 որ իրեն բան ես առելու։
 — Շատ լավ,— ասաց Շեկը։ Նա մտնեց Ենոքին, հետո բարձր ձայ-
 նով կանչեց,— Ենո՞ք, հե՛յ, Ենոք։
 Ենոք Հոպերը շքջվեց և պատասխանեց էլ ավելի բարձր ձայնով։
 — Ի՞նչ ես ուզում, Շեկ։
 — Եկ այստեղ, Ենոք,— բղավեց Շեկը,— քեզ բան ունեմ հարցնելու։
 — Ի՞նչ ես ուզում հարցնել,— բղավեց Ենոքը։
 — Արի այստեղ, որ ասեմ,— գոռաց Շեկը։
 — Եկա,— բղավեց Ենոքը և վաղեց գնալ Շեկը։ Նրա ետևից գա-
 լիս էր կայունելը, որ չգիտեր ինչ անի՝ վաղի՞, թե կամաց բալլի։

— Արի, Շեկ,— շքջաց Օզին,— հիմա դու արի և ինձ հետ թարնը-
 վիր այստեղ։ Բռնիր ցանցի այս ծայրը։ Երբ նա հասնի խանութի անկ-
 յածին, մենք վրա կպրծնենք և նրան կբռնենք, լա՛վ։
 Ենոքը վազում էր ու բղավում։
 — Տղանե՛ր, և կեք Մալազա դնանք և լողանանք, օրվա կեսը ար-
 դեն անցավ։ Եկեք մի բան անենք, ի՞նչ եք ասում։
 Ենոքը հասավ միտքը Արաչի խանութի անկյունը։ Օզին և Շեկը
 արագ դուրս թռան և ցանցը գցեցին նրա վրա։ Ենոք Հոպերը թպրտում
 էր վազի կենդանու, զուցեև իսկապեւ առյուծի նման։ Որսորդները կա-
 տաղորեն մաքառում էին, բայց ցանցը այնքան էլ ուժեղ չէր, և Ենոք
 Հոպերը շուտով դուրս պրծավ ու հանգիստ կանգնեց, լրիվ ազատ և նույ-
 նիսկ փորձի արդյունքով շատ հետաքրքրված։
 — Նա բեւտրով գնդակը խփեց մայթին։
 — Եկ գնանք, Օզի,— բղավեց նա,— գնանք։ Այդ ցանցը մտնող ան-
 գամ բռնել չի կարող։ Արի, ի՞նչ ես սպասում։
 — Շատ լավ,— ասաց Օզին և ցանցը նետեց իրենց տան բակը,—
 եկեք դատարանի այգին դնանք և բանտարկյալներին հետ դրուցենք։
 Օզին, Ենոքը, Շեկը և նրանցից մի փոքր ետ ընկած կայունելը փո-
 ղոցով շարժվեցին դեպի դատարանի այգին։ Շուտով Ենոք Հոպերը մի
 թաղամաս նրանից առաջ էր անցել և ետ գառնալով բղավում էր։
 — Դե՛, շուտ եկեք, շտապեցեք, ինչո՞ւ եք այդպես զանդաղ շարժ-
 վում,— նա գնդակը նետեց ծառին թառած մի թռչունի վրա, բայց վրի-
 պեց։

Գլուխ 36

ՇԱՌԵՐՆ ՈՒ ՈՐԹԱՏՈՒՆԿԵՐԸ

Թոմաս Սփանդլերն ու Դիանա Սթիգը կիրակի կեսօրից հետո բա-
 դաբից դուրս էին ևկել և մեքենայով շրջում էին Քինգսբուրգի կող-
 մերը։ Սփանդլերի վարած երկու տեղաձեռն ավտոմեքենան հին էր, վրան
 բաց։
 — Դրանք թղի ծառեր են,— ասաց Սփանդլերը, ցույց տալով ծա-
 ռերի մի շարք, որ խաղողի մի այգի էր եղելուում։— Դրա ետևի որթա-
 տունկերը մուսկաթ են։ Այնտեղ մի բանի ձիթենիներ կան։ Այս մեկը
 նույնի է։ Այն կողմի որթատունկերը մալազաներ են։ Ահա, սա դեղձի
 ծառ է։ Սրանք ծիրանիներ են։ Այս հովիտը աշխարհի ամենագեղեցիկ
 հովիտն է։ Տեսնո՞ւմ ես այն ընկուզենիներ։ Ահա մի ծառ, որը հազվա-

դրուտ է, ամեն տեղ շեռահարկի նոր տեսակի սաղորենի է: Այս հով-
տում աճում են ամեն տեսակի հրաշալի պտուղներ:

— Օ՛, սիրելիս,— ասաց երիտասարդ կինը,— դու ծառեր շատ ես
սիրում, չէ՞:

— Ես ամեն ինչ սիրում եմ,— ասաց Սփանդղերը, ապա անմիջա-
պես ավելացրեց,— հիմա մի հարցրու, թե քեզ սիրո՞ւմ եմ, որովհետեւ
սիրում եմ: Ես քեզ սիրում եմ. սիրում եմ նաև ամբողջ աշխարհը և
աճյուղից եղած ամեն ինչը:— Նա ձայնը բարձրացրեց, համարյա բղա-
վեց:— Ես տեսել եմ կյանքի գեղեցիկ, դուրս, ինչպես բյուրեղ: Այդ գեղեցիկ
երկու արևերին կանգնած էր կյանքի ծառը, որի վրա տասներկու տեսակ
պտուղ էր աճում և այդ ծառի տերևները բուծում էին մարդկանց ցավե-
րը:— Սփանդղերը համբուրեց աղջկա աչքի անկյունի փոսիկը:

— Օ՛, սիրելիս,— ասաց աղջիկը,— երջանի՞կ ես:

— Այո, արե՛,— արագ ասաց Սփանդղերը,— երջանկություն ասված
բանը շատ հասակ չեմ պատկերացնում, բայց ինչպիսին էլ լինի այն,
վստահ եմ, որ սրա նման մի բան է: Նայի՛ր, դարձյալ ձիթենիներ:

Նա գրկեց երիտասարդ աղջկան և ասաց.

— Գու պետք է գիտենաս, որ ես չեմ կարող սպասել: Հետաքրք-
րիր է, ո՞վ կլինի նա: Ես ուզում եմ, որ աղջիկ լինի: Ուզում եմ, որ լի-
նի քեզ նման: Ուզում եմ լսել այդպիսի մի աղջկա ձայն:— Նա քնքու-
թյամբ շարունակեց,— կարծում էի, որ դու խնկիր ես:— Եվ համբուրեց
երիտասարդ կնոջ շուրթերը:— Բայց նա, ով կարող է այդ բանը անել,
ով կարող է աշխարհին մարդկային մի էակ պարգևել, խենթ լինել չի
կարող: Իսկ դու ընդունակ ես դրան:

— Օ, ես ուզում եմ պարզելի այդ էակը, սիրելիս,— ասաց երի-
տասարդ կինը,— և ամենափոքր իսկ շափով չեմ վախենում, մազաշափ
լսել չեմ վախենում:

Փոքր ավտոմեքենան շարժվեց Քինգս գետի եզրով, զրոսավա-
րերի կողքով: Այդ կերակն, կեսօրից հետո՝ ալստեղ ուրախանալու էին
եկել հինգ մեծ խմբեր՝ իտալացիներ, հույներ, խորվաթներ ու սերբեր,
հայեր ու ամերիկացիներ: Յուրաքանչյուր համայնք իր հատուկ երա-
ժրշտությունն ու պարն ուներ: Սփանդղերը մեքենան մի պահ կանգնեց-
նում էր յուրաքանչյուր խմբի մոտ, որպեսզի կարողանային լսել նրանց
երգերը և դիտել՝ պարերը: Նա յուրաքանչյուր խմբի մասին մի բան էր
ասում:

— Սրանք հույներ են,— ասաց նա,— ես դա իմացա նրանց երաժրշ-
տությունից: Մի հույն բնուսնիք էի ճանաչում: Տեսնո՞ւմ ես պարող
աղջկան: Նրանք այդպես են պարում իրենց երկրում:

Մեքենան փոքր-ինչ առաջացավ և նորից կանգնեց:

— Այդ մարդիկ հայեր են,— ասաց նա,— հայերին կարելի է ճա-
նաչել նրանց բահնաններից և երիտաններից: Նրանք հավատում են
ստոծան և այն բանին, որ մարդ պետք է շատ երիտաններ ունենա: Ինչ-
որ բանով նման են հույներին, ինչ-որ բանով էլ՝ մյուս ժողովուրդներին:
Տեսնո՞ւմ ես այն պարող ծերունուն: Հապա լսիր երաժշտությունը:—
Մեքենան շարժվեց և նորից կանգնեց մի ուրիշ խմբի մոտ:— Կարծում
եմ, որ սրանք խորվաթներ ու սերբեր կլինեն,— ասաց Սփանդղերը,—
կամ նրանց հարեան որե՛է ժողովուրդ: Նրանք բոլորն էլ նման են իրար:
Նա նորից գրկեց երիտասարդ կնոջը և արագ շնչաց.

— Կուզենալի, որ նա մի փոքրիկ սերբուհի լիներ, կամ զուցե վատ
չէր լինի, եթե նրա մեջ լիներ մի քիչ հուսկան արյուն, կամ մի քիչ
հայկական, իտալական, լեհական, ռուսական արյուն: Լավ կլիներ, եթե
նա լիներ նաև մի քիչ գերմանուհի, իսպանուհի, ֆրանսուհի, մի խոս-
քով, նա իր մեջ ունենար աշխարհի բոլոր աղջերի արյունից:

Մեքենան շարժվեց և հետո նորից կանգ առավ:

— Գիտե՞ս ովքեր են զրանք,— ասաց Սփանդղերը երիտասարդ կնո-
ջը:— Իտալացիներ են: Հավանաբար ինքը Կորբետոն էլ այնտեղ է կնոջ
ու երեխաների հետ: Լսո՞ւմ ես, թե ինչպես են նրանք երգում:

«O sole Mio»:

Մեքենան ուղղվեց դեպի զվարճացողների վերջին խումբը: Այդ
խումբը զուցե ամենահետաքրքրականն էր: Բոլորից ուրախ ու զվարթ
նրանց երաժշտությունը՝ ավինգ, ջալլ և բուզի-վուզի էր, իսկ պարը՝
սոսկալի:

— Ամերիկացիներ են,— ասաց Սփանդղերը,— նայի՛ր նրանց: Ամե-
րիկացիներ են՝ հույն, սերբ, լեհ, ռուս, հայ, գերմանացի, իսպանացի,
պորտուգալացի, իտալացի, հաբեշ, հրեա, ֆրանսիացի, անգլիացի,
ըստլանդացի, իռլանդացի... Մի զրանց նախք, լսի՛ր:
Նրանք նայեցին, լսեցին. քիչ հետո հեռացան:

Գլուխ 87

ԻՌԱՔԱ, ԻՄ ԻՌԱՔԱ.

Կեսօրից հետո, Սանտա Ֆե գնացող մարդատար գնացքը Սան
Ֆրանցիսկոյից գալով, կանգնեց Իթաքալում: Ինը հոգի դուրս
եկան, որոնցից երկուսը երիտասարդ գլուխներ էին: Բայց նախքան

հնազանդ շարժվելը, ցած իջավ մի կրրորդ երիտասարդ ևս, որը ձախ ուս-
թից կազում էր նա դանդաղ ուղղվեց դեպի բաղաբա

Առաջին զինվորը նայեց իր ընկերոջը և ասաց.

— Ահա եղբայր, սա Իթաքան է: Սա մեր հայրենիքն է:

— Մի թող կարգին նայեմ մեր Քաղաքին, — ասաց երկրորդ զին-
վորը, — թող տեսնեմ ու կշտանամ: — Նա ուրախությունից ուղղակի
պոռթկաց. — Դ՛հ, Դ՛հ, ախ դու իմ հայրենի Իթաքա: — Հետո դարձավ ըն-
կերոջը: — Ես չգիտեմ, թե դու ինչ ես գում, բայց ես ուրիշ կերպ չեմ
կարող... Զինվորը ծնկի եկավ և համբուրեց կայսրանի սալահատա-
կը: — Մի համբուր իմ Իթաքային, — ասաց նա: Հետո նորից համբուրեց
և ասաց. — Մի հատ էլ: — Հետո նորից համբուրեց, մի հատ էլ, մի ան-
գամ էլ:

— Վեր կաց, Հենրի, — ասաց առաջին զինվորը, — վեր կաց, Մար-
գիկ նայում են: Ուզում ես, որ նրանք մտածեն, թե զինվորները խեղճ
են:

— Ձե՛, չեմ ուզում, — ասաց Հենրին, — բայց չեմ կարող ինձ գրա-
պելու Այ տղա, սա իմ Իթաքան է: — Նա վեր կացավ և բռնեց ընկերոջ
թևից. — Դե գնանք, Դենի, գնանք, — ասաց նա:

— Կարծում ես, որ ձերտնք քեզ տեսնելով պիտի դարձանան, —
ասաց Դենին: — Կա՛մ, սպասիր մինչև մերտեք ինձ կտեսնեն: Նրանք
աճապես անակնկալի կգան, որ ուղղակի կապշեն:

Երկու զինվորները քայլելով հասան այն փողոցը, որտեղ միստր
Արաչի խանութն էր: Հանկարծ նրանք սկսեցին վազել, մեկը՝ դ՛պի մի
տան մուտքը, մյուսը՝ դեպի կողքի տան մուտքը: Այ՛ն Ռայֆը վազելով
եկավ կանգնեց երկու տների դիմացը և սկսեց հետաքրքրությամբ նա-
չելու Սրկու տների դռները միաժամանակ բացվեցին: Գուռ բացող կա-
նաչք միաժամանակ գրկեցին տղաներին: Եվ սպա, տղամարդիկ, երե-
խաներ ու կանաչք գրկեցին զինվորներին: Բայց ինչ-որ թյուրմացու-
թյուն կար: Այդ բանը գլխի ընկավ Այ՛ն Ռայֆը և ամբողջ ձայնով բղա-
վեց:

— Չէ, մեր տղան չէ, — բղավեց նա, — սխալվեցինք: Սա Դենի Պուլն
է, հարևանի տղան: Նա է տուն վերադարձել: Նա կողքի տանն է ապ-
րում: Սխալ տուն եկավ: Մենք կարծեցիք, որ եղբայրս է, բայց նա մի-
սիս Պուլնի տղան է: Իսկ եղբայրս, հրեն, միսիս Պուլնին է համբուրում:
Սխալվեցիր, մա, սխալվեցիր:

— Մ, բարև, Դենի, — ասաց միսիս Ռայֆը Դենի Պուլնին, — մենք
կարծեցինք, որ դու Հենրին ես:

— Ինչ տարբերություն, միսիս Ռայֆ, — ասաց Դենին, — հիմա
կգնամ և Կայրիկին էլ կհամբուրեմ:

Մյուս տան մուտքին Հենրի Ռայֆն էր:

— Բարև, միսիս Պուլ, մեր տուն համեցեք, բոլորդ էլ եկեք: Ես
շատ ուրախ եմ ձեզ տեսնելու համար, միսիս Պուլ: — Նա նորից համ-
բուրեց կնոջը, — Դենին մեր դռան առաջ իմ մորն է համբուրում:

Երկու տների աբանքը լցվեց մարդկանցով, որոնք ինչ-որ հրաշալի
շփոթության մեջ գնում ու գալիս էին, իսկ Այ՛ն Ռայֆը նորից ու նորից
բղավում էր:

— Սխալվեցին, սխալվեցին, նա ուրիշ տուն մտավ: Նա կողքի տանն
է ապրում: Լսիր, Հենրի, մայրիկն այստեղ է: Դա միսիս Պուլն է: Ուրիշ
տուն ես մտել, Հենրի:

Գլուխ 38

ՄԵՐԸ ԱՆՄԱՀ Է, ԱՏԵՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՄԱՀԱՏՈՒՄ Է ԱՄԵՆ ԲՈՂՅԵ

Հ ոմեր Մաքսիմը, նրա Բես բույրը, Յուլիսիս եղբայրը և Մերի Արե-
նաե կիրակի կեսօրից հետո գրասենյակ էին Իթաքայում: Նրանք
անցյալ «Կինեմա» թատրոնի առջև հերթի կանգնած մարդկանց կողքով և
նրանց մեջ տեսան կայուններ: Հոմերը կանգ առավ:

— Հելլո, կայսենի, — ասաց նա, — կինո՞ ես գնում:

— Փող չունեմ, — ասաց կայսենի:

— Հապա ինչո՞ւ ես հերթի կանգնել, — հարցրեց Հոմերը:

— Ես, Օզին, Շեկը և Ենոբը, — պատմեց կայսենի, — եկանք դատա-
բանի բակը բանտարկյալների հետ խոսելու: Հետո նրանք ինձ քշեցին:
Ես չգիտեի որ գնալ: Այս մարդկանց տեսա կանգնած, ևս էլ եկա և նը-
րանց հետ կանգնեցի:

— Ինչքա՞ն ժամանակ է, որ կանգնել ես, — ասաց Հոմերը:

— Մի ժամ կլինի, — պատասխանեց կայսենի:

— Ուզում ես կինո՞ գնալ, — ասաց Հոմերը և գրպանից փող հա-
նեց:

— Չգիտեմ, — ասաց կայսենի, — գնալու տեղ չունեի: Բայց կինո
շատ եմ սիրում:

— Այդ դեպքում, — ասաց Հոմերը, — արի մեզ հետ: Մենք հենց
այնպես ման ենք գալիս, դիտում ենք խանութներից ցուցափեղկերը: Մի
քիչ քաղաքում ման կգանք, հետո տուն կգնանք: Եվ մեզ հետ, կայսենի:

Նա պարանը բարձրացրեց, և Լալոնելը հերթից դուրս եկավ:
— Շնորհակալություն,— ասաց Լալոնելը,— կանգնելուց արդեն հագնել էի:

Նրանք շարունակեցին, և հանկարծ Յուլիսիսը կանգնեց ու Հոմերի ձեռքը սեղմեց: Նա ցույց տվեց մայթը: Այնտեղ, տղաքի առաջ ընկած էր կինկոյնի նկարով մի պեննի:

— Մի պեննի,— ասաց Հոմերը,— վերցրու, Յուլիսիս, դա բախտի նշան է: Միշտ պահիր մոտդ:

Յուլիսիսը պեննին վերցրեց և նայեց շուրջը, նա ուրախ էր իր բախտի համար:

Նրանք անցան հեռագրատան դիմացի մայթով: Հոմերը կանգ առավ ու նայեց փոքր գրասենյակին:

— Այ, աշատեղ եմ աշխատում,— ասաց նա,— աշատեղ աշխատում եմ արդեն համարյա վեց ամիս: Նա մի պահ լռեց և հետո, կայծեւ փնթն իր հետ խոսելով, ասաց.— Այնպես է թվում, թե հարյուր տարի է:— Հոմերը նայեց գրասենյակից ներս:— Կարծես միտքը Գրոգանն է: Չգիտեի, որ միտքը Գրոգանը այսօր աշխատում է: Նա դարձավ մյուսներին.— Մի րոպե սպասեցեք,— ասաց նա,— շուտով կվերագրանամ:

Նա անցավ փողոցը և գրասենյակ մտավ: Հեռագրատանը տեղում էր, բայց ձեռք հեռագրիչը հեռագիրը չէր ընդունում: Հոմերը վազեց նրա մոտ և ասաց.

— Միտքը Գրոգան, միտքը Գրոգան,— բայց ձեռունդն չարթնացաւ: Լրաբերը գրասենյակից դուրս վազեց և փողոցն անցնելով հասավ մյուսներին:

— Միտքը Գրոգանը լավ չի գտնում: Նա պետք է օգնեմ նրան: Գուք տանք գնացեք: Նա շուտով կգամ:

— Շատ լավ,— ասաց Բեսը:

— Ի՞նչ է պատահել նրան,— ասաց Լալոնելը, առանց իմանալու, թե ում մասին է խոսքը:

— Նա շտապում եմ,— ասաց Հոմերը:— Գուք գնացեք: Նա ձեռք մարզ է, Լալոնել, հարկավոր է օգնել նրան:

Հոմերը շտապեց հեռագրատուն և մի քանի անգամ ցնցեց միտքը Գրոգանին: Նա վազեց դեպի ջրամանը և թղթի բաժակը լցնելով, ցանկեց ձեռունտ էրեսին: Միտքը Գրոգանը աչքերը բացեց:

— Նա եմ, միտքը Գրոգան,— ասաց Հոմերը,— ես չգիտեի, որ դուք այսօր աշխատում եք, թե չէ վաղուց եկած կլինեի, ինչպես միշտ: Չարդուցիս անցնում էի: Հիմա սուրճը կրկրեմ:

Սեր հեռագրիչը գլուխը օրորեց, հասավ հեռագրիչ մեքենային և անջատեց աչիս: Նա գրամեքենայի վրա մի բլանկ դրեց և սկսեց մեքենագրել:

Հոմերը գրասենյակից դուրս վազեց և Կորբետի խորտկարանը հասնելով, սուրճ ուզեց:

— Նա հենց հիմա թարմ սուրճ է պատրաստում, Հոմեր,— ասաց Փիթը՝ գինետան մատուցողը,— մի քանի րոպեից պատրաստ կլինի:

— Պատրաստի չունի՞,— հարցրեց Հոմերը:

— Սպասե՛ք,— ասաց Փիթը,— այժմ նորն է խարկում:

— Շատ է հարկավոր,— ասաց Հոմերը,— ես մի րոպե գրասենյակ վերադառնամ, հետո նորից կգամ: Գուցե մինչ այդ սուրճը պատրաստ կլինի:

Սեր Հոմերը վերադարձավ միտքը Գրոգանի մոտ, ձեռք հեռագրիչը աչիս չէր մեքենագրում հեռագիրը: Հոմերը նորից ցնցեց նրան:

— Միտքը Գրոգան,— ասաց նա,— հեռագիր են հաղորդում, իսկ դուք չեք ընդունում, ասացեք նրանց թող դադարեցնեն: Ասացեք թող մի րոպե սպասեն: Կորբետի մոտ թարմ սուրճ են պատրաստում: Մեկ կամ երկու րոպեից ձեզ համար մի բաժակ կրկրեմ: Հայտնեցե՛ք թող դադարեցնեն, միտքը Գրոգան: Գուք հեռագիրը չեք ընդունում:

Հոմերը շրջվեց և գրասենյակից դուրս վազեց: Սեր հեռագրիչը նայեց մեքենագրված կիսատ հեռագրին: Նա նորից կարդաց աչիս, ինչ մեքենագրել էր:

Միսիս Քեթի Մաքուի
2226, Սանտա Կլարա պողոտա
Իլլաբա, Կալիֆոռնիա
Ռազմական բաժանմունքը ցալով հայտնում է, որ ձեր որդի Մաքուի կուր...

Սեր հեռագրիչը փորձեց աթոռից վեր կենալ, բայց նույնան նորից սկսվեց և բռնեց սիրտը: Մի պահ հետո նա ընկավ գրամեքենայի վրա: Հոմեր Մաքուին գրասենյակ մտավ, ձեռքին դողացող սուրճի գավաթը: Նա մտտեցավ ձեռունտն և գավաթը դրեց սեղանին: Հեռագրի մեքենան դադարեց աշխատելուց, և ամբողջ գրասենյակում լռություն տիրեց:

— Միտքը Գրոգան,— ասաց Հոմերը,— Ի՞նչ է պատահել,— նա ձեռունդին գրամեքենայից հեռու քաշեց, նայելու համար նրա դեմքին, և այդ անելիս գրամեքենայի վրա տեսավ անավարտ հեռագիրը: Առանց

նույնիսկ կարգալու հեռագրի բառերը, Հոմերը իմացալ լուրը, բայց լու-
զեց հալաւտալ դրան: Մերունուն բռնած նա կանգնեց անդամալուծի
պէս:— Միստր Գրոգան,— ասաց նա:

Ֆելիքսը՝ կիրակնօրյա ցրիւրը, ներս մտալ և դարմացած նայեց ձե-
րունուն ու ցրիւին:

— Ի՞նչ է պատահել, Հոմեր,— ասաց նա,— ի՞նչ է պատահել ձե-
րուկին:

— Մեռել է,— ասաց Հոմերը:

— Գու խննթ ես,— ասաց Ֆելիքսը:

— Ոչ,— ասաց Հոմերը. նա խոսում էր համարյա կատաղած:— Նա
մեռած է:

— Սո հիմա միստր Սփանգլերին կկանչեմ,— ասաց Ֆելիքսը: Նա
հեռախոսի համարը հավաքեց, սպասեց, հետո հեռախոսը կախեց:— Նա
տանը չէ,— ասաց Ֆելիքսը:— Ի՞նչ պիտի անենք:— Նա մտտեցալ տես-
նելու, թե ինչու է Հոմերը անթարթ նայում գրամեքենային: Հեռագիրը
կարգալուց հետո Ֆելիքսը ասաց.— Հեռագիրն անալարտ է, Հոմեր, բո
կըրայրը գուցե միայն վերալորված կամ անհայտ կորած է:

Հոմերը նայեց միստր Գրոգանին, հետո ասաց.

— Ոչ, նա լսել է հեռագրի շարունակութունը: Չի մեքենադրել,
բայց լսել է:

— Գուցեն չի լսել,— ասաց Ֆելիքսը,— ես նորից կզանդահարեմ
միստր Սփանգլերին: Գուցե հիմա տանը լինի:

Հոմեր Մաքոլին նայեց չորս կողմը: Հանկարծ ահալոր ատելութամբ
ու կատաղութամբ թրեց: Նա նստեց և նայեց ուղիղ իր դիմացը: Նրա
աչքերում արցունք չկար:

Շրջագայութունից վերադառնալով, Ռոմաս Սփանգլերը մեքենայով
մոտեցալ գրասենյակին: Նա ազդանշան տվեց, և Ֆելիքսը վազեց դեպի
ալտոմեքենան:

— Միստր Սփանգլեր,— ասաց Ֆելիքսը,— ես փորձում էի ձեզ հետ
հեռախոսով խոսել: Ինչ-որ բան է պատահել միստր Գրոգանին: Հոմերն
ասում է, որ մահացել է:

— Գու տուն գնա,— ասաց Սփանգլերը Գիանա Սթիդին,— ես հետո
կգամ, բայց բնթրիքի մի սպասիր: Գուցե, ավերի լալ կլինի, որ գիշերը
ձերոնց հետ անցկացնես:— Նա մեքենայից դուրս եկալ և համբուրեց
երիտասարդ կնոջը:

— Շատ լալ, սիրելիս,— ասաց նա:

Սփանգլերը շտապեց հեռագրատուն: Նա նայեց միստր Գրոգանին,
հետո Հոմերին, ապա դարձալ մյուս ցրիւին:

— Ֆելիքս— ասաց նա— զանգահարիր բժիշկ Նելսոնին, 1133,
ասա, որ անմիջապես գա:

Սփանգլերը բարձրացրեց ձեռուկին և տարալ դեպի հեռագրատուն
խորթում գտնվող մահճակալը: Նա վերադարձալ և նայեց Հոմեր Մա-
քոլին:

— Մի հուզվիր, Հոմեր,— ասաց նա,— միստր Գրոգանը ծեր մարդ
էր: Նա հենց այսպես էլ ուզում էր մեռնել: Դե, սթափվիր, պինդ կաց:

Այդ ժամանակ հեռագրի տուփը տկտկաց, և Սփանգլերը գնաց ազ-
դանշանին պատասխանելու: Գրոգանի աթուղին նստելիս, նա տեսալ
անավարտ հեռագիրը, երկար նայեց դրան, հետո նայեց Հոմերին:
Սփանգլերը զծի մյուս ձայրի հեռագրիչին հարցրեց անալարտ հեռագրի
մասին: Մյուս կողմի հեռագրիչը ամբողջ հեռագիրը նորից հաղորդեց:
Սփանգլերը հեռագրիչին ասաց, որ միառժամանակ հետաձգի հեռա-
գրերի հաղորդելը: Հետո վեր կացալ, գնաց գրասենյանի մոտ և նստեց,
ոչնչի շնայելով: Նրա ձեռքը անփութորեն զիպալ խաշած ձվին, որ պա-
հում էր որպես երջանկութան նշան: Չիմանալով, թե ինչ է անում, նա
ձուն խփեց սեղանին, ջարդեց, ապա դանդաղ կեղևեց և հուսահատ ինք-
նամոռացութան մեջ կերալ: Հանկարծ սեղանի վրա նկատեց ձվի կճեպ-
ները և դրանք հրեց աղբամանի մեջ:

— Ֆելիքս,— ասաց նա,— հեռագրիչ Հարրի Բերկին գրիւր և ասա,
որ անմիջապես գա: Երբ բժիշկը գա, ասա, ինչ որ պետք է, անի: Ես նրա
հետ հետո կխոսեմ:

Հոմեր Մաքոլին վեր կացալ, գնաց դեպի գրամեքենան և վերցրեց
անավարտ հեռագիրը: Նա անավարտ հեռագրի պատճենը գրեց տեղը,
ծալեց հեռագիրը և ծրարեց: Հետո ծրարը գրեց բաճկոնի գրպանը:
Սփանգլերը մոտեցալ ցրիւին և գրկեց նրան:

— Արի, Հոմեր,— ասաց նա,— և կ մի քիչ ման գանք:

Նրանք հեռագրատնից դուրս եկան և լուռ քայլեցին երկու փողոց:
Մ վերջը, Հոմերը սկսեց խոսել:

— Ի՞նչ է անում մարդ նման դեպքերում,— ասաց նա շատ հան-
դարտ, համարյա մեղմ.— Չգիտեմ ում ատեմ: Մտածում եմ, թե ո՞վ կա-
րող է լինել այդ մարդը և շիմ հասկանում: Պարզապես չեմ հասկա-
նում: Ի՞նչ է հարկավոր անել: Ի՞նչ կարող եմ անել ես: Մարդ ինչպես
շարունակի ապրել: Ո՞ւմ կարող է այլևս սիրել:

Այդ ժամանակ Հոմերը և Սփանգլերը տեսան Օդիին, Ենոթին, Շե-
կին և Նիքին, որոնք իրենց կողմն էին գալիս: Տղաները ողջունեցին Հո-
մերին, և նա անուններով ողջունեց նրանցից յուրաքանչյուրին: Համար-

չա կրեկո էր: Արևը մայր էր մտնում, երկինքը կարմիր էր, քաղաքը մթնում էր:

— Ո՛ւմ առեմ,— հարցրեց Հոմերը,— ոչ ոքի չեմ ճանաչում, ուրիշ կարեկի լինի առեւ: Արդեւա՞յազքի ժամանակ Բայֆիրը ինձ գետին հցեց, բայց Նուրիակ նրան չեմ կարող առել: Նա պարզապես այդպիսին է: Սա չգիտեմ ի՞նչ է այս: Չգիտեմ ո՞վ է այդ անուս: Բուրբուլին չեմ հասկանում: Միակ բանը, որ ուզում եմ իմանալ, այն է, թե ի՞նչ եղավ իմ եղբայրը: Ուզում եմ միայն այդ իմանալ: Մինչև հիմա ինձ այդպիսի բան չէր պատահել: Սրբ հայրս մահացավ, ուրիշ էր: Մենք տխուր էինք, որովհետև նա մահացել էր, բայց դանակացած չէինք: Այժմ էս դանակացած եմ, բայց ո՛ւմ դեմ: Ո՞վ է թշնամին: Գուր գիտե՞ք, միտար Սփանդեր:

Բավական ժամանակ անցավ, մինչև որ հեռազրատան վարիչը կարողացավ ցրիչին պատասխանել.

— Սա գիտեմ, որ թշնամին ժողովուրդը չէ,— ասաց նա,— եթե այդպես լիներ, ինքս իմ թշնամին կլինեիր: Ժողովուրդը ամեն անկ նուրն է: Եթե մեկը մյուսին առի, նշանակում է՝ ինքն իրեն է առում: Մարդը չի կարող ուրիշներին առել, որովհետև ուրիշին առողջ խնքն իրեն է առում: Եվ եթե մարդն ինքն իրեն է առում, նրան մի ելք է մնում՝ լքել մարմինը, լքել աշխարհը, հեռանալ աշխարհի մարդկանցից: Քո եղբայրը հեռանալ չէր ուզում, նա ուզում էր մնալ նա կմնա:

— Ինչպե՞ս,— ասաց Հոմերը— ինչպե՞ս նա պիտի մնա:
— Չգիտեմ ինչպես,— ասաց Սփանդերը,— բայց հավատում եմ, որ նա կմնա: Գուցե նա կմնա քո մեջ, քո փոքր եղբոր՝ Յուլիսիսի մեջ: Գուցե նա կմնա այն սիրտ մեջ, որ դուք զգում եք նրա նկատմամբ:

— Ոչ,— ասաց Հոմերը,— ոչ, դա թիչ է: Սա ուզում եմ տեսնել նրան: Ուրիշ կերպ հնարավոր չէ: Սա ուզում եմ տեսնել նրան այնպես, ինչպես Յուլիսիան է ուզում նրան տեսնել: Սա ուզում եմ նրան տեսնել քայլերիս և կանգնած: Ուզում եմ շոշափել նրան: Ուզում եմ խոսել հետը: Ուզում եմ ձայնը լսել: Ուզում եմ լսել ձիծաղը: Նուրիակ ուզում եմ կռվել հետը, ինչպես մենք կատակով կռվում էինք: Հիմա որտե՞ղ գտնեմ նրան: Որքան էլ փնտրեմ, չեմ գտնի: Ամբողջ աշխարհը փոխվել է: Աշխարհի բոլոր մարդիկ փոխվել են: Նրանք կորցրել են ինչ-որ մի լավ բան: Ի՞նչ բանով այժմ ամեն ինչ փոխված է, որովհետև իմ եղբայրը այլևս երբեք չի տեսնելու դրանք:

Նրանք քայլերին դատարանի այգու միջով, անցան քաղաքային բանտը, ուղղվեցին դեպի խաղաղաշար:

— Քեզ միտքարել չեմ փորձի,— ասաց Սփանդերը,— գիտեմ, որ չեմ կարող: Բայց հիշի՛ր, որ լավ մարդը երբեք չի մահանում: Գու նրան

հաճախ պիտի տեսնես: Գու նրան պիտի տեսնես փողոցներում, տեսնում, խաղողի այգիներում և մրգաստաններում, գետերում և ամպերի մեջ, այն ամենի մեջ, որ այս աշխարհը մեզ համար դարձնում են ցածր: Գու պիտի նրան զգաս այն ամենի մեջ, որ ծնված է սիրուց և սիրո համար, այն ամենի մեջ, որ առատ են, անուս են, ծաղկում, ուռնանում: Մարդու մարմինը կարող է մեզից հեռանալ, նրան կարող են մեղքնից լուրջ, բայց այն լավագույնը, որ կա մարդու մեջ, մնում է, մնում է հավիտյան: Սերը անմահ է և ամեն ինչ հավերժական է դարձնում, իսկ ասելով յուր ամեն բոսի մահանում է: Գու ինչպե՞ս ես պայտ նետելու մեջ:

- Վաս,— ասաց Հոմերը,— շատ վատ եմ խաղում:
- Սա նուրնպես,— ասաց Սփանդերը:— Արի մի թիչ խաղանք, քանի դեռ շատ մոլի չէ:
- Խաղանք,— ասաց Հոմերը:

Գլուխ 89

ՎԱՆՈՒՄԱՆ ՈՒ ՍԿԻՋԲԸ

Ղեկնի Պուլին և Հենրի Ռայֆին Իթաքա բերող զնայքից իջած կազ ղինվորը սկսեց շրջել քաղաքում: Նա քայլում էր դանդաղ, նայելով ամեն ինչի և խոսելով ինքն իր հետ:

— Սա Իթաքան է,— ասաց նա,— ահա Սանտա Ֆե տանող երկաթուղային կայարանը և ահա Իթաքայի երկինքը նրա վրա: Այնտեղ «Կինեմա» կինոթատրոնն է, և Իթաքայի հրաշալի մարդիկ հեղթի են կանգնել: Սա հստակապես գրադարանն է: Այն մեկը երիցական ժողովարանն է, Ահա Իթաքայի միջնակարգ դպրոցը և նրա ֆիզիկուլոհրապարակը: Այնտեղ Սանտա Կլարա փողոցն է և Արալի խանութը. ահա և սուրճը: Այնտեղ է հա: Այնտեղ է իմ տունը:

Զինվորը երկար նայեց տանը:
— Այստեղ են մայրիկն ու Բեալը,— ասաց նա,— Հոմերն ու Յուլիս սիրը: Մերին և նրա հայրը՝ միտար Արենան, կողքի տանն են: Նա այս խոսքերը ոչ թե արտասանեց, այլ պտտեց իր հոգու հորքից:

— Իթաքա, իմ Իթաքա:— Զինվորը առաջ շարժվեց:— Ահա դատարանը,— ասաց նա:— Սա քաղաքային բանտն է, լուսամուտներից Լուսյում են բանտարկյալները: Եվ ահա Իթաքայի երկու բնակիչ, որ պայտ է:

խաղում։— Ձինվորը զանդաղ մտտեցավ նրանց և հենվեց երկաթե ցանկապատին։

Հոմեր Մաքսիմ և Թոմաս Սփանզլերը լուռ նետում էին պատերը, առանց նույնիսկ միավորները հաշվելու։ Արդեն շատ մութ էր, բայց նրանք շարունակում էին խաղալ։ Հոմերը նկատեց ցանկապատին հենված զինվորին։ Նա մտտեցավ երիտասարդին և զենեց նրա դեմքը։

— Ներեցեք,— ասաց նա,— ինձ թվաց, թե ձեզ ճանաչում եմ։

— Ոչինչ,— ասաց զինվորը։

— Ուզո՞ւմ եք խաղալ,— հարցրեց Հոմերը,— ես իմ տեղը կարող եմ զիջել ձեզ։ Եթե ոչ, մի քիչ մտի՛ք։

— Ոչ, շնորհակալովթյուն,— ասաց զինվորը,— դուք շարունակեք ինչ որ պարզապես կզիտեմ։

— Ձեմ կարծում, որ ձեզ երբեք տեսած չիմեմ,— ասաց Հոմերը։— Գուցե իմ քրոջ ինչ-որ հարցով եք։

— Այո՞,— ասաց զինվորը,— ես տուն եմ վերադարձել մեկընդմիջ։

— Գուցե ուզում եք ասել, որ այլևս ստիպված չե՞ք լինի պատերազմի դաշտ վերադառնալու,— հարցրեց Հոմերը։

— Ոչ,— ասաց զինվորը,— վերջնականապես ինձ տուն ուղարկեցին։ Մի քանի ժամ առաջ իջա զնացքից։ Քաղաքում ման եկա, նորից զիտեցի ամեն ինչ։

— Իսկ ինչո՞ւ տուն չեք գնում,— հարցրեց Հոմերը,— չե՞ք ուզում, որ ձեր ընտանիքն իմանա, թե դուք այստեղ եք։

— Կգնամ,— ասաց զինվորը,— իհարկե, ուզում եմ, որ իմ ընտանիքն իմանա իմ այստեղ լինելը։ Տուն կգնամ կամաց-կամաց։ Նախ՝ ուզում եմ, որքան հնարավոր է, շատ բան տեսնել։ Ձեմ կարողանում հազննալ Ձեմ հավատում, որ այստեղ եմ։ Մի քիչ էլ ման կդամ, հետո տուն կգնամ։

Ձինվորը զանդաղ, կաշալով հեռացավ։ Հոմեր Մաքսիմ նախ և նրա հետևից զարմացած։

— Չզիտեմ,— ասաց նա Սփանզլերին,— ինձ թվում է, որ ճանաչում եմ այդ մարդուն։ Այլևս չեմ ուզում խաղալ, միտք Սփանզլեր,— ասաց նա։— Մի րոպե հետո շարունակեց։— Ինչ պիտի անեմ։ Ինչ պիտի ասեմ նրանց, Տանը ինձ են սպասում։ Գիտեմ, որ սպասում են։ Ասել եմ, որ ընթրիքին տանը կլինեմ։ Ինչպե՞ս պիտի տուն մտնեմ և նրանց նայեմ։ Նրանք ամեն ինչ պիտի հասկանան, հենց որ ինձ տեսնեն։ Ես չեմ ուզում ասել նրանց, բայց զիտեմ, որ պիտի հասկանան։

Սփանզլերը զրկեց Հոմերին։

— Սպասիր,— ասաց նա,— դեռ տուն մի գնա՛։ Նստիր այստեղ։ Մի քիչ էլ սպասիր։ Մի քիչ էլ։

Առանց խոսելու, նրանք հանդարտ նստեցին այգու նստարանին։ Մի պահ հետո Հոմերն ասաց։

— Ինչո՞ւ եմ սպասում։

— Հիմա կբացատրեմ,— ասաց Սփանզլերը,— դու սպասում ես, որ նրա այն մասը, որ մահացել է, քո մեջ նույնպես մահանա, այն մասը, որը միայն մի քիչ է և արյուն, այն մասը, որ դալիս է ու գնում։ Դա հիմա քեզ ցավ է պատճառում, բայց մի վոք։ Էլ համբերիր։ Նրա այդ ցավը մահանա և հեռանա քեզից, մնացած մասը ավելի թեթև և ավելի ազնիվ կդառնա, քան երբեք եղել է։ Մի քիչ ժամանակ պետք է անցնի, բայց քանի դեռ ապրում ես, միշտ անհրաժեշտ է, որ մի քիչ ժամանակ անցնի, միշտ մի քիչ, և ժամանակի այդ ամեն մի անցումը քեզ մի քիչ ավելի պիտի մոտեցնի այն ազնվագույնին, որ ապրում է բոլորիս մեջ։ Համբերիր։ Ես կգնամ թեթևացած հոգով, առանց քո մեջ մահը կրելու։ Ժամանակ տուր, որ մահը հեռանա քեզից։ Ես քեզ հետ կնստեմ, մինչև որ հեռանա։

— Ետ առ լավ,— ասաց Հոմերը։

Հեռադատան վարիչն ու ցրիչը նստեցին Իմաքայի դատարանի դրոսայզում և սպասեցին։

Մաքսիմի տանը տավրիկ նվազը ապաքինում էր ամեն մի ցավ։ Տավրիկ նվազողի դեմքը զվարթ էր, և ուժեղ, և սիրով լեցուն։ Դաշնամուր նվազող աղջկա սիրտը մաքուր էր և անմեղ, իսկ այն աղջիկը, որ երգում էր, բարի էր ու ազնիվ։ Այն փոքրիկ տղան, որ ունեկերում էր, ունեկերում էր ամբողջ էությունը, հավատով լեցուն աչքերով։ Գլխավոր մուտքի աստիճանների վրա նստած երիտասարդ զինվորը, այն տղան, որ տուն էր վերադարձել, եկել էր մի քաղաք, որը երբեք չէր տեսել, մի տուն, որտեղ երբեք չէր մտել, եկել էր մի ընտանիք՝ որին երբեք չէր ճանաչել։ Թվում էր, թե պատահական անցորդ էր նա, և, այնուամենայնիվ, նա տուն էր եկել։ Իմաքան նրա ծննդավայրն էր։ Եկել էր այն տունը, որտեղ ինքը մեծացել էր։ Եկել էր իր հարազատ ընտանիքի գերկը։

Հանկարծ Յուլիսիա Մաքսիմ մտտեցավ դռանը և ինչ-որ բան ցույց տվեց։ Նրա բնա քուրը մտտեցավ տեսնելու, թե ինչ է։ Նա դարձավ մորը։

— Մայրիկ,— ասաց նա,— ինչ-որ մեկը նստել է մեր մուտքի աստիճանների։

— Իսկ ինչո՞ւ ես կանգնել, Բես,— ասաց տիկին Մաքրլին,— մոտ
գնա և ներս հրավիրիր, ով ուզում է ընկի վախենալու բան չկա
Բես Մաքրլին շքամուտք գնաց:

— Ներս համեցիք,— ասաց նա գինավորին,— մայրիկն ուզում է, որ
ներս գաք:

Զինվորը դանդաղ շրջվեց և նայեց աղջկան նա խոսեց շատ հան-
գիստ:

— Բես,— ասաց նա,— նստիր մոտս: Նստիր մոտս, մինչև որ հո-
գնպես հանգստանամ և կարող լինեմ ոտքի կանգնելու: Ոտքերս զոդում
են և եթե փորձեմ կանգնել, կընկնեմ: Նստիր մոտս, Բես:

Աղջիկը նստեց աստիճանների սյուս: Երիտասարդի մոտ:

— Ուրտեղի՞ց գիտեք իմ անունը,— ասաց նա քեզընթացմբ,— ո՞վ
եք դուք:

— Զգիտեմ ով եմ ես,— ասաց գինավորը,— բայց գիտեմ, թե ով ես
դու և ով է քո մայրը, և ովքեր են քո եղբայրները: Ինձ մոտիկ նստիր,
Բես, մինչև որ հանգստանամ:

— Դու իմ Մարկուս եղբայր ճանաչո՞ւմ ես:

— Այո,— ասաց գինավորը,— քո եղբայրը ինձ կյանք տվեց, տվեց
ժնդրավայր, ընտանիք: Այո, ճանաչում եմ նրան, նա նաև իմ եղբայրն է:

— Ո՞րք է Մարկուսը,— հարցրեց Բեսը,— ինչո՞ւ նա ձեզ հետ ասե-
լի վերադարձել:

— Բես,— ասաց գինավորը: Նա աղջկան մի մատանի մեկնեց, որ
Մարկուս Մաքրլին էր տվել նրան:— Քո Մարկուս եղբայրը ուզարկեց:
Բես Մաքրլին լուեց, սպա խուլ ձայնով հարցրեց.

— Մարկուսը մահացե՞լ է:

— Ոչ,— ասաց գինավորը,— Բես, հավատա ինձ:— Նա համբուրեց
աղջկա շոքրիկը:— Նա չի մահացել:

Հոմեր Մաքրլին փողոցով տուն էր գալիս: Բեսը ընդառաջ վազեց
նրան:

— Հոմեր,— բացականչեց Բեսը,— նա Մարկուսի կողմից է եկել
նրանք ընկերներ են եղել: Նստած է մեր աստիճաններին:— Աղջիկը
չըջվեց և վազեց դեպի տուն:

Հոմեր Մաքրլին կանգնեց ու նայեց Թորի Զորջին:

— Դուք Թորի՞ն եք,— հարցրեց նա,— ես կարծես թե ճանաչեցի
ձեզ, երբ զրոսպրում խոսեցիներ:— Նա մի պահ լուեց, հետո ասաց.—
Հեռագիրը այսօր կեսօրից հետո եկավ: Իմ գրպանում է: Ի՞նչ անենք:

— Պատուիր այդ հեռագիրը, Հոմեր,— ասաց գինավորը,— զեն գցիր.
դա ճիշտ չէ, պատուիր:

— Պատուիր այդ հեռագիրը, Հոմեր,— ասաց գինավորը,— զեն գցիր.
դա ճիշտ չէ, պատուիր:

Հոմերը գրպանից հանեց հեռագիրը և պատուեց: Մանր կտորները
նա դրեց գրպանը, որպես հիշատակ:

— Օգնիր, ինչպե՞ս եմ,— ասաց գինավորը,— միասին գնանք տուն:
Հոմեր Մաքրլին թեքվեց դեպի Թորի Զորջը, դեպի այն որբը, որը
վերջապես գտել էր իր տունը, իսկ գինավորը գրկեց ցրիչի ոտերը և դան-
գաղ ոտքի կանգնեց:

Նվ այդ ժամանակ Հոմերն ասաց բարձրաձայն, բայց առանց տրխ-
րության.

— Մայրի՛կ,— ասաց նա,— Բես, Մերի, նվագեցեք: Զինվորը տուն
է եկել: Բարի գալուստ մաղթեցեք նրան:

Նվագը սկսեց:

— Թող մի քիչ այստեղ կանգնեմ և լսեմ,— ասաց գինավորը:

Հոմեր Մաքրլին և Թորի Զորջը սանկնդրում էին Լրաժշտությունը,
երկուսն էլ ժպտալով, գինավորը՝ մեղմ վշտով, ցրիչը խաղաղ մի զգա-
ցումով, որը դեռևս չէր կարողանում բմբռնել:

Մերի Արենան սկսեց երգել, իսկ Յուլիսիա Մաքրլին տնից դուրս
գալով բռնեց գինավորի ձեռքը: Երբ երգն ավարտվեց, միասին Մաքրլին,
Բեսը և Մերին Լկան շեղի բաց դուրս: Մայրը վաճառած նայում էր ու
ժպտում ողջ մնացած իր երկու որդիներին, որ կանգնել մին անձանթի
գինավորի կողքը, այն գինավորի, որ ճանաչել էր իր մյուս որդուն, որն
այժմ մեռած էր: Նա ժպտաց հենց գինավորին. չէ՞ որ նա հիմա դարձել
էր իր որդին: Նա ժպտաց այնպես, կարծես նա Մարկուսը լիներ: Զին-
վորն ու իր երկու եղբայրները առաջացան դեպի դուռը, դեպի լույսը,
դեպի հարադաս օջախի ջերմությունը, առն ջերմությունն ու լույսը: